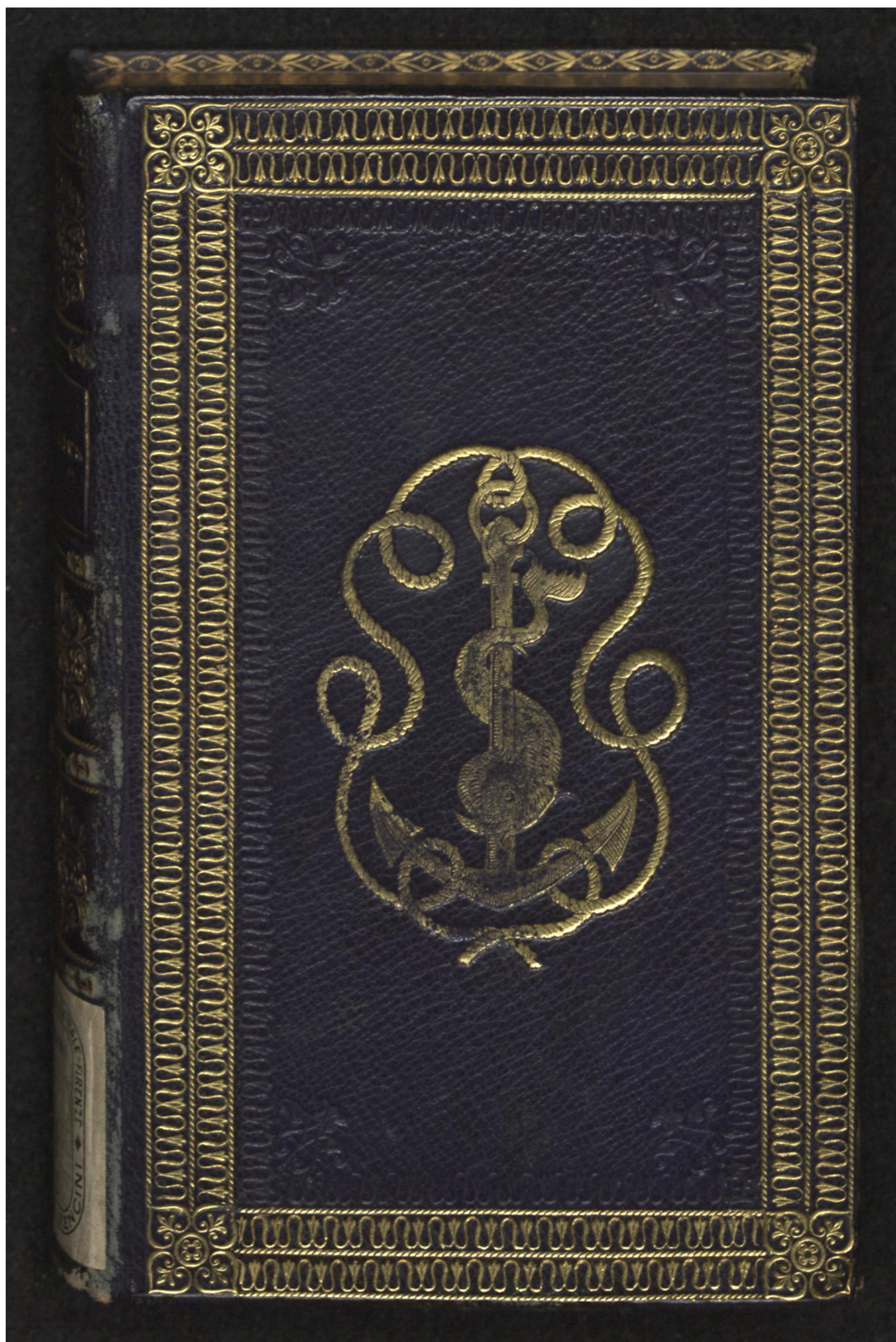
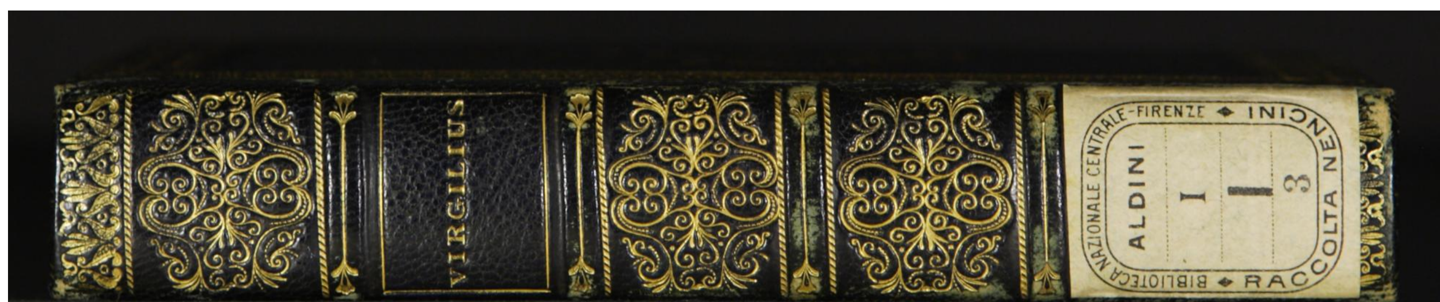
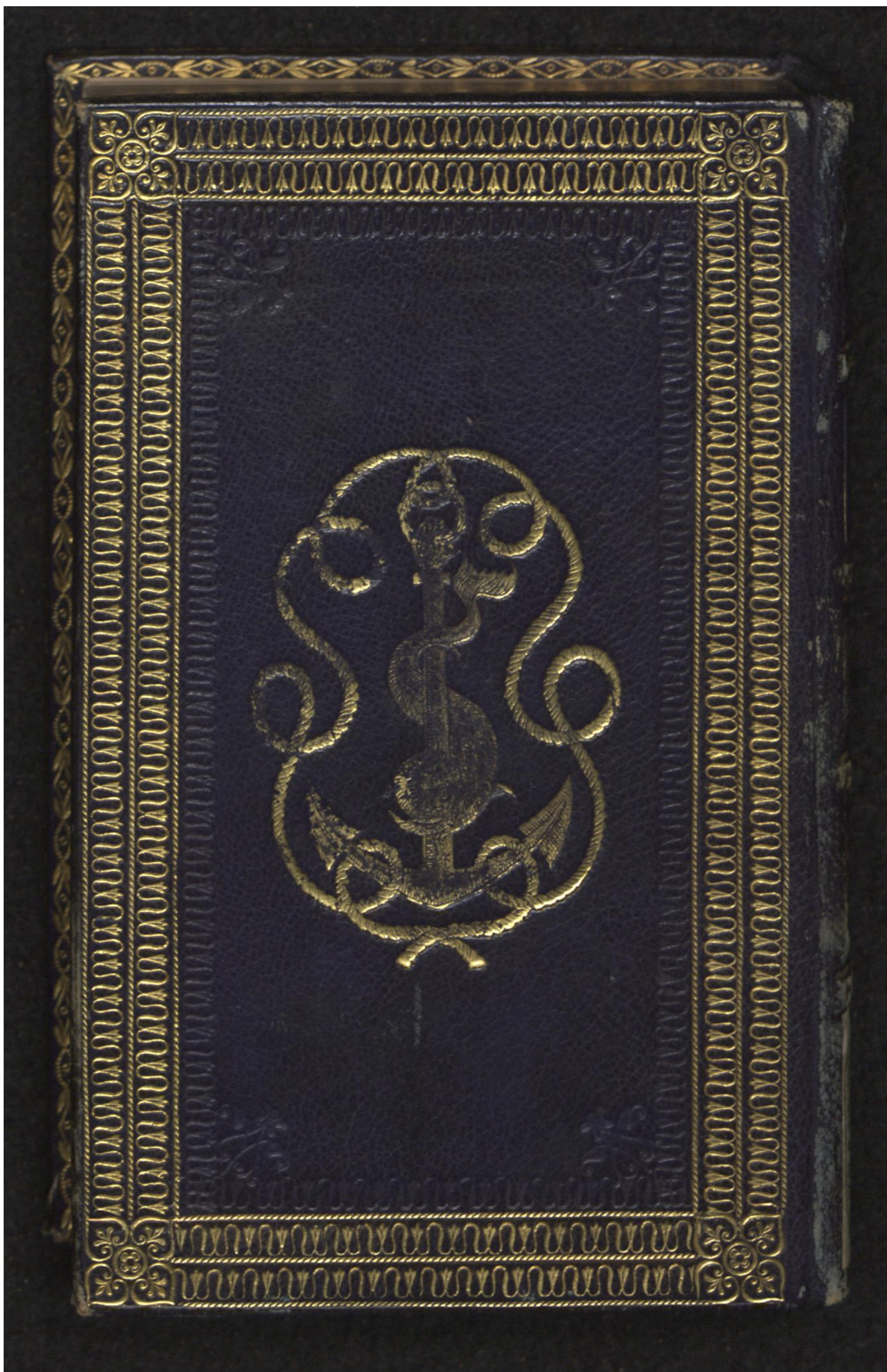

VIRGILIUS
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
I
1
3

Ald. 1/1

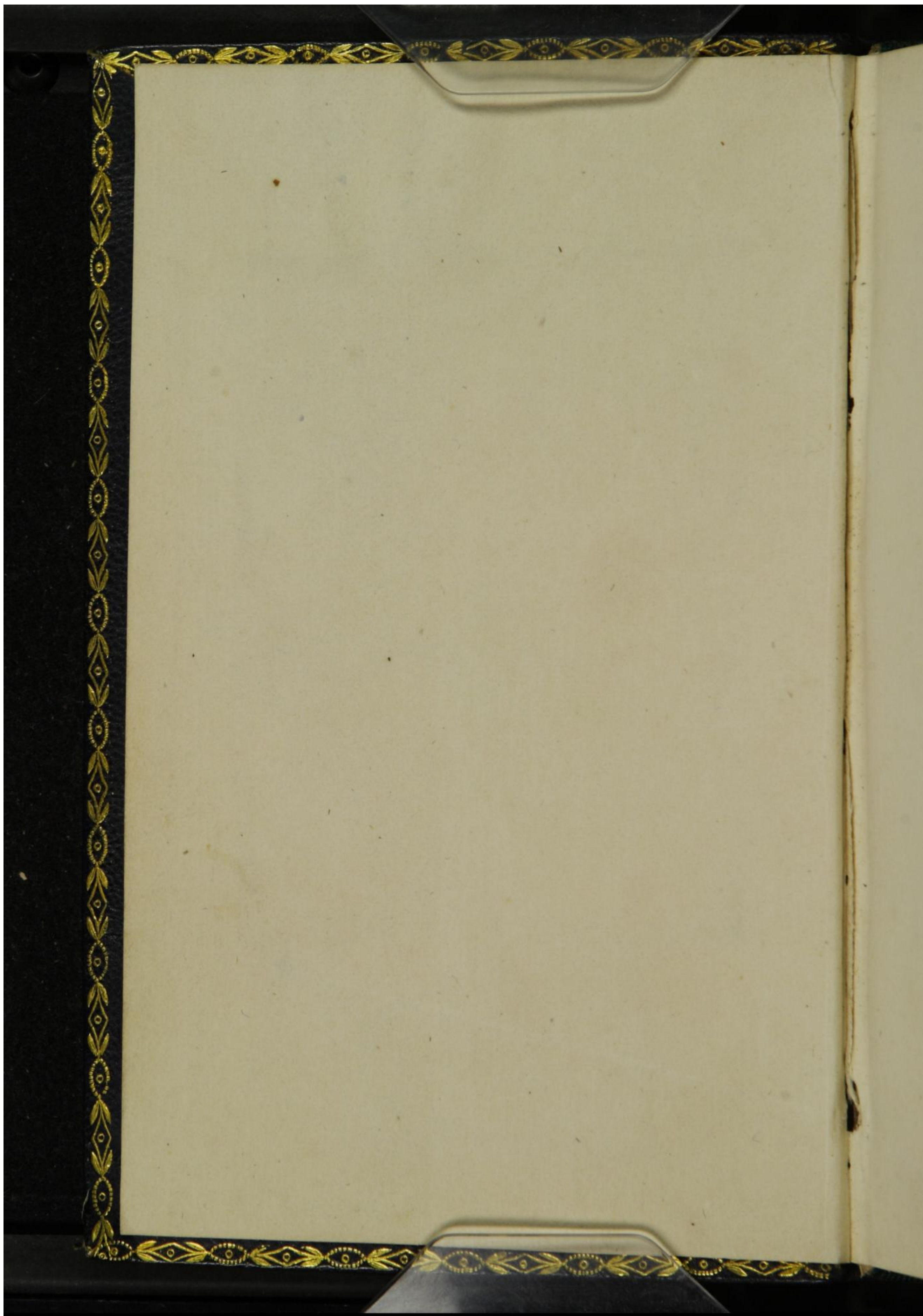

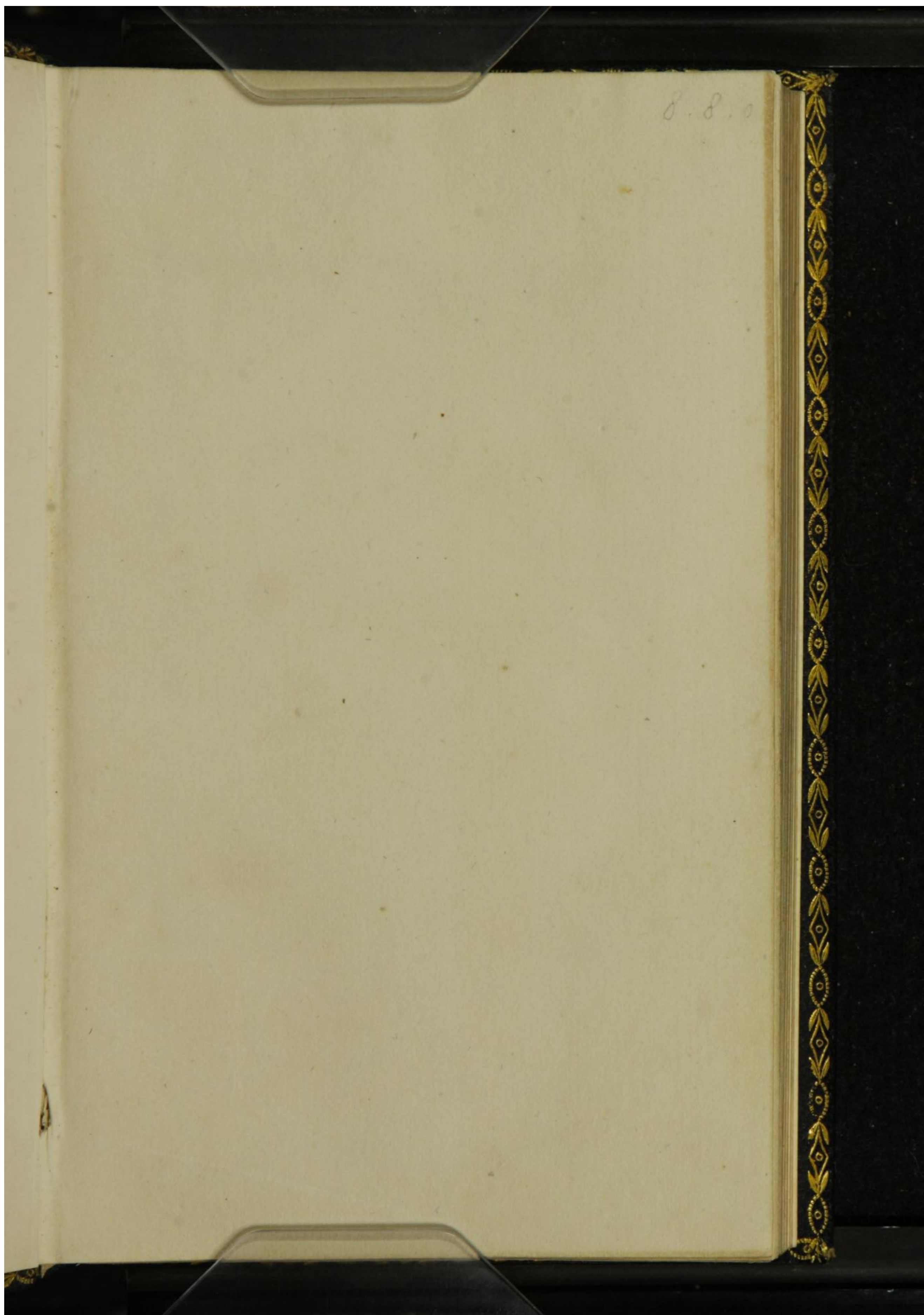

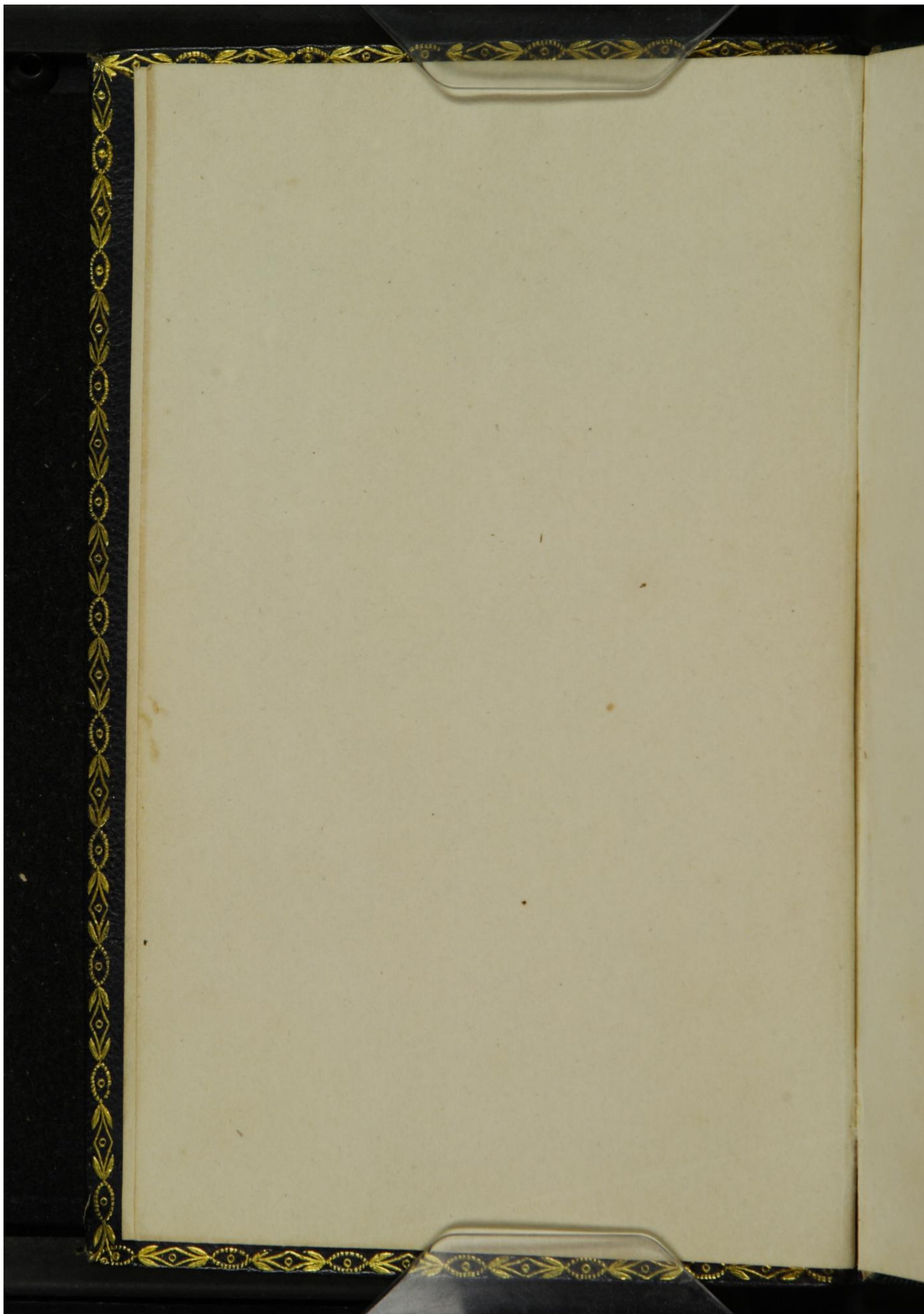
Ex Libris Joannis Nencini
1874

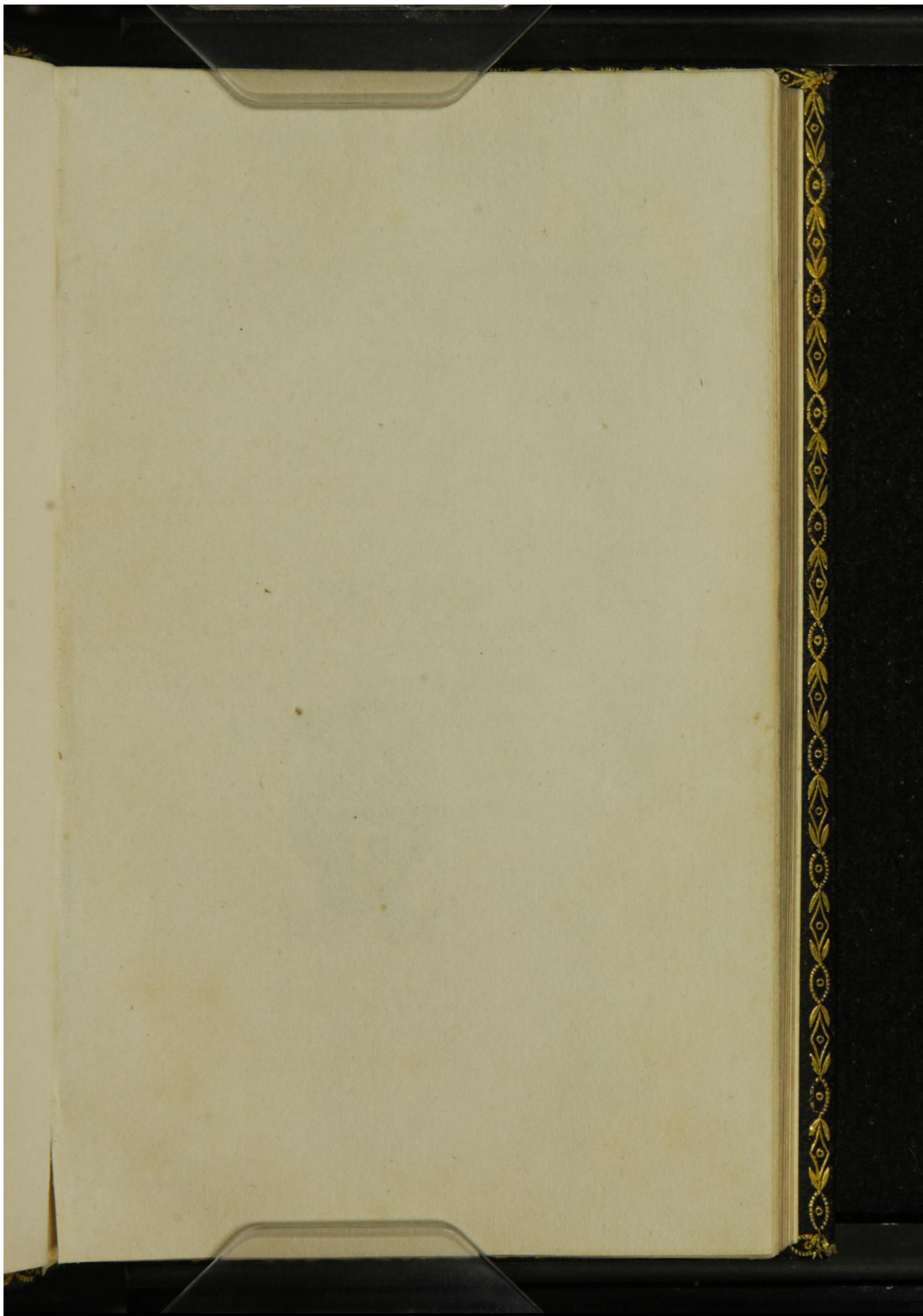

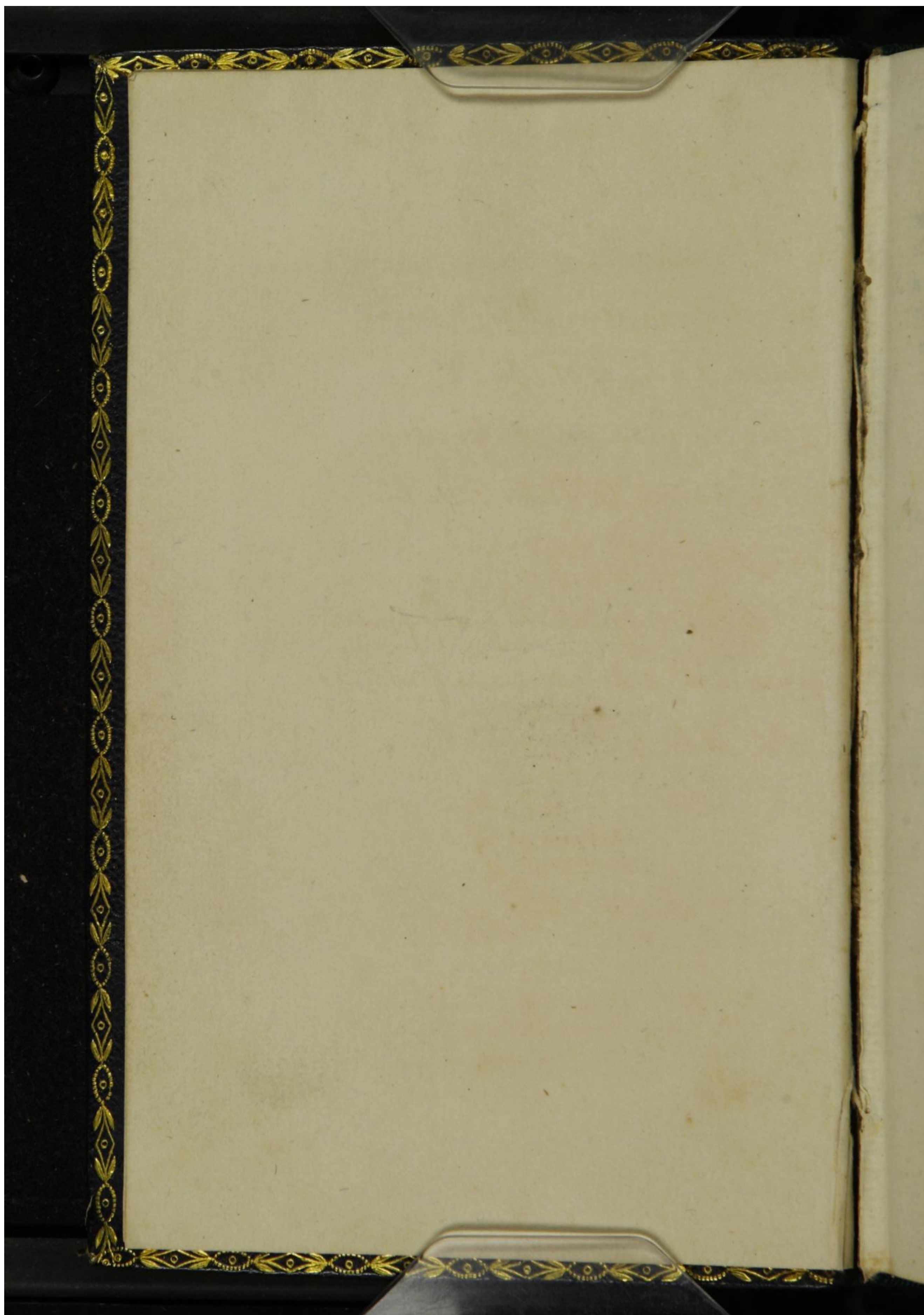

VERGILIVS.

ALDVS STVDIOSIS OMNIBVS ·S·

P.V.M. Bucolica. Georgica. Aeneida quam emendata, et qua forma damus, uideris. cætera, quæ Poeta exercendi sui gratia composuit, et obscœna, quæ ei dem adscribuntur, non censuimus digna enchiridio. Est animus dare posthac iisdem formulis optimos quosque authores. Valete.

IN GRAMMATOGLYPTAE LAVDEM.

Qui graiis dedit Aldus, en latinis
Dat nunc grammata scalpta dædaleis
Francisci manibus Bononiensis.

P. V. M. MANTVANI BV COLICORVM
TITYRVS.

Melibœus. Tityrus.

Virgil' in p[er]sona Tityri fortunam suam, beneficia Cæsaris explic[at], ex aduerso Melibœum introducit, extorrem, & exulem

Ityre tu patulæ recubãs sub tegmine fagi Me.
t *Siluestrem tenui musam meditaris auena.*
Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arua,
Nos patriam fugimus, tu Tityre lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida syluas.
O Melibœe, deus nobis hæc ocia fecit. Ti.
Nanq; erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, ut cernis, et ipsum
Ludere, quæ uellem, calamo permisit agresti.
Non equidem inuideo, miror magis, undiq; totis Me.
Vsque adeo turbatur agris. en ipse capellas
Protinus æger ago, hanc etiam uix Tityre duco.
Hic inter densas corylos modo nanq; gemellos,
Spem gregis ah silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non leua fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus.
Sæpe sinistra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iste deus qui sit, da Tityre nobis.
Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe putaui Ti.
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus

Paſtores ouium teneros depellere fœtus,
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Noram, ſic paruis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter uiburna cupreſſi,
Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa uidendi? Me.
Libertas, quæ ſera tamen reſpexit inertem Ti.
Candidior, poſtquam tondenti barba cadebat.
Reſpexit tamen, et longo poſt tempore uenit.
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Nanq;(fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculii.
Quamuis multa meis exiret uictima ſeptis
Pinguis, et ingratæ premeretur caſeus urbi,
Non unquam grauis ære domũ mihi dextra redibat.
Mirabar quid mœſta deos Amarylli uocares, Me.
Cui pendere ſua patereris in arbore poma,
Tityrus hinc aberat. ipſæ te Tityre pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta uocabant.
Quid facerem? neq; ſeruitio me exire licebat, Ti.
Nec tam præſentes alibi cognoſcere diuos.
Hic illum uidi iuuenem Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant,
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti,
Paſcite, ut ante, boues pueri, ſubmittite tauros.
Fortunate ſenex ergo tua rura manebunt, Me.
Et tibi magna ſatis, quamuis lapis omnia nudus,
Limoſóq; palus obducat paſcua iunco,
Non inſueta graueis tentabunt pabula fœtas,
Nec mala uicini pecoris contagia lædent.

Fortunate senex hic inter flumina nota,
Et fontes sacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ semper uicino ab limite sepes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe leui somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria cessabit turtur ab ulmo.
Ante leues ergo pascentur in æthere cerui, Ti.
Et freta destituent nudos in littore pisces,
Ante, pererratis amborum finibus exul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam nostro illius labatur pectore uultus.
At nos hinc alii sitientes ibimus Aphros, Me.
Pars Scythiam, et rapidum Cretæ ueniemus Oaxē,
Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
En unquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis et tuguri congestum cæspite culmen,
Post aliquot, mea regna uidens, mirabor aristas.
Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia ciues
Perduxit miseros? en quis conseuimus agros?
Insere nunc Melibœe piros, pone ordine uites.
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ,
Non ego uos posthac uiridi proiectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe uidebo.
Carmina nulla canam. non me pascente capellæ
Florentem cythisum, et salices carpetis amaras.
Hic tamē hāc mecum poteris requiescere noctem Ti.
Fronde super uiridi. sunt nobis mitia poma,

Castaneæ molles, et pressi copia lactis.
Etiam summa procul uillarum culmina fumant,
Maioresq; cadunt altis de montibus umbræ.

ECLOGA .II. ALEXIS.

sub p̄sona Corydonis querit, q̄ apud Alexin parum sit gratios'. Imitat' Theocritum eidyllio tertio, cui Comastes nm̄ ē.

f Ormosum pastor Corýdon ardebat Alexin
Delitias domini, nec quid speraret, habebat.
Tantum inter densas umbrosa cacumina fagos
Assidue ueniebat, ibi hæc incondita solus
Montibus, et syluis studio iactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil nostri miserere, mori me denique cogis.
Nunc etiam pecudes umbras, et frigora captant.
Nunc uirides etiam occultant spineta lacertos.
Thestylis et rapido fessis messoribus æstu,
Allia, serpillumq; herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum uestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Non ne fuit satius tristeis Amaryllidis iras,
Atq; superba pati fastidia? non ne Menalcam?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses?
O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, uacinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum, nec quis sim quæris Alexi,
Quam diues pecoris, niuei quam lactis abundans.
Mille meæ siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate nouum, non frigore defit.
Canto, quæ solitus, si quando armenta uocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.

N ec ſum adeo informis, nuper me in littore uidi,
C um placidum uentis ſtaret mare, non ego Daphnin
I udice te metuam, ſi nunquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
A tq; humiles habitare caſas, et figere ceruos,
H œdorumq́; gregem uiridi compellere hibiſco.
M ecum unà in ſyluis imitabere Pana canendo.
P an primus calamos cæra coniungere plures
I nſtituit, Pan curat oues, ouiumq́; magiſtros.
N ec te pœniteat calamo triuiſſe labellum.
H æc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
E ſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
F iſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
E t dixit moriens, te nunc habet iſta ſecundum.
D ixit Damœtas, inuidit ſtultus Amyntas.
P ræterea duo nec tuta mihi ualle reperti,
C apreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
B ina die ſiccant ouis ubera, quos tibi ſeruo.
I am pridem à me illos abducere Theſtylis orat,
E t faciet, quoniam ſordent tibi munera noſtra.
H uc ades o formoſe puer, tibi lilia plenis
E cce ferunt nymphæ calathis, tibi candida Nais
P allentes uiolas, et ſumma papauera carpens,
N arciſſum, et florem iungit bene olentis anethi.
T um caſia, atq; aliis intexens ſuauibus herbis,
M ollia luteola pingit uacinia caltha.
I pſe ego cana legam tenera lanugine mala,
C aſtaneasq́; nuces, mea quas Amaryllis amabat.
A ddam cærea pruna, et honos erit huic quoq; pomo.
E t uos o lauri carpam, et te proxima myrte,

S ic positæ quoniam suaueis miscetis odores.
R usticus es Corýdon, nec munera curat Alexis,
N ec si muneribus certes, concedat Iolas.
E heu quid uolui misero mihi? floribus austrum
P erditus, et liquidis immisi fontibus apros.
Q uem fugis ah demens? habitarunt dii quoq; syluas,
D ardaniusq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
I psa colat, nobis placeant ante omnia syluæ.
T orua leæna lupum sequitur. lupus ipse capellam.
F lorentem cythisum sequitur lasciua capella.
T e Corýdon o Alexi. trahit sua quenq; uoluptas.
A spice aratra iugo referunt suspensa iuuenci.
E t sol crescenteis decedens duplicat umbras.
M e tamen urit amor. quis enim modus adsit amori?
A h Córydon, Córydon, quæ te dementia cœpit?
S emiputata tibi frondosa uitis in ulmo est.
Q uin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
V iminibus, molliq; paras detexere iunco.
I nuenies alium, si te hic fastidit Alexis.

Ecloga. iii. Palæmon.

Menalcas. Damœtas. Palæmon.

Lites sub iudice Palæmone, præmium uictori sumptum è à Theocriti Nomeo.

Ic mihi Damœta cuiū pecus? an Melibœi? Me.
d Non, uerū Aegonis, nuper mihi tradidit Da.
Aegon.
I nfelix o semper ouis pecus, ipse Neæram Me.
D um fouet, ac ne me sibi præferat illa, ueretur,
H ic alienus oueis custos bis mulget in hora,

Et succus pecori, et lac subducitur agnis.
Parcius ista uiris tamen obiicienda memento. Da.
Nouimus et qui te, transuersa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles nymphae risere, sacello.
Tum credo, cum me arbustum uidere Myconis, Me.
Atq; mala uites incidere falce nouellas.
Aut hic ad ueteres fagos cum Daphnidis arcum Da.
Fregisti, et calamos, quae tu peruerse Menalca
Et cum uidisti puero donata, dolebas,
Et si non aliqua nocuisses, mortuus esses.
Quid domini facient, audent cum talia fures? Me.
Non ego te uidi Damonis pessime caprum
Excipere insidiis multum latrante lycisca?
Et cum clamarem, quo nunc se proripit ille?
Tityre coge pecus, tu post carecta latebas.
An mihi cantando uictus non redderet ille, Da.
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit, et mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
Cantando tu illũ? aut unquã tibi fistula caera Me.
Iuncta fuit? non tu in triuiis indocte solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
Vis ergo inter nos, quid possit uterq;, uicissim Da.
Experiamur? ego hanc uitulam, ne forte recuses,
(Bis uenit ad mulctram, binos alit ubere foetus.)
Depono, tu dic mecum quo pignore certes.
De grege non ausim quicquam deponere tecum, Me.
Est mihi nanq; domi pater, est iniusta nouerca,
Bisq; die numerant ambo pecus, alter et hoedos.
Verum id, quod multo tu te ipse fatebere maius,

(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis,
Lenta quibus torno facili superaddita uitis,
Diffusos hedera uestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon, et quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ messor, quæ curuus arator haberet?
Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.
Et nobis idem Alcimédon duo pocula fecit, Da.
Et molli circum est ansas amplexus acantho,
Orpheaq; in medio posuit, syluasq; sequentes.
Necdum illis labra admoui, sed condita seruo,
Si ad uitulam spectas, nihil est quod pocula laudes,
Nunquã hodie effugies, ueniam quocũq; uocaris, Me.
Audiat hæc tantum uel qui uenit, ecce Palæmon.
Efficiam posthac ne quenquam uoce lacessas.
Quin age, si qd habes, in me mora non erit ulla, Da.
Nec quenquam fugio, tantum uicine Palæmon
Sensibus hæc imis (res est non parua) reponas.
Dicite quãdóquidem in molli consedimus herba. Pa.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent syluæ, nunc formosissimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
Alternis dicetis, amant alterna camœnæ.
Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena. Da.
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
Et me Phœbus amat, Phœbo sua sẽper apud me Me.
Munera sunt lauri, et suaue rubens hiacynthus,
Malo me Galatea petit lasciua puella, Da.
Et fugit ad salices, et se cupit ante uideri.

A t mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas. Me.
N otior ut iam sit canibus non Delia nostris.
P arta meæ Veneri sunt munera, nanq; notaui Da.
I pse locum, aeriæ quo congessere palumbes.
Q uod potui, puero syluestri ex arbore lecta Me.
A urea mala decem misi, cras altera mittam.
O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est, Da.
P artem aliquam uenti diuum referatis ad aures.
Q uid prodest quod me ipse aio nō spernis amynta, M
S i dum tu sectaris apros, ego retia seruo?
P hyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola. Da.
C um faciam uitula pro frugibus, ipse uenito.
P hyllida amo ante alias, nā me discedere fleuit, Me.
E t longum formose uale uale inquit Iola.
T riste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Da.
A rboribus uenti, nobis Amaryllidis iræ.
D ulce satis humor, depulsis arbutus hœdis, Me.
L enta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.
P ollio amat nostrā, quamuis sit rustica, musam, Da.
P ierides uitulam lectori pascite uestro.
P ollio et ipse facit noua carmina, pascite taurū, Me.
I am cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
Q ui te Pollio amat, ueniat, quo te quoq; gaudet, Da.
M ella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
Q ui Bauium non odit, amet tua carmina Meui, Me.
Atq; idem iungat uulpes, et mulgeat hircos.
Q ui legitis flores, et humi nascentia fraga, Da.
F rigidus, o pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
P arcite oues nimium procedere non bene ripæ .Me.
C reditur, ipse aries etiam nunc uellera siccat.

Tityre pascentes à flumine reiice capellas. Da.
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lauabo. Me.
Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus,
Vt nuper, frustra pressabimus ubera palmis.
Eheu quã pingui macer est mihi taurus in eruo. Da.
Idem amor exitium est pecori, pecoris'q; magistro.
His certe neq; amor causa est, uix ossibus hærent. Me.
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
Dic qbus in terris, et eris mihi magnus Apollo, Da.
Treis pateat cœli spatium non amplius ulnas.
Dic quibus in terris inscripti nomina regum Me.
Nascuntur flores, et Phyllida solus habeto.
Non nostrum inter uos tantas componere lites, Pa.
Et uitula tu dignus, et hic, et quisquis amores
Aut metuet dulceis, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos pueri, sat prata biberunt.

Ecloga .iiii. Pollio.

Genethliacon canit Salonino, Asinio Pollioni nato, post captas in [illegible] Salonas. Simul et Augusti laudes Sibyllino carmine paulo alti[illegible]

Sicelides Musæ paulo maiora canamus.
Nõ omnes arbusta iuuãt, humiles'q; myricæ.
Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.
Vltima Cumæi uenit iam carminis ætas.
Magnus ab intégro seclorum nascitur ordo.
Iam redit et uirgo, redeunt Saturnia regna.
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.
Téque adeo decus hoc æui, te consule inibit

Pollio, et incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent, sceleris uestigia nostri
Irrita perpetua soluent formidine terras.
Ille deum uitam accipiet, diuisq; uidebit
Permixtos héroas, et ipse uidebitur illis,
Pacatumq; reget patriis uirtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes ederas passim cum baccare tellus,
Mixtaq; ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsae lacte domum referent distenta capellae
Vbera, nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et serpens, et fallax herba ueneni
Occidet, assyrium uulgo nascetur amomum.
At simul herôum laudes, et facta parentis
Iam legere, et quae sit, poteris cognoscere uirtus,
Molli paulatim flauescet campus arista,
Incultisq; rubens pendebit sentibus uua.
Et durae quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscae uestigia fraudis,
Quae tentare Thetim ratibus, quae cingere muris
Oppida, quae iubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quae uehat Argò
Delectos héroas, erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc ubi iam firmata uirum te fecerit aetas,
Cedet et ipse mari uector, nec nautica pinus
Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non uinea falcem.
Robustus quoq; iam tauris iuga soluet arator.

Nec uarios discet mentiri lana colores,
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit uellera luto.
Sponte sua sandyx pascentes uestiet agnos.
Talia secla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili fatorum numine parcæ.
Aggredere o magnos (aderit iam tempus) honores
Cara deum soboles, magnum Iouis incrementum,
Aspice conuexo nutantem pondere mundum,
Terrasq́; tractusq́; maris, cœlumq́; profundum,
Aspice uenturo lætentur ut omnia seclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima uitæ,
Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta.
Non me carminibus uincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãuis, atq; huic pater adsit
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.
Incipe parue puer risu cognoscere matrem.
Matri longa decem tulerant fastidia menses.
Incipe parue puer, qui non risere parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

ECLOGA .V. DAPHNIS.

Pastores alternatim, in planctu Daphnidis, sub Cæsaris mortem deplorant, et divinos illi decernunt honores

Menalcas. Mopsus.

Vr non Mopse, boni quoniã cõuenimus ambo,
c Tu calamos inflare leueis, ego dicere uersus,
Hic Corylis mixtas inter consedimus ulmos?

Tu maior, tibi me est æquum parere Menalca. Mo.
Siue sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Siue antro potius succedimus, aspice ut antrum
Syluestris raris sparsit labrusca racemis.
Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas. Me.
Quid, si idem Phœbũ certet superare canendo? Mo.
Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignes, Me.
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.
Incipe, pascentes seruabit Tityrus hœdos.
Immo hæc in uiridi nu per quæ cortice fagi Mo.
Carmina descripsi, et modulans alterna notaui,
Experiar, tu deinde iubeto certet Amyntas. Me.
Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis, quantum saliunca rosetis,
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
Sed tu desine plura puer, successimus antro. Mo.
Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant, uos coryli testes, et flumina nymphis,
Cum complexa sui corpus miserabile nati
Atq; deos, atq; astra uocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida Daphni boues ad flumina, nulla neq; amnẽ
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesq; feri, syluæq; loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subiungere tigres
Instituit, Daphnis thyasos inducere Baccho.
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut uitibus uuæ
Vt gregibus tauri, segetes ut pinguibus aruis,

Tu decus omne tuis, post quam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atq; ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandauimus ordea sulcis.
Infelix lolium, et steriles dominantur auenæ.
Pro molli uiola, pro purpureo narcisso,
Carduus, et spinis surgit poliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras
Pastores, mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulũ facite, et tumulo superaddite carmen.
Daphnis ego in syluis hinc usq; ad sydera notus,
Formosi pecoris custos. formosior ipse.
Tale tuum carmen nobis diuine poeta, Me.
Quale sopor fessis in gramine, quale per astura
Dulcis aquæ saliente suini restinguere riuo.
Nec calarais solum æquiparas sed uoce magistram.
Fortunate puer tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi nostra uicissim
Dicemus, Daphninq. tuum tollemus ad astra,
Daphnin ad astra feremus, amauit nos quoq; daphnis
An quicquã nobis tali sit munere maius? Mo.
Et puer ipse fuit cantari dignus et ista
Iampridem Stimichon laudauit carmina nobis.
Candidus inficet mamiratur limen olympi, Me.
Sub pedibusq; uidet nubes, et sydera Daphnis.
Ergo alacreis syluas, et cætera rura uoluptas,
Panaq; pastoresq; tenet, Dryadasq; puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur, amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia uoces ad sydera iactant
Intonsi montes, ipsæ iam carmina rupes,

Ipsa sonant arbusta, deus deus ille Menalca.
Sis bonus o felixq́; tuis, en quattuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoq́; altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasq́; duos statuam tibi pinguis oliui,
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra.
Vina nouum fundam calathis aruisia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, et Lyctius Aegon,
Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, et cum solennia uota
Reddemus nymphis, et cum lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit,
Dumq́; thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenq́; tuum, laudesq́; manebunt.
Vt Baccho, Cereriq́;, tibi sic uota quotannis
Agricolæ facient, damnabis tu quoq; uotis.
Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona? Mo.
Nam neq; me tantum uenientis sibilus austri,
Nec percussa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina ualles.
Hac te nos fragili donabimus ante cicuta. Me,
Hæc nos formosum Corydon ardebat Alexin,
Hæc eadem docuit, cuium pecus, an Melibœi?
At tu sume pedum, quod me cum sæpe rogaret, Mo.
Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis, atq; ære Menalca.

ECLOGA SEXTA. SILENVS.

Epicurea secta exprimit, et Silenum, quasi uoluptatis symbol[um] inducit cum Satyris temulentum.

PRima Siracusio dignata est ludere uersu
Nostra, nec erubuit syluas habitare Thalia.
Cum canerē reges et prælia, Cynthius aurē
Vellit, et admonuit pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.
Nunc ego, nanq; super tibi erunt qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, et tristia condere bella,
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non iniussa cano, si quis tamen hæc quoq;, si quis
Captus amore leget, te nostræ Vare myricæ,
Te nemus omne canet, nec Phœbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides, Chromis et Mnasylus in antro
Silenum pueri somno uidere iacentem,
Inflatum hesterno uenas, ut semper, Iaccho.
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi, nam sæpe senex spe carminis ambo
Luserat, iniiciunt ipsis ex uincula sertis.
Addit se sociam, timidisq; superuenit Aegle,
Aegle Naiadum pulcherrima, iamq; uidenti
Sanguineis frontem moris, et tempora pingit.
Ille dolum ridens, quo uincula nectitis? inquit.
Soluite me pueri, satis est potuisse uideri,
Carmina quæ uultis cognoscite, carmina uobis,
Huic aliud mercedis erit, simul incipit ipse.
Tum uero in numerum faunosq;, ferasq; uideres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.

Nec tantum Phœbo gaudet Parnasia rupes,
Nec tantum Rodope miratur, et Ismarus Orphéa.
Namq; canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq;, animæq;, marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum, et discludere Neréa ponto
Cœperit, et rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atq; cadant submotis nubibus imbres.
Incipiant syluæ cum primum surgere, cumq;
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides pyrrhæ iactos, saturnia regna,
Caucaseasq; refert uolucres, furtumq; Promethei.
His adiungit Hylam, nautæ quo fonte relictum
Clamassent, ut littus Hyla Hyla omne sonaret.
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen, niuei solatur amore iuuenci.
Ah uirgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros,
At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamuis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in leui quæsisset cornua fronte.
Ah uirgo infelix, tu nunc in montibus erras,
Ille latus niueum molli fultus hiacyntho
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas,
Aut aliquã in magno sequtur grege, claudite nymphæ
Dictææ, nymphæ nemorum iam claudite saltus,
Si qua forte ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis uestigia, forsitan illum,

Aut herba captum uiridi, aut armenta secutum
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia uaccæ.
Tum canit hesperidum miratam mala puellam,
Tum phaethontiadas musco circundat amaræ
Corticis, atq; solo procéras erigit alnos.
Tum canit errantem Parmessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum,
Vtq; uiro Phœbi chorus assurrexerit omnis,
Vt Linus hæc illi diuino carmine pastor,
Floribus, atq; apio crines ornatus amaro
Dixerit, hos tibi dant calamos, en accipe musæ,
Ascræo quos ante seni, quibus ille solebat,
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynei nemoris dicatur origo.
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est
Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias uexasse rates, et gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis,
Aut ut mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiuerit? et quibus ante
Infelix sua tecta super uolitauerit alis?
Omnia quæ Phœbo quondam meditante beatus
Audiit Eurotas, iussitq; ediscere lauros.
Ille canit, pulsæ referunt ad sydera ualles.
Cogere donec oues stabulis, numerumq; referre
Iussit, et inuito processit Vesper olympo.

Corýdon. Thyrsis.

Contentionem duorum pastorum sic Amatoria e.

f Orte sub arguta consederat ilice Daphnis,
Cópulerátq; greges Corýdõ, et Thyrsis ĩ unũ
Thyrsis oues, Corýdon distẽtas lacte capellas
Ambo florentes ætatibus, Arcádes ambo,
Et cantare pares, et respondere parati,
Hic mihi dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerrauerat, atq; ego Daphnin
Aspicio, ille ubi me contra uidet, ocyus inquit,
Huc ades o Melibœe, caper tibi saluus, et hœdi,
Et si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
Huc ipsi potum uenient per prata iuuenci.
Hic uiridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eq; sacra resonant examina quercu.
Quid facerẽ? neq; ego Alcippem, nec Phyllida habebã
Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos.
Et certamen erat Corýdon cum Thyrside magnum,
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere uersibus ambo
Cœpere, alternos musæ meminisse uolebant.
Hos Corýdon, illos referebat in ordine Thyrsis. Co.
Nymphæ, noster amor, libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite, proxima Phœbi
Versibus ille facit, aut si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
Pastores edera crescentem ornate poetam Th.
Arcádes, inuidia rumpantur ut ilia Codro.

A ut si ultra placitum laudarit, bacchare frontem
C ingite, ne uati noceat mala lingua futuro.
S etosi caput hoc apri tibi Delia paruus Co.
E t ramosa Mycon uiuacis cornua cerui.
S i proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
P uniceo stabis suras euincta cothurno.
S inum lactis, et hæc te liba Priape quotannis Th.
E xpectare sat est. custos es pauperis horti.
N unc te marmoreum pro tempore fecimus, at tu
S i fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.
N erine Galatea thymo mihi dulcior hyblæ, Co.
C andidior cycnis, edera formosior alba,
C um primum pasti repetent præsepia tauri,
S i qua tui Corydonis habet te cura, uenito.
I mmo ego Sardoniis uidear tibi amarior herbis, Th.
H orridior rusco, proiecta uilior alga,
S i mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
I te domum pasti, si quis pudor, ite iuuenci.
M uscosi fontes, et somno mollior herba, Co.
E t quæ uos rara uiridis tegit arbutus umbra,
S olstitium pecori defendite, iam uenit æstas
T orrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.
H ic focus, et tedæ pingues, hic plurimus ignis Th.
S emper, et assidua postes fuligine nigri.
H ic tantum boreæ curamus frigora, quantum
A ut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
S tant et iuniperi, et castaneæ hirsutæ, Co.
S trata iacent passim sua quæq; sub arbore poma.
O mnia nunc rident, at si formosus Alexis
M ontibus his abeat, uideas et flumina sicca.

A ret ager, uitio moriens sitit aeris herba. Th.
L iber pampineas inuidit collibus umbras.
P hyllid's aduentu nostræ nemus omne uirebit,
I uppiter et læto descendet plurimus imbri.
P opulus Alcidæ gratissima, uitis Iaccho, Co.
F ormosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.
P hyllis amat corylos, illas dum Phyllis amabit,
N ec myrtus uincet corylos, nec laurea Phœbi.
Fraxinus in syluis pulcherrima, pinus in hortis. Th.
P opulus in fluuiis, abies in montibus altis.
S æpius at si me Lycida formose reuisas,
F raxinus in syluis cedet tibi, pinus in hortis.
Hæc memini, et uictũ frustra cõtẽdere Thyrsim, Mœ.
E x illo Corydon Corydon est tempore nobis.

ECLOGA. VIII. PHARMACEVTRIA

Habet duas partes, prior conquestionem, posterior ue- neficia continet. Theocritea est.

Damon. Alphesibœus.

P Astorum musam Damonis et Alphesibœi,
Immemor herbarum, quos est mirata iuuẽca
Certantes quorum stupefactæ carmine lynces
E t mutata suos requierunt flumina cursus,
D amonis musam dicemus, et Alphesibœi.
T u mihi seu magni superas iam saxa Timaui,
S iue oram Illyrici legis æquoris, en erit unquam
I lle dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
E n erit ut liceat totum mihi ferre per orbem,
S ola Sophocleo tua carmina digna cothurno.
A te principium, tibi desinet, accipe iussis
C armina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora circum

I nter uictrices ederam tibi serpere lauros.
F rigida uix cœlo noctis decesserat umbra,
C um ros in tenera pecori gratissimus herba est,
I ncumbens tereti Damon sic cœpit oliuæ.
N ascere, præq; diem ueniens age Lucifer almũ, Da.
C oniugis indigno Nisæ deceptus amore
D um queror, et diuos, quanquam nil testibus illis
P rofeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.
M ænalus, argutumq; nemus, pinosq; loquentes
S emper habet, semper pastorum ille audit amores,
P anaq;, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.
M opso Nisa datur. quid non speremus amantes?
I ungentur iam gryphes equis, æuoq; sequenti
C um canibus timidi uenient ad pocula damæ.
M opse nouas incide faces, tibi ducitur uxor.
S parge marite nuces, tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.
O digno coniuncta uiro, dum despicis omnes,
D umq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ,
H irsutumq; supercilium, prolixaq; barba,
N ec curare deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.
S epibus in nostris paruam te roscida mala,
D ux ego uester eram, uidi cum matre legentem.
A lter ab undecimo tum me iam ceperat annus,
I am fragiles poteram à terra contingere ramos,
V t uidi, ut perii, ut me malus abstulit error,
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.

Nunc scio quid sit amor, duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.
Sæuus amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus, crudelis tu quoq; mater,
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoq; mater.
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.
Nunc et oues ultro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narcisso floreat alnus.
Pinguia corticibus sudent electra myricæ.
Certent et cycnis ululæ, sit Tityrus Orpheus,
Orpheus in syluis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum mea tibia uersus.
Omnia uel medium fiant mare, uiuite syluæ.
Præceps aerii specula de montis in undas
Deferar, extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, iam desine tibia uersus.
Hæc Damon, uos quæ responderit Alphesibœus,
Dicite Pierides, non omnia possumus omnes.
Effer aquam, et molli cinge hæc altaria uitta, AL.
Verbenasq; adole pingues, et mascula tura,
Coniugis ut magicis sanos auertere sacris
Experiar sensus, nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina uel cœlo possunt deducere lunam.
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssi.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnin.

Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circundo, terq; hæc altaria circum
Effigiem duco, numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domũ mea carmia, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos Amarylli colores,
Necte Amarylli modo, et Veneris dic uincula necto.
Ducite ab urbe domũ mea carmia, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit, et hæc ut cæra liquescit,
Vno, eodemq; igni, sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragileis incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc ĩ Daphnide laurũ.
Ducite ab urbe domũ mea carmia, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnin, qualis cum fessa iuuencum
Per nemora, atq; altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in herba
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti,
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domũ mea carmia, ducite Daphnim.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit
Pignora cara sui, quæ nunc ego limine in ipso
Terra tibi mando, debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domũ mea carmia, ducite Daphnim.
Has herbas, atq; hæc ponto mihi lecta uenena,
Ipse dedit Mœris, nascuntur plurima ponto.
His ego sæpe lupum fieri, et se condere syluis
Mœrim, sæpe animas imis excire sepulchris,
Atq; satas aliò uidi traducere messes.
Ducite ab urbe domũ mea carmia, ducite Daphnim.
Fer cineres Amarylli foras, riuoq; fluenti,
Transq; caput iace, ne respexeris, his ego Daphnim.

Aggrediar, nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domũ mea carmina, ducite Daphnim.
Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe, bonum ſit.
Neſcio quid certe eſt, et Hylas in limine latrat.
Credimus, an qui amant, ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite, ab urbe uenit, iã parcite carmina Daphnis.

ECLOGA.IX. MOERIS.

Referta è querelis, Virgili agros repetens pene occis' è à centurione Ario: miscet et Augusti laudes.

Lycidas. Mœris.

Vo te Mœri pedes? an quo uia ducit in urbem?
q O Lycida uiui peruẽimus, aduena noſtri M.
Quod nũquã ueriti ſumus, ut poſſeſſor agelli
Diceret, hæc mea ſunt, ueteres migrate coloni.
Nunc uicti triſtes, quoniam ſors omnia uerſat.
Hos illi (quod nec bene uertat) mittimus hœdos.
Certe equidem audierã, qua ſe ſubducere colles Ly.
Incipiunt, molliq; iugum demittere cliuo,
Vſque ad aquam, et ueteris iam fracta cacumina fagi
Omnia carminibus ueſtrum ſeruaſſe Menalcam.
Audieras, et fama fuit, ſed carmina tantum Mœ.
Noſtra ualent Lycida tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt aquila ueniente columbas.
Quod niſi me quacunq; nouas incidere lites
Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec uiueret ipſe Menalcas.
Heu cadit ĩ quenquã tantũ ſcelus? heu tua nobis Ly.
Pene ſimul tecum ſolatia rapta Menalca.
Quis caneret nymphas, quis humũ florẽtibus herbis

Spargeret? aut uiridi fontes induceret umbra?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras.
Tityre dum redeo (breuis est uia) pasce capellas,
Et potum pastas age Tityre, et inter agendum
Ocursare capro, cornu ferit ille, caueto.
Immo hæc, quæ Varo necdũ perfecta canebat, Mœ.
Vare tuum nomen, superet modo Mantua nobis,
Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ,
Cantantes sublime ferent ad sydera cycni.
Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos, Ly.
Sic cythiso pastæ distentent ubera uaccæ,
Incipe si quid habes, et me fecere poetam
Pierides, sunt et mihi carmina, me quoq; dicunt
Vatem pastores, sed non ego credulus illis,
Nam neq; adhuc Varo uideor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
Id quidẽ ago, et tacitus Lycida mecũ ipse uoluto Mœ.
Si ualeam meminisse, neq; est ignobile carmen.
Huc ades o Galatea, quis est nam ludus in undis?
Hic uer purpureum, uarios hic flumina circum
Fundit humus flores, hic candida populus antro
Imminet, et lentæ texunt umbracula uites,
Huc ades, insani feriant sine littora fluctus.
Quid? quæ te pura solum sub nocte canentem Ly.
Audieram? numeros memini, si uerba tenerem.
Daphni quid antiquos signorum suspicis ortus? Mœ.
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum,
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, et quo
Duceret apricis in collibus uua colorem.

Insere Daphni piros, carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoq;, sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina, uox quoq; Mœrin
Iam fugit ipsa, lupi Mœrim uidere priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
Causando nostros in longum ducis amores. Ly.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor, et omnes
(Aspice) uentosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media est nobis uia, nanq; sepulchrum
Incipit apparere Bianoris, hic ubi densas
Agricolæ stringunt frondes, hic Mœri canamus,
Hic hœdos depone, tamen ueniemus in urbem.
Aut si nox pluuiam ne colligat ante ueremur,
Cantantes licet usq;, minus uia lædet, eamus.
Cantantes, ut eamus, ego hoc te fasce leuabo.
Desine plura puer, et quod nunc instat, agamus. Me.
Carmina tum melius, cum uenerit ipse, canemus.

ECLOGA DECIMA, GALLVS.

Gallum poëtam de amissa amica, quam immodice amabat, solat'.

e Xtremum hũc Arethusa mihi concede laborẽ.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sũt dicẽda, neget qs carmĩa Gallo?
Sic tibi cum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam,
Incipe sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simæ uirgulta capellæ.
Non canimus surdis, respondent omnia syluæ.
Quæ nemora, aut qui uos saltus habuere puellæ

N aiades, indigno cum Gallus amore periret?
N am neq; Pernasi uobis iuga, nam neq; Pindi
V lla moram fecere, neq; Aoniæ Aganippæ.
I llum etiam lauri, etiam fleuere myricæ,
P inifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Mænalus, et gelidi fleuerunt saxa Lycæi.
S tant et oues circum, nostri nec pœnitet illas,
N ec te pœniteat pecoris diuine poeta.
E t formosus oues ad flumina pauit A'donis.
V enit et Vpilio, tardi uenêre subulci.
V uidus hyberna uenit de glande Menalcas.
O mnes unde amor iste rogant. tibi uenit Apollo,
G alle quid insanis? inquit, tua cura Lycoris
P erq; niues alium, perq; horrida castra secuta est.
V enit et agresti capitis Syluanus honore,
F lorentes ferulas, et grandia lilia quassans.
P an deus Arcadiæ uenit, quem uidimus ipsi
S anguineis ebuli bacis, minioq; rubentem.
E t quis erit modus inquit? amor non talia curat.
N ec lachrymis crudelis amor, nec gramina riuis,
N ec cythiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
T ristis at ille tamen cantabitis Arcádes inquit,
M ontibus hæc uestris. soli cantare periti
A rcádes, o mihi tum quam molliter ossa quiescant,
V estra meos olim si fistula dicat amores,
A tq; utinam ex uobis unus, uestriq; fuissem
A ut custos gregis, aut maturæ uinitor uuæ.
C erte siue mihi Phyllis, siue esset Amyntas,
S eu quicunq; furor, quid tum, si fuscus Amyntas?
E t nigræ uiolæ sunt, et uacinia nigra,

Mecum inter salices lenta sub uite iaceret,
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori,
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer æuo.
Nunc insanus amor, duri me Martis in armis
Tela inter media, atq; aduersos detinet hostes.
Tu procul à patria, nec sit mihi credere tantum,
Alpinas ah dura niues, et frigora Rheni
Me sine sola uides. ah te ne frigora lædant.
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
Ibo, et Chalcidico, quæ sunt mihi condita uersu
Carmina, pastoris Siculi modulabor auena.
Certum est in syluis, inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisq; meos incidere amores
Arboribus, crescent illæ, crescetis amores.
Interea mixtis lustrabo Mænala nymphis,
Aut acres uenabor apros. non me ulla uetabunt
Frigora, Parthenios canibus circundare saltus.
Iam mihi per rupes uideor, lucosq; sonanteis
Ire, libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula, tanquam hæc sit nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Iam neq; Hamadryades rursus, nec carmina nobis
Ipsa placent, ipsæ rursus concedite siluæ.
Non illum nostri possunt mutare labores.
Nec si frigoribus mediis, Hebrumq; bibamus,
Scythoniasq; niues hyemis subeamus aquosæ,
Nec, si cum moriens alta liber aret in ulmo,
Aethiopum uersemus oues sub sydere cancri.
Omnia uincit amor, et nos cedamus amori.

Hæc ſat erit diuæ ueſtrum cecinisse poetam,
Dum ſedet, et gracili fiſcellam texit hibiſco.
Pierides uos hæc facietis maxima Gallo,
Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum uere nouo uiridis ſe ſubiicit alnus.
Surgamus, ſolet eſſe grauis cantantibus umbra.
Iuniperi grauis umbra, nocent et frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, uenit heſperus, ite capellæ.

FINIS.

P.O.N. IN PRIMVM GEORGICORVM, ARGVMENTVM.

Quid faciat lætas segetes, quæ sydera seruet
Agricola, ut facilem terram proscindat aratris,
Semina quo iacienda modo, cultus'q; locorum
Edocuit, messes magno olim fœnore reddi.

P.V.M. GEORGICORVM LIBER PRIMVS AD MOECENATEM.

Enumerat uniuerse, quæ hisce quattuor libris è dicitur. Ind hoc libro d agricultus instrumentis seu temporib'.

Qvid faciat lætas segetes, quo sydere terram,
Vertere Mœcenas, ulmis'q; adiungere uites,
Conueniat, quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos o clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum
Liber, et alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaq; inuentis Acheloia miscuit uuis,
Et uos agrestum præsentia numina Fauni,
Ferte simul, Fauni'q; pedem, Dryades'q; puellæ,
Munera uestra cano, tu'q; o cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti
Neptune, et cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci,
Ipse nemus liquens patrium, saltus'q; Licæi

Pan ouium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis o Tegeæe fauens, oleǽq; Minerua
Inuentrix, uncíq; puer monstrator aratri,
Et teneram ab radice ferens Syluane cupressum,
Diíq;, deǽq; omnes, studium quibus arua tueri,
Quíq; nouas alitis non nullo semine fruges,
Quíq; satis largum cœlo demittitis imbrem.
Túq; adeo, quem mox, quæ sint habitura deorum,
Concilia, incertum est, urbis ne inuisere Cæsar,
Terrarúmq; uelis curam, et te maximus orbis
Authorem frugum, tempestatúmq; potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto,
An deus immensi uenias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule,
Téq; sibi generum Tethys emat omnibus undis,
Anne nouum tardis sydus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter chelaśq; sequentes
Panditur, ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpius, et cœli iusta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec sperent tartara regem,
Nec tibi regnandi ueniat tam dira cupido,
Quamuis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem,
Da facilem cursum, atq; audacibus annue cœptis.
Ignarośq; uiæ mecum miseratus agrestes
Ingredere, et uotis iam nunc assuesce uocari.
Vere nouo gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et zephyro putris se gleba resoluit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et sulco attritus splendescere uomer.

Illa seges, demum uotis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem bis frigora sensit,
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
Ac prius ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos, et uarium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusq;, habitusq; locorum.
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset.
Hic segetes, illic ueniunt felicius uuæ,
Arborei fœtus alibi, atq; iniussa uirescunt
Gramina, non ne uides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, uirosáq; Pontus
Castorea, Eliadum palmas E'peiros equarum.
Continuo has leges, æternáq; fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion, uacuum lapides iactauit in orbem,
Vnde homines nati durum genus, ergo age terræ
Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasq; iacentes
Puluerulenta coquat maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
Arcturum, tenui sat erit suspendere sulco.
Illic officiant lætis ne frugibus herbæ,
Hic sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis idem tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum,
Aut ibi flaua seres mutato sydere farra,
Vnde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenues fœtus uiciæ, tristisq; lupini
Sustuleris fragiles calamos, syluamq; sonantem.

V rit enim lini campum seges, urit auenæ.
V runt lethæo perfusa papauera somno.
S ed tamen alternis facilis labor, arida tantum
N e saturare fimo pingui pudeat sola, né ue
E ffoetos cinerem immundum iactare per agros.
S ic quoq; mutatis requiescunt fœtibus arua.
N ec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
S æpe etiam sterileis incendere profuit agros,
A tq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.
S iue inde occultas uires, et pabula terræ
P inguia concipiunt, siue illis omne per ignem
E xcoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor.
S eu plures calor ille uias, et cæca relaxat
S piramenta, nouas ueniat qua succus in herbas.
S eu durat magis, et uenas astringit hiantes,
N e tenues pluuiæ, rapidi ue potentia solis
A crior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.
M ultum adeo, rastris glebas, qui frangit inertes,
V imineasq; trahit crates, iuuat arua, neq; illum
F laua Ceres alto nequicquam spectat olympo.
E t qui proscisso quæ suscitat æquore terga,
R ursus in obliquum uerso prorumpit aratro,
E xercetq; frequens tellurem, atq; imperat aruis.
H umida solstitia, atq; hyemes orate serenas
A gricolæ, hyberno lætissima puluere farra.
L ætus ager, nullo tantum se Mœsia cultu
I actat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.
Q uid dicam, iacto qui semine comminus arua
I nsequitur, cumulosq; ruit male pinguis arenæ?
D einde satis fluuium inducit, riuosq; sequentes?

Et cum exustus ager morientibus æstuat herbis?
Ecce supercilio cliuosi tramitis undam
Elicit, illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, scatebrisq; arentia temperat arua.
Quid, qui ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Cum primum sulcos æquant sata? quiq; paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo,
Vnde cauæ tepido sudant humore lacunæ?
Nec tamē, hæc cum sint hominumq;, boumq; labores
Versando terram experti, nihil improbus anser,
Strymoniæq; grues, et amaris intyba fibris
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse uiam uoluit, primusq; per artem
Mouit agros curis acuens mortalia corda.
Nec torpere graui passus sua regna ueterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni,
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant, ipsaq; tellus
Omnia liberius nullo poscente ferebat.
Ille malum uirus serpentibus addidit atris,
Prædariq; lupos iussit, pontumq; moueri,
Mellaq; decussit foliis, ignemq; remouit,
Et passim riuis currentia uina repressit,
Vt uarias usus meditando extunderet artes
Paulatim, et sulcis frumenti quæreret herbam,
Et silicis uenis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluuii sensere cauatas.

Navita tum stellis numeros, et nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramq́; Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere uisco
Inuentum, et magnos canibus circundare saltus,
Atq; alius funda latum iam uerberat amnem
Alta petens, pelagoq́; alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atq; argutæ lamina serræ.
Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.
Tum uariæ uenere artes, labor omnia uincit
Improbus, et duris urgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortales uertere terram
Instituit, cum iam glandes, atq; arbuta, sacræ
Deficerent syluæ, et uictum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus, ut mala culmos
Esset rubigo, segnisq́; horreret in aruis
Carduus, intereunt segetes, subit aspera sylua,
Lappæq́;, tribuliq́;, interq́; nitentia culta
Infelix lolium, et steriles dominantur auenæ,
Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aues, et ruris opaci
Falce premes umbras, uotisq́; uocaueris imbrem,
Heu magnum alterius frustra spectabis aceruum,
Concussaq́; famem in syluis solabere quercu.
Dicendum, et quæ sint duris agrestibus arma,
Quis sine, nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, et inflexi primum graue robur aratri,
Tardaq́; Eleusinæ matris uoluentia plaustra,
Tribulaq́;, trabeæq́;, et iniquo pondere rastri.
Virgea præterea Celei, uilisq́; supellex,
Arbuteæ crates, et mystica uannus Iacchi.

O mnia quæ multo ante memor prouisa repones,
S i te digna manet diuini gloria ruris.
C ontinuo in syluis magna ui flexa domatur
I n burim, et curui formam accipit ulmus aratri,
H uic à stirpe pedes temo protentus in octo,
B inæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
C editur et tilia ante iugo leuis, altáq; fagus,
S tiuáq;, quæ currus à tergo torqueat imos.
E t suspensa focis exploret robora fumus.
P ossum multa tibi ueterum præcepta referre,
N i refugis, tenuesq́; piget cognoscere curas.
A rea cum primis ingenti est æquanda cylindro,
E t uertenda manu, et creta solidanda tenaci,
N e subeant herbæ, neu puluere uicta fatiscant.
T um uariæ illudunt pestes, sæpe exiguus mus
S ub terris, posuitq́; domos, atq; horrea fecit.
A ut oculis capti fodere cubilia talpæ,
I nuentusq́; cauis bufo, et quæ plurima terræ
M onstra ferunt, populatq́; ingentem farris aceruum
C urculio, atq; inopi metuens formica senectæ,
C ontemplator item, cum se nux plurima syluis
I nduet in florem, et ramos curuabit olentes.
S i superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
M agnáq; cum magno ueniet tritura calore,
A t si luxuria foliorum exuberat umbra,
N equicquam pingueis paleæ teret area culmos.
S emina uidi equidem multos medicare serentes,
E t nitro prius, et nigra perfundere amurca,
G randior ut fœtus siliquis fallacibus esset,
E t quamuis igni exiguo properata maderent,

V idi lecta diu, et multo spectata labore
D egenerare tamen, ni uis humana quotannis
M axima quæq; manu legeret, sic omnia fatis
I n peius ruere, ac retro sublapsa referri.
N on aliter, quam qui aduerso uix flumine lembum
R emigiis subigit, si brachia forte remisit,
A tq; illum in præceps prono rapit alueus amni.
P ræterea tam sunt Arcturi sydera nobis,
H œdorumq́; dies seruandi, et lucidus anguis,
Q uam, quibus in patriam uẽtosa per æquora uectis
P ontus, et ostriferi fauces tentantur Abydi.
L ibra die, somniq́; pares ubi fecerit horas,
E t medium luci, atq; umbris iam diuidit orbem,
E xercete uiri tauros, serite ordea campis
V sque sub extremum brumæ intractabilis imbrem,
N ecnon et lini segetem, et cereale papauer
T empus humo tegere, et iãdudum incumbere aratris
D um sicca tellure licet, dum nubila pendent.
V ere fabis satio, tunc te quoq; medica putres
A ccipiunt sulci, et milio uenit annua cura,
C andidus auratis aperit cum cornibus annum
T aurus, et aduerso cedens Canis occidit astro.
A t si triticeam in messem, robustaq; farra
E xercebis humum, solisq́; instabis aristis,
A nte tibi eoæ Atlantides abscondantur,
G nosiaq; ardentis decedat stella Coronæ,
D ebita quam sulcis committas semina, quamq́;
I nuitæ properes anni spem credere terræ.
M ulti ante occasum Maiæ cœpere, sed illos
E xpectata seges uanis elusit auenis.

Si uero uiciamq; seres, uilemq; faselum,
Nec pelusiacæ curam aspernabere lentis,
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes,
Incipe, et ad medias sementem extende pruinas,
Idcirco certis demensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, et torrida semper ab igni,
Quam circum extremæ dextra, læuaq; trahuntur
Cæruleæ, et glacie concretæ, atq; imbribus atris,
Has inter, mediamq;, duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuum, et uia secta per ambas,
Obliquus qua se signorum uerteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam, Rhiphæasq; arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in austros,
Hic uertex nobis semper sublimis, at illum
Sub pedibus styx atra uidet, manesq; profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perq; duas in morem fluminis arctos,
Arctos oceani metuentes æquore tingi.
Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
Semper, et obtenta densentur nocte tenebræ,
Aut redit à nobis aurora, diemq; reducit,
Nosq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina uesper.
Hinc tempestates dubio prædicere cœlo
Possumus, hinc messisq; diem, tempusq; serendi,
Et quando infidum remis impellere marmor
Conueniat, quando armatas deducere classes,
Aut tempestiuam syluis euertere pinum.

N ec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur, et ortus,
T emporibusq́; parem diuerſis quattuor annum.
F rigidus agricolam ſi quando continet imber.
M ulta forent, quæ mox cœlo properanda ſereno
M aturare datur, durum procudit arator
V omeris obtuſi dentem, cauat arbore lyntres,
A ut pecori ſignum, aut nomeros impreſſit aceruis.
E xacuunt alii uallos, furcaſq́; bicornes,
A tq; amerina parant lentæ retinacula uiti.
N unc facilis rubea texatur fiſcina uirga.
N unc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Q uippe etiam feſtis quædam exercere diebus
F as et iura ſinunt, riuos deducere nulla
R elligio uetuit, ſegeti prætendere ſepem.
I nſidias auibus moliri, incendere uepres,
B alantumq́; gregem fluuio merſare ſalubri,
S æpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
V ilibus aut onerat pomis, lapidemq́; reuertens
I ncuſſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
I pſa dies alios alio dedit ordine luna
F elices operum, quintam fuge, pallidus Orcus,
E umenideſq́; ſatæ, tum partu terra nefando
C œumq́;, Iapetumq́; creat, ſæuumq́; Typhoéa,
E t coniuratos cœlum reſcindere fratres.
T er ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
S cilicet atq; Oſſæ frondoſum inuoluere olympum.
T er pater extructos diſiecit fulmine montes.
S eptima poſt decimam felix, et ponere uites,
E t prenſos domitare boues, et licia telæ
A ddere, nona fugæ melior, contraria furtis.

M ulta adeo melius gelida se nocte dedere,
A ut cum sole nouo terras irrorat eous.
N octe leues stipulæ melius, nocte arida prata
T ondentur, noctis lentus non deficit humor.
E t quidam seros hyberni ad luminis ignes
P eruigilat, ferroq; faces inspicat acuto.
I nterea longum cantu solata laborem
A rguto coniunx percurrit pectine telas,
A ut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
E t foliis undam tepidi despumat aheni.
A t rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
E t medio tostas æstu terit area fruges.
N udus ara, sere nudus, hyems ignaua colono.
F rigoribus parto agricolæ plerunq; fruuntur,
M utuaq; inter se læti conuiuia curant.
I nuitat genialis hyems, curasq; resoluit,
C eu pressæ cum iam portum tetigere carinæ,
P uppibus et læti nautæ imposuere coronas.
S ed tamen et quernas glandes tunc stringere tempus,
E t lauri baccas, oleamq;, cruentaq; myrta.
T unc gruibus pedicas, et retia ponere ceruis,
A uritosq; sequi lepores, tum figere damas,
S tupea torquentem balearis uerbera fundæ,
C um nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.
Q uid tempestates autumni, et sydera dicam?
A tq; ubi iam breuiorq; dies, et mollior æstas?
Q uæ uigilanda uiris, uel cum ruit imbriferum uer,
S picea iam campis cum messis inhorruit, et cum
F rumenta in uiridi stipula lactentia turgent.
S æpe ego cum flauis messorem induceret aruis

Agricola, et fragili iam stringeret ordea culmo,
Omnia uentorum concurrere prælia uidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent, ita turbine nigro
Ferret hyems, culmumq́; leuem, stipulasq́; uolãtes.
Sæpe etiam immensum cœlo uenit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes, ruit arduus æther,
Et pluuia ingenti sata læta, boumq́; labores
Diluit, implentur fossæ, et caua flumina crescunt
Cum sonitu, feruetq́; fretis spirantibus æquor.
Ipse pater media nimborum in nocte corusca
Fulmina molitur dextra, quo maxima motu
Terra tremit, fugere feræ, et mortalia corda
Per gentes humilis strauit pauor, ille flagranti,
Aut Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit, ingeminant austri, et densissimus imber.
Nunc nemora ingenti uento, nunc littora plangunt.
Hoc metuens cœli menses, et sydera serua,
Frigida Saturni sese quo stella receptet,
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
In primis uenerare deos, atq; annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis
Extremæ sub casu hyemis, iam uere sereno,
Tunc agni pingues, et tunc mollissima uina,
Tunc somni dulces, densæq́; in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacte fauos, et miti dilue Baccho,
Terq́; nouas circum̀ felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus, et socii comitentur ouantes,

Et Cererem clamore uocent in tecta, neq; ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, et carmina dicat.
Atq; hæc ut certis possimus discere signis,
Aestus'q;, pluuias'q;, et agentes frigora uentos,
Ipse pater statuit, quid menstrua luna moueret,
Quo signo caderent austri, quid sæpe uidentes
Agricolæ, propius stabulis armenta tenerent.
Continuo uentis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
Montibus audiri fragor, aut resonantia longe
Littora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
Iam sibi tum curuis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Clamorem'q; ferunt ad littora, cum'q; marinæ
In sicco ludunt fulicæ, notas'q; paludes
Deserit, atque altam supra uolat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas uento impendente uidebis
Præcipites cœlo labi, noctis'q; per umbras
Flammarum longos à tergo albescere tractus,
Sæpe leuem paleam, et frondes uolitare caducas.
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
At boreæ de parte trucis cum fulminat, et cum
Euri'q;, zephyri'q; tonat domus, omnia plenis
Rura natant fossis, atq; omnis nauita ponto
Humida uela legit. nunquam imprudentibus imber
Obfuit, aut illum surgentem uallibus imis
Aeriæ fugere grues, aut bucula cœlum
Suspiciens, patulis captauit naribus auras,

Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo,
Et ueterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit oua
Angustum formica terens iter, et bibit ingens
Arcus, et è pastu decedens agmine magno
Coruorum increpuit densis exercitus alis.
Iam uarias pelagi uolucres, et quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum uideas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce,
Et sola in sicca secum spaciatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere hyemem, testa cum ardente uiderent
Scintillare oleum, et putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles, et aperta serena
Prospicere, et certis poteris cognoscere signis.
Nam neq; tum stellis acies obtusa uidetur,
Nec fratris radiis obnoxia surgere luna.
Tenuia nec lanæ per cœlum uellera ferri,
Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones, non ore solutos
Immundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt.
Solis et occasum seruans de culmine summo
Nequicquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus.
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunq; illa leuem fugiens secat æthera pennis,

Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus, qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corui, preſſo ter gutture uoces,
Aut quater ingeminant, et ſæpe cubilibus altis
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant, iuuat imbribus actis
Progeniem paruam, dulceſq; reuiſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verum ubi tempeſtas, et cœli mobilis humor
Mutauere uias, et Iuppiter humidus auſtris
Denſet, erant quæ rara modo, et quæ denſa relaxat,
Vertuntur ſpecies animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila uentus agebat
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et ouantes gutture corui.
Si uero ſolem ad rapidum, lunaſq; ſequentes
Ordine reſpicies, nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna reuertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aere cornu,
Maximus agricolis, pelagoq; parabitur imber.
At ſi uirgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit, uento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto, nanq; his certiſſimus author,
Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit,
Totus et ille dies, et qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem pluuia, uentiſq; carebunt,
Votaq; ſeruati ſoluent in littore nautæ

Glauco, et Panopeæ, et Inoo Melicertæ.
Sol quoq; et exoriens, et cum se condet in undas
Signa dabit, solem certissima signa sequentur,
Et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis uariauerit ortum
Conditus in nubem, medioq; refugerit orbe,
Suspecti tibi sint imbres, nanq; urget ab alto
Arboribusq;, satisq; notus, pecoriq; sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi erumpent radii, aut ubi pallida surgit
Tithoni croceum linquens Aurora cubile,
Heu male tum mites defendit pampinus uuas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam emenso cum iam decedet olympo,
Profuerit meminisse magis, nam sæpe uidemus
Ipsius in uultu uarios errare colores.
Cæruleus pluuiam denuntiat, igneus euros,
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter uento, nimbisq; uidebis
Féruere, non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neq; à terra moneat conuellere funem.
At si cum, referetq; diem, condetq; relatum,
Lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis.
Et claro syluas cernes aquilone moueri.
Deniq; quid uesper serus uehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogat et humidus auster,
Sol tibi signa dabit, solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemq;, et operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,

Cum caput

Tum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaq; æternam timuerunt secula noctem.
Tēpore quanquam illo tellus quoq;, et æquora ponti,
Obscœniq; canes, importunæq; uolucres
Signa dabant, quoties Cyclopū efferuere in agros,
Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam,
Flammarumq; globos, liquefactaq; uoluere saxa,
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audiit, insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoq; per lucos uulgo exaudita silentes
Ingens, et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis, pecudesq; locutæ
Infandum, sistunt amnes, terræq; dehiscunt.
Et mœstum illachrymat templis ebur, æraq; sudant.
Proluit insano contorquens uortice syluas
Fluuiorum rex Eridanus, camposq; per omnes
Cum stabulis armenta tulit, nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessauit, et altæ
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
Non aliâs cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura, nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum uidere Philippi.
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam, et latos Aemi pinguescere campos,
Scilicet et tempus ueniet, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigne pila,
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,

Grandiaq; effossis mirabitur ossa sepulchris.
Dii patrii indigetes, et Romule, Vestaq; mater,
Quæ Thuscum Tyberim, et Romana palatia seruas,
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seclo
Ne prohibete, satis iampridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iampridem nobis cœli te regia Cæsar
Inuidet, atq; hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas uersum, atq; nefas, tot bella per orbẽ,
Tam multæ scelerum facies, non ullus aratro
Dignus honos, squallent abductis arua colonis,
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum.
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt. sæuit toto Mars impius orbe.
Vt cum carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt in spatia, et frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neq; audit currus habenas.

P. O. N. in Secundum Georgicorum, argumentum.

Hactenus aruorum cultus, et sydera cœli,
Pampineas canit ille comas, collesq; uirenteis,
Descriptasq; locis uites, et dona lyæi,
Atq; oleæ ramos pomorum ex ordine lectos.

P.V.M. GEORGICORVM, LIBER SECVNDVS.

Hic liber tractat rationem uitium colendarum, praeterea praecepta de olea, et alijs arborib'.

h

Actenus aruorum cultus, et sydera cœli,
Nunc te Bacche canam, nec non syluestria tecum
Virgulta, et prolem tarde crescentis oliuæ.
Huc pater o Lenæe (tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager, spumat plenis uindemia labris)
Huc pater o Lenæe ueni, nudataq; musto
Tingue nouo mecum direptis crura cothurnis,
Principio arboribus uaria est natura creandis.
Nanq; aliæ nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua ueniunt, camposq; et flumina late
Curua tenent, ut molle siler, lentæq; genistæ,
Populus, et glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine, ut altæ
Castaneæ, nemorumq; ioui, quæ maxima frondet
Aesculus, atq; habitæ graiis oracula quercus,
Pullulat ab radice aliis densissima sylua,
Vt cerasis, ulmisq; etiam Parnasia laurus
Parua sub ingenti matris se subiicit umbra.
Hos natura modos primum dedit, his genus omne
Syluarum, fruticumq; uiret, nemorumq; sacrorũ.
Sunt alii, quos ipse uia sibi repperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis. hic stirpes obruit aruo,
Quadrifidasq; sudes, et acuto robore uallos.

Syluarumq́; aliæ pressos propaginis arcus
Expectant, et uiua sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ, summumq́; putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur è sicco radix oleagina ligno,
Et sæpe alterius ramos impune uidemus
Vertere in alterius, mutatamq́; insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o proprios generatim discite cultus
Agricolæ, fructusq́; feros mollite colendo,
Neu segnes iaceant terræ iuuat Ismara Baccho
Conserere, atq; olea magnum uestire Taburnum.
Tuq́; ades, inceptumq́; una decurre laborem,
O decus, o famę merito pars maxima nostræ
Mæcenas, pelagoq́; uolans da uela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti uersibus opto.
Non, mihi si linguæ centum sint, oraq́; centum,
Ferrea uox, ades, et primi lege littoris undam.
In manibus terræ, non hic te carmine ficto,
Atq; per ambages, et longa exorsa tenebo,
Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, sed læta et fortia surgunt.
Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq; si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint syluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; uoces artes, haud tarda sequentur.
Necnon et sterilis quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, uacuos si sit digesta per agros.
Nunc altæ frondes, et rami matris opacant.

C rescentiq; adimunt fœtus, uruntq; ferentem.
N am quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
T arda uenit, seris factura nepotibus umbram,
P omaq; degenerant succos oblita priores,
E t turpes auibus prædam fert uua racemos.
S cilicet omnibus est labor impendendus, et omnes
C ogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ,
S ed truncis oleæ melius, propagine uites
R espondent, solido paphiæ de robore myrtus.
P lantis et duræ coryli nascuntur, et ingens
F raxinus, Herculeæq; arbos umbrosa coronæ,
C haoniiq; patris glandes, etiam ardua palma
N ascitur, et casus abies uisura marinos.
I nseritur uero ex fœtu nucis arbutus horrida.
E t steriles platani malos gessere ualentes,
C astaneæ fagos, ornusq; incanuit albo
F lore piri, glandemq; sues fregere sub ulmis.
N ec modus inserere, atq; oculos imponere simplex.
N am qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
E t tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
F it nodo sinus, huc aliena ex arbore germen
I ncludunt, udoq; docent inolescere libro,
A ut rursum enodes trunci resecantur, et alte
F inditur in solidum cuneis uia, deinde feraces
P lantæ immittuntur, nec longum tempus, et ingens
E xiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
M iraturq; nouas frondes, et non sua poma.
P ræterea genus haud unum nec fortibus ulmis,
N ec salici, lotoq;, nec idæis cyparissis,
N ec pingues unam in faciem nascuntur oliuæ.

Orchades, et radii, et amara pausia bacca,
Pomaq;, et Alcinoi syluæ, nec surculus idem
Crustumiis, syriis'q; piris, grauibus'q; uolemis.
Non eadem arboribus pendet uindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Tasiæ uites, sunt et Mareotides albæ.
Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ.
Et passo psithia utilior, tenuis'q; Lageos
Tentatura pedes olim, uincturáq; linguam,
Purpureæ, præciæ'q;, et quo te carmine dicam
Rhetica? ne cellis ideo contende Falernis.
Sunt et Amyneæ uites, firmissima uina.
Tmolus assurgit quibus, et rex ipse Phaneus,
Argitis'q; minor, cui non certauerit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te mensis, et diis accepta secundis,
Transierim Rhodia, et tumidis Bumasthe racemis.
Sed neq; quam multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus, neq; enim numero comprendere refert,
Quem qui scire uelit, Libyci uelit æquoris idem
Discere, quam multæ zephyro turbentur arenæ,
Aut ubi nauigiis uiolentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionii ueniant ad littora fluctus.
Nec uero terræ ferre omnes omnia possunt,
Fluminibus salices, crassis'q; paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni.
Littora myrtetis lætissima, denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem, et frigora taxi.
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoas'q; domos Arabum, pictos'q; Gelonos.

Diuisæ arboribus patriæ, sola India nigrum
Fert hebenum, solis est turea uirga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno,
Balsamáq;, et baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum molli canentia lana?
Velleráq; ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos?
Extremi sinus orbis, ubi aëra uincere summum
Arboris, haud ullæ iactu potuere sagittæ.
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharétris.
Media fert tristes succos, tardumq; saporem
Felicis mali, quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscueruntq; herbas, et non innoxia uerba,
Auxilium uenit, ac membris agit atra uenena.
Ipsa ingens arbos, faciemq; simillima lauro,
Et si non alium late iactaret odorem,
Laurus erat, folia haud ullis labentia uentis,
Flos apprima tenax, animas, et olentia medi.
Ora fouent illo, et senibus medicantur anhelis.
Sed neq; Medorum syluæ, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atq; auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent, non Bactra, neq; Indi,
Totaq; turiferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertêre, satis immanis dentibus hydri.
Nec galeis, densisq; uirum seges horruit hastis.
Sed grauidæ fruges, et Bacchi Massicus humor
Impleuere, tenent oleæq;, armentaq; læta.
Hic bellator equus campo sese arduus infert,

5 4

H inc albi Clitumne greges, et maxima taurus
V ictima, sæpe tuo perfusi flumine sacro
R omanos ad templa deum duxere triumphos.
H ic uer assiduum, atq; alienis mensibus æstas.
B is grauidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
A t rabidæ tigres absunt, et sæua leonum
S emina, nec miseros fallunt aconita legentes,
N ec rapit immensos orbes per humum, neq; tanto
S quameus in spiram tractu se colligit anguis.
A dde tot egregias urbes, operumq; laborem,
T ot congesta manu præruptis oppida saxis,
F luminaq; antiquos subterlabentia muros.
A n mare, quod supra memorem? quodq; alluit infra?
A nne lacus tantos, te Lari maxime, teq;
F luctibus, et fremitu assurgens Benace marino?
A n memorem portus? lucrinoq; addita claustra?
A tq; indignatum magnis stridoribus æquor?
I ulia qua ponto longe sonat unda refuso,
T yrrhenusq; fretis immittitur æstus auernis?
H æc eadem argenti riuos, ærisq; metalla
O stendit uenis, atq; auro plurima fluxit.
H æc genus acre uirum, Marsos, pubemq; Sabellam,
A ssuetumq; malo Ligurem, Volscosq; uerutos,
E xtulit hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos,
S cipiadas duros bello, et te maxime Cæsar,
Q ui nunc extremis Asiæ iam uictor in oris
I mbellem auertis Romanis arcibus Indum.
S alue magna parens frugum Saturnia tellus
M agna uirum, tibi res antiquæ laudis, et artis
I ngredior, sanctos ausus recludere fontes,

Ascræumq́; cano Romana per oppida carmen,
Nunc locus aruorum ingeniis, quæ robora cuiq́;,
Quis color? et quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, collesq́; maligni,
Tenuis ubi argilla, et dumosis calculus aruis,
Palladia gaudent sylua uiuacis oliuæ.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, et strati baccis syluestribus agri,
At quæ pinguis humus, dulciq́; uligine læta,
Quiq́; frequens herbis, et fertilis ubere campus,
Qualem sæpe caua montis conualle solemus
Despicere, huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemq́; trahunt limum, quiq́; editus austro,
Et filicem curuis inuisam pascit aratris.
Hic tibi præualidas olim, multoq́; fluentes
Sufficiet Baccho uites, hic fertilis uuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus, et auro,
Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus, et pandis fumantia reddimus exta,
Sin armenta magis studium, uitulosq́; tueri,
Aut fœtus ouium, aut urenteis culta capellas,
Saltus, et saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum
Pascentem niueos herboso flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt,
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, et presso pinguis sub uomere terra,
Et cui putre solum (nanq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis. non ullo ex æquore cernes

Plura domum tardis decedere plauſtra iuuencis,
Aut unde iratus ſyluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquaſq; domos auium, cum ſtirpibus imis
Eruit, illæ altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit impulſo uomere campus.
Nam ieiuna quidem, cliuoſi glarea ruris,
Vix humiles apibus caſias, roremq; miniſtrat.
Et tophus ſcaber, nigriſq; exeſa chelydris
Creta negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curuas præbere latébras,
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſq; uolucres,
Et bibit humorem, et cum uult ex ſe ipſa remittit,
Quæq; ſuo uiridi ſemper ſe gramine ueſtit,
Nec ſcabie, et ſalſa lædit rubigine ferrum,
Illa tibi lætis intexet uitibus ulmos,
Illa ferax oleæ eſt, illam experiere colendo
Et facilem pecori, et patientem uomeris unci.
Talem diues arat Capua, et uicina Veſeuo
Ora iugo, et uacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc quo quanq; modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa requiras,
Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho.
Denſa magis Cereri, rariſſima quæq; Lyæo.
Ante locum capies oculis, alteq; iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemq; repones
Rurſus humum, et pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecoriq;, et uitibus almis
Aptius uber erit, ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, et ſcrobibus ſuperabit terra repletis,

Spiſſus ager, glebas cunctantes, craſſáq; terga
Expecta, et ualidis terram proſcinde iuuencis.
Salſa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix, ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat,
Tale dabit ſpecimen, tu ſpiſſo uimine qualos,
Coláq; prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſq; à fontibus undæ
Ad plenum calcentur, aqua eluctabitur omnis
Scilicet et grandes ibunt per uimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, et ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus, haud unquam manibus iactata fatiſcit.
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipſáq; iuſto
Lætior, ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe præualidam primis oſtentet ariſtis,
Quæ grauis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit,
Quǽq; leuis, prõptum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quiſquis color, at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt, piceæ tantum, taxíq; nocentes
Interdum, aut ederæ pandunt ueſtigia nigræ.
His animaduerſis terram multo ante memento
Excoquere, et magnos ſcrobibus concidere montes,
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam letum infodias uitis genus, optima putri
Arua ſolo, id uenti curant, gelidǽq; pruinæ.
Et labefacta mouens robuſtus iugera foſſor.
At ſi quos haud ulla uiros uigilantia fugit,

Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus seges, et quo mox digesta feratur,
Mutata ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice signant,
Vt quo quæq; modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obuerterit axi,
Restituant, adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere uites,
Quære prius, si pinguis agros metabere campi,
Densa sere, in denso non segnior ubere bacchus.
Sin tumulis accliue solum, collesq; supinos,
Indulge ordinibus, nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto uia limite quadret,
Vt sæpe ingenti bello cum longa cohorteis
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
Directæq; acies, ac late fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, necdum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis,
Omnia sint paribus numeris dimensa uiarum.
Non animum modo uti pascat prospectus inanem,
Sed quia non aliter uires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in uacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan et scrobibus, quæ sint fastigia quæras,
Ausim uel tenui uitem committere sulco.
Altius, ac penitus terræ defigitur arbor,
Aesculus in primis, quæ quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neq; imbres
Conuellunt, immota manet, multosq; per annos,
Multa uirum uoluens durando secula uincit.

Tum fortes late ramos, et brachia tendens
Huc illuc media ipsa ingentem sustinet umbram.
Néue tibi ad solem uergant uineta cadentem,
Néue inter uites corylum sere, néue flagella
Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas
Tantus amor terræ, neu ferro læde retuso
Semina, néue oleæ syluestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus,
Robora comprendit, frondesq́; elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit, inde secutus
Per ramos uictor, perq́; alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, et ruit atram
Ad cœlum picea crassus caligine nubem.
Præsertim si tempestas à uertice syluis
Incubuit, glomeratq́; ferens incendia uentus.
Hoc ubi, non à stirpe ualent, cæsæq́; reuerti
Possunt, atq; ima similes reuirescere terra.
Infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat author
Tellurem Borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec semine iacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima uinetis satio est, cum uere rubenti
Candida uenit auis longis inuisa colubris.
Prima uel autumni sub frigora, cum rapidus sol
Nondũ hyemem contingit equis, iam præterit æstas
Ver adeo frondi nemorum, uer utile syluis,
Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther

Coniugis in gremium lætæ descendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore fœtus.
Auia tum resonant auibus uirgulta canoris.
Et uenerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, zephyriq; tepentibus auris
Laxant arua sinus, superat tener omnibus humor,
Inq; nouos soles audent se gramina tuto
Credere, nec metuit surgentes pampinus austros,
Aut actum cœlo magnis aquilonibus imbrem.
Sed trudit gemmas, et frondes explicat omneis.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, alium'ue habuisse tenorem
Crediderim, uer illud erat, uer magnus agebat
Orbis, et hybernis parcebant flatibus euri,
Cum primum lucem pecudes hausere, uirum'q;
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immissæq; feræ syluis, et sydera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigus'q;, calorem'q;
Inter, et exciperet cœli indulgentia terras,
Quod superest, quæcũq; premes uirgulta, per agros
Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra,
Aut lapidem bibulum, aut squalẽteis infode cõchas
Inter enim labentur aquæ, tenuis'q; subibit
Halitus, atq; animos tollent sata, iam'q; reperti
Qui saxo super, atq; ingentis pondere testæ
Vrgerent, hoc effusos munimen ad imbres.
Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arua,
Seminibus positis superest deducere terram,
Sæpius ad capita, et duros iactare bidentes,

A ut presso exercere solum sub uomere, et ipsa
F lectere luctantes inter uineta iuuencos.
T um leues calamos, et rasæ hastilia uirgæ,
F raxineasq́; aptare sudes, furcasq́; bicornes.
V iribus eniti quarum, et contemnere uentos
A ssuescant, summasq́; sequi tabulata per ulmos.
A t dum prima nouis, adolescit frondibus ætas,
P arcendum teneris, et dum se lætus ad auras
P almes agit laxis per purum immissus habenis,
I psa acie falcis nondum tentanda, sed uncis
C arpendæ manibus frondes, interq́; legendæ.
I nde ubi iam ualidis amplexæ stirpibus ulmos
E xierint, tunc stringe comas, tunc brachia tonde.
A nte reformidant ferrum, tunc deniq; dura
E xerce imperia, et ramos compesce fluenteis.
T exendæ sepes etiam, et pecus omne tenendum,
Præcipue dum frons tenera, imprudensq́; laborum,
C ui super indignas hyemes, solemq́; potentem
S yluestres uri assidue, capreæq́; sequaces
I llidunt, pascuntur oues, auidæq́; iuuencæ.
F rigora nec tantum cana concreta pruina,
A ut grauis incumbens scopulis arentibus æstas,
Q uantum illi nocuere greges, duriq́; uenenum
D entis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
N on aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
C æditur, et ueteres ineunt proscænia ludi.
P ræmiaq́; ingentes pagos, et compita circum
T heseidæ posuere, atq; inter pocula læti
M ollibus in pratis unctos saliere per utres,
N ecnon Ausonii Troia gens missa coloni

Versibus incomptis ludunt, risúq; soluto,
Oráq; corticibus sumunt horrenda cauatis,
Et te Bacche uocant per carmina læta, tibíq;
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit uinea fœtu.
Complentur, uallésq; cauæ, saltúsq; profundi,
Et quocunq; deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancésq;, et liba feremus,
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiáq; in uerubus torrebimus exta colurnis,
Est etiam ille labor curandis uitibus alter,
Cui nunquã exhausti satis est, nanq; omne quotãnis,
Teŕq;, quateŕq; solum scindendum, glebáq; uersis
Aeternum frangenda bidentibus, omne leuandum
Fronde nemus, redit agricolis labor actus in orbem,
Atq; in se sua per uestigia uoluitur annus,
Etiam olim, seras posuit cum uinea frondes,
Frigidus et syluis aquilo decussit honorem,
Iam tum acer curas uenientem extendit in annum
Rusticus, et curuo Saturni dente relictam
Persequitur uitem attondens, fingíq; putando.
Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta, et uallos primus sub tecta referto,
Postremus metito, bis uitibus ingruit umbra,
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus uterq; labor. laudato ingentia rura,
Exiguum colito, necnon etiam aspera rusci
Vimina per syluam, et ripis fluuialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura salicti.

Iam uinctæ uites, iam falcem arbusta reponunt.
Iam canit extremos effoetus uinitor antes,
Sollicitanda tamen tellus, puluisq; mouendus,
Etiam maturis metuendus Iuppiter uuis.
Contra, non ulla est oleis cultura, neq; illæ
Procuruam expectant falcem, rastrosq; tenaces,
Cum semel hæserunt aruis, aurasq; tulerunt.
Ipsa satis tellus cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et grauidas cum uomere fruges,
Hoc pinguem, et placitam paci nutritor oliuam.
Poma quoq;, ut primum truncos sensere ualentes,
Et uires habuere suas, ad sydera raptim
Vi propria nituntur, opisq; haud indiga nostræ,
Nec minus interea fœtu nemus omne grauescit,
Sanguineisq; inculta rubent auiaria baccis.
Tondentur cythisi, tedas sylua alta ministrat,
Pascunturq; ignes nocturni, et lumina fundunt;
Et dubitant homines serere, atq; impendere curam?
Quid maiora sequar? salices humilesq; genistæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbram
Sufficiunt, sepemq; satis, et pabula melli,
Et iuuat undantem buxo spectare Cytorum,
Nariciæq; picis lucos, iuuat arua uidere,
Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucaseo steriles in uertice syluæ,
Quas animosi euri assiduæ, franguntq;, feruntq;,
Dant alios aliæ fœtus, dant utile lignum
Nauigiis pinos, domibus, cedrosq;, cupressosq;
Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, et pandas ratibus posuere carinas.

Viminibus salices fœcundæ, et frondibus ulmi.
At myrtus ualidis hastilibus, et bona bello
Cornus, Ithyreos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leues, aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferro'q; cauantur acuto,
Nec non et torrentem undam leuis innatat alnus
Missa pado, necnon et apes examina condunt
Corticibus'q; cauis, uitiosæ'q; ilicis aluo.
Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam causas dedit, ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtum'q;, Pholum'q;,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona norint
Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem uictum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis uomit ædibus undam,
Nec uarios inhiant pulchra testudine postes,
Illusas'q; auro uestes, Ephyreia'q; æra.
Alba nec Assyrio fucatur lana ueneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus oliui,
At secura quies, et nescia fallere uita,
Diues opum uariarum, at latis ocia fundis
Speluncæ, uiui'q; lacus, at frigida Tempe,
Mugitus'q; boum, molles'q; sub arbore somni.
Non absunt illis saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, paruo'q; assueta iuuentus,
Sacra deum, sancti'q; patres, extrema per illos
Iustitia excedens terris uestigia fecit,
Me uero primum dulces ante omnia musæ,

Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant, cœliq; uias, et sydera monstrent,
Defectus solis uarios, lunæque labores,
Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursusq; in seipsa residant,
Quid tantum Oceano properent se tinguere soles
Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere parteis,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis,
Rura mihi, et rigui placeant in uallibus amnes,
Flumina amem, syluasq; inglorius, o ubi campi,
Sperchiusq;, et uirginibus bacchata Lacænis
Taygeta, o qui me gelidis in uallibus Hæmi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq; metus omneis, et inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumq; Acherontis auari.
Fortunatus et ille, deos qui nouit agrestes,
Panaq; syluanumq; senem, nymphasq; sorores,
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans discordia fratres,
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro,
Non res Romanæ, perituraq; regna, neq; ille
Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti,
Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
Sponte tulere sua, carpsit, nec ferrea iura,
Insanumq; forum, aut populi tabularia uidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntq;
In ferrum, penetrant aulas, et limina regum,
Hic petit excidiis urbem, miserosq; penates,

Vt gemma bibat, et sarrano dormiat ostro.
Condit opes alius, defossóq; incubat auro,
Hic stupet attonitus rostris, hunc plausus hiantem
(Per cuneos geminatur enim, plebisq;, patrumq;)
Corripuit, gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilióq; domos, et dulcia limina mutant,
Atq; alio patriam quærunt sub sole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro,
Hinc anni labor, hinc patriam, paruosq; nepotes
Sustinet, hinc armenta boum, meritosq; iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut foetu pecorum, aut cerealis mergite culmi,
Prouentuq; oneret sulcos, atq; horrea uincat.
Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande sues læti redeunt, dant arbuta syluæ,
Et uarios ponit foetus autumnus, et alte
Mitis in apricis coquitur uindemia saxis.
Interea pendent dulces circum oscula nati,
Casta pudicitiam seruat domus, ubera uaccæ
Lactea demittunt, pinguesq; in gramine læto,
Inter se aduersis luctantur cornibus hoedi,
Ipse dies agitat festos, fususq; per herbam,
Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
Te libans Lenææ uocat, pecorisq; magistris
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo,
Corporaq; agresti nudat prædura palæstra,
Hanc olim ueteres uitam coluere Sabini,
Hanc Remus, et frater, sic fortis Hetruria creuit
Scilicet, et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septem quæ una sibi muro circundedit arces.

Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
Impia quam cæsis gens est epulata iuuencis.
Aureus hanc uitam in terris Saturnus agebat,
Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor,
Etiam tempus equum fumantia soluere colla.

P·O·N. in Tertium Georgicorum, argumentum·

Te'q; Pales, et pastorum memorande per orbem,
Et pecorum cultus, et gramine pascua læta,
Quis habitent armenta locis, stabulentur et agni,
Omnia diuino monstrauit carmine Vates·

P.V.M·GEORGICORVM LIBER TERTIVS.

Terti' liber continet descriptionem animantium, quarum est maximus us'.

t E quoque magna Pales, et te memorande canemus
Pastor ab Amphryso, uos syluæ, amnes'q; Lycæi,
Cætera, quæ uacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia iam uulgata, quis aut Eurysthéa durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer? et Latonia delos?
Hippodame'q; ?humero'q; Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda uia est, qua me quoq; possim
Tollere humo, uictor'q; uirum uolitare per ora·

Primus ego in patriam mecum (modo uita supersit)
Aonio rediens deducam uertice musas.
Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas,
Et uiridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumq́; tenebit.
Illi uictor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi Alpheum linquens, lucosq́; Molorchi,
Cursibus, et crudo decernet Græcia cæstu.
Ipse caput tonsæ foliis ornatus oliuæ
Dona feram, iam nunc solennes ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæsosq́; uidere iuuencos.
Vel scæna ut uersis discedat frontibus, utq;
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni
In foribus pugnam ex auro, solidoq́; elephanto
Gangaridum faciam, uictorisq́; arma Quirini,
Atq; hic undantem bello, magnumq́; fluentem
Nilum, ac nauali surgentes ære columnas,
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumq́; Niphatem,
Fidentemq́; fuga Parthum, uersisq́; sagittis,
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophæa,
Bisq́; triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæq́; ab Ioue gentis
Nomina, Trosq́; parens, et Troiæ Cynthius author.
Inuidia infelix furias, amnemq́; seuerum
Cocyti metuet, tortosq́; Ixionis angues,
Immanemq́; rotam, et non exuperabile saxum.

Interea Dryadum syluas, saltusq; sequamur
Intactos, tua Mœcenas haud mollia iussa,
Te sine nil altum mens inchoat, en age segneis
Rumpe moras, uocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum,
Et uox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardenteis accingar dicere pugnas
Cæsaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuuencos,
Corpora præcipue matrum legat, optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus, omnia magna.
Pes etiam, et camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis, et albo,
Aut iuga detractans, interdumq; aspera cornu,
Et faciem tauro propior, quæq; ardua tota,
Et gradiens ima uerrit uestigia cauda.
Aetas Lucinam, iustosq; pati Hymenæos
Desinit ante decem, post quattuor incipit annos.
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea superat gregibus dum læta iuuentus,
Solue mares, mitte in Venerem pecuaria primus,
Atq; aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæq; dies miseris mortalibus æui
Prima fugit, subeunt morbi, tristisq; senectus,
Et labor, et duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.

Semper enim refice, ac ne post amissa requiras,
Ante ueni, et sobolem armento sortire quotannis,
Necnon et pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statuis submittere gentis,
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit,
Primus et ire uiam, et fluuios tentare minaces
Audet, et ignoto sese committere ponto,
Nec uarios horret strepitus, illi ardua ceruix,
Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga,
Luxuriatq; toris animosum pectus, honesti
Spadices, glaucíq;, color deterrimus albis,
Et giluo, tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, et tremit artus,
Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem,
Densa iuba, et dextro iactata recumbit in armo,
At duplex agitur per lumbos spina, cauatq;
Tellurem, et solido grauiter sonat ungula cornu,
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et quorum Graii meminere poetæ,
Martis equi biiuges, et magni currus Achillis,
Talis et ipse iubam ceruice effudit equina,
Coniugis aduentu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.
Hũc quoq;, ubi aut morbo grauis, aut iã segnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustraq; laborem
Ingratum trahit, et si quando ad prælia uentum est,
Vt quondam in stipulis magnus sine uiribus ignis,

I n cassum furit, ergo animos, æuumq́; notabis
P ræcipue, hinc alias artes, prolemq́; parentum,
E t quis cuiq; dolor uicto, quæ gloria palmæ.
N on ne uides, cum præcipiti certamine campum
C orripuere, ruuntq́; effusi carcere currus?
C um spes arrectæ iuuenum, exultantiáq; haurit
C orda pauor pulsans illi instant uerbere torto,
E t proni dant lora, uolat ui feruidus axis,
I amq́; humiles, iamq́; elati sublime uidentur
A éra per uacuum ferri, atq; assurgere in auras,
N ec mora, nec requies, at fuluæ nimbus arenæ
T ollitur, humescunt spumis, flatuq́; sequentum,
T antus amor laudum, tantæ est uictoria curæ.
P rimus Erichthonius currus, et quattuor ausus
I ungere equos, rapidisq́; rotis insistere uictor.
F rena Pelethronii Lapithæ, gyrosq́; dedere
I mpositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
I nsultare solo, et gressus glomerare superbos.
A equus uterq; labor, æque iuuenemq́; magistri
E xquirunt, calidumq́; animis, et cursibus acrem,
Q uamuis sæpe fuga uersos ille egerit hosteis,
E t patriam Epirum referat, fortisq́; Mycenas,
N eptuniq́; ipsa deducat origine gentem.
H is animaduersis, instant sub tempus, et omnes
I mpendunt curas denso distendere pingui,
Q uem legêre ducem, et pecori dixere maritum,
F lorentesq́; secant herbas, fluuiosq́; ministrant,
F arráq; ne blando nequeant superesse labori,
I nualidiq́; patrum referant ieiunia nati.
I psa autem macie tenuant armenta uolentes.

Atq; ubi concubitus primos iam nota uoluptas
Sollicitat, frondes'q; negant, et fontibus arcent,
Saepe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
Cum grauiter tunsis gemit area frugibus, et cum
Surgentem ad zephyrum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali aruo, et sulcos oblimet inertes,
Sed rapiat sitiens Venerem, interius'q; recondat
Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum
Incipit, exactis grauidæ cum mensibus errant,
Non illas grauibus quisquam iuga ducere plaustris,
Non saltu superare uiam sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluuios'q; innare rapaces.
Saltibus in uacuis pascant, et plena secundum
Flumina, muscus ubi, et uiridissima gramine ripa,
Speluncæ'q; tegant, et saxea procubet umbra.
Est lucos Silari circa, ilicibus'q; uirentem
Plurimus alburnum uolitans, cui nomen Asilo
Romanum est, œstron graii uertere uocantes.
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concussus, syluæ'q;, et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuuencæ.
Hunc quoq; (nam mediis feruoribus acrior instat)
Arcebis grauido pecori, armenta'q; pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum, in uitulos cura traducitur omnis,
Continuo'q; notas, et nomina gentis inurunt,
Et quos aut pecori malint submittere habendo,

Aut aris seruare sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis,
Cætera pascuntur uirides armenta per herbas.
Tu quos ad studium, atq; usum formabis agrestem,
Iam uitulos hortare, uiamq; insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
At primum laxos tenui de uimine circlos
Ceruici subnecte, dehinc ubi libera colla
Seruitio assuerint, ipsis è torquibus aptos
Iunge pares, et coge gradum conferre iuuencos,
Atque illis iam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, et summo uestigia puluere signent.
Post ualido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat, et iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec uescas salicum frondes, uluamq; palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata, nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctraria uaccæ,
Sed tota in dulces consument ubera natos.
Sin ad bella magis, studium, turmasq; feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iouis in luco currus agitare uolantes,
Primus equi labor est animos, atq; arma uidere
Bellantum, lituosq; pati, tractuq; gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonanteis.
Tum magis, atq; magis blandis gaudere magistri
Laudibus, et plausæ sonitum ceruicis amare,
Atq; hæc iam primo depulsus ab ubere matris
Audiat, inq; uicem det mollibus ora capistris
Inualidus, etiamq; tremens, etiam inscius æui.

At tribus exactis, ubi quarta accesserit aetas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq́; sonare
Compositis, sinuetq́; alterna uolumina crurum,
Sitq́; laboranti similis, tum cursibus auras
Prouocet, ac per aperta uolans ceu liber habenis
Aequora, uix summa uestigia ponat arena,
Qualis hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythiaeq́; hyemes, atq; arida differt
Nubila, tum segetes altae, campiq́; natantes
Lenibus horrescunt flabris, summaeq́; sonorem
Dant syluae, longiq́; urgent ad littora fluctus,
Ille uolat, simul arua fuga, simul aequora uerrens,
Hic uel ad Elaei metas, et maxima campi
Sudabit spatia, et spumas aget ore cruentas,
Belgica uel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito, nanq; ante domandum
Ingentes tollent animos, prensiq́; negabunt
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis uires industria firmat,
Quam Venerem, et caeci stimulos auertere amoris,
Siue boum, siue est cui gratior usus equorum,
Atq; ideo tauros procul, atq; in sola relegant
Pascua, post mõtem oppositum, et trans flumina lata,
Aut intus clausos satura ad praesepia seruant.
Carpit enim uires paulatim, uritq́; uidendo
Foemina, nec nemorum patitur meminisse, nec herbae,
Dulcibus illa quidem illecebris, et saepe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna sylua formosa iuuenca.

Illi alternantes multa ui prælia miscent
Vulneribus crebris, lauit ater corpora sanguis,
Versáq; in obnixos urgentur cornua uasto
Cum gemitu, reboant syluæq;, et magnus olympus.
Nec mos bellantes unà stabulare, sed alter
Victus abit, longéq; ignotis exulat oris
Multa gemens ignominiam, plagasq; superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores,
Et stabula aspectans regnis excessit auitis.
Ergo omni cura uires exercet, et inter
Dura iacet pernix instrato saxa cubili
Frondibus hirsutis, et carice pastus acuta,
Et tentat sese, atq; irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco, uentosq; lacessit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena,
Post, ubi collectum robur, uiresq; receptæ,
Signa mouet, præcepsq; oblitum fertur in hostem.
Fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto
Longius, ex altóq; sinum trahit, utq; uolutus
Ad terras immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit, at ima exæstuat unda
Vorticibus, nigramq; alte subiectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumq;, ferarumq;
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; uolucres
In furias, ignemq; ruunt, amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis, nec funera uulgo
Tam multa informes ursi, stragemq; dedere
Per syluam, tum sæuus aper, tum pessima tigris,
Heu male tum Libyæ solis erratur in agris.

Non'ne uides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
Ac neq; eos iam frena uirum, nec uerbera sæua
Non scopuli, rupes'q; cauæ, atq; obiecta retardant
Flumina, correptos'q; unda torquentia montes,
Ipse ruit, dentes'q; Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atq; hinc, atq; illinc, humeros ad uulnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui uersat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat serus freta, quem super ingens
Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclamant
Aequora, nec miseri possunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere uirgo.
Quid lynces Bacchi uariæ? et genus acre luporum?
Atq; canum? quid quæ imbelles dant prælia cerui?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum.
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigæ,
Illas ducit amor trans Gargara, trans'q; sonantem
Ascanium, superant montes, et flumina tranant,
Continuoq; auidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia uere calor redit ossibus, illæ
Ore omnes uersæ in zephyrum stant rupibus altis,
Exceptant'q; leues auras, et sæpe sine ullis
Coniugiis uento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per et scopulos, et depressas conualles
Diffugiunt, non eure tuos, neq; solis ad ortus,
In Boream, Caurumq;, aut unde nigerrimus auster
Nascitur, et pluuio contristat frigore cœlum.

Hinc demum (hippomanes uero quod nomine dicunt
Paſtores) lentum diſtillat ab inguine uirus.
Hippomanes quod ſæpe malæ legêre nouercæ,
Miſcueruntq́; herbas, et non innoxia uerba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc ſatis armentis, ſuperat pars altera curæ
Lanigeros agitare greges, hirtasq́; capellas.
Hinc labor, hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, uerbis ea uincere, magnum
Quam ſit, et anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſi, deſerta per ardua dulcis
Raptat amor, iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli diuertitur orbita cliuo.
Nunc ueneranda Pales, magno nunc ore ſonãdum.
Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere oueis, dum mox frondoſa reducitur æſtas,
Et multa duram ſtipula, filicumq́; maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemq́; ferat, turpeisq́; podagras.
Poſt hinc digreſſus iubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, et fluuios præbere recentes.
Et ſtabula à uentis hyberno opponere ſoli
Ad medium conuerſa diem, cum frigidus olim
Iam cadit, extremoq́; irrorat aquarius anno.
Hæc quoq; non cura nobis leuiore tuenda,
Nec minor uſus erit, quamuis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumauerit ubere mulctra,

Læta magis preſſis manabunt flumina mammis
Nec minus interea barbas, incanaq; menta
Cinyphii tondent hirci, ſetasq; comanteis
Vſum in caſtrorum, et miſeris uelamina nautis.
Paſcuntur uero ſyluas, et ſumma Lycæi,
Horrenteisq; rubos, et amantes ardua dumos.
Atq; ipſæ memores redeunt in tecta, ſuosq;
Ducunt, et grauido ſuperant uix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem, uentosq; niuales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Auertes, uictumq; feres, et uirgea lætus
Pabula, nec tota claudes fœnilia bruma.
At uero zephyris cum læta uocantibus æſtas
In ſaltus utrunq; gregem, atq; in paſcua mittes
Luciferi primo cum ſydere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dum gramina canēt,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba.
Inde ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ,
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam,
Aeſtibus ac mediis umbroſam exquirere uallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet umbra,
Tum tenues dare rurſus aquas, et paſcere rurſus
Solis ad occaſum, cum frigidus aëra Veſper
Temperat, et ſaltus reficit iam roſcida luna,
Littoraq; Halcyonen reſonant, et Acāthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua uerſu

Prosequar? et raris habitata mapalia tectis?
Saepe diem, noctemq;, et totum ex ordine mensem
Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis, tantum campi iacet, omnia secum
Armentarius apher agit, tectumq;, laremq;,
Armaq;, Amyclaeumq; canem, cressamq; pharetrã.
Non secus, ac patriis acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce uiam cum carpit, et hosti
Ante expectatum positis stat in agmine castris.
At non qua Scythiae gentes, Maeoticaq; unda,
Turbidus et torquens flauentes Ister arenas,
Quaq; redit medium Rhodope porrecta sub axem,
Illic clausa tenent stabulis armenta, neq; ullae
Aut herbae campo apparent, aut arbore frondes,
Sed iacet aggeribus niueis informis, et alto
Terra gelu late, septemq; assurgit in ulnas,
Semper hyems, semper spirantes frigora cauri.
Tum sol pallentes haud unquam discutit umbras,
Nec cum inuectus equis altum petit aethéra, nec cum
Praecipitem Oceani rubro lauit aequore currum.
Concrescunt subitae currenti in flumine crustae,
Vndaq; iam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris,
Aéraq; dissiliunt uulgo, uestesq; rigescunt
Indutae, caeduntq; securibus humida uina,
Et totae solidam in glaciem uertêre lacunae,
Stiriaq; impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aere ningit.
Intereunt pecudes, stant circunfusa pruinis
Corpora magna boum, confertoq; agmine cerui

Torpent mole noua, et summis uix cornibus extant,
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
Puniceæ ue agitant pauidos formidine pennæ,
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem,
Comminus obtruncant ferro, grauiterq; rudentes
Cædunt, et magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
Ocia agunt terra, congestáq; robora totasq;
Aduoluere focis ulmos, igníq; dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti
Fermento, atq; acidis imitantur uitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subiecta Trioni
Gens effrena uirum Rhiphæo tunditur euro,
Et pecudum fuluis uelantur corpora setis.
Si tibi lanicium curæ, primum aspera sylua,
Lappæq;, tribulíq; absint, fuge pabula læta,
Continuóq; greges uillis lege mollibus albos.
Illum autem (quamuis aries sit candidus ipse)
Nigra subest udo tantum cui lingua palato
Reiice, ne maculis infuscet uellera pullis
Nascentum, plenóq; alium circumspice campo.
Munere sic niueo lanæ (si credere dignum est)
Pan deus Arcadiæ captam te Luna fefellit
In nemora alta uocans, nec tu aspernata uocantem.
At cui lactis amor, cythisum, lotósq; frequentes,
Ipse manu salsáq; ferat præsepibus herbas.
Hinc et amant fluuios magis, et magis ubera tendũt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primáq; ferratis præfigunt ora capistris.

Quod ſurgente die mulſere, horiſq; diurnis,
N octe premunt, quod iam tenebris, et ſole cadente,
S ub lucem exportant calathis, adit oppida paſtor,
A ut parco ſale contingunt, hyemiq; reponunt.
N ec tibi cura canum fuerit poſtrema, ſed unà
V eloces Spartæ catulos, acremq; moloſſum
P aſce ſero pingui, nunquam cuſtodibus illis
N octurnum ſtabulis furem, incurſusq; luporum,
A ut impacatos à tergo horrebis Iberos.
S æpe etiam curſu timidos agitabis onagros,
E t canibus leporem, canibus uenabere damas,
S æpe uolutabris pulſos ſylueſtribus apros
L atratu turbabis agens, monteſq; per altos
I ngentem clamore premes ad retia ceruum.
D iſce et odoratam ſtabulis accendere cedrum,
G albaneoq; agitare graues nidore chelydros.
S æpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
V ipera delituit, cælumq; exterrita fugit,
A ut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, et umbræ
P eſtis acerba boum, pecoriq; aſpergere uirus,
F ouit humum, cape ſaxa manu, cape robora paſtor,
T ollentemq; minas, et ſibila colla tumentem,
D eiice, iamq; fuga timidum caput abdidit alte,
C um medii nexus, extremæq; agmina caudæ
S oluuntur, tardoſq; trahit ſinus ultimus orbes.
E ſt etiam ille malus calabris in ſaltibus anguis,
S quamea conuoluens ſublato pectore terga,
A tq; notis longam maculoſus grandibus aluum,
Qui dum amnes illi rumpuntur fontibus, et dum
V ere madent udo terræ, ac pluuialibus auſtris,

Stagna colit, ripisq; habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscunt
Exilit in siccum, et flamantia lumina torquens
Sæuit agris, asperq; siti, atq; exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub diuo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
Cum positis nouus exuuiis, nitidusq; iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis, aut oua relinquens
Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.
Morborum quoq; te causas, et signa docebo.
Turpis oues tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad uiuum persedit, et horrida cano
Bruma gelu, uel cum tonsis illotus adhæsit
Sudor, et hirsuti secuerunt corpora uepres,
Dulcibus iccirco fluuiis pecus omne magistri
Perfundunt, udisq; aries in gurgite uillis
Mersatur, missusq; secundo defluit amni,
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, uiuaq; sulfura,
Idæasq; pices, et pingues unguine ceras,
Scyllamq;, elleborosq; graues, nigrumq; bitumen.
Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Vlceris os, alitur uitium, uiuitq; tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad uulnera pastor
Abnegat, et meliora deos sedet omnia poscens.
Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atq; artus depascitur arida febris,
Profuit incensos æstus auertere, et inter

I ma ferire pedis salientem sanguine uenam,
B isaltæ quo more solent, acerq; Gelonus,
C um fugit in Rhodopen, atq; in deserta Getarum,
E t lac concretum cum sanguine potat equino,
Q uam procul aut molli succedere sæpius umbræ
V ideris, aut summas carpentem ignauius herbas,
E xtremamq; sequi, aut medio procumbere campo
P ascentem, et seræ solam decedere nocti,
C ontinuo ferro culpam compesce, prius, quam
D ira per incautum serpant contagia uulgus.
N on tam creber agens hyemem ruit æquore turbo,
Q uam multæ pecudum pestes, nec singula morbi
C orpora corripiunt, sed tota æstiua repente,
S pemq;, gregemq; simul, cunctamq; ab origine gentē.
T um sciat aerias Alpes, et norica si quis
C astella in tumulis, et Iapidis arua Timaui,
N unc quoque post tanto uideat, desertaq; regna
P astorum, et longe saltus, lateq; uacantes.
H ic quondam morbo cœli, miseranda cohorta est
T empestas, totoq; autumni incanduit æstu,
E t genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
C orripuitq; lacus, infecit pabula tabo.
N ec uia mortis erat simplex, sed ubi ignea uenis
O mnibus acta sitis miseros abduxerat artus,
R ursus abundabat fluidus liquor, omniaq; in se
O ssa minutatim morbo collapsa trahebat.
S æpe in honore deum medio stans hostia ad aram.
L anea dum niuea circundatur infula uitta,
I nter cunctantes cecidit moribunda ministros,
A ut si quam ferro mactauerat ante sacerdos,

Inde neq; impositis ardent altaria fibris,
Nec responsa potest consultus reddere Vates.
At uix suppositi tinguntur sanguine cultri,
Summaq́; ieiuna sanie infuscatur arena,
Hinc lætis uituli uulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies uenit, et quatit ægros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix studiorum, atq; immemor herbæ
Victor equus, fontesq́; auertitur, et pede terram
Crebra ferit, demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus,
Sin in processu cœpit crudescere morbus,
Tum uero ardentes oculi, atq; attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis, imaq́; longo
Ilia singultu tendunt, it naribus ater
Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos, ea uisa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisq́; refecti
Ardebant, ipsiq́; suos iam morte sub ægra
(Dii meliora piis, erroremq́; hostibus illum)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub uomere taurus
Concidit, et mixtum spumis uomit ore cruorem,
Extremosq́; ciet gemitus, it tristis arator
Mœrentem abiungens fraterna morte iuuencum,
Atq; opere in medio defixa relinquit aratra.

N on umbræ altorum nemorum, nō gramina poſſunt
G rata mouere animum, non qui per ſaxa uolutus
P urior electro campum petit amnis, at ima
S oluuntur latera, atq; oculos ſtupor urget inertes,
A d terramq́; fluit deuexo pondere ceruix.
Q uid labor, aut benefacta iuuant? qd uomere terras
I nuertiſſe graues? atqui non Maſſica Bacchi
M unera, non illis epulæ nocuere repoſtæ.
F rondibus et uictu paſcuntur ſimplicis herbæ.
P ocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
F lumina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
T empore non alio dicunt regionibus illis
Q uæſitas ad ſacra boues Iunonis, et uris
I mparibus, ductos alta ad donaria currus.
E rgo ægre raſtris terram rimantur, et ipſis
V nguibus infodiunt fruges, monteſq́; per altos
C ontenta ceruice trahunt ſtridentia plauſtra.
N on lupus inſidias explorat ouilia circum,
N ec gregibus nocturnus obambulat, acrior illum
C ura domat, timidi Damæ, ceruiq́; fugaces,
N unc interq́; canes, et circum tecta uagantur.
I am maris immenſi prolem, et genus omne natantum
L ittore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
P roluit, inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
I nterit et curuis fruſtra defenſa latebris
V ipera, et attoniti ſquamis aſtantibus hydri.
I pſis eſt aer auibus non æquus, et illæ
P ræcipites alta uitam ſub nube relinquunt.
P ræterea nec iam mutari pabula refert,
Q uæſitæq́; nocent artes, ceſſere magiſtri

P hillyrides Chiron, Amythaoniusq; Melampus.
S æuit et in lucem stygiis emissa tenebris
P allida Tisiphone, morbos agit ante, metumq;,
I nq; dies auidum surgens caput altius effert,
B alatu pecorum, et crebris mugitibus amnes,
A rentesq; sonant ripæ, collesq; supini.
I amq; cateruatim dat stragem, atq; aggerat ipsis
I n stabulis, turpi dilapsa cadauera tabo,
D onec humo tégere, ac foueis abscóndere discunt.
N am neq; erat coriis usus, nec uiscera quisquam,
A ut undis abolere potest, aut uincere flamma.
N ec tondere quidem morbo, illuuieq; peresa
V ellera, nec telas possunt attingere putres,
V erum etiam inuisos si quis tentarat amictus,
A rdentes papulæ, atq; immundus olentia sudor
M embra sequebatur, nec longo deinde moranti
T empore, contactos artus sacer ignis edebat.

P. O. N. in quartum Georgicorum, argumentum.

P rotinus aerii mellis redolentia regna,
H yblæas et apes, aluorum et cærea tecta,
Q uiq; albi flores, examina quæq; legenda
I ndicat, humenteisq; fauos, cœlestia dona,

P.V.M. GEORGICORVM, LIBER QVARTVS.

Quart' liber apum curam, mellificijq; curam ht.

p Rotinus aerii mellis, cœlestia dona
Exequar, hanc etiam Mœcenas aspice partem.
Admiranda tibi leuiũ spectacula rerũ,
Magnanimosq; duces, totiusq; ex ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria, si quem
Numina leua sinunt, auditq; uocatus Apollo.
Principio, sedes apibus, statioq; petenda,
Quo neq; sit uentis aditus (nam pabula uenti
Ferre domum prohibent) neq; oues, hœdiq; petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesq;, aliæq; uolucres,
Et manibus progne pectus signata cruentis.
Omnia nam late uastant, ipsasq; uolantes,
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, et stagna uirentia musco
Adsint, et tenuis fugiens per gramina riuus,
Palmaq; uestibulum, aut ingens oleaster obumbret,
Vt cum prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludetq; fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaq; hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor
Transuersas salices, et grandia coniice saxa

Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
Pandere ad æstiuum solem, si forte moranteis
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit eurus,
Hæc circum casiæ uirides, et olentia late
Serpilla, et grauiter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguum'q; bibant uiolaria fontem.
Ipsa autem seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia uimine texta,
Angustos habeant aditus, nam frigore mella
Cogit hyems, eadem'q; calor liquefacta remittit,
Vtraque uis apibus pariter metuenda, neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cæra
Spiramenta linunt, fuco'q;, et floribus oras
Explent, collectum'q; hæc ipsa ad munera gluten,
Et uisco, et Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si uera est fama) latébris,
Sub terra fodêre larem, penitus'q; repertæ,
Pumicibus'q; cauis, exesæ'q; arboris antro.
Tu tamen è leui rimosa cubilia limo
Vngue, fouens circum, et raras superiniice frondes.
Neu propius tectis taxum sine, né'ue rubentes
Vre foco cancros, altæ neu crede paludi,
Aut ubi odor cœni grauis, aut ubi concaua pulsu
Saxa sonant, uocis'q; offensa resultat imago.
Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus egit
Sub terras, cœlum'q; æstiua luce reclusit,
Illæ continuo saltus, syluas'q; peragrant,
Purpureos'q; metunt flores, et flumina libant
Summa leues, hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem, nidos'q; fouent, hinc arte recentes

E xcudunt cæras, et mella tenacia fingunt.
H inc ubi iam emissum caueis ad sydera cœli
N are per æstatem liquidam suspexeris agmen,
O bscuramq; trahi uento mirabere nubem,
C ontemplator, aquas dulceis, et frondea semper
T ecta petunt, huc tu iussos asperge sapores,
T rita meliphylla, et Cerynthæ ignobile gramen,
T innitusq; cie, et matris quate cymbala circum,
I psæ consident medicatis sedibus, ipsæ
I ntima more suo sese in cunabula condent.
S in autem ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
R egibus incessit magno discordia motu)
C ontinuoq; animos uulgi, et trepidantia bello
C orda, licet longe præsciscere, nanque morantes
M artius ille æris rauci canor increpat, et uox
A uditur, fractos sonitus imitata tubarum.
T um trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant,
S piculaq; exacuunt rostris, aptantq; lacertos,
E t circa regem, atq; ipsa ad prætoria densæ
M iscentur, magnisq; uocant clamoribus hostem.
E rgo ubi uer nactę sudum, camposq; patentes
E rumpunt portis, concurritur, æthere in alto
F it sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
P ræcipitesq; cadunt, non densior aere grando,
N ec de concussa tantum pluit ilice glandis.
I psi per medias acies, insignibus alis,
I ngentes animos angusto in pectore uersant.
V sque adeo obnixi non cedere, dum grauis, aut hos,
A ut hos, uersa fuga uictor dare terga coegit.
H i motus animorum, atq; hæc certamina tanta,

Pulueris exigui iactu compressa quiescent.
Verum ubi ductores acie reuocaueris ambos,
Deterior qui uisus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci, melior uacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens,
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis et ore,
Et rutulis clarus squamis, ille horridus alter
Desidia, latamq; trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.
Nanq; aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto
Cum uenit, et terram sicco spuit ore uiator
Aridus, elucent aliæ, et fulgore coruscant
Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis,
Hæc potior soboles, hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum,
Et liquida, et durum bacchi domitura saporem.
At cum incerta uolant, cœloq; examina ludunt,
Contemnuntq; fauos, et frigida tecta relinquunt,
Instabiles animos ludo prohibebis inani,
Nec magnus prohibere labor, tu regibus alas
Eripe, non illis quisquam cunctantibus, altum
Ire iter, aut castris audebit uellere signa.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum, atq; auium cum falce saligna
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.
Ipse thymum, pinosq; ferens de montibus altis,
Tecta serat late circum, cui talia curæ,
Ipse labore manum duro terat, ipse feraces
Figat humo plantas, et amicos irriget imbres,
Atq; equidem extremo ni iam sub fine laborum

Vela traham, et terris festinem aduertere proram,
Forsitan et pingues hortos quae cura colendi
Ornaret canerem, biferiq; rosaria Pesti,
Quoq; modo potis gauderent intyba riuis,
Et uirides apio ripae, tortusq; per herdam
Cresceret in uentrem cucumis, nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem uimen acanthi,
Pallentesq; ederas, et amantes littora myrtos,
Nanq; sub Oebaliae memini me turribus altis,
Qua niger humectat flauentia culta Galesus,
Corytium uidisse senem, cui pauca relicti
Iugera ruris erant, nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho,
Hic rarum tamen in dumis holus, albaq; circum
Lilia, uerbenasq; premens, uescumq; papauer,
Regum aequabat opes animis, seraq; reuertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis,
Primus uere rosam, atq; autumno carpere poma,
Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
Aestatem increpitans seram, zephyrosq; morantes,
Ergo apibus foetis idem, atq; examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella fauis, illi tiliae, atq; uberrima pinus,
Quotque in flore nouo pomis se fertilis arbor
Induerat, totidem autumno matura tenebat,
Ille etiam seras in uersum distulit ulmos,
Eduramq; pirum, et spinos iam pruna ferentes.
Iamq; ministrantem platanum potātibus umbram.

Verum hæc ipse equidem spatiis disclusus iniquis
Prætereo, atq; aliis post commemoranda relinquo.
Nunc age naturas apibus, quas Iuppiter ipse
Addidit, expediam, pro qua mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaq; æra secutæ,
Dictæo cœli regem pauere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
Vrbis habent, magnisq; agitant sub legibus æuum,
Et patriam solæ, et certos nouere penates.
Venturæq; hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, et in medium quæsita reponunt.
Nanq; aliæ uictu inuigilant, et fœdere pacto
Exercentur agris, pars intra septa domorum
Narcissi lachrymam, et lentum de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras, aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus, aliæ purissima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
Inq; uicem speculantur aquas, et nubila cœli,
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
Ac ueluti lentis cyclópes fulmina massis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntq;, alii stridentia tingunt
Aera lacu, gemit impositis incudibus Aetna,
Illi inter sese magna ui brachia tollunt
Innumerum, uersantq; tenaci forcipe ferrum,
Non aliter (si parua licet componere magnis)

Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quanque suo, grandæuis oppida curæ,
Et munire fauos, et Dædala fingere tecta.
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ, pascuntur et arbuta passim
Et glaucas salices, casiamq; crocumq; rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hiacynthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis, nusquam mora, rursus easdem
Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantq; oras, et limina circum.
Post ubi iam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosq; sopor suus occupat artus.
Nec uero à stabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo aduentantibus euris,
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusq; breues tentant, et sæpe lapillos
Vt cymbæ instabiles, fluctu iactante saburram
Tollunt, his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In uenerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt.
Verum ipsæ foliis natos, et suauibus herbis
Ore legunt, ipsæ regem, paruosq; quirites
Sufficiunt, aulasq;, et cærea regna refigunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus, alas
Attriuere, ultroq; animam sub fasce dedere.
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamuis angustus terminus æui

Excipiat (neq; enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet, multosq; per annos
Stat fortuna domus, et aui numerantur auorum,
Præterea regem non sic Aegyptus, et ingens
Lydia, nec populi Parthorū, aut Medus Hydaspes
Obseruant, rege incolumi, mens omnibus una est,
Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
Diripuere ipsæ, et crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur, et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes,
Et sæpe attollunt humeris, et corpora bello
Obiectant, pulchramq; petunt per uulnera mortem,
His quidam signis, atq; hæc exempla secuti,
Esse apibus partem diuinæ mentis, et haustus
Aethereos dixere deum, nanq; ire per omnes
Terrasq;, tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
Quemq; sibi tenuis nascentem arcessere uitas,
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia, nec morti esse locum, sed uiua uolare
Syderis in numerum, atq; alto succedere cœlo.
Si quando sedem angustam, seruataq; mella
Thesauris relines, prius haustus sparsus aquarum
Ora foue, fumosq; manu prætende sequaces.
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora messis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, et Oceani spretos pede repulit amnes,
Aut eadem sydus fugiens ubi piscis aquosi,
Tristior hybernas cœlo descendit in undas,
Illis ira modum supra est, læsæq; uenenum
Morsibus

Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ uenis, animasq; in uulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parcesq; futuro,
Contusosq; animos, et res miserabere fractas,
At suffire thymo, cærasq; recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit
Stellio, et lucifugis congesta cubilia blattis,
Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
Aut durum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ
In foribus laxos suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebuntq; foros, et floribus horrea texent.
Si uero (quoniam casus apibus quoq; nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo,
Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis,
Continuo est ægris alius color, horrida uultum
Deformat macies, tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et tristia funera ducunt,
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæq; fame, et contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur grauior, tractimq; susurrant,
Frigidus ut quondam syluis immurmurat auster,
Vt mare sollicitum stridet refluentibus undis,
Aestuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam Galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaq; arundineis inferre canalibus ultro
Hortantem, et fessas ad pabula nota uocantem.

Proderit et tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arentesq́; roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, uel pſythia paſſos de uite racemos.
Cecropiumq́; thymum, et graue olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Nanq; uno ingentem tollit de cæſpite ſyluam,
Aureus ipſe, ſed in foliis, quæ plurima circum̀
Funduntur, uiolæ ſublucet purpura nigræ,
Sæpe deum nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor, tonſis in uallibus illum
Paſtores, et curua legunt prope flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq́; in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec genus unde nouæ ſtirpis reuocetur, habebit,
Tempus, et Arcadii memoranda inuenta magiſtri
Pandere, quoq́; modo cæſis iam ſæpe iuuencis
Inſincærus apes tulerit cruor, altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum̀ pictis uehitur ſua rura phaſelis,
Quaq́; pharetratæ uicinia Perſidis urget,
Et uiridem Aegyptum nigra fœcundat arena,
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Vſq; coloratis amnis deuexus ab Indis,
Omnis in hac certam regio iacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atq; ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus, hunc anguſtiq; imbrice tecti,

P arietibusq́; premunt arctis, et quattuor addunt
Q uattuor a uentis obliqua luce fenestras.
T um uitulus bima curuans iam cornua fronte
Q uæritur, huic geminæ nares, et spiritus oris
M ulta reluctanti obstruitur, plagisq́; perempto
T onsa per intégram soluuntur uiscera pellem.
S ic positum in clauso linquunt, et ramea costis
S ubiiciunt fragmenta, thymum, casiasq́; uirentes,
H oc geritur zephyris primum impellentibus undas,
A nte nouis rubeant quam prata coloribus, ante
G arrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
I nterea teneris tepefactus in ossibus humor
A estuat, et uisenda modis animalia miris
T runca pedum primo, mox et stridentia pennis
M iscentur, tenuemq́; magis, magis aéra carpunt,
D onec ut æstiuis effusus nubibus imber
E rupere, aut ut neruo pulsante sagittæ
P rima leues ineunt siquando prælia Parthi.
Q uis deus hanc musæ, quis nobis extudit artem?
V nde noua ingressus hominum experientia cœpit?
P astor Aristæus fugiens peneia tempe,
A missis (ut fama) apibus, morboq́;, fameq́;,
T ristis ad extremi sacrum caput astitit amnis
M ulta querens, atq; hac affatus uoce parentem.
M ater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
I ma tenes, quid me præclara stirpe deorum
(S i modo quē perhibes, pater est Thymbræus Apollo)
I nuisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
P ulsus amor? quid me cœlum sperare iubebas?
E n etiam hunc ipsum uitæ mortalis honorem,

Quem mihi uix frugum, et pecudum custodia solers
Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age, et ipsa manu felices erue syluas,
Fer stabulis inimicum ignem, atq; interfice messes,
Vre sata, et ualidam in uites molire bipennem,
Tanta meae si te ceperunt taedia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit, eam circum Milesia uellera nymphae
Carpebant hyali saturo fucata colore,
Drymoq;, Xantoq;, Ligeaq;, Phyllodoceq;,
Caesariem effusae nitidam per candida colla,
Niseq;, Spioq;, Thaliaq;, Cymodoceq;,
Cydippe, et flaua Lycorias, altera uirgo,
Altera tum primos Lucinae experta labores,
Clioq;, et Beroe soror, Oceanitides ambae,
Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,
Atq; Ephyre, atq; Opis, atq; Asia, et Deiopea,
Et tandem positis uelox Arethusa sagittis,
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, martisq; dolos, et dulcia furta,
Aque chao densos diuum numerabat amores,
Carmine quo captae dum fusis mollia pensa
Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristaei, uitreisq; sedilibus omnes
Obstupuere, sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda,
Et procul, O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristaeus Penei genitoris ad undam
Stat lachrymans, et te crudelem nomine dicit,

Huic percussa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos, fas illi limina diuum
Tangere ait, simul alta iubet discedere late
Flumina, qua iuuenis gressus inferret, at illum
Curuata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitq; sinu uasto, misitq; sub amnem,
Iamq; domum mirans genitricis, et humida regna,
Speluncisq; lacus clausos, lucosq; sonantes,
Ibat, et ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diuersa locis, Phasimq;, Lycumq;,
Et caput unde altus primum se erumpit Enipeus,
Vnde pater Tyberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxosumq; sonans Hypanis, Misusq; Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua uultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum uiolentior influit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, et nati fletus cognouit inanes
Cyrene, manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisq; ferunt mantilia uillis.
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula, Panchæis adolescunt ignibus aræ.
Et mater, cape Mæonii Carchesia Bacchi,
Oceano libemus ait, simul ipsa precatur
Oceanumq; patrem rerum, nymphasq; sorores,
Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant,
Ter liquido ardentem perfudit nectare uestam,
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit,
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa,

Est in Carpathio Neptuni gurgite Vates
Caeruleus Proteus, magnum qui piscibus aequor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Aemathiae portus, patriamq; reuisit
Pallenen, hunc et nymphae ueneramur, et ipse
Grandaeuus Nereus, nouit nanq; omnia Vates,
Quae sint, quae fuerint, quae mox uentura trahantur.
Quippe ita Neptuno uisum est, immania cuius
Armenta, et turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi nate prius uinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi causam, euentusq; secundet.
Nam sine ui non ulla dabit praecepta, neq; illum
Orando flectes, uim duram, et uincula capto
Tende, doli demum circum haec frangentur inanes,
Ipsa ego te, medios cum sol accenderit aestus,
Cum sitiunt herbae, et pecori iam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit, facile ut somno aggrediare iacentem.
Verum ubi correptum manibus, uinclisq; tenebis,
Tum uariae illudent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraq; tigris,
Squamosusq; draco, et fulua ceruice leaena,
Aut acrem flammae sonitum dabit, atq; ita uinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit,
Sed quanto ille magis formas se uertet in omneis,
Tanto nate magis contende tenacia uincla,
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno.
Haec ait, et liquidum ambrosiae diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit, at illi

Dulcis compositis spirauit crinibus aura,
Atq; habilis membris uenit uigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima uento
Cogitur, inq; sinus scindit sese unda reductos,
Deprensis olim statio tutissima nautis.
Intus se uasti Proteus tegit obice saxi,
Hic iuuenem in látebris auersum à lumine nympha
Collocat, ipsa procul nebulis obscura recessit.
Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, et medium sol igneus orbem
Hauserat, arebant herbæ, et caua flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant,
Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
Ibat, eum uasti circum` gens humida ponti
Exultans rorem late dispergit amarum.
Sternunt se somno diuerso in littore Phocæ.
Ipse (uelut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi è pastu uitulos ad tecta reducit,
Auditiq; lupos acuunt balatibus agni)
Consedit scopulo medius, numerumq́; recenset,
Cuius Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisq́; iacentem
Occupat, ille suæ contra non immemor artis
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemq́;, horribilemq́; feram, fluuiumq́; liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit pellacia, uictus
In sese redit, atq; hominis tandem ore locutus,
Nam quis te iuuenum confidentissime nostras
Iussit adire domos? quidue hinc petis? inquit, at ille,

S cis Proteu, scis ipse, neq; est te fallere cuiquam,
S ed tu desine uelle, deum præcepta secuti
V enimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
T antum effatus, ad hæc uates ui deniq; multa
A rdentes oculos intorsit lumine glauco,
E t grauiter frendens sic fatis ora resoluit,
N on te nullius exercent numinis iræ,
M agna lues commissa, tibi has miserabilis Orpheus
H audquaquam ob meritum pœnas (ni fata resistant)
S uscitat, et rapta grauiter pro coniuge sæuit,
I lla quidem dum te fugeret per flumina præceps,
I mmanem ante pedes hydrum moritura puella
S eruantem ripas alta non uidit in herba.
A t chorus æqualis Dryadum clamore supremos
I mplerunt montes, flerunt Rhodopeiæ arces,
A ltaq; Panchæa, et Rhesi Mauortia tellus,
A tq; Getæ, atq; Hebrus, atq; Actias Orithyia,
I pse caua solans ægrum testudine amorem,
T e dulcis coniunx, te solo in littore secum,
T e ueniente die, te decedente canebat.
T ænarias etiam fauces, alta hostia Ditis,
E t caligantem nigra formidine lucum
I ngressus, manesq; adiit, regemq; tremendum,
N esciaq; humanis precibus mansuescere corda.
A t cantu commotæ erebi de sedibus imis
V mbræ ibant tenues, simulachraq; luce carentum,
Q uam multa in syluis auium se millia condunt,
V esper ubi, aut hybernus agit de montibus imber,
M atres, atq; uiri, defunctaq; corpora uita
M agnanimum heroum, pueri, innuptæq; puellæ,

I mpositiq́; rogis iuuenes ante ora parentum
Q uos circum limus niger, et deformis arundo
C ocyti, tardaq́; palus, inamabilis unda
A lligat, et nouies Styx interfusa coercet.
Q uin ipsæ stupuere domus, atq; intima Leti
T artara, cæruleosq́; amplexæ crinibus angues
E umenides, tenuit inhians tria Cerberus ora,
A tq; Ixionei uento rota constitit orbis,
I amq́; pedem referens, casus euaserat omnes,
R edditaq́; Eurydice superas ueniebat ad auras,
P onè sequens (nanq; hanc dederat Proserpina legẽ)
C um subita incautum dementia cepit amantem
I gnoscenda quidem, scirent si ignoscere manes,
R estitit, Eurydicenq́; suam iam luce sub ipsa
I mmemor, heu uictusq́; animi respexit, ibi omnis
E ffusus labor, atq; immitis rupta tyranni
F œdera, terq́; fragor stagnis auditus auernis,
I lla, quis et me inquit, miserã, et te perdidit Orpheu?
Q uis tantus furor? en iterum crudelia retro
F ata uocant, conditq́; natantia lumina somnus,
I amq́; uale, feror ingenti circundata nocte,
I nualidasq́; tibi tendens, heu non tua, palmas.
D ixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
C ommixtus, tenues fugit diuersa, neq; illum
P rensantem nequicquam umbras, et multa uolentem
D icere præterea uidit, nec portitor Orci
A mplius obiectam passus transire paludem.
Q uid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Q uo fletu manes, qua numina uoce moueret?
I lla quidem stygia nabat iam frigida cymba.

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aeria, deserti ad Strymonis undam
Fleuisse, et gelidis hæc euoluisse sub antris,
Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens philomela sub umbra
Amissos queritur fœtus, quos durus arator
Obseruans nido implumes detraxit, at illa
Flet noctem, ramoq; sedens miserabile carmen
Integrat, et mœstis late loca questibus implet.
Nulla uenus, nulliq; animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; niualem,
Arudaq; Riphæis nunquam uiduata pruinis,
Lustrabat, raptam Eurydicen, atq; irrita ditis
Dona querens, spretæ Ciconum quo munere matres
Inter sacra deum, nocturnaq; orgia Bacchi
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.
Tum quoq; marmorea caput à ceruice reuulsum
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen uox ipsa, et frigida lingua
Ah miseram Eurydicen, anima fugiente uocabat,
Eurydicen toto referebant flumine ripæ,
Hæc Proteus, et se iactu dedit æquor in altum,
Quaq; dedit, spumantem undam sub uertice torsit.
At non Cyrene, nanq; ultro affata timentem
Nate licet tristeis animo deponere curas,
Hæc omnis morbi causa, hinc miserabile nymphæ
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misêre apibus. tu munera supplex
Tende, petens pacem, et faciles uenerare Napæas.
Nanq; dabunt ueniam uotis, irasq; remittent.

Sed modus orandi, qui sit, prius ordine dicam,
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc uiridis depascunt summa Lycæi,
Delige, et intacta totidem ceruice iuuencas,
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum iugulis demitte cruorem.
Corporaq́; ipsa boum frondoso desere luco.
Post ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumq́; reuises,
Placatam Eurydicen uitula uenerabere cæsa.
Haud mora, continuo matris præcepta facessit,
Ad delubra uenit, monstratas excitat aras,
Quattuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem ceruice iuuencas.
Post ubi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumq́; reuisit.
Hic uero subitum, ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt, liquefacta boum per uiscera, toto
Stridere apes utero, et ruptis efferuere costis,
Immensasq́; trahi nubes, iamq́; arbore summa
Confluere, et lentis uuam demittere ramis,
Hæc super aruorum cultu, pecorumq́; canebam,
Et super arboribus, Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, uictorq́; uolenteis
Per populos dat iura, uiamq́; affectat olympo.
Illo Vergilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oci.
Carmina qui lusi pastorum, audaxq́; iuuenta
Tityre tu patulæ cecini sub tegmine fagi.

FINIS.

ARGVMENTA.XII.LIBRORVM AENEIDOS.

Aeolus immittit uentos Iunone precante,
Troianosq; uagos Libycas expellit in oras.
Solatur Venerem dictis pater ipſe dolentem.
Aeneam recipit pulchra Carthagine Didò,
Cui Venus Aſcanii ſub imagine mittit amorem.

SECVNDI.

Cogitur Aeneas bellorum exponere cauſas,
Graiorumq; dolos, et equum, fraudemq; Sinonis,
Exciſamq; urbem, Priamiq; miſerrima fata,
Vtq; patrem impoſitum forti ceruice per ignes
Extulerit, caramq; amiſerit ipſe Creuſam.

TERTII.

Poſt caſum Troiæ fabricata claſſe ſuperſtes
Vela dat Aeneas, urbemq; in littore Thraces,
Mox aliam pulſus Cretæis condidit oris,
Cedit et hinc, Helenumq; uidet, præceptaq; ſumit.
Aetnæum Cyclopa fugit, ſepelitq; parentem.

QVARTI.

Ardet amore graui Didò, ſoror Anna ſuadet
Nubere, iunguntur nimbo cogente ſub antro.
Incuſat precibus patrem contemptus Hiarbas,
Nauigat Aeneas iuſſu Iouis, Illa dolore
Impatiens, et amore necem ſibi protinus infert,

QVINTI.

In Siculas iterum terras fortuna reducit
Aeneam, tumuloq; patris perſoluit honorem.
Tum cogit naues incendere Troadas Iris.

Troes ibi linquunt socios, Venus anxia placat
Neptunum, somnus Palinurum mergit in undas.

SEXTI.

Sacratam Phœbo Cumarum fertur in urbem
Rex Phrygius, uatisq; petit responsa Sibyllæ.
Misenum sepelit, post hæc adit infera regna,
Congressusq; patri discit genus omne suorum,
Quoq; modo casus ualeat superare futuros.

SEPTIMI.

Tandem deueniunt Laurentia Troes in arua,
Et pace accepta læti noua mœnia condunt.
Nocte satam Iuno furiam uocat, illa latinos
Inter, et Aeneadas bellum serit, et ciet arma.
Protinus auxiliis terra instruit Itala turmas.

OCTAVI.

Vidit ut Aeneas summa ui bella parari,
Arcádas, Euandrumq; senem sibi fœdere iungit,
Dardanioq; duci sociatur Etruria tota,
Arma petit genitrix, dat Mulciber, in clypeoq;
Res pingit Latias, et fortia facta nepotum.

NONI.

Ad Turnum propere iunoni mittitur Iris,
Infestatq; animos, aciem mouet ille, Phrygasq;
Obsidet, inde igni euersa est Aeneia classis.
Euryalus, Nisusq; ruunt nece prælia noctis.
Vi Turnus potitur castris, impellitur inde.

DECIMI.

Placat et uxorem dictis, et iurgia natæ
Iuppiter auxiliis instructus, Troius heros
Aduenit, occurrunt populi, atq; in littore pugnant.

O cidit à Turno Pallas, uictorq; superbus.
A eneæ eripitur. Mezentius interit acer.

VNDECIMI.

O cisis proprium pars utraque reddit honorem.
S upplicibus Calydone satus negat arma latinis.
C um Turno alterno iurgat certamine Drances.
A eneas equitem præmittit, et obuia Virgo
E xcipit, extincta Rutuli dant terga Camilla.

DVODECIMI.

T roianis, Rutulisq; placet coniungere fœdus.
I d Rutuli rumpunt, nato Venus alma medetur
D ictamo, Rutuliq; luunt periuria uicti.
C ogitur Aeneæ Dauni concurrere proles.
P allantea necem misero dant cingula Turno.

ARGVMENTA. XII. LIBRORVM AENEIDOS .XII. VERSIBVS COMPREHENSA.

P rimus habet Libycam ueniunt ut Troes in urbem.
E docet excidium Troiæ, cladémq; Secundus.
T ertius á Troia uectos canit æquore Teucros.
Q uartus item miseræ duo uulnera narrat Elisæ.
M anibus ad tumulum Quinto celebrantur honores.
A eneam memorat uisentem tartara Sextus.
I n Phrygas Italiam bello iam Septimus armat.
D at simul Aeneæ socios Octauus, et arma.
D aunius expugnat Nono noua mœnia Troiæ.
E xponit Decimus Tuscorum in littore pugnas.
V ndecimo Rutuli superantur morte Camillæ.
V ltimus imponit bello Turni nece finem.

OCTAVII AVGVSTI IN VERGILII AENEIDEM VERSVS.

Ergo ne supremis potuit uox improba uerbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnáq; doctiloqui morietur Musa Maronis?
Ah scelus indignum soluetur littera diues?
Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori
Flamma suo? ductum quæ operi seruabit amorem.
Pulcher Apollo ueta, Musæ prohibete Latinæ.
Liber, et alma Ceres succurrite, uester in armis
Miles erat, uester docilis per rura colonus.
Nam docuit, quid uer ageret, quid cogeret æstas.
Quid pater autumnus, quid bruma nouissima ferret
Arbuta formauit, sociauit uitibus ulmos.
Curauit pecudes, apibus sua castra dicauit.
Hæc dedit ut pereant, ipsum si dicere fas est.
Sed legum est seruanda fides, suprema uoluntas,
Quod mandat, fieriq; iubet, parere necesse est.
Frangatur potius Legum ueneranda potestas,
Quam tot congestos, noctesq;, diesq; labores
Hauserit una dies, supremaq; uerba parentis
Amittant uigilasse suum, si forte superbus
Errauit in morte dolor, si lingua locuta est
Nescio quid titubante animo, non sponte, sed altis
Expugnata malis, odio langoris iniqui.
Si mens cæca fuit, iterum sentire ruinas
Troia suas, iterum cogetur reddere uoces,
Ardebit miseræ post uulnera uulnus Elisæ.
Tam sacrum soluetur opus?, tot bella, tot enses

Augusti Versus

In cineres dabit hora nocens, et perfidus error?
Huc huc Pierides date flumina cuncta sorores.
Expirent ignes, uiuat Maro doctus ubique,
Ingratus'q; sui, studiorum'q; inuidus orbi,
Et factus post fata nocens. quod iusserat ille,
Sit uetuisse meum. satis est post tempora uitæ.
Immo sit æternum, tota resonante Camœna
Carmen, et in populo diui sub numine nomen
Laudetur. uigeat. placeat. relegatur. ametur.

P. O. N. in primum Aeneidos librum, argumentum.

Aeneas primo Libyes appellitur oris,
Vir magnus bello, nulli pietate secundus.
Aeneas odiis Iunonis pressus iniquæ,
Italiam quærens Siculis errauit in undis,
Iactatus tandem Libyæ peruenit ad oras,
Ignarus'q; loci, fido comitatus Achate
Indicio matris regnum cognouit Elisæ.
Quin etiam nebula septus peruenit ad urbem,
Arreptos'q; undis socios cum classe recepit,
Hospitio'q; usus Didonis cuncta benignæ,
Excidium Troiæ iussus narrare parabat.

P. V. M. Aeneidos principium à Tucca et Varo sublatum.

Ille ego qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, et egressus syluis uicina coegi,
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis, At nunc horrentia Martis

P. VERGILII MARONIS AENEIDOS LIBER PRIMVS.

Duplex ē Æneidos argumentum, bella Aneæ, et nauigatio Hæ uilis uitæ, et priuatæ exemplum exhibet. illa adumbrant heroum tam. Prin aūt liber t pestatem neæ, et Carthag appulsum tinet.

Rma uirumq́; cano, Troiæ qui pri
mus ab oris
Italiam fato profugus, lauinaq́;
uenit
Littora, multum ille et terris iacta
tus et alto
V i superum, sæuæ memorem Iunonis ob iram.
M ulta quoq; et bello passus, dum conderet urbem,
I nferretq́; deos Latio, genus unde latinum,
A lbaniq; patres, atque altæ mœnia Romæ.
M usa mihi causas memora, quo numine læso,
Q uid ue dolens regina deum tot uoluere casus
I nsignem pietate uirum, tot adire labores
I mpulerit. tantæne animis cœlestibus iræ?
V rbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni
C arthago, Italiam contra, Tyberinaq; longe
H ostia, diues opum, studiisq́; asperrima belli,
Q uam Iuno fertur terris magis omnibus unam
P osthabita coluisse Samo. Hic illius arma,
H ic currus fuit. hoc regnum Dea gentibus esse
S i qua fata sinant, iam tum tenditq́;, fouétque.
P rogeniem sed enim troiano à sanguine duci
A udierat, Tyrias olim quæ uerteret arces.
H inc populum late regem, belloq́; superbum
V enturum excidio Libyæ, sic uoluere parcas.
I d metuens, ueterisq́; memor Saturnia belli,
P rima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis.

Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq; dolores
Exciderant animo. manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæq; iniuria formæ,
Et genus inuisum, et rapti Ganymedis honores.
His accensa super iactatos æquore toto
Troas relliquias Danaum, atque immitis Achilli
Arcebat longe Latio, multosq; per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat romanam condere gentem.
Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, et spumas salis ære ruebant,
Cum Iuno æternum seruans sub pectore uulnus
Hæc secum, méne incepto desistere uictam?
Nec posse Italia teucrorum auertere regem?
Quippe uetor fatis. Pallás ne exurere classem
Argiuum, atq; ipsos potuit submergere ponto
Vnius ob noxam, et furias Aiacis Oilei?
Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
Disiecitq; rates, euertitq; æquora uentis.
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, scopuloq; infixit acuto.
Ast ego, quæ diuum incedo regina, Iouisq;
Et soror, et coniunx úna cum gente tot annos
Bella gero. et quisquam numen Iunonis adoret
Præterea? aut supplex aris imponat honorem?
Talia flammato secum dea corde uolutans
Nimborum in patriam loca fœta furentibus austris
Aeoliam uenit. hic uasto rex Aeolus antro
Luctanteis uentos, tempestatesq; sonoras
Imperio premit, ac uinclis, et carcere frenat.

I lli indignantes magno cum murmure montis
C ircum claustra fremunt. celsa sedet Aeolus arce
S ceptra tenens, mollitq; animos, et temperat iras.
N i faciat, maria, ac terras, cœlumq; profundum
Q uippe ferant rapidi secum, uerrántq; per auras.
S ed pater omnipotens speluncis abdidit atris
H oc metuens, molemq;, et montes insuper altos
I mposuit, regemq; dedit, qui fœdere certo
E t premere, et laxas sciret dare iussus habenas.
A d quem tum Iuno supplex his uocibus usa est.
A eole (nanque tibi diuum pater, atq; hominum rex,
E t mulcere dedit fluctus, et tollere uento)
G ens inimica mihi tyrrhenum nauigat æquor,
I lium in Italiam portans, uictosq; penates,
I ncute uim uentis, submersasq; obrue puppes,
A ut age diuersas, et disiice corpora ponto.
S unt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Q uarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
C onnubio iungam stabili, propriamq; dicabo,
O mneis ut tecum meritis pro talibus annos
E xigat, et pulchra faciat te prole parentem.
A eolus hæc contra, tuus o Regina quid optes
E xplorare labor, mihi iussa capessere fas est.
T u mihi quodcunq; hoc regni, tu sceptra, iouémq;
C oncilias, tu das epulis accumbere diuum,
N imborúmq; facis, tempestatumq; potentem.
H æc ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem
I mpulit in latus, ac uenti uelut agmine facto,
Q ua data porta ruunt, et terras turbine perflant.
I ncubuere mari, totumq; à sedibus imis

V naeurúsq;,notus'q; ruunt,creberq; procellis
A phricus,et uastos uoluunt ad littora fluctus.
I nsequitur,clamórq; uirum, stridórq; rudentum,
E ripiunt subito nubes,cœlúmq;, diémque
T eucrorum ex oculis· ponto nox incubat atra.
I ntonuere poli,et crebris micat ignibus æther,
P ræsentémq; uiris intentant omnia mortem.
E xtemplo Aeneæ soluuntur frigore membra.
I ngemit,et duplices tendens ad sydera palmas
T alia uoce refert,o terq;, quaterq; beati,
Q uis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
C ontigit oppetere,o Danaum fortissime gentis
T ytide, méne iliacis occumbere campis
N on potuisse?tuáq; animam hanc effundere dextra?
S æuus ubi Aeacidæ telo iacet Hector,ubi ingens
S arpedón.ubi tot Simóis correpta sub undis
S cuta uirum,galeásq;,et fortia corpora uoluit.
T alia iactanti stridens aquilone procella,
V elum aduersa ferit ,fluctus'q; ad sydera tollit.
F ranguntur remi, tum prora auertit,et undis
Dat latus· insequitur cumulo præruptus aquæ mons,
H i summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
T erram inter fluctus aperit. furit æstus arenis.
T reis notus abreptas in saxa latentia torquet,
S axa uocant itali mediis quæ in fluctibus aras,
D orsum immane mari summo· treis eurus ab alto
I n breuia, et syrteis urget,miserabile uisu,
I lliditque uadis, atque aggere cingit arenæ.
V nam, quæ Lycios, fidumq; uehebat Orontem,
I psius ante oculos ingens à uertice pontus

In puppim ferit, excutitur, pronúsq; magister
Voluitur in caput. ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agēs circū, et rapidus uorat æquore uortex.
Apparent rari nantes in gurgite uasto,
Arma uirum, tabuláque, et Troia gaza per undas.
Iam ualidam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,
Et qua uectus Abas, et qua grandæuus Alethes
Vicit hyems. laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisq; fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamq; hyemem sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa uadis, grauiter commotus, et alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disiectam Aeneæ toto uidet æquore classem,
Fluctibus oppressos troas, cœliq; ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis, et iræ.
Eurum ad se, zephyrúmq; uocat, dehinc talia fatur.
Tantáne uos generis tenuit fiducia uestri?
Iam cœlum, terramq; meo sine numine uenti
Miscere, et tantas audetis tollere moles?
Quos ego. sed motos præstat componere fluctus,
Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regiq; hæc dicite uestro.
Non illi imperium pelagi, sæuúmq; tridentem,
Sed mihi sorte datum. tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos. illa se iactet in aula
Aeolus, et clauso uentorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida æquora placat,
Collectásq; fugat nubes, solemq; reducit.
Cymothóe simul, et Triton adnixus acuto

Detrudunt naues scopulo, leuat ipse tridenti,
Et uastas aperit syrteis, et temperat æquor,
Atque rotis summas leuibus perlabitur undas.
Ac ueluti magno in populo cum sæpe cohorta est
Seditio, sæuitque animis ignobile uulgus,
Iamq; faces, et saxa uolant. furor arma ministrat.
Tum pietate grauem, ac meritis, si forte uirum quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet,
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cæloq; inuectus aperto
Flectit equos, curruq; uolans dat lora secundo.
Defessi Aeneadæ quæ proxima littora, cursu
Contendunt petere, et Libyæ uertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminiq; minantur
In cælum scopuli, quorum sub uertice late
Aequora tuta silent, tum syluis scæna coruscis
Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum.
Intus aquæ dulces, uiuóq; sedilia saxo,
Nympharum domus. hic fessas non uincula naueis
Vlla tenent, unco non alligat anchora morsu.
Huc septem Aeneas collectis nauibus omni
Ex numero subit, ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur troes arena,
Et sale tabenteis artus in littore ponunt.
Ac primum silicis scintillam excudit Achates,

Suscepitq; ignem foliis, atq; arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitq; in fomite flammam.
Tunc cererem corruptam undis, cerealiáque arma
Expediunt fessi rerum, frugesq; receptas
Et torrere parant flammis, et frangere saxo.
Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem
Prospectum late pelago petit, antea, si quem
Iactatum uento uideat, phrygiásq; biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Nauim in conspectu nullam, treis littore ceruos
Prospicit erranteis, hos tota armenta sequuntur
A tergo, et longum per ualles pascitur agmen.
Constitit hic, arcumq; manu, celereisq; sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebet Achates.
Ductorésq; ipsos primum capita alta ferenteis
Cornibus arboreis sternit. tum uulgus, et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam,
Nec prius absistit, quàm septem ingentia uictor
Corpora fundat humi, et numerũ cũ nauibus æquet.
Hinc portum petit, et socios partitur in omneis.
Vina bonus, quæ deinde cadis onerarat Acestes
Littore trinacrio, dederátq; abeuntibus heros,
Diuidit, et dictis mœrentia pectora mulcet.
O socii (neq; enim ignari sumus ante malorum)
O passi grauiora, dabit Deus his quoq; finem.
Vos et scyllæam rabiem, penitusq; sonanteis
Acestis scopulos, uos et cyclópea saxa
Experti, reuocate animos, mœstumq; timorem
Mittite. forsan et hæc olim meminisse iuuabit.
Per uarios casus, per tot discrimina rerum

Tendimus in latium, sedes ubi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, et uosmet rebus seruate secundis.
Talia uoce refert, curisq; ingentibus æger
Spem uultu simulat. premit altum corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt, dapibusq; futuris.
Tergora diripiunt costis, et uiscera nudant.
Pars in frusta secant, ueribusq; trementia figunt.
Littore ahena locant alii, flammásque ministrant.
Tum uictu reuocant uires, fusiq; per herbam
Implentur ueteris bacchi, pinguisque ferinæ.
Postquam exempta fames epulis, mensǽq; remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt,
Spemq;, metumq; inter, dubii seu uiuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire uocatos.
Præcipue pius Aeneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum
Fata Lyci, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Et iam finis erat, cum Iuppiter æthere summo
Despiciens mare ueliuolum, terrásq; iacenteis,
Littoráq;, et latos populos, sic uertice cœli
Constitit, et Libyæ defixit lumina regnis,
Atq; illum taleis iactantem pectore curas
Tristior, et lachrymis oculos suffusa nitenteis
Alloquitur Venus, o qui res hominumq;, deumq;
Aeternis regis imperiis, et fulmine terres,
Quid meus Aeneas in te committere tantum?
Quid troes potuere? quibus tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis.
Certe hinc Romanos olim uoluentibus annis

Hinc fore ductores reuocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent
Pollicitus, quæ te genitor ſententia uertit?
Hoc equidem occaſum Troiæ, triſteisq; ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna uiros tot caſibus actos
Inſequitur. quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit mediis elapſus achiuis
Illyricos penetrare ſinus, atq; intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem ſuperare Timaui,
Vnde per ora nouem uaſto cum murmure montis
It mare præruptum, et pelago premit arua ſonanti.
Hic tamen ille urbem Pataui, ſedesq; locauit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaq; fixit
Troia, nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem
Nauibus (infandum) amiſſis unius ob iram
Prodimur, adq; italis longe diſiungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens, hominum ſator, atq; deorum,
Vultu quo cœlum, tempeſtatesq; ſerenat,
Oſcula libauit natæ, dehinc talia fatur.
Parce metu cytherea. manent immota tuorum
Fata tibi. cernes urbem, et promiſſa Lauini
Mœnia, ſublimemq; feres ad ſydera cœli
Magnanimum Aeneam, neq; me ſententia uertit.
Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longius et uoluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populosq; feroces
Contundet, moresq; uiris, et mœnia ponet,

T ertia dum Latio regnantem uiderit æstas,
T ernaq́; transierint rutulis hiberna subactis.
A t puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
A dditur, Ilus erat dum res stetit ilia regno,
T riginta magnos uoluendis mensibus orbes
I mperio explebit, regnumq́; à sede Lauini
T ransferet, et longam multa ui muniet Albam.
H ic iam tercentum totos regnabitur annos
G ente sub hectorea, donec regina sacerdos
M arte grauis geminam partu dabit Ilia prolem,
I nde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
R omulus excipiet gentem, et Mauortia condet
M œnia, Romanosq́; suo de nomine dicet.
H is ego nec metas rerum, nec tempora pono.
I mperium sine fine dedi. quin aspera Iuno,
Q uæ mare nunc, terrasq́; metu, cœlumq́; fatigat,
C onsilia in melius referet, mecumq́; fouebit
R omanos rerum dominos, gentemq́; togatam.
S ic placitum. ueniet lustris labentibus ætas,
C um domus Assaraci Phthiam, clarasq́; Mycenas
S eruitio premet, ac uictis dominabitur Argis.
N ascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
I mperium Oceano, famam qui terminet astris
I ulius, à magno demissum nomen Iulo.
H unc tu olim cœlo spoliis orientis onustum
A ccipies secura. uocabitur hic quoq; uotis.
A spera tum positis mitescent sæcula bellis
C ana fides, et uesta, Remo cum fratre Quirinus
I ura dabunt. diræ ferro, et compagibus arctis
C laudentur belli portæ. furor impius intus

S æua sedens super arma, et centum uinctus ahenis
P ost tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
H æc ait, et Maia genitum demisit ab alto,
V t terræ, utq́; nouæ pateant Carthaginis arces
H ospitio Teucris. ne fati nescia Didò
F inibus arceret. uolat ille per aëra magnum
R emigiò alarum, ac Libyæ citus astitit oris.
E tiam iussa facit. ponuntq́; ferocia Pœni
C orda uolente deo. in primis regina quietum
A ccipit in Teucros animum, mentemq́; benignam.
A t pius Aeneas per noctem plurima uoluens,
V t primum lux alma data est exire, locosq́;
E xplorare nouos, quas uento accesserit oras,
Q ui teneant (nam inculta uidet) hominesńe, feræńe
Q uærere constituit, sociisq́; exacta referre.
C lassem in conuexo nemorum sub rupe cauata
A rboribus clausam circum, atq; horrētibus umbris
O cculit. ipse uno graditur comitatus Achate
B ina manu lato crispans hastilia ferro.
C ui mater media sese tulit obuia sylua,
V irginis os, habitumq́; gerens, et Virginis arma
S partanæ, uel qualis equos Threissa fatigat
H arpalice, uolucremq́; fuga præuertitur Hebrum.
N anq; humeris de more habilem suspenderat arcum
V enatrix, dederatq́; comas diffundere uentis.
N uda genu, nodoq́; sinus collecta fluenteis.
A c prior, Heus inquit iuuenes, monstrate mearum
V idistis si quam hic errantem forte sororum
S uccinctam pháretra, et maculosæ tegmine lyncis,
A ut spumantis apri cursum clamore prementem.

S ic Venus, at Veneris contra sic filius orsus.
N ulla tuarum audita mihi, neq; uisa sororum.
O quam te memorem Virgo? nanq; haud tibi uultus
M ortalis, nec uox hominem sonat, o Dea certe,
A n phœbi soror, an nympharum sanguinis una,
S is felix, nostrumq́; leues quæcunq; laborem,
Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
I actemur, doceas, ignari hominumq́;, locorumq́;
E rramus uento huc uastis et fluctibus acti.
M ulta tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
T unc Venus, Haud equidem tali me dignor honore,
V irginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
P urpureoq́; alte suras uincire cothurno.
P unica regna uides, Tyrios, et Agenoris urbem,
S ed fines Libyci, genus intractabile bello.
I mperium Didò Tyria regit urbe profecta
G ermanum fugiens, longa est iniuria, longæ
A mbages, sed summa sequar fastigia rerum.
H uic coniunx Sichæus erat ditissimus agri
P hœnicum, et magno miseræ dilectus amore,
C ui pater intactam dederat, primisq́; iugarat
O minibus, sed regna Tyri germanus habebat
P ygmalion, scelere ante alios immanior omneis.
Q uos inter medius uenit furor, ille Sichæum
I mpius ante aras, atq; auri cæcus amore
C lam` ferro incautum superat securus amorum
G ermanæ, factumq́; diu celauit, et ægram
M ulta malus simulans, uana spe lusit amantem.
I psa sed in somnis inhumati uenit imago
C oniugis, ora modis attollens pallida miris.

Crudeleis aras, traiectaq; pectora ferro
Nudauit, cæcumq; domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaq; excedere suadet,
Auxiliumq; uiæ, ueteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus, et auri.
His commota fugam Didò, sociosq; parabat.
Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat. naueis, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantq; auro. portantur auari
Pygmalionis opes pelago. dux fœmina facti.
Deuenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemq; nouæ Carthaginis arcem,
Mercatiq; solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circundare tergo.
Sed uos qui tandem? quibus aut uenistis ab oris?
Quóue tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suspirans, imoq; trahens à pectore uocem;
O dea, si prima repetens ab origine, pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum,
Ante diem clauso componet Vesper olympo.
Nos Troia antiqua (si uestras forte per aures
Troiæ nomen iit) diuersa per æquora uectos
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penates
Classe ueho mecum. fama super æthéra notus.
Italiam quæro patriam, et genus ab Ioue summo.
Bis denis phrygium conscendi nauibus æquor
Matre Dea monstrante uiam. data fata secutus.
Vix septem conuulsæ undis, euroq; supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro

Europa, atq; Asia pulsus. nec plura querentem
Passa Venus, medio sic interfata dolore est.
Quisquis es (haud credo inuisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adueneris urbem)
Perge modo, atq; hinc te Reginæ ad limina perfer.
Nanq; tibi reduces socios, classemq; relatam
Nuntio, et in tutum uersis aquilonibus actam,
Ni frustra augurium uani docuere parentes.
Aspice bis senos lætanteis agmine cycnos,
Aetherea quos lapsa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo, nunc terras ordine longo,
Aut capere, aut captas iam despectare uidentur,
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusq; dedere,
Haud aliter, puppesq; tuæ, pubesq; tuorum,
Aut portum tenet, aut pleno subit hostia uelo.
Perge modo, et qua te ducit uia dirige gressum,
Dixit, et auertens rosea ceruice refulsit,
Ambrosiæq; comæ diuinum uertice odorem
Spirauere, pedes uestis defluxit ad imos.
Et uera incessu patuit Dea. ille ubi matrem
Agnouit, tali fugientem est uoce secutus.
Quid natum toties crudelis tu quoq; falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur? ac ueras audire, et reddere uoces?
Talibus incusat, gressumq; ad mœnia tendit.
At Venus obscuro gradienteis aere sepsit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu,
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Moliriue moram, aut ueniendi poscere causas.

Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedesq́; reuiſit
Laeta ſuas, ubi templum illi, centumq́; Sabaeo
Ture calent arae, ſertisq́; recentibus halant.
Corripuere uiam interea qua ſemita monſtrat.
Iamq; aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, aduerſasq; aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Aeneas, magalia quondam.
Miratur portas, ſtrepitumq́;, et ſtrata uiarum.
Inſtant ardentes Tyrii, pars ducere muros,
Moliriq; arcem, et manibus ſubuoluere ſaxa.
Pars optare locum tecto, et concludere ſulco,
Iura, magiſtratusq́; legunt, ſanctumq́; ſenatum.
Hic portus alii effodiunt, hic alta theatri
Fundamenta locant alii, immanesq́; columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes aeſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cum gentis adultos
Educunt foetus, aut cum liquentia mella
Stipant, et dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt uenientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à praeſepibus arcent.
Feruet opus, redolent q; thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam moenia ſurgunt
Aeneas ait, et faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſaeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios miſcetq́; uiris, neq; cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media laetiſſimus umbra,
Quo primum iactati undis, et turbine poeni
Effodere loco ſignum, quod regia Iuno
Monſtrarat, caput acris equi, ſic nam fore bello

E gregiam, et facilem uictu per secula gentem.
H ic templum Iunoni ingens Sidonia Didò
C ondebat, donis opulentum, et numine diuæ,
A erea cui gradibus surgebant limina, nexæq́;
A ere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.
H oc primum in luco noua res oblata timorem
L eniit. hic primum Aeneas sperare salutem
A usus, et afflictis melius confidere rebus.
N anq; sub ingenti lustrat dum singula templo
R eginam opperiens, dum quæ fortuna sit urbi,
A rtificumq́; manus inter se, operumq́; laborem
M iratur, uidet Iliacas ex ordine pugnas,
B ellaq́; iam fama totum uulgata per orbem.
A tridas, Priamumq́;, et sæuum ambobus Achillē.
C ōstitit, et lachrymans qs iam locus (inqt) Achate,
Q uæ regio in terris nostri non plena laboris?
E n Priamus, sunt hic etiam sua præmia laudi.
S unt lachrymæ rerum, et mētem mortalia tangunt.
S olue metus, feret hæc aliquam tibi fama salutem.
S ic ait, atq; animum pictura pascit inani,
M ulta gemens, largoq́; humectat flumine uultum.
N anq; uidebat uti bellantes Pergama circùm
H ac fugerent Graii, premeret Troiana iuuentus,
H ac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
N ec procul hinc Rhesi niueis tentoria uelis
A gnoscit lachrymans, primo quæ prodita somno
T ydides multa uastabat cæde cruentus,
A rdentesq́; auertit equos in castra, prius, quàm
P abula gustassent Troiæ, Xantumq́; bibissent.
P arte alia fugiens amissis Troilus armis

Infelix puer, atq; impar congressus Achilli
Fertur equis, curruq; hæret resupinus inani
Lora tenens tamen, huic ceruixq;, comæq; trahũtur
Per terram, et uersa puluis inscribitur hasta.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumq; ferebant
Suppliciter tristes, et tunsæ pectora palmis.
Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumq; auro corpus uendebat Achilles.
Tum uero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt spolia, ut currus, utq; ipsum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conspexit inermeis.
Se quoq; principibus permixtum agnouit Achiuis,
Eoasq; acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisq; in milibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetq; uiris concurrere Virgo.
Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda uidentur,
Dum stupet, obtutuq; hæret defixus in uno,
Regina ad templum forma pulcherrima Didò
Incessit, magna iuuenum stipante caterua.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc atq; hinc glomerantur Oreades, illa pharetrã
Fert humero, gradiẽsq; Deas supereminet omneis,
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus,
Talis erat Didò, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi, regnisq; futuris.

Tum foribus diuæ, media testudine templi
Septa armis, solioq; alte subnixa resedit.
Iura dabat, legesq; uiris, operumq; laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat.
Cum subito Aeneas concursu accedere magno
Antea, Sergestumq; uidet, fortemq; Cloanthum,
Teucrorumq; alios, ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusq; alias aduexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates,
Lætitiaq; metuq; auidi coniungere dextras
Ardebant, sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, et nube caua speculantur amicti,
Quæ fortuna uiris, classem quo littore linquant.
Quid ueniant, cuncti nam lecti nauibus ibant
Orantes ueniam, et templum clamore petebant.
Postquam introgressi, et coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit,
O Regina nouam cui condere Iuppiter urbem,
Iustitiaq; dedit gentes frenare superbas,
Troes te miseri, uentis maria omnia uecti
Oramus, prohibe infandos à nauibus ignes,
Parce pio generi, et propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad littora uertere prædas.
Non ea uis animo, nec tanta superbia uictis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atq; ubere glebæ
Oenotrii coluere uiri. nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit,

C um ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
I n uada cæca tulit, penituſq́; procacibus auſtris,
P erq́; undas ſuperante ſalo, perq́; inuia ſaxa
D iſpulit. huc pauci ueſtris adnauimus oris.
Q uod genus hoc hoīum? quæue hunc tā barbara mo
P ermittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ. (rē.
B ella cient, primaq́; uetant conſiſtere terra.
S i genus humanum, et mortalia temnitis arma,
A t ſperate deos, memores fandi, atq; nefandi.
R ex erat Aeneas nobis, quo iuſtior alter
N ec pietate fuit, nec bello maior, et armis,
Q uem ſi fata uirum ſeruant, ſi ueſcitur aura
A etherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris,
N on metus, officio nec te certaſſe priorem
P œniteat. ſunt et ſiculis regionibus urbes,
A rmaq́;, Troianoq́; à ſanguine clarus Aceſtes.
Q uaſſatam uentis liceat ſubducere claſſem,
E t ſyluis aptare trabes, et ſtringere remos.
S i datur Italiam ſociis, et rege recepto
T endere, ut Italiam læti, Latiumq́; petamus.
S in abſumpta ſalus, et te pater optime Teucrum
P ontus habet Libyæ, nec ſpes iam reſtat Iuli,
A t freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſq́; paratas,
V nde huc aduecti, regemq́; petamus Aceſtem,
T alibus Ilioneus. cuncti ſimul ore fremebant
D ardanidæ.
T um breuiter Didò uultum demiſſa profatur.
S oluite corde metum Teucri, ſecludite curas.
R es dura, et regni nouitas me talia cogunt
M oliri, et late fines cuſtode tueri.

Quis genus Aeneadum? quis Troiæ nesciat urbem?
Virtutesq́;, uirosq́;, aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora poeni,
Nec tam auersus equos Tyria sol iungit ab urbe.
Seu uos Hesperiam magnam, Saturniaq; arua,
Siue Erycis fines, regemq́; optatis Acestem,
Auxilio tutos dimittam, opibusq́; iuuabo.
Vultis et his mecum pariter considere regnis?
Vrbem quam statuo uestra est, subducite naueis.
Tros, Tyriusq́; mihi nullo discrimine agetur.
Atq; utinam rex ipse noto compulsus eodem
Afforet Aeneas. equidem per littora certos
Dimittam, et Libyæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis, aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, et fortis Achates,
Et pater Aeneas iandudum erumpere nubem
Ardebant, prior Aeneam compellat Achates,
Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta uides, classem, sociosq́; receptos.
Vnus abest, medio in fluctu quem uidimus ipsi
Submersum. dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circunfusa repente
Scindit se nubes, et in æthéra purgat apertum.
Restitit Aeneas, claraq́; in luce refulsit,
Os, humerosq́; deo similis. nanq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenq́; iuuentæ
Purpureum, et lætos oculis adflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
Argentum, Pariusúe lapis circundatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisq; repente

Improuisus ait, coram quem quaeritis, adsum
Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Troiae miserata labores,
Quae nos relliquias Danaum, terraeq; marisq;
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos
Vrbe, domo socias. Grates persoluere dignas
Non opis est nostrae Didò, nec quidquid ubiq; est
Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Dii tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Vsquam iustitiae est, et mens sibi conscia recti,
Praemia digna ferant. quae te tam laeta tulerunt
Saecula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuii current, dum montibus umbrae
Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet,
Semper honos, nomenq; tuum, laudesq; manebunt,
Quae me cunq; uocant terrae. Sic fatus amicum
Ilionea petit dextra, laeuaq; Serestum,
Post alios, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Obstupuit primo aspectu Sidonia Didò.
Casu deinde uiri tanto, et sic ore locuta est.
Quis te nate Dea per tanta pericula casus
Insequitur? quae uis immanibus applicat oris?
Tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atq; equidem Teucrum memini Sidona uenire
Finibus expulsum patriis, noua regna petentem
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et uictor ditione tenebat.
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianae, nomenq; tuum, regesq; Pelasgi.

I pse hostis Teucros insigni laude ferebat.
S eq; ortum antiqua Teucrorum à stirpe uolebat.
Q uare agite o tectis iuuenes succedite nostris.
M e quoq; post multos similis fortuna labores
I actatam, hac demum uoluit consistere terra.
N on ignara mali, miseris succurrere disco.
S ic memorat, simul Aenean in regia ducit
T ecta, simul diuum templis indicit honorem.
N ec minus interea sociis ad littora mittit
V iginti tauros, magnorum horrentia centum
T erga suum, pingueis centum cum matribus agnos,
M unera, lætitiamq; dii.
A t domus interior regali splendida luxu
I nstruitur, mediisq; parant conuiuia tectis.
A rte laboratæ uestes, ostroq; superbo,
I ngens argentum mensis, cælataq; in auro
F ortia facta patrum, series longissima rerum,
P er tot ducta uiros, antiqua ab origine gentis.
A eneas (neq; enim patrius consistere mentem
P assus amor) rapidum ad naueis præmittit Achatē,
A scanio ferat hæc, ipsumq; ad mœnia ducat.
O mnis in Ascanio cari stat cura parentis.
M unera præterea Iliacis erepta ruinis
F erre iubet. pallam signis, auroq; rigentem,
E t circuntextum croceo uelamen acantho,
O rnatus Argiuæ Helenæ, quos illa Mycenis,
P ergama cum peteret, inconcessosq; Hymenæos
E xtulerat, matris Ledæ mirabile donum.
P ræterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim
M axima natarum Priami, colloq; monile

B accatum, et duplicem gemmis, auroq; coronam.
H æc celerans iter ad naueis tendebat Achates.
A t Cytherea nouas artes, noua pectore uersat
C onsilia, ut faciem mutatus, et ora Cupido
P ro dulci Ascanio ueniat, donisq; furentem
I ncendat Reginam, atq; ossibus implicet ignem.
Q uippe domum timet ambiguã, Tyriosq; bilingues.
V rit atrox Iuno, et sub noctem cura recursat.
E rgo his aligerum dictis affatur amorem,
N ate meæ uires, mea magna potentia solus,
N ate patris summi, qui tela Typhóea temnis,
A d te confugio, et supplex tua numina posco.
F rater ut Aeneas pelago tuus omnia circum
L ittora iactetur odiis Iunonis iniquæ,
N ota tibi, et nostro doluisti sæpe dolore.
N unc Phœnissa tenet Didò, blandisq; moratur
V ocibus, et uereor quo se Iunonia uertant
H ospitia, haud tanto cessabit cardine rerum.
Q uo circa capere ante dolis, et cingere flamma
R eginam meditor, ne quo se numine mutet,
S ed magno Aeneæ mecum teneatur amore.
Q uo facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
R egius accitu cari genitoris ad urbem
S idoniam puer ire parat, mea maxima cura,
D ona ferens pelago, et flammis restantia Troiæ.
H unc ego sopitum somno super alta Cythæra,
A ut super Idalium sacrata sede recondam,
N e qua scire dolos, mediusue occurrere possit.
T u faciem illius noctem non amplius unam
F alle dolo, et notos pueri puer indue uultus.

Vt cum te gremio accipiet lætissima Didò,
Regales inter mensas, laticemq́; Lyæum,
Cum dabit amplexus, atq; oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasq́; ueneno.
Paret amor dictis caræ genitricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, et fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus, et dulci aspirans complectitur umbra.
Iamque ibat dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate,
Cum uenit, aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq́; locauit.
Iam pater Aeneas, et iam Troiana iuuentus
Conueniunt, stratoq́; super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, cereremq́; canistris
Expediunt, tonsisq́; ferunt mantilia uillis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, et flammis adolere penates.
Centum aliæ, totidemq́; pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerant, et pocula ponunt.
Necnon et Tyrii per limina læta frequentes
Conuenere toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aeneæ, mirantur Iulum,
Flagranteisq́; dei uultus, simulataq́; uerba,
Pallamq́;, et pictum croceo uelamen acantho.
Præcipue infelix pesti deuota futuræ
Expleri mentem nequit, ardescitq́; tuendo
Phœnissa, et puero pariter, donisq́; mouetur.

I lle ubi complexu Aeneæ, colloq; pependit,
E t magnum falsi impleuit genitoris amorem,
R eginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
H æret, et interdum gremio fouet inscia Didò
I nsideat quantus miseræ Deus. at memor ille
M atris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
I ncipit, et uiuo tentat præuertere amore
I ampridem resides animos, desuetaq; corda.
P ostquàm prima quies epulis, mensæq; remotæ,
C rateras magnos statuunt, et uina coronant.
F it strepitus tectis, uocemq; per ampla uolutant
A tria. dependent lychni laquearibus aureis
I ncensi, et noctem flammis funalia uincunt.
H ic regina grauem gemmis, auroq; poposcit,
I mpleuitq; mero pateram, quam Belus, et omnes
A` Belo soliti. tum facta silentia tectis.
I uppiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
H unc lætum Tyriisq; diem, Troiaq; profectis
E sse uelis, nostrosq; huius meminisse minores.
A dsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Iuno.
E t uos o cœtum Tyrii celebrate fauentes.
D ixit, et in mensa laticum libauit honorem.
P rimaq; libato summo tenus attigit ore.
T um Bitiæ dedit increpitans. ille impiger hausit
S pumantem pateram, et pleno se proluit auro.
P ost alii proceres. cithara crinitus Iopas
P ersonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
H ic canit errantem lunam, solisq; labores,
V nde hoīum genus, et pecudes, unde imber, et ignes,
A rcturum, pluuiasq; Hyadas, geminosq; Triones.

Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, uel quae tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrii, Troesq; sequuntur.
Necnon et uario noctem sermone trahebat
Infelix Didò, longumq; bibebat amorem,
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.
Nunc quibus Aurorae uenisset filius armis,
Nunc quales Diomedis equi, nũc quãtus Achilles.
Immo age, et à prima dic hospes origine nobis
Insidias inquit Danaum, casusq; tuorum,
Erroresq; tuos, nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris, et fluctibus aestas.

P.O.N. in secundum Aeneidos
librum, argumentum.

Funera Dardaniae narrat, fletusq; secundo.
Conticuere omnes. tunc sic fortissimus heros
Fata recensebat Troiae, casusq; suorum,
Fallaces Graios, simulataq; dona Mineruae.
Laocontis poenam, et laxantem claustra Sinonem.
Somnum quo monitis acceperat Hectoris atrum.
Iam flammas coeli, Troum, patriaeq; ruinas,
Et regis Priami fatum miserabile semper,
Impositumq; patrem collo, dextraq; prehensum
Ascanium, frustra à tergo comitante Creusa.
Ereptam hanc fato, socios in monte repertos.

P.V.M. AENEIDOS LIBER SECVNDVS.

Didoni Æneas excidij Troiani seriem narrat.

Onticuere omnes, intentique ora tenebant,
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto,
Infandum Regina iubes renouare dolorem,
Troianas ut opes, et lamentabile regnum
Eruerint Danai, quæque ipse miserrima uidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopum'ue, aut duri miles Vlyssi
Temperet à lachrymis? et iam nox humida cœlo
Præcipitat, suadent'q; cadentia sydera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breuiter Troiæ supremum audire laborem,
Quanq̃ animus meminisse horret, luctu'q; refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatis'q; repulsi
Ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
Instar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, secta'q; intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulant, ea fama uagatur.
Huc delecta uirum sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penitus'q; cauernas
Ingenteis, uterum'q; armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos notissima fama
Insula, diues opum, Priami dum regna manebant,
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis.
Huc se prouecti deserto in littore condunt.

Nos abiisse rati, et uento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu.
Panduntur portæ. iuuat ire, et Dorica castra,
Desertosq; uidere locos, littusq; relictum.
Hic dolopum manus, hic sæuus tendebat Achilles.
Classibus hic locus, hic acies certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ.
Et molem mirantur equi, primusq; Tymœthes
Duci intra muros hortatur, et arce locari,
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias, suspectaq; dona
Præcipitare iubent, subiectisq; urere flammis.
Aut terebrare cauas uteri, et tentare latébras.
Scinditur incertum studia in contraria uulgus.
Primus ibi ante omneis magna comitante caterua,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce.
Et procul, O miseri, quæ tanta insania, ciues?
Creditis auectos hostes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Vlysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, uenturaq; desuper urbi,
Aut aliquis latet error, equo ne credite Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferenteis.
Sic fatus, ualidis ingentem uiribus hastam,
In latus, inq; feri curuam compagibus aluum
Contorsit, stetit illa tremens, uteroq; recusso
Insonuere cauæ, gemitumq; dedere cauernæ.
Et si fata deum, si mens non læua fuisset,

Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras,
Troiaq; nunc stares, Priamiq; arx alta maneret.
Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ. qui se ignotum uenientibus ultro,
Hoc ipsum ut strueret, Troiamq; aperiret Achiuis,
Obtulerat, fidens animi, atq; in utrunq; paratus,
Seu uersare dolos, seu certe occumbere morti.
Vndiq; uisendi studio Troiana iuuentus
Circumfusa ruit, certantq; illudere capto.
Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno
Disce omnes.
Nanq; ut conspectu in medio turbatus inermis
Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit,
Heu quæ nunc tellus inqt, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid iam misero mihi deniq; restat?
Cui neq; apud Danaos usquam locus. insuper ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conuersi animi, compressus et omnis
Impetus. hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quid ue ferat, memoret, quæ sit fiducia capto.
Ille hæc deposita tandem formidine fatur.
Cuncta equidem tibi rex (fuerint quæcunq;) fatebor
Vera inquit, neq; me Argolica de gente negabo,
Hoc primum. nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit, uanum etiam, mendacemq; improba finget.
Fando aliquid, si forte tuas peruenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, et inclyta fama
Gloria, quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella uetabat,

Demisere neci, nunc cassum lumine lugent
Illi me comitem, et consanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regnumq́; uigebat
Consiliis, et nos aliquod nomenq́;, decusq́;
Gessimus, inuidia postquam Pellacis Vlyssi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris,
Adflictus uitam in tenebris, luctuq́; trahebam.
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens. et me fors si qua tulisset,
Si patrios unquam remeassem uictor ad Argos
Promisi ultorem, et uerbis odia aspera moui.
Hinc mihi prima mali labes, hinc semper Vlysses
Criminibus terrere nouis, hinc spargere uoces
In uulgum ambiguas, et quærere conscius arma.
Nec requieuit enim, donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autem nequicq̃ ingrata reuoluo?
Quidue moror? si omneis uno ordine hẽtis Achiuos
Idq́; audire sat est, iandudum sumite pœnas.
Hoc Ithacus uelit, et magno mercentur Atridæ.
Tum uero ardemus scitari, et quærere causas,
Ignari scelerum tantorum, artisq́; Pelasgæ.
Prosequitur pauitans, et ficto pectore fatur.
Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, et longo fessi discedere bello,
Fecissentq́; utinam. sæpe illos aspera ponti
Interclusit hyems, et terruit auster eunteis.
Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi

Mittimus· isq; adytis hæc tristia dicta reportat·
Sanguine placastis uentos, et Virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai uenistis ad oras,
Sanguine quærendi reditus, animaq; litandum
Argolica· Vulgi quæ uox ut uenit ad aures,
Obstupuere animi, gelidusq; per ima cucurrit
Ossa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus uatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios· quæ sint ea numina diuum
Flagitat, et mihi iam multi crudele canebant
Artificis scælus, et taciti uentura uidebant·
Bis quinos silet ille dies, tectusq; recusat
Prodere uoce sua quenquam, aut opponere morti·
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus
Composito rumpit uocem, et me destinat aræ·
Assensere omnes, et quæ sibi quisq; timebat,
Vnius in miseri exitium conuersa tulere·
Iamq; dies infanda aderat, mihi sacra parari,
Et salsæ fruges, et circum tempora uittæ·
Eripui (fateor) leto me, et uincula rupi·
Limosoq; lacu per noctem obscurus in ulua
Delitui, dum uela darent, si forte dedissent·
Nec mihi iam patriam antiquam spes ulla uidendi,
Nec dulceis natos, exoptatumq; parentem.
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt·
Quod te per superos, et conscia numina ueri,
Per si qua est, quæ restat adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis·

His lachrymis uitam damus, et miserescimus ultro.
Ipse uiro primus manicas, atq; arcta leuari
Vincla iubet Priamus, dictis'q; ita fatur amicis.
Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere graios,
Noster eris, mihi'q; hæc edissere uera roganti.
Quo molem hanc immanis equi statuere? qs author?
Quidue petunt? quæ relligio, aut quæ machina belli?
Dixerat. ille dolis instructus, et arte pelasga,
Sustulit exutas uinclis ad sydera palmas.
Vos æterni ignes, et non uiolabile uestrum
Testor numen ait, uos aræ, enses'q; nefandi,
Quos fugi, uittæ'q; deum, quas hostia gessi,
Fas mihi Graiorum sacrata resoluere iura,
Fas odisse uiros, atq; omnia ferre sub auras,
Siqua tegunt, teneor patriæ, nec legibus ullis.
Tu modo promissis maneas, seruata'q; serues
Troia fidem, si uera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum, et cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. impius ex quo
Tydides, sed enim scelerum'q; inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibus'q; cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere uittas,
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum, fractæ uires, auersa Deæ mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris,
Vix positum castris simulacrum, arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis. salsus'q; per artus
Sudor iit, ter'q; ipsa solo (mirabile dictu)

Emicuit

E micuit, parmamq́; ferens, hastamq́; trementem.
E xtemplo tentanda fuga canit æquora Calchas,
N ec poße Argolicis excindi Pergama telis,
O mina ni repetant Argis, numenq́; reducant,
Q uod pelago, et curuis secum aduexere carinis.
E t nunc, quod patrias uento petiere Mycœnas,
A rma, Deosq́; parant comites, pelagoq́; remenso
I mprouisi aderunt. ita digerit omina Calchas.
H anc pro palladio moniti, pro numine læso
E ffigiem statuere, nefas quæ triste piaret.
H anc tamen immensam Calchas attollere molem
R oboribus textis, cœloq́; educere iussit,
N e recipi portis, aut duci in mœnia poßit,
N eu populum antiqua sub relligione tueri.
N am si uestra manus uiolaßet dona Mineruæ,
T um magnum exitiũ (quod dii prius omen in ipsum
C onuertant) Priami imperio, phrygibusq́; futurũ.
S in manibus uestris uestram ascendisset in urbem,
V ltro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
V enturam, et nostros ea fata manere nepotes.
T alibus insidiis, periuriq́; arte Sinonis
C redita res, captiq́; dolis, lachrymisq́; coacti,
Q uos neq; Tytides, nec Larißæus Achilles,
N on anni domuere decem, non mille carinæ.
H ic aliud maius miseris, multoq́; tremendum
O biicitur magis, atq; improuida pectora turbat,
L aocoon ductus Neptuno sorte sacerdos
S olemnes taurum ingentem mactabat ad aras,
E cce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(H orresco referens) immensis orbibus angues

I ncumbunt pelago, pariterq; ad littora tendunt,
P ectora quorum inter fluctus arrecta, iubæq;
S anguineæ exuperant undas, pars cætera pontum
P one legit, sinuatq; immensa uolumine terga.
F it sonitus spumante salo, iamq; arua tenebant,
A rdenteisq; oculos suffecti sanguine, et igni
S ibila lambebant linguis uibrantibus ora.
D iffugimus uisu exangues. illi agmine certo
L aocoonta petunt, et primum parua duorum
C orpora natorum serpens amplexus uterq;
I mplicat, et miseros morsu depascitur artus.
P ost ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
C orripiunt, spirisq; ligant ingentibus, et iam
B is medium amplexi, bis collo squamea circum
T erga dati superant capite, et ceruicibus altis.
I lle simul manibus tendit diuellere nodos
P erfusus sanie uittas, atroq; ueneno.
C lamores simul horrendos ad sydera tollit.
Q ualeis mugitus fugit cum saucius aras
T aurus, et incertam excussit ceruice securim.
A t gemini lapsu delubra ad summa dracones
E ffugiunt, sæuæq; petunt Tritonidis arcem,
S ub pedibusq; deæ, clypeiq; sub orbe teguntur.
T um uero tremefacta nouus per pectora cunctis
I nsinuat pauor, et scelus expendisse merentem
L aocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
L æserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
D ucendum ad sedes simulacrum, orandaq; diuæ
N umina conclamant.
D iuidimus muros, et mœnia pandimus urbis.

A ccingunt omnes operi, pedibusq́; rotarum
S ubiiciunt lapsus, et stupea uincula collo
I ntendunt· scandit fatalis machina muros
F œta armis· circum pueri, innuptæq́; puellæ
S acra canunt, funemq́; manu contingere gaudent·
I lla subit, mediæq́; minans illabitur urbi·
O patria, o diuum domus Ilium, et inclyta bello
M œnia Dardanidum· quater ipso in limine portæ
S ubstitit, atq; utero sonitum quater arma dedere·
I nstamus tamen immemores, cæciq́; furore,
E t monstrum infœlix sacrata sistimus arce·
T unc etiam fatis aperit Caßandra futuris
O ra dei iussu non unquam credita Teucris.
N os delubra deum miseri, quibus ultimus eßet
I lle dies, festa uelamus fronde per urbem·
V ertitur interea cœlum, et ruit oceano nox
I nuoluens umbra magna, terramq́;, polumq́;,
M yrmidonumq́; dolos· fusi per mœnia Teucri
C onticuere· sopor fessos complectitur artus·
E tiam Argiua phalanx instructis nauibus ibat
À Tenedo, tacitæ per amica silentia lunæ,
L ittora nota petens, flammas cum regia puppis
E xtulerat, fatisq́; deum defensus iniquis
I nclusos utero Danaos, et pinea furtim
L axat claustra Sinon. illos patefactus ad auras
R eddit equus, lætiq́; cauo se robore promunt
T isandrus, Sthenelusq́; duces, et dirus Vlysses,
D emissum lapsi per funem, Athamasq́;, Thoasq́;,
P elidesq́; Neoptolemus, primusq́; Machaon,
E t Menelaus, et ipse doli fabricator Epeus.

Inuadunt urbem somno, uinoq́; sepultam.
Cæduntur uigiles, portisq́; patentibus omneis
Accipiunt socios, atq; agmina conscia iungunt.
Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, et dono diuum gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosq́; effundere fletus;
Raptatus bigis ut quondam, aterq́; cruento
Puluere, perq́; pedes traiectus lora tumenteis.
Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui rediit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.
Squallentem barbam, et concretos sanguine crines,
Vulneraq́; illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios, ultro flens ipse uidebar
Compellare uirum, et mœstas expromere uoces.
O lux Dardaniæ, spes o fidissima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate uenis? ut te post multa tuorum
Funera, post uarios hominumq́;, urbisq́; labores
Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos
Fœdauit uultus? aut cur hæc uulnera cerno?
Ille nihil, nec me quærentem uana moratur,
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge nate Dea, teq́; his ait, eripe flammis.
Hostis habet muros. ruit alto à culmine Troia.
Sat patriæ, Priamoq́; datum. si Pergama dextra
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra, suosq́; tibi commendat Troia penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,

Magna pererrato statues quae deniq; ponto.
Sic ait, et manibus uittas, Vestamq́; potentem,
Aeternumq́; adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur moenia luctu,
Et magis atq; magis (quanquam secreta parentis
Anchisae domus, arboribusq́; obtecta recessit)
Clarescunt sonitus, armorumq́; ingruit horror.
Excutior somno, et summi fastigia tecti
Ascensu supero, atq; arrectis auribus asto,
In segetem ueluti cum flamma furentibus austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata laeta, boumq́; labores,
Praecipitesq́; trahit syluas, stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.
Tum uero manifesta fides, Danaumq́; patescunt
Insidiae. iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano superante domus. iam proximus ardet
Vcalegon. Sigaea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorq́; uirum, clangorq́; tubarum.
Arma amens capio, nec sat rationis in armis,
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcē
Cum sociis ardent animi. furor, iraq́; mentem
Praecipitant, pulchrumq́; mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achiuum,
Panthus Otriades arcis, Phoebiq́; sacerdos,
Sacra manu, uictosq́; deos, paruumq́; nepotem
Ipse trahit, cursuq́; amens ad littora tendit.
Quo res summa loco Panthu? quā prendimus arcē?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit,
Venit summa dies, et ineluctabile tempus

Dardaniæ. fuimus Troes. fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit. incensa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus astans
Fundit equus, uictorq; Sinon incendia miscet
Insultans, portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis nunquam uenêre Mycenis.
Obsedere alii telis angusta uiarum
Oppositi. stat ferri acies mucrone corusco
Stricta. parata neci. uix primi prælia tentant
Portarum uigiles, et cæco Marte resistunt.
Talibus Otriadæ dictis, et numine diuum,
In flammas, et in arma feror, quo tristis Erinnys,
Quo fremitus uocat, et sublatus ad æthéra clamor.
Addunt se socios Rhipheus, et maximus armis
Iphitus, oblati per lunam Hypanisq;, Dymasq;.
Et lateri adglomerant nostro, iuuenisq; Chorebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat, insano Cassandræ incensus amore.
Et gener auxilium Priamo, Phrygibusq; ferebat
Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi confertos audere in prælia uidi,
Incipio super his, Iuuenes fortissima frustra
Pectora, si uobis audentem extrema cupido
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna uidetis,
Excessere omnes adytis, arisq; relictis
Dii, quibus imperium hoc steterat, succurritis urbi
Incensæ, moriamur, et in media arma ruamus.
Vna salus uictis nullam sperare salutem,

S ic animis iuuenum furor additus· inde lupi ceu
R aptores atra in nebula, quos improba uentris
E xegit cæcos rabies, catuliq; relicti
F aucibus expectant ſiccis, per tela, per hoſtes
V adimus, haud dubiā in mortem, mediæq; tenemus
V rbis iter, nox atra caua circumuolat umbra·
Q uis cladem illius noctis, quis funera fando
E xplicet? aut poſſit lachrymis æquare labores?
V rbs antiqua ruit multos dominata per annos.
P lurima perq; uias ſternuntur inertia paßim
C orpora, perq; domos, et relligioſa deorum
L imina, nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri,
Q uondam etiam uictis redit in præcordia uirtus,
V ictoresq; cadunt Danai· crudelis ubiq;
L uctus, ubiq; pauor, et plurima mortis imago·
P rimus ſe Danaum magna comitante caterua
A ndrogeos offert nobis ſocia agmina credens
I nſcius, atq; ultro uerbis compellat amicis.
F eſtinate uiri· nam quæ tam ſera moratur
S egnities? alii rapiunt incenſa, feruntq;
P ergama, uos celſis nunc primum à nauibus itis·
D ixit, et extemplo (neq; enim reſponſa dabantur
F ida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
O bſtupuit, retroq; pedem cum uoce repreſſit·
I mprouiſum aſpris ueluti qui ſentibus anguem
P reſſit humi nitens, trepidusq; repente refugit
A ttollentem iras, et cærula colla tumentem,
H aud ſecus Androgeos uiſu tremefactus abibat·
I rruimus, denſis et circunfundimur armis,
I gnarosq; loci paſſim, et formidine captos

S ternimus. aspirat primo fortuna labori.
A tq; hic exultans successu, animisq; Chorebus,
O socii, qua prima inquit fortuna salutis
M onstrat iter, quaq; ostendit se dextra, sequamur.
M utemus clypeos, Danaumq; insignia nobis
A ptemus. dolus, an uirtus quis in hoste requirat?
A rma dabunt ipsi. sic fatus, deinde comantem
A ndrogei galeam, clypeiq; insigne decorum
I nduitur, lateriq; argiuum accommodat ensem.
H oc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisq; iuuentus
L æta facit. spoliis se quisq; recentibus armat.
V adimus immixti Danais, haud numine nostro,
M ultaq; per cæcam congressi prælia noctem
C onserimus, multos Danaum demittimus Orco.
D iffugiunt alii ad naues, et littora cursu
F ida petunt. pars ingentem formidine turpi
S candunt rursus equum, et nota conduntur in aluo.
H eu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis,
E cce trahebatur passis Priameia Virgo
C rinibus à templo Cassandra, adytisq; Mineruæ
A d cœlum tendens ardentia lumina frustra,
L umina, nam teneras arcebant uincula palmas.
N on tulit hanc speciem furiata mente Chorebus,
E t sese medium iniecit moriturus in agmen.
C onsequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
H ic primum ex alto delubri culmine telis
N ostrorum obruimur, oriturq; miserrima cædes
A rmorum facie, et Graiarum errore iubarum.
T um Danai gemitu, atq; ereptæ Virginis ira,
V ndiq; collecti inuadunt, acerrimus Aiax,

E t gemini Atridæ, Dolopumq́; exercitus omnis,
A duersi rupto ceu quondam turbine uenti
C onfligunt, zephyrusq́; notusq́; et lætus eois
E urus equis, stridunt syluæ, sæuitq́; tridenti
S pumeus, atq; imo Nereus ciet æquora fundo.
I lli etiam, si quos obscura nocte per umbram
F udimus insidiis, totaq́; agitauimus urbe,
A pparent, primi clypeos, mentitaq́; tela
A gnoscunt, atq; ora sono discordia signant.
I licet obruimur numero, primusq́; Chorebus
P enelei dextra diuæ armipotentis ad aram
P rocumbit. cadit et Rhipheus iustissimus unus
Q ui fuit in Teucris, et seruantissimus æqui,
D iis aliter uisum. pereunt Hypanisq́;, Dymasq́;,
C onfixi à sociis. nec te tua plurima Panthu
L abentem pietas, nec Apollinis infula texit.
I liaci cineres, et flamma extrema meorum
T estor, in occasu uestro nec tela, nec ullas
V itauisse uices Danaum, et si fata fuissent
V t caderem, meruisse manu. diuellimur inde
I phitus, et Pelias mecum, quorum Iphitus æuo
I am grauior, Pelias et uulnere tardus Vlyssis,
P rotinus ad sedes Priami clamore uocati.
H ic uero ingentem pugnam, ceu cætera nusquam
B ella forent, nulli tota morerentur in urbe.
S ic Martem indomitum, Danaosq́; ad tecta ruētes
C ernimus, obsessumq́; acta testudine limen.
H ærent parietibus scalæ, postesq́; sub ipsos
N ituntur gradibus, clypeosq́;, ac tela sinistris
P rotecti obiiciunt, prensant fastigia dextris

Dardanidæ contra turres, ac tecta domorum
Culmina conuellunt. his se, quando ultima cernūt,
Extrema iam in morte parant defendere telis,
Auratásq; trabes, ueterum decora alta parentum
Deuoluunt, alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores, has seruant agmine denso
Instaurati animi regis succurrere tectis,
Auxilióq; leuare uiros, uimq; addere uictis.
Limen erat, cæcæq; fores, et peruius usus
Tectorum inter se Priami, postésq; relicti
À tergo, infelix qua se dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et auo puerum Astyanacta trahebat.
Euado ad summi fastigia culminis, unde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti stantem, summásq; sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troia uideri,
Et Danaum solitæ naues, et Achaica castra,
Aggressi ferro circùm, qua summa labantes
Iuncturas tabulata dabant, conuellimus altis
Sedibus, impulimúsq;, ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, et Danaum super agmina late
Incidit, ast alii subeunt, nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum, primóq; in limine Pyrrhus
Exultat telis, et luce coruscus ahena,
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis nouus exuuiis, nitidúsq; iuuenta
Lubrica conuoluit sublato pectore terga

Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis
Vna ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, et flammas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesq; à cardine uellit
Aeratos, iamq; excisa trabe, firma cauauit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, et atria longa patescunt.
Apparent Priami, et ueterum penetralia regum,
Armatosq; uident stanteis in limine primo.
At domus interior gemitu, miseroq; tumultu
Miscetur, penitusq; cauae plangoribus aedes
Foemineis ululant, ferit aurea sydera clamor.
Tum pauidae tectis matres ingentibus errant,
Amplexaeq; tenent postes, atq; oscula figunt.
Instat ui patria Pyrrhus, nec claustra, nec ipsi
Custodes sufferre ualent. labat ariete crebro
Ianua, et emoti procumbunt cardine postes,
Fit uia ui, rumpunt aditus, primosq; trucidant
Immissi Danai, et late loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exiit, oppositasq; euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo, camposq; per omneis
Cum stabulis armenta trahit. uidi ipse furentem
Caede Neoptolemum, geminosq; in limine Atridas.
Vidi Hecubã, centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine foedantem quos ipse sacrauerat ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro, spoliisq; superbi

Procubuere, tenent Danai qua deficit ignis.
Forsitan et Priami fuerint quæ fata requiras,
Vrbis ubi captæ casum, conuulsáq; uidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hostē,
Arma diu senior desueta trementibus æuo
Circundat nequicquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
Aedibus in mediis, nudoq; sub ætheris axe
Ingens ara fuit, iuxtáq; ueterrima laurus
Incumbens aræ, atq; umbra complexa penates,
Hic Hecuba, et natæ nequicquam altaria circum
Præcipites, atra ceu tempestate columbæ
Condensæ, et diuum amplexæ simulacra tenebant.
Ipsum autem sumptis Priamum iuuenilibus armis
Vt uidit, Quæ mens tam dira miserrime coniunx
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget, non, si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omneis,
Aut moriere simul. sic ore effata recepit
Ad sese, et sacra longæuum in sede locauit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polytes,
Vnus natorum Priami per tela, per hostes,
Porticibus longis fugit, et uacua atria lustrat
Saucius. illum ardens infesto uulnere Pyrrhus
Insequitur, iam iamq; manu tenet, et premit hasta.
Vt tandem ante oculos euasit, et ora parentum,
Concidit, ac multo uitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quanq̃ in media iam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec uoci, iræq; pepercit,

At tibi pro scelere exclamat, pro talibus ausis
Dii, si qua est coelo pietas, quæ talia curet,
Persoluant grates dignas, et præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere letum
Fecisti, et patrios fœdasti funere uultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo, sed iura, fidemq;
Supplicis erubuit, corpusq; exangue sepulchro
Reddidit Hectoreum, meq; in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumq; imbelle sine ictu
Coniecit, rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus, referes ergo hæc, et nuntius ibis
Pelidæ genitori, illi mea tristia facta,
Degeneremq; Neoptolemum narrare memento,
Nunc morere. hæc dicens, altaria ad ipsa trementē
Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati,
Implicuitq; comam leua, dextraq; coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam, et prolapsa uidentem
Pergama, tot quondam populis, terrisq; superbum
Regnatorem Asiæ. iacet ingens littore truncus,
Auulsumq; humeris caput, et sine nomine corpus.
At me tum primum sæuus circumstetit horror,
Obstupui, subiit cari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli uulnere uidi
Vitam exhalantem. subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, et parui casus Iuli.
Respicio, et quæ sit me circum copia lustro.

Deſeruere omnes defeſſi, et corpora ſaltu
Ad terram miſêre, aut ignibus ægra dedêre.
Iamq; adeo ſuper unus eram, cum limina Veſtæ
Seruantem, et tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio. dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimq́; oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, et deſerti coniugis iras
Permetuens, Troiæ, et patriæ communis Erinnyś
Abdiderat ſeſe, atq; aris inuiſa ſedebat.
Exarſere ignes animo. ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam, et ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasq; Mycenas
Aſpiciet? partoq; ibit Regina triumpho?
Coniugiumq́;, domumq́;, patres, natosq; uidebit
Iliadum turba, et Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus?
Non ita. nanq; et ſi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet uictoria laudem,
Extinxiſſe nefas, tamen et ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas, animumq́; expleſſe iuuabit
Vltricis famæ, et cineres ſatiaſſe meorum.
Talia iactabam, et furiata mente ferebar,
Cum mihi ſe non ante oculis tam clara uidendam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam, qualiſq; uideri
Cœlicolis, et quanta ſolet, dextraq́; prehenſum
Continuit, roſeoq́; hæc inſuper addidit ore,
Nate quis indomitas tantus dolor excitat iras?

Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius aspicies ubi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen? superet coniunx ne Creusa?
Ascaniusq; puer? quos omnes undiq; graiæ
Circum errant acies, et ni mea cura resistat,
Iam flammæ tulerint, inimicusq; hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ,
Culpatusue Paris, uerum inclementia diuum
Has euertit opes, sternitq; à culmine Troiam.
Aspice (nanq; omnem quæ nunc obducta tuenti
Mortaleis hebetat uisus tibi, et humida circum
Caligat, nubem eripiam. tu ne qua parentis
Iussa time, neu præceptis parêre recusa)
Hic ubi disiectas moles, auulsaq; saxis
Saxa uides, mixtoq; undantem puluere fumum,
Neptunus muros, magnoq; emota tridenti
Fundamenta quatit, totamq; à sedibus urbem
Eruit. hic Iuno Scæas sæuissima portas
Prima tenet, sociumq; furens à nauibus agmen
Ferro accincta uocat.
Iam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit nimbo effulgens, et gorgone sæua.
Ipse pater Danais animos, uiresq; secundas
Sufficit, ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe nate fugam, finemq; impone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam.
Dixerat, et spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaq; Troiæ
Numina magna deum.
Tum uero omne mihi uisum considere in ignes

Ilium, et ex imo uerti Neptunia Troia.
Ac ueluti ſummis antiquam in montibus ornum
Cum ferro acciſam, crebriſq́; bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim, illa uſq; minatur,
Et tremefacta comam concuſſo uertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta ſupremum
Congemuit, traxitq́; iugis auulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente Deo flammam inter, et hoſtes
Expedior. dant tela locum, flammæq́; recedunt.
Aſt ubi iam patriæ peruentum ad limina ſedis,
Antiquaſq́; domos, genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumq́; petebam,
Abnegat exciſa uitam producere Troia,
Exiliumq́; pati. Vos o quibus integer æui
Sanguis ait, ſolidæq; ſuo ſtant robore uires,
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ uoluiſſent ducere uitam,
Has mihi ſeruaſſent ſedes. ſatis una, ſuperq́;
Vidimus excidia, et captæ ſuperauimus urbi.
Sic o ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inueniam. miſerebitur hoſtis,
Exuuiaſq́; petet. facilis iactura ſepulchri eſt.
Iampridem inuiſus diuis, et inutilis annos
Demoror, ex quo me diuum pater, atq; hominũ rex
Fulminis afflauit uentis, et contigit igni.
Talia perſtabat memorans, fixuſq́; manebat.
Nos contra effuſi lachrymis, coniunxq́; Creuſa,
Aſcaniuſq́;, omniſq́; domus, ne uertere ſecum
Cuncta pater, fatoq; urgenti incumbere uellet.
Abnegat, inceptóq;, et ſedibus hæret in iiſdem.

Rurſus

R ursus in arma feror, mortemq́; miserrimus opto.
N am quod consilium, aut quæ iam fortuna dabatur?
M é ne efferre pedem genitor te posse relicto
S perasti? tantumq́; nefas patrio excidit ore?
S i nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
E t sedet hoc animo, perituræq́; addere Troiæ
T éq;, tuosq́; iuuat, patet isti ianua leto.
I amq́; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
N atũ ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
H occ' erat alma parens, quod me per tela, per ignes
E ripis? ut mediis hostem in penetralibus, utq́;
A scanium, patremq́; meum, iuxtaq́; Creusam,
A lterum in alterius mactatos sanguine cernam?
A rma uiri ferte arma, uocat lux ultima uictos.
R eddite me Danais, sinite instaurata reuisam
P rælia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.
H ic ferro accingor rursus, clypeoq́; sinistram
I nsertabam aptans, meq́; extra tecta ferebam.
E cce autem complexa pedes in limine coniunx
H ærebat, paruumq́; patri tendebat Iulum.
S i periturus abis, et nos rape in omnia tecum,
S in aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
H anc primum tutare domum. cui paruus Iulus,
C ui pater, et coniunx quondam tua dicta relinquor?
T alia uociferans gemitu tectum omne replebat,
C um subitum, dictuq́; oritur mirabile monstrum.
N anq; manus inter, mœstorumq́; ora parentum
E cce leuis summo de uertice uisus Iuli
F undere lumen apex, tactuq́; innoxia molli
L ambere flamma comas, et circum tempora pasci.

Nos pauidi trepidare metu, crinem'q; flagrantem
Excutere, et sanctos restringuere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sydera lætus
Extulit, et cælo palmas cum uoce tetendit.
Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nos, hoc tantum, et si pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atq; hæc omnia firma.
Vix ea fatus erat senior, subito'q; fragore
Intonuit leuum, et de cœlo lapsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labentem culmina tecti,
Cernimus, Idæa claram se condere sylua,
Signantem'q; uias. tum longo lumine sulcus
Dat lucem, et late circum loca sulphure fumant.
Hic uero uictus genitor se tollit ad auras,
Affatur'q; Deos, et sanctum sydus adorat.
Iam iam nulla mora est, sequor, et qua ducitis, adsum.
Dii patrii seruate domum, seruate nepotem,
Vestrum hoc augurium, uestro'q; in numine Troia est.
Cedo equidem, nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille, et iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propius'q; æstus incendia uoluunt.
Ergo age care pater ceruici imponere nostræ.
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit.
Quo res cunq; cadent, unum, et commune periclum,
Vna salus ambobus erit, mihi paruus Iulus
Sit comes, et longe seruet uestigia coniunx.
Vos famuli quæ dicam animis aduertite uestris.
Est urbe egressis tumulus, templum'q; uetustum
Desertæ Cereris, iuxta'q; antiqua cupressus,

Relligione patrum multos seruata per annos.
Hanc ex diuerso sedem ueniemus in unam.
Tu genitor cape sacra manu, patriosq; penates.
Me bello è tanto digressum, et caede recenti
Attrectare nefas, donec me flumine uiuo
Abluero.
Haec fatus latos humeros, subiectaq; colla
Veste super, fuluiq; insternor pelle leonis,
Succedoq; oneri, dextrae se paruus Iulus
Implicuit, sequiturq; patrem non passibus aequis.
Pone subit coniunx, ferimur per opaca locorum,
Et me, quem dudum nonulla iniecta mouebant
Tela, neq; aduerso glomerati ex agmine graii,
Nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
Suspensum, et pariter, comitiq;, oneriq; timentem.
Iamq; propinquabam portis, omnemq; uidebar
Euasisse uiam, subito cum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus, genitorq;, per umbram
Prospiciens, Nate exclamat, fuge nate, propinquant,
Ardenteis clypeos, atq; aera micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem. nanq; auia cursu
Dum sequor, et nota excedo regione uiarum,
Heu misero coniunx fatóne erepta Creusa
Substitit, errauitne uia, seu lassa resedit,
Incertum, nec post oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi, animumq; reflexi,
Quam tumulum antiquae Cereris, sedemq; sacratam
Venimus. hic demum collectis omnibus una
Defuit, et comites, natumq;, uirumq; fefellit.

Quem non incusaui amens hominumq́;, deorumq́;?
Aut quid in euersa uidi crudelius urbe?
Ascanium, Anchisenq́; patrem, Teucrosq́; penates
Commendo sociis, et curua ualle recondo.
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renouare omneis, omnemq́; reuerti
Per Troiam, et rursus caput obiectare periclis.
Principio muros, obscuraq́; limina portæ,
Qua gressum extuleram, repeto, et uestigia retro
Obseruata sequor per noctem, et lumine lustro.
Horror ubiq; animos simul ipsa silentia terrent.
Inde domum si forte pedem, si forte tulisset,
Me refero. irruerant Danai, et tectum omne tenebāt.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia uento
Voluitur, exuperant flammæ, furit æstus ad auras.
Procedo ad Priami sedes, arcemq́; reuiso.
Etiam porticibus uacuis Iunonis asylo
Custodes lecti Phœnix, et dirus Vlysses
Prædam adseruabant, huc undiq; Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensæq́; deorum,
Crateresq́; auro solidi, captiuaq́; uestis
Congeritur, pueri, et pauidæ longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quin etiam uoces iactare per umbram,
Impleui clamore uias, mœstusq́; Creusam
Nequicquam ingeminās iterumq́;, iterumq́; uocaui.
Quærenti, et tectis urbis sine fine furenti,
Infelix simulacrum, atq; ipsius umbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, et nota maior imago.
Obstupui, steteruntq́; comæ, et uox faucibus hæsit.

Tum ſic affari, et curas his demere dictis,
Quid tantum inſano iuuat indulgere dolori
O dulcis coniunx? non hæc ſine numine diuum
Eueniunt, nec te hinc comitem aſportare Creuſam
Fas, haud ille ſinit ſuperi regnator olympi.
Longa tibi exilia, et uaſtum maris æquor arandum.
Ad terram Heſperiam uenies, ubi Lydius arua
Inter opima uirum leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumq́;, et regia coniunx
Parta tibi. lachrymas dilectæ pelle Creuſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes, dolopumúe ſuperbas
Aſpiciam, aut graiis ſeruitum matribus ibo
Dardanis, et diuæ Veneris nurus.
Sed me magna deum genitrix his detinet oris,
Iamq́; uale, et nati ſerua communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lachrymantem, et multa uolen
Dicere, deſeruit, tenuesq́; receſſit in auras. (tem,
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago
Par leuibus uentis, uolucriq́; ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumpta nocte reuiſo,
Atq; hic ingentem comitum affluxiſſe nouorum
Inuenio admirans numerum, matresq́;, uirosq́;,
Collectam exilio pubem, miſerabile uulgus,
Vndiq; conuenere animis, opibusq́; parati,
In quaſcunq; uelim pelago deducere terras.
Iamq́; iugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatq; diem, Danaiq́; obſeſſa tenebant
Limina portarum, nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, et ſublato montem genitore petiui.

P. O. N. in secundum Aeneidos librum, argumentum.

P ost euersa Phrygum regna, fuga cœpta moueri,
V tq; sit in Thracem primo deuectus, ibiq;
Mœnia condiderit, Polydori cæde piata.
R egis et hospitium, ut Phœbi responsa canebant
C œptum iter in Creten, rursus noua fata reperta.
N aufragus ut fuerit Strophadas cõpulsus ad undas
I nde fugam, atq; iterum enarrat præcepta Celæno.
L iquerit utq; Helenum percœptis ordine fatis.
S upplicẽ Achæmenidẽ Polyphemo urgente recœpit,
A missumq; patrẽ Drepani, atq; hic deinde quieuit.

P. V. M. AENEIDOS LIBER TERTIVS.

Æneæ nauigationem, eiusq; varios errores continet, mores, ritusq; gentium.

P Ostquam res Asiæ, Priamiq; euertere gentem
Immeritã uisum superis, ceciditq; superbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troia,
D iuersa exilia, et desertas quærere terras
A uguriis agimur diuum, classemq; sub ipsa
A ntandro, et Phrygiæ molimur montibus Idæ,
I ncerti quo fata ferant, ubi sistere detur,
C ontrahimusq; uiros. uix prima inceperat æstas,
E t pater Anchises dare fatis uela iubebat,
L ittora tum patriæ lachrymans, portusq; relinquo,
E t campos ubi Troia fuit. feror exul in altum
C um sociis, natoq;, penatibus, et magnis Diis.

Terra procul uastis colitur Mauortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo.
Hospitium antiquum Troiæ, sociiq; penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, et littore curuo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis,
Aeneadasq; meo nomen de nomine fingo,
Sacra Dionææ matri, diuisq; ferebam
Auspicibus cœptorum operum, superoq; nitentem
Cœlicolum regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus,
Accessi, uiridemq; ab humo conuellere syluam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,
Horrendum, et dictu uideo mirabile monstrum.
Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusq; coit formidine sanguis.
Rursus et alterius lentum conuellere uimen
Insequor, et causas penitus tentare latentes,
Alter et alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa mouēs animo nymphas uenerabar agrestes,
Gradiuumq; patrem, Geticis qui præsidet aruis.
Rite secundarent uisus, omenq; leuarent.
Tertia sed postquam maiore hastilia nixu
Aggredior, genibusq; aduersæ obluctor arenæ.
Eloquar, an sileam? gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo, et uox reddita fertur ad aures.
Quid miserum Aenea laceras? iam parce sepulto.
Parce pias scelerare manus. non me tibi Troia

Externum tulit, haud cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus auarum,
Nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
Telorum seges, et iaculis increuit acutis.
Tum uero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, stéteruntq; comæ, et uox faucibus hæsit
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere ma
Infelix Priamus furtim mandarat alendum (gno
Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingíq; urbem obsidione uideret.
Ille ut opes fractæ Teucrum, et fortuna recessit,
Res Agamemnonias, uictricíaq; arma secutus
Fas omne abrumpit. Polydorum obtruncat, et auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames? postquam pauor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumq; parentem
Monstra deum refero, et quæ sit sententia posco.
Omnibus idem animus scelerata excedere terra,
Linquere pollutum hospitium, et dare classibus au
Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens (stros.
Aggeritur tumulo tellus, stant manibus aræ
Cæruleis mœstæ uittis, atráq; cupresso,
Et circum Iliades crinem de more solutæ
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis et sacri pateras, animamq; sepulchro
Condimus, et magna supremum uoce ciemus.
Inde ubi prima fides pelago, placatáq; uenti
Dant maria, et lenis crepitans uocat auster in altũ,
Deducunt socii naues, et littora complent.
Prouehimur portu, terræq;, urbesq; recedunt.

Sacra mari colitur medio, gratissima tellus
Nereidum matri, et Neptuno Aegæo,
Quam pius Arcitenens oras, et littora circum
Errantem Mycone celsa, Gyaroq; reuinxit,
Immotamq; coli dedit, et contemnere uentos,
Huc feror, hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit, egressi ueneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum, phœbiq; sacerdos,
Vittis, et sacra redimitus tempora lauro
Occurrit, ueterem Anchisen agnoscit amicum.
Iungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
Templa dei saxo uenerabar structa uetusto,
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fessis,
Et genus, et mansuram urbem. serua altera Troiæ
Pergama, relliquias Danaum, atq; immitis Achilli.
Quem sequimur, quó ue ire iubes, ubi ponere sedes,
Da pater augurium, atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram, tremere omnia uisa repente,
Liminaq;, laurusq; Dei, totusq; moueri
Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, et uox fertur ad aures,
Dardanidæ duri, quæ uos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem uos ubere læto
Accipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus, mixtoq; ingens exorta tumultu
Lætitia, et cuncti quæ sint ea mœnia quærunt,
Quo Phœbus uocet errantes, iubeatue reuerti.
Tum genitor ueterum uoluens monumenta uirorum

Audite o proceres ait, et spes discite uestras.
Creta Iouis magni medio iacet insula ponto
Mons idæus ubi, et gentis cunabula nostræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna,
Maximus unde pater (si rite audita recordor)
Teucrus Rheteas primum est aduectus in oras,
Optauitq́; locum regno. nondum Ilium, et arces
Pergameæ steterant, habitabant uallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaq́; æra,
Idæumq́; nemus, hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite, et diuum ducunt qua iussa sequamur.
Placemus uentos, et Gnosia regna petamus.
Nec longo distant cursu (modo Iuppiter adsit)
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus meritos aris mactauit honores.
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.
Nigram hyemi pecudem, zephyris felicibus albam.
Fama uolat pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaq́; littora Cretæ,
Hoste uacare domos, sedesq́; astare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoq́; uolamus,
Bacchatamq́; iugis Naxon, uiridemq́; Donysam,
Olearon, niueamq́; Paron, sparsasq́; per æquor
Cycladas, et crebris legimus freta concita terris.
Nauticus exoritur uario certamine clamor.
Hortantur socii Cretam, proauosq́; petamus.
Prosequitur surgens à puppi uentus euntes.
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior urbis,

Pergameamq́; uoco, lætam cognomine gentem·
Hortor amare focos, arcemq́; attollere tectis.
Iamq́; fere sicco subductæ littore puppes·
Connubiis, aruisq́; nouis operata iuuentus·
Iura, domosq́; dabam, subito cum tabida membris
Corrupto cœli tractu, miserandaq́; uenit
Arboribusq́;, satisq́; lues, et letifer annus·
Linquebant dulceis animas, aut ægra trahebant
Corpora· tum sterileis exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, et uictum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ, Phœbumq́; remenso
Hortatur pater ire mari, ueniamq́; precari.
Quem fessis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium iubeat, quo uertere cursus.
Nox erat, et terris animalia somnus habebat,
Effigies sacræ diuum, Phrygiiq́; penates,
Quos mecum à Troia, mediisq́; ex ignibus urbis
Extuleram, uisi ante oculos astare iacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras.
Tum sic affari, et curas his demere dictis·
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit, et tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te Dardania incensa, tuaq́; arma secuti,
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor,
Iidem uenturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumq́; urbi dabimus. tu mœnia magnis
Magna para, longumq́; fugæ ne linque laborem·
Mutandæ sedes. non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ iussit considere Apollo.

Est locus, Hesperiam graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atq; ubere glebæ.
Oenotrii coluere uiri, nunc fama minores
Italiam dixiße ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ sedes, hinc Dardanus ortus,
Iasius'q; pater, genus à quo principe nostrum.
Surge age, et hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terras'q; require
Ausonias. Dictæa negat tibi Iuppiter arua.
Talibus attonitus uisis, ac uoce deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere uultus,
Velatas'q; comas, præsentia'q; ora uidebar.
Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
Corripio è stratis corpus, tendo'q; supinas
Ad cœlum cum uoce manus, et munera libo
Intemerata focis, perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, rem'q; ordine pando.
Agnouit prolem ambiguam, geminos'q; parentes,
Se'q; nouo ueterum deceptum errore locorum,
Tum memorat, Nate iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Caßandra canebat,
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna uocare.
Sed quis ad Hesperiæ uenturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum uates Caßandra moueret?
Cedamus phœbo, et moniti meliora sequamur.
Sic ait, et cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoq; deserimus sedem, paucis'q; relictis
Vela damus, uastum'q; caua trabe currimus æquor.
Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ

A pparent terræ, cœlum undiq;, et undiq; pontus,
T um mihi cæruleus supra caput astitit imber,
N octé, hyememq́; ferés, et inhorruit unda tenébris.
C ontinuo uenti uoluunt mare, magnaq́; surgunt
A equora, dispersi iactamur gurgite uasto.
I nuoluere diem nimbi, et nox humida cœlum
A bstulit, ingeminant abruptis nubibus ignes.
E xcutimur cursu, et cæcis erramus in undis.
I pse diem, noctemq́; negat discernere cœlo,
N ec meminisse uiæ media Palinurus in unda.
T res adeo incertos cæca caligne soles
E rramus pelago, totidem sine sydere noctes,
Q uarto terra die primum se attollere tandem
V isa aperire procul montes, ac uoluere fumum.
V ela cadunt, remis insurgimus, haud mora nautæ
A dnixi torquent spumas, et cærula uerrunt.
S eruatum ex undis Strophadum me littora primũ
A ccipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ
I nsulæ Ionio in magno, quas dira Celæno,
H arpyiæq; colunt aliæ, Phineia postquam
C lausa domus, mensasq́; metu liquere priores.
T ristius haud illis monstrum, nec sæuior ulla
P estis, et ira deum stygiis sese extulit undis.
V irginei uolucrum uultus, fœdissima uentris
P roluuies, uncæq; manus, et pallida semper
O ra fame.
H uc ubi delati portus intrauimus, ecce
L æta boum passim campis armenta uidemus,
C aprigenumq́; pecus, nullo custode per herbam.
I rruimus ferro, et diuos, ipsumq́; uocamus

In partem, prædamq; Iouem. tunc littore curuo,
Extruimusq; toros, dapibus epulamur opimis.
At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt
Arpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntq; dapes, contactuq; omnia fœdant
Immundo. tum uox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum, atq; horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisq; reponimus ignem.
Rursum ex diuerso cœli, cæcisq; latebris
Turba sonans prædam pedibus circumuolat uncis.
Polluit ore dapes. sociis tunc arma capeßant
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus, ac iussi faciunt, tectosq; per herbam
Disponunt enses, et scuta latentia condunt.
Ergo ubi delapsæ sonitum per curua dedere
Littora, dat signum specula Misenus ab alta
Aere cauo. inuadunt socii, et noua prælia tentant,
Obscœnas pelagi ferro fœdare uolucres.
Sed neq; uim plumis ullam, nec uulnera tergo
Accipiunt, celeriq; fuga sub sydera lapsæ
Semesam prædam, et uestigia fœda relinquunt.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno
Infœlix uates, rupitq; hanc pectore uocem.
Bellum etiam pro cæde boum, stratisq; iuuencis
Laomedontiadæ, bellum ne inferre paratis?
Et patrio insonteis Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis, atq; hæc mea figite dicta,
Quæ Phœbo pater omnipotẽs, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, uobis furiarum ego maxima pando.

I taliam cursu petitis, uentisq; uocatis,
I bitis Italiam, portusq; intrare licebit.
S ed non ante datam cingetis moenibus urbem,
Q uam uos dira fames, nostræq; iniuria cædis
A mbesas subigat malis absumere mensas.
D ixit, et in syluam pennis ablata refugit.
A t sociis subita gelidus formidine sanguis
D iriguit. cecidere animi, nec iam amplius armis,
S ed uotis, precibusq; iubent exposcere pacem,
S iue Deæ, seu sint diræ, obscœnæq; uolucres.
A t pater Anchises passis de littore palmis
N umina magna uocat, meritosq; indicit honores.
D ii prohibete minas, Dii talem auertite casum.
E t placidi seruate pios, tum littore funem,
D iripere, excussosq; iubet laxare rudentes.
T endunt uela noti. fugimus spumantibus undis,
Q ua cursum, uentusq;, gubernatorq; uocabant.
I am medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos.
D ulichiumq;, Sameq;, et Neritos ardua saxis.
E ffugimus Ithacæ scopulos, Laertia regna,
E t terram altricem sæui execramur Vlyssis.
M ox et Leucatæ nimbosa cacumina montis,
E t formidatus nautis aperitur Apollo.
H unc petimus fessi, et paruæ succedimus urbi.
A nchora de prora iacitur, stant littore puppes.
E rgo insperata tandem tellure potiti,
L ustramurq; Ioui, uotisq; incendimus aras.
A ctiaq; Iliacis celebramus littora ludis.
E xercent patrias oleo labente palæstras
N udati socii, iuuat euasisse tot urbes

Argolicas, mediosq́; fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum sol circumuoluitur annum,
Et glacialis hyems aquilonibus asperat undas.
Aere cauo clypeum, magni gestamen Abantis
Postibus aduersis figo, et rem carmine signo,
Aeneas hæc de Danais uictoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, et considere transtris.
Certatim socii feriunt mare, et æquora uerrunt.
Protinus aerias Phæacum abscondimus arces,
Littoráq; Epiri legimus, portúq; subimus
Chaonio, et celsam Butroti ascendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes
Coniugio Aeacidæ Pyrrhi, sceptrisq́; potitum,
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui? miróq; incensum pectus amore
Compellare uirum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, et littora linquens.
Solennes tum forte dapes, et tristia dona
Ante urbem in luco falsi Simoentis ad undam
Libabat cineri Andromache, manesq́; uocabat
Hectoreum ad tumulũ, uiridi quem cespite inanem,
Et geminas causam lachrymis sacrauerat aras.
Vt me conspexit uenientem, et Troia circum
Arma amens uidit, magnis exterrita monstris
Diriguit uisu in medio, calor ossa reliquit.
Labitur, et longo uix tandem tempore fatur.
Veráne te facies, uerus mihi nuntius affers
Nate Dea? uiuisńe? aut si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit, lachrymasq́; effudit, et omnem

Impleuit

Impleuit clamore locum, uix pauca furenti
Subiicio, et raris turbatus uocibus hisco,
Viuo equidem, uitam'q; extrema per omnia duco·
Ne dubita, nam uera uides.
Heu quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna reuisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia seruas?
Deiecit uultum, et demissa uoce locuta est,
O felix úna ante alias Priameïa Virgo,
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori, quæ sortitus non pertulit ullos,
Nec uictoris heri tetigit captiua cubile·
Nos patria incensa diuersa per æquora uectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, iuuenem'q; superbum,
Seruitio enixæ tulimus, qui deinde secutus
Ledæam Hermionen, lacedæmonios'q; hymenæos,
Me famulam, famulo'q; Heleno transmisit habēdam,
Ast illum ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, et scelerum furiis agitatus Orestes
Excipit incautum, patrias'q; obtruncat ad aras·
Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
Pars Heleno, qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniam'q; omnem Troiano à Chaone dixit,
Pergama'q;, Iliacam'q; iugis hanc addidit arcem·
Sed tibi qui cursum uenti, quæ fata dedêre?
Aut quis te ignarum nostris Deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superat'ne, et uescitur aura?
Quem tibi iam Troia.
Ecquæ nam puero est amissæ cura parentis?
Ecquid in antiquam uirtutem, animos'q; uiriles,

Et pater Aeneas, et auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lachrymans, longos'q; ciebat
Incassum fletus, cum sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscit'q; suos, lætus'q; ad limina ducit,
Et multum lachrymas uerba inter singula fundit.
Procedo, et paruam Troiam, simulata'q; magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææ'q; amplector limina portæ.
Necnon et Teucri socia simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi.
Impositis auro dapibus, pateras'q; tenebant.
Iam'q; dies, alter'q; dies processit, et auræ
Vela uocant, tumido'q; inflatur carbasus austro.
His uatem aggredior dictis, ac talia quæso,
Troiugena interpres diuum, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sydera sentis,
Et uolucrum linguas, et præpetis omina pennæ,
Fare age (nanq; omnem cursum mihi prospera dixit
Relligio, et cuncti suaserunt numine diui
Italiam petere, et terras tentare repostas,
Sola nouum, dictu'q; nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, et tristeis denuntiat iras.
Obscœnam'q; famem) quæ prima pericula uito,
Quid ue sequens tantos possim superare labores,
Hic Helenus cæsis primum de more iuuencis,
Exorat pacem diuum, uittas'q; resoluit
Sacrati capitis, me'q; ad tua limina Phœbe
Ipse manu multo suspensum numine ducit,

Atq; hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos,
Nate Dea (nam te maioribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides, sic fata deum rex
Sortitur, uoluitq; uices, hic uertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hospita lustres
Aequora, et Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis, prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq; uetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinosq; ignare paras inuadere portus,
Longa procul longis uia diuidit inuia terris.
Ante et trinacria lentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum nauibus æquor,
Inferniq; lacus, æææq; insula Circes,
Quam tuta possis urbem componere terra.
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum ubera nati,
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros.
Fata uiam inuenient, aderitq; uocatus Apollo.
Has autem terras, Italiq; hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge, cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic et Naritii posuerunt mœnia locri,
Et Salentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus, hic illa ducis Melibœi
Parua Philoctetæ subnixa Petilia muro.

Quin ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris iam uota in littore ſolues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,
Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, et omnia turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculæ te admouerit oræ
Ventus, et anguſti rareſcent clauſtra Pelori,
Leua tibi tellus, et longo leua petantur
Aequora circúitu, dextrum fuge littus, et undas.
Hæc loca ui quondam, et uaſta conuulſa ruina,
(Tantum æui longinqua ualet mutare uetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, cum protinus utraq; tellus
Vna foret, uenit medio ui pontus, et undis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruáq;, et urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, leuum implacata Charybdis
Obſidet, atq; imo barathri ter gurgite uaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſusq; ſub auras
Erigit alternos, et ſydera uerberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latébris
Ora exertantem, et naueis in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore uirgo
Pubetenus, poſtrema immani corpore Piſtrix.
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos et circunflectere curſus,
Quam ſemel informem uaſto uidiſſe ſub antro
Scyllam, et cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

P ræterea, si qua est Heleno prudentia uati,
S i qua fides, animum si ueris implet Apollo,
V num illud tibi nate Dea, præq; omnibus unum
P rædicam, et repetens iterumq;, iterumq; monebo.
I unonis magnæ primum prece numen adora.
I unoni cane uota libens, dominamq; potentem
S upplicibus supera donis, sic deniq; uictor
T rinacria fines Italos mittêre relicta.
H uc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
D iuinosq; lacus, et auerna sonantia syluis,
I nsanam uatem aspicies, quæ rupe sub ima
F ata canit, foliisq; notas, et nomina mandat.
Q uæcunq; in foliis descripsit carmina Virgo,
D igerit in numerum, atq; antro seclusa relinquit.
I lla manent immota locis, neq; ab ordine cedunt.
V erum eadem uerso tenuis cum cardine uentus
I mpulit, et teneras turbauit ianua frondes,
N unquam deinde cauo uolitantia prendere saxo,
N ec reuocare situs, aut iungere carmina curat,
I nconsulti abeunt, sedemq; odere Sibyllæ.
H ic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
Q uamuis increpitent socii, et ui cursus in altum
V ela uocent, possisq; sinus implere secundos,
Q uin adeas uatem, precibusq; oracula poscas,
I psa canat, uocemq; uolens, atq; ora resoluat.
I lla tibi Italiæ populos, uenturaq; bella,
E t quo quenq; modo fugiasq;, ferasq; laborem,
E xpediet, cursusq; dabit uenerata secundos.
H æc sunt, quæ nostra liceat te uoce moneri,
V ade age, et ingentem factis fer ad æthéra Troiam.

Quæ postquam uates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro grauia, sectóq; elephanto
Imperat ad naues ferri, stipatq; carinis
Ingens argentum, Dodonæosq; lebetes.
Loricam consertam hamis, auróq; trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasq; comanteis.
Arma Neoptolemi, sunt et sua dona parenti.
Addit equos, additq; duces.
Remigium supplet, socios simul instruit armis.
Interea classem uelis aptare iubebat
Anchises, fieret uento mora ne qua ferenti,
Quem phœbi interpres multo compellat honore,
Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo,
Cura Deum, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniæ tellus, hanc arripe uelis,
Et tamen hanc pelago præterlabâre necesse est.
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade ait o felix nati pietate. quid ultra
Prouehor? et fando surgenteis demoror austros?
Nec minus Andromache digressu mœsta supremo
Fert picturatas auri sub tegmine uestes,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem, nec cedit honori,
Textilibusq; onerat donis, ac talia fatur,
Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta mearũ
Sint puer, et longum Andromaches testentur amorẽ
Coniugis Hectoreæ, cape dona extrema tuorum.
O mihi sola mei super Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo.
Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis,

Viuite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua, nos alia ex aliis in fata uocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arua neq; Ausoniæ semper cedentia retro
Quærenda. effigiem Xanthi, Troiamq́; uidetis,
Quam uestræ fecere manus, melioribus opto
Auspiciis, et quæ fuerit minus obuia Graiis.
Si quando Tybrim, uicinaq́; Tybridis arua
Intraro, gentiq́; meæ data mœnia cernam,
Cognatasq́; urbes olim, populosq́; propinquos
Epiro Hesperia, quibus idem Dardanus author,
Atq; idem casus, unam faciemus utranq;
Troiam animis, maneat nostros ea cura nepotes.
Prouehimur pelago uicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam, cursusq́; breuissimus undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
Sortiti remos, passimq́; in littore sicco
Corpora curamus, fessos sopor irrigat artus.
Nec dum orbem medium nox horis acta subibat,
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omneis
Explorat uentos, atq; auribus aéra captat.
Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo.
Arcturum, pluuiasq́; hyadas, geminosq́; Triones,
Armatumq́; auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta uidet cœlo constare sereno,
Dat clarum è puppi signum, nos castra mouemus,
Tentamusq́; uiam, et uelorum pandimus alas.
Iamq́; rubescebat stellis aurora fugatis,
Cum procul obscuros colles, humilemq́; uidemus

Italiam. Italiam primus conclamat Achates.
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratêra corona
Induit, impleuitq; mero, diuosq; uocauit
Stans celsa in puppi.
Dii maris, et terræ, tempestatumq; potentes,
Ferte uiam uento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusq; patescit
Iam propior, templumq; apparet in arce Mineruæ
Vela legunt socii, et proras ad littora torquent.
Portus ab eoo fluctu curuatus in arcum,
Obiectæ salsa spumant aspergine cautes,
Ipse latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli, refugitq; à littore templum.
Quattuor hic primum omen equos in gramine uidi
Tondentes campum late candore niuali,
Et pater Anchises, bellum o terra hospita portas,
Bello armantur equi, bellũ hæc armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, et frena iugo concordia ferre,
Spes est pacis ait, tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ouantes.
Et capita ante aras Phrygio uelamur amictu,
Præceptisq; Heleni dederat quæ maxima, rite
Iunoni Argiuæ iussos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine uotis,
Cornua uelatarum obuertimus antennarum,
Graiugenumq; domos, suspectaq; linquimus arua.
Hinc sinus Herculei (si uera est fama) Tarenti
Cernitur, attollit se diua Lacinia contra,

Caulonis'q; arces, et nauifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna.
Et gemitum ingentem pelagi, pulsata'q; saxa
Audimus longe, fractas'q; ad littora uoces,
Exultant'q; uada, atq; æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises, Nimirum hæc illa Charybdis
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
Eripite o socii, pariter'q; insurgite remis.
Haud minus, ac iussi faciunt, primus'q; rudentem
Contorsit leuas proram Palinurus ad undas.
Leuam cuncta cohors remis, uentis'q; petiuit.
Tollimur in cœlum curuato gurgite, et iidem
Subducta ad manes imos descendimus unda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere,
Ter spumam elisam, et rorantia uidimus astra.
Interea fessos uentus cum sole reliquit,
Ignari'q; uiæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu uentorum immotus, et ingens
Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
Interdum'q; atram prorumpit ad æthéra nubem,
Turbine fumantem piceo, et candente fauilla,
Attollit'q; globos flammarum, et sydera'lambit,
Interdum scopulos, auulsa'q; uiscera montis
Erigit eructans, liquefacta'q; saxa sub auras
Cum gemitu glomerat,, fundo'q; exæstuat imo.
Fama est Enceladi semustum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentem'q; insuper Aetnam
Impositam, ruptis flammam expirare caminis,
Et fessum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et cœlum subtexere fumo.

Noctem illam tecti in syluis immania monstra
Perferimus, nec quæ sonitum det causa uidemus.
Nam neq; erant astrorum ignes, nec lucidus æthra
Syderea polus, obscuro sed nubila cœlo,
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera iamq; dies primo surgebat eoo,
Humentemq; aurora polo dimouerat umbram,
Cum subito è syluis, macie confecta suprema
Ignoti noua forma uiri, miserandaq; cultu
Procedit, supplexq; manus ad littora tendit.
Respicimus, dira illuuies, immissaq; barba,
Consertum tegmen spinis, at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Troiam missus in armis,
Isq; ubi Dardanios habitus, et troia uidit
Arma procul, paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuitq; gradum. mox sese ad littora præceps
Cum fletu, precibusq; tulit. Per sydera testor,
Per superos, atq; hoc cœli spirabile lumen,
Tollite me Teucri, quascunq; abducite terras,
Hoc sat erit, scio me Danais è classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse penates,
Pro quo si sceleris tanta est iniuria nostri,
Spargite me in fluctus, uastoq; immergite ponto,
Si pereo manibus hominum, periisse iuuabit.
Dixerat, et genua amplexus, genibusq; uolutans
Hærebat, qui sit fari, quo sanguine cretus,
Hortamur, quæ deinde agitet fortuna fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat iuueni, atq; animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc deposita tandem formidine fatur,

Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlyssi,
Nomine Achæmenides Troiam genitore Adamasto
Paupere (mansisset quæ utinam fortuna) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii uasto Cyclopis in antro
Deseruere. domus sanie, dapibusq; cruentis,
Intus opaca, ingens, ipse arduus, altaq; pulsat
Sydera, Dii talem terris auertite pestem,
Nec uisu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Visceribus miserorum, et sanguine uescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum, sanieq; aspersa natarent
Limina, uidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
Haud impune quidem, nec talia passus Vlysses,
Oblitus ue sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul expletus dapibus, uinoq; sepultus,
Ceruicem inflexam posuit, iacuitq; per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento
Per somnum commixta mero, nos magna precati
Numina, sortitiq; uices, unà undiq; circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.
Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
Sed fugite o miseri fugite, atq; à littore funem
Rumpite.
Nam qualis, quantusq; cauo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atq; ubera pressat,

Centum alii curua hæc habitant ad littora uulgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia iam lunæ se cornua lumine complent,
Cum uitam in syluis, inter deserta ferarum
Lustra, domosq; traho, uastosq; ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumq; pedum, uocemq; tremisco.
Victum infelicem baccas, lapidosáq; corna
Dant rami, et uulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans hanc primum ad littora classem
Conspexi uenientem, huic me, quæcunq; fuisset,
Addixi, satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; absumite leto.
Vix ea fatus erat, summo cum monte uidemus
Ipsum inter pecudes uasta se mole mouentem
Pastorem Polyphemum, et littora nota petentem.
Monstrum horrēdū. informe. ingens. cui lumen adē
Trunca manum pinus regit, et uestigia firmat, (ptū.
Lanigeræ comitantur oues, ea sola uoluptas;
Solamenq; mali, de collo fistula pendet.
Postquam altos tetigit fluctus, et ad æquora uenit,
Luminis effossi fluidum lauit inde cruorem
Dentibus infrendens gemitu, graditurq; per æquor
Iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
Supplice sic merito, tacitiq; incidere funem,
Verrimus et proni certantibus æquora remis.
Sensit, et ad sonitum uocis uestigia torsit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare potestas,
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum tollit, quo pontus, et omnes

Intremuere undæ, penitusq; exterrita tellus
Italiæ, curuisq; immugit Aetna cauernis.
At genus è syluis Cyclopum, et montibus altis
Excitum ruit ad portus, et littora complent.
Cernimus astantes nequicquam lumine toruo
Aetnæos fratres, cœlo capita alta ferenteis.
Concilium horrendum, quales cum uertice celso
Aeriæ quercus, aut coniferæ cyparissi
Constiterant, sylua alta Iouis, lucus ue Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunq; rudentes
Excutere, et uentis intendere uela secundis.
Contra iussa monent Heleni, Scyllam, atq; Charyb
Inter utranq; uiam læti discrimine paruo (dim
Ni teneant cursus, certum est dare lintea retro.
Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
Missus adest, uiuo præteruehor hostia saxo
Panthagiæ, Megarosq; sinus, Tapsumq; iacentem.
Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Littora Achæmenides, comes infelicis Vlyssi.
Sicanio prætenta sinu iacet insula contra
Plemmyrium undosum, nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egisse uias subter mare, qui nunc
Ore Arethusa tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci iussi ueneramur, et inde
Exupero præpingue solum stagnantis Helori.
Hinc altas cautes, proiectaq; saxa Pachyni
Radimus, et fatis nunquam concessa moueri.
Apparet Camerina procul, campiq; Geloi,
Immanisq; Gela fluuii cognomine dicta.

A rduus inde Agragas ostentat maxima longe
M œnia, magnanimum quõdam generator equorum,
T eq; datis linquo uentis palmosa Selinis,
E t uada dura lego saxis Lilybeia cæcas,
H inc Drepani me portus, et illætabilis ora
A ccipit, hic pelagi tot tempestatibus actus
H eu genitorem omnis curæ, casus'q; leuamen
A mitto Anchisen, hic me pater optime fessum
D eseris, heu tantis nequicquam erepte periclis.
N ec uates Helenus, cum multa horrenda moneret,
H os mihi prædixit luctus, non dira Celænó.
H ic labor extremus, longarum hæc meta uiarum,
H inc me digressum uestris Deus appulit oris.
S ic pater Aeneas intentis omnibus unus
F ata renarrabat diuum, cursus'q; docebat.
C onticuit tandem, factoq; hic fine quieuit.

P. O. N. in quartum Aeneidos librum, argumentum.

V ritur in quarto Didò, flammas'q; fatetur.
A t Regina graui Veneris iam carpitur igni.
C onsulitur soror Anna. placet succumbere amori.
F iunt sacra Deis, onerantur numina donis.
I tur uenatum, Veneris clam fœdera iungunt.
F acti fama uolat, monitus tunc numine diuum
A eneas, classem'q; fugæ, socios'q; parabat.
S ensit amans Didò, precibus conata morari.
P ostquam fata uidet, nec iam datur ulla facultas,
C onscendit'q; pyram, dixit'q; nouissima uerba,
E t uitam infelix multo cum sanguine fudit.

P.V.M. AENEIDOS LIBER QVARTVS.

Amorem Didonis in Æneam continet. furtiuas nuptias eas solutas, Deo iubente, et Didonis mortem impotentia amoris.

A T Regina graui iandudum saucia cura,
Vulnus alit uenis, et cæco carpitur igni.
Multa uiri uirtus animo, multus'q; recursat
Gentis honos. hærent infixi pectore uultus,
Verba'q;, nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phebæa lustrabat lampade terras,
Humentem'q; aurora polo dimouerat umbram,
Cum sic unanimem alloquitur malesana sororem,
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes?
Quem sese ore ferens? quam forti pectore, et armis?
Credo equidem (nec uana fides) genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu quibus ille
Iactatus fatis? quæ bella exhausta canebat?
Si mihi non animo fixum, immotum'q; sederet,
Ne cui me uinclo uellem sociare iugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit,
Si non pertesum thalami, tedæ'q; fuisset,
Huic uni forsan potui succumbere culpæ.
Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi
Coniugis, et sparsos fraterna cæde penates,
Solus hic inflexit sensus, animum'q; labantem
Impulit, agnosco ueteris uestigia flammæ.
Sed mihi uel tellus optem prius ima dehiscat,

Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras
Pallentes umbras herebi, noctemq́; profundam,
Ante pudor, quam te uiolem, aut tua iura resoluam.
Ille meos primus, qui me sibi iunxit, amores
Abstulit, ille habeat secum, seruetq́; sepulchro.
Sic effata, sinum lachrymis impleuit obortis.
Anna refert, O luce magis dilecta sorori,
Solá ne perpetua moerens carpere iuuenta?
Nec dulces natos, Veneris nec praemia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
Esto, aegram nulli quondam flexere mariti.
Non Libyae, non ante Tyro despectus Hiarbas,
Ductoresq́; alii, quos Aphrica terra triumphis
Diues alit, placitó ne etiam pugnabis amori?
Nec uenit in mentem, quorum consederis aruis?
Hinc Getulae urbes, genus insuperabile bello,
Et Numidae infreni cingunt, et inhospita Syrtis,
Hinc deserta siti regio, lateq́; furentes
Barcaei. quid bella Tyro surgentia dicam?
Germaniq́; minas?
Diis equidem auspicibus reor, et Iunone secunda
Huc cursum Iliacas uento tenuisse carinas.
Quam tu urbē soror hanc cernes? quae surgere regna
Coniugio tali Teucrum comitantibus armis?
Punica se quantis attollet gloria rebus?
Tu modo posce Deos ueniam? sacrisq́; litatis
Indulge hospitio, causamq́; innecte morandi,
Dum pelago desaeuit hyems, et aquosus Orion,
Quassataeq́; rates, dum non tractabile coelum.
His dictis incensum animum inflammauit amore,

Spemq́;

S pemq́; dedit dubiæ menti, ſoluitq́; pudorem.
P rincipio delubra adeunt, pacemq́; per aras
E xquirunt, mactant lectas de more bidenteis
L egiferæ Cereri, Phœboq́;, patriq́; Lyæo,
I unoni ante omnes, cui uincla iugalia curæ.
I pſa tenens dextra pateram pulcherrima Didò
C andentis uaccæ media inter cornua fundit,
A ut ante ora Deum pingues ſpaciatur ad aras,
I nſtauratq́; diem donis, pecudumq́; recluſis
P ectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
H eu uatum ignaræ mentes, quid uota furentem,
Q uid delubra iuuant? eſt mollis flamma medullas
I nterea, et tacitum uiuit ſub pectore uulnus.
V ritur infelix Didò, totaq́; uagatur
V rbe furens, qualis coniecta cerua ſagitta,
Q uam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
P aſtor agens telis, liquitq́; uolatile ferrum
N eſcius, illa fuga ſyluas, ſaltusq́; peragrat
D ictæos, hæret lateri letalis arundo.
N unc media Aeneam ſecum per mœnia ducit,
S idoniasq́; oſtentat opes, urbemq́; paratam.
I ncipit effari, mediaq́; in uoce reſiſtit.
N unc eadem labente die conuiuia quærit,
I liacosq́; iterum demens audire labores
E xpoſcit, pendetq́; iterum narrantis ab ore.
P oſt ubi digreſſi, lumenq́; obſcura uiciſſim
L una premit, ſuadentq́; cadentia ſydera ſomnos,
S ola domo mœret uacua, ſtratisq́; relictis
I ncubat, illum abſens abſentem auditq́;, uidetq́;.
A ut gremio Aſcanium genitoris imagine capta

Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet, portusúe, aut propugnacula bello
Tuta parant, pendent opera interrupta, minæq;
Murorum ingentes, æquatáq; machina cœlo.
Quam simul, ac tali persensit peste teneri,
Cara Iouis coniunx, nec famam obstare furori,
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.
Egregiam uero laudem, et spolia ampla refertis
Túq;, puerq; tuus, magnum et memorabile nomen,
Vna dolo diuum si fœmina uicta duorum est.
Nec me adeo fallit ueritam te mœnia nostra
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam, pactosq; Hymenæos
Exercemus, habes tota quod mente petisti.
Ardet amans Didò, traxitq; per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusq; regamus
Auspiciis, liceat Phrygio seruire marito,
Dotaleisq; tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (sensit enim simulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas auerteret oras.)
Sic contra est ingressa Venus, Quis talia demens
Abnuat? aut tecum malit contendere bello?
Si modo quod memoras factum fortuna sequatur.
Sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam
Esse uelit Tyriis urbem, Troiáq; profectis,
Misceríue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniunx, tibi fas animum tentare precando.
Perge, sequar. tum sic excepit regia Iuno.

Mecum erit iste labor, nunc qua ratione quod instat
Quo fieri possit, paucis aduerte, docebo.
Venatum Aeneas, unaq; miserrima Didò
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisq; retexerit orbem,
His ego nigrantem commixta grandine nimbum
Dum trepidant alae, saltusq; indagine cingunt,
Desuper infundam, et tonitru coelum omne ciebo.
Diffugient comites, et nocte tegentur opaca.
Speluncam Didò, dux et Troianus eandem
Deuenient, adero, et, tua si mihi certa uoluntas,
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.
Hic hymenaeus erit. Non aduersata petenti,
Annuit, atq; dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens aurora reliquit.
It portis iubare exorto delecta iuuentus.
Retia rara, plagae, lato uenabula ferro,
Massyliq; ruunt equites, et odora canum uis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum expectant, ostroq; insignis, et auro
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterua
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo,
Cui pháretra ex humero, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula uestem.
Nec non et Phrygii comites, et laetus Iulus
Incedunt. ipse ante alios pulcherrimus omneis
Infert se socium Aeneas, atq; agmina iungit.
Qualis ubi Hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo,

Instaurat'q; choros, mixti'q; altaria circum,
Cretes'q;, Dryopes'q; fremunt, picti'q; Agathyrsi.
Ipse iugis Cynthi graditur, molli'q; fluentem
Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro,
Tela sonant humeris, haud illo segnior ibat
Aeneas, tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos uentum in montes, atq; inuia lustra,
Ecce feræ saxi deiectæ uertice capræ
Decurrêre iugis, alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atq; agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant, montes'q; relinquũt.
At puer Ascanius mediis in uallibus acri
Gaudet equo, iam'q; hos cursu, iam præterit illos,
Spumantem'q; dari pecora inter inertia uotis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure coelum
Incipit, insequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, et Troiana iuuentus,
Dardanius'q; nepos Veneris, diuersa per agros
Tecta metu petiere, ruunt de montibus amnes.
Speluncam Didò, dux et Troianus eandem
Deueniunt, prima et Tellus, et pronuba Iuno
Dant signum, fulsere ignes, et conscius æther
Connubii, summo'q; ulularunt uertice nymphæ.
Ille dies primus leti, primus'q; malorum
Causa fuit, neq; enim specie, famá ue mouetur,
Neciam furtiuum Didò meditatur amorem,
Coniugium uocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes,
Fama malum, quo non aliud uelocius ullum

Mobilitate uiget, uiresq; acquirit eundo.
Parua metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturq; solo, et caput inter nubila condit.
Illam terra parens ira irritata deorum
Extremam (ut perhibent) Cœo, Enceladoq; sororem
Progenuit, pedibus celerem, et pernicibus alis.
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore (plumæ,
Tot uigiles oculi subter mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte uolat cœli medio, terræq; per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbes.
Tam ficti, prauiq; tenax, quam nuntia ueri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, et pariter facta, atq; infecta canebat,
Venisse Aeneam Troiano à sanguine cretum,
Cui se pulchra uiro dignetur iungere Didó.
Nunc hyemem inter se luxu, quam longa, fouere,
Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
Hæc passim dea fœda uirum diffundit in ora,
Protinus ad regem cursus detorquet Hiarbam,
Incenditq; animum dictis, atq; aggerat iras.
Hic Ammone satus, rapta Garamantide nympha,
Templa Ioui centum latis immania regnis,
Centum aras posuit, uigilemq; sacrauerat ignem,
Excubias diuum æternas, pecudumq; cruore
Pingue solum, et uariis florentia limina sertis,
Isq; amens animi, et rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras media inter numina diuum

Multa Iouem manibus supplex orasse supinis,
I uppiter omnipotens, cui nunc Maurisia pictis
G ens epulata toris Lenæum libat honorem,
A spicis hæc? an te genitor cum fulmina torques,
N equicquam horremus? cæciq; in nubibus ignes
T errificant animos? et inania murmura miscent?
F œmina, quæ nostris errans in finibus, urbem
E xiguam pretio posuit, cui littus arandum,
C uiq; loci leges dedimus, connubia nostra
R eppulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
E t nunc ille Paris cum semiuiro comitatu
M eonia mentum mitra, crinemq; madentem
S ubnixus rapto potitur. nos munera templis
Q uippe tuis ferimus, famamq; fouemus inanem.
T alibus orantem dictis, arasq; tenentem
A udiit omnipotens, oculosq; ad mœnia torsit
R egia, et oblitos famæ melioris amantes.
T unc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat,
V ade age nate, uoca zephyros, et lábere pennis,
D ardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui nunc
E xpectat, fatisq; datas non respicit urbes,
A lloquere, et celereis defer mandata per auras.
N on illum nobis genitrix pulcherrima talem
P romisit, Graiumq; ideo bis uindicat armis,
S ed fore qui grauidam imperiis, belloq; frementem
I taliam regeret, genus alto à sanguine Teucri
P roderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
S i nulla accendit tantarum gloria rerum,
N ec super ipse sua molitur laude laborem,
A scanio ne pater Romanas inuidet arces?

Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam, et Lauinia respicit arua?
Nauiget. hæc summa est, hic nostri nuntius esto.
Dixerat, ille patris magni parere parabat
Imperio, et primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, siue æquora supra,
Seu terram rapido pariter cum flumine portant.
Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.
Dat somnos, adimitq́;, et lumina morte resignat.
Illa fretus agit uentos, et turbida tranat
Nubila, iamq́; uolans apicem, et latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui uertice fulcit,
Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
Piniferum caput, et uento pulsatur, et imbri,
Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento
Præcipitant senis, et glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit, hinc toto præceps se corpore ad undas
Misit, aui similis, quæ circum littora, circum
Piscosos scopulos humilis uolat æquora iuxta;
Haud aliter terras inter, cœlumq́; uolabat
Littus arenosum Libyæ, uentosq́; secabat
Materno ueniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primum alatis tetigit magalia plantis,
Aeneam fundantem arces, ac tecta nouantem
Conspicit, atq; illi stellatus iaspide fulua
Ensis erat, Tyrioq́; ardebat murice læna
Demissa ex humeris, diues quæ munera Didò
Fecerat, et tenui telas discreuerat auro.

Continuo inuadit. Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramq; uxorius urbem
Extruis, heu regni, rerumq; oblite tuarum,
Ipse deum tibi me claro demittit olympo
Regnator, cœlum, et terras qui numine torquet.
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras.
Quid struis? aut qua spe Libycis teris ocia terris?
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem,
Ascanium surgentem, et spes hæredis Iuli
Respice, cui regnum Italiæ, Romanaq; Tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales uisus medio sermone reliquit.
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At uero Aeneas aspectu obmutuit amens,
Arrectæq; horrore comæ, et uox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcesq; relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioq; deorum.
Heu quid agat? quo nunc Reginam ambire furentem
Audeat affatu? et quæ prima exordia sumat?
Atq; animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc.
In partesq; rapit uarias, perq; omnia uersat.
Hæc alternanti potior sententia uisa est,
Mnesthéa, Sergestumq; uocat, fortemq; Cloanthum.
Classem aptent taciti, sociosq; ad littora cogant.
Arma parent, et quæ sit rebus causa nouandis
Dissimulent, sese interea quando optima Didò
Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, et quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. ocyus omnes

Imperio læti parent, ac iussa facessunt.
At Regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motusq́; excepit prima futuros,
Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
Detulit armari classem, cursumq́; parari,
Sæuit inops animi, totamq́; incensa per urbem
Bacchatur. qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant Trieterica Baccho
Orgia, nocturnusq́; uocat clamore Cithæron.
Tandem his Aeneam compellat uocibus ultro,
Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas? tacitusq́; mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Didó?
Quin etiam hyberno moliris sydere classem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum
Crudelis, quid si non arua aliena, domosq́;
Ignotas peteres? et Troia antiqua maneret?
Troia per undosum peteretur classibus æquor?
Méne fugis? per ego has lachrymas, dextráq; tuam te,
Quando aliud mihi iam miseræ nihil ipsa reliqui,
Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miserere domus labentis, et istam,
Oro (si quis adhuc precibus locus) exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Numidumq́; tyranni
Odere, infensi Tyrii, te propter eundem
Extinctus pudor, et qua sola sydera adibam
Fama prior, cui me moribundam deseris hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.

Quid moror? an mea Pygmalion dum moenia frater
Destruat? aut captam ducat Getulus Hiarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta, aut deserta uiderer.
Dixerat. ille Iouis monitis immota tenebat
Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert. Ego te, quae plurima fando
Enumerare uales, nunquam Regina negabo
Promeritam, nec me meminisse pigebit Elisae,
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar, nec ego hanc abscondere furto
Speraui, ne finge, fugam, nec coniugis unquam
Praetendi tedas, aut haec in foedera ueni,
Me si fata meis paterentur ducere uitam
Auspiciis, et sponte mea componere curas,
Vrbem Troianam primum, dulcesq; meorum
Relliquias colerem, et Priami tecta alta manerent,
Et recidiua manu posuissem Pergama uictis.
Sed nunc Italiam magnam Grynaeus Apollo,
Italiam Lyciae iussere capessere sortes.
Hic amor, haec patria est. si te Carthaginis arces
Phoenissam, Libycaeq; aspectus detinet urbis,
Quae tandem Ausonia Teucros considere terra
Inuidia est? et nos fas extera quaerere regna.
Me patris Anchisae quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, et turbida terret imago.
Me puer Ascanius, capitisq; iniuria cari,

Quem regno Hesperiae fraudo, et fatalibus aruis.
Nunc etiam interpres diuum Ioue missus ab ipso
(Testor utrunq; caput) celeres mandata per auras
Detulit, ipse Deum manifesto in lumine uidi
Intrantem muros, uocemq; his auribus hausi.
Desine, meq; tuis incendere, teq; querelis.
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem iandudum auersa tuetur,
Huc illuc uoluens oculos, totumq; pererrat
Luminibus tacitis, et sic accensa profatur,
Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus author,
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaeq; admorunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quae me ad maiora reseruo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Nũ lachrymas uictus dedit, aut miseratus amãtẽ ẽ?
Quae quibus ante feram? iamiam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
Nusquam tuta fides. eiectum littore egentem
Excepi, et regni demens in parte locaui,
Amissam classem, sociosq; à morte reduxi.
Heu furiis incensa feror, nunc augur Apollo,
Nunc Licyae sortes, nunc et Ioue missus ab ipso
Interpres diuum fert horrida iussa per auras.
Scilicet his superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat, neq; te teneo, neq; dicta refello.
I, sequere Italiam uentis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis, et nomine Didò
Saepe uocaturum, sequar atris ignibus absens.

Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas,
Audiam, et hæc manes ueniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
Aegra fugit, seq́; ex oculis auertit, et aufert
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantẽ
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsaq́; membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisq́; reponunt.
At pius Aeneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis auertere curas,
Multa gemens, magnoq́; animum labefactus amore,
Iussa tamen diuum exequitur, classemq́; reuisit.
Tum uero Teucri incumbunt, et littore celsas
Deducunt toto naues, natat uncta carina,
Frondentesq́; ferunt remos, et robora syluis
Infabricata fugæ studio.
Migrantes cernas, totaq́; ex urbe ruentes.
Ac ueluti ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant, hyemis memores, tectoq́; reponunt,
It nigrum campis agmen, prædamq́; per herbas
Conuectant calle angusto, pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris, pars agmina cogunt,
Castigantq́; moras, operæ omnis semita feruet.
Quis tibi tunc Didò cernenti talia sensus?
Quosue dabas gemitus? cum littora feruere late
Prospiceres arce ex summa, totumq́; uideres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur, et supplex animos submittere amori.

Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat.
Anna uides toto properari littore circum´·
Vndiq; conuenere· uocat iam carbaſus auras,
Puppibus et læti nautæ impoſuere coronas·
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre ſoror potero, miſeræ hoc tamen unum
Exequere Anna mihi, ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus,
Sola uiri molles aditus, et tempora noras·
I ſoror, atq; hoſtem ſupplex affare ſuperbum.
Non ego cum Danais Troianam excindere gentem
Aulide iuraui, claſſem´ue ad Pergama miſi·
Nec patris Anchiſæ cineres, manes´ue reuelli.
Cur mea dicta negat duras dimittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti.
Expectet, facilem´q; fugam, uentos´q; ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro,
Nec pulchro ut Latio careat, regnum´q; relinquat.
Tempus inane peto, requiem, ſpacium´q; furori,
Dum mea me uictam doceat fortuna dolere,
Extremam hanc oro ueniam, miſerere ſororis,
Quã mihi cum dederis, cumulatam morte relinquã.
Talibus orabat, tales´q; miſerrima fletus
Fert´q;, refert´q; ſoror· ſed nullis ille mouetur
Fletibus, aut uoces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidas´q; uiri deus obſtruit aures·
Ac ueluti annoſam ualido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant, it ſtridor, et alte
Conſternunt terram, concuſſo ſtipite frondes,

Ipsa hæret scopulis, et quantum uertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Haud secus assiduis hinc, atq; hinc uocibus heros
Tunditur, et magno præsentit pectore curas.
Mens immota manet, lachrymæ uoluuntur inanes.
Tum uero infelix fatis exterrita Didò
Mortem orat, tædet cœli conuexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucem'q; relinquat,
Vidit turicremis cum dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigrescere sacros,
Fusá'q; in obscœnum se uertere uina cruorem.
Hoc uisum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, et festa fronde reuinctum.
Hinc exaudiri uoces, et uerba uocantis
Visa uiri, nox cum terras obscura teneret,
Solá'q; culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, et longas in fletum ducere uoces,
Multa'q; præterea uatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant, agit ipse furentem
In somnis ferus Aeneas, semper'q; relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata uidetur
Ire uiam, et Tyrios deserta quærere terra,
Eumenidum ueluti demens uidet agmina pentheus,
Et solem geminum, et duplices ostendere Thebas,
Aut Agamemnonius scænis agitatus Orestes
Armatam facibus matrem, et serpentibus atris
Cum fugit, ultrices'q; sedent in limine diræ.
Ergo ubi concepit furias euicta dolore,

Decreuitq́; mori, tempus secum ipsa, modumq́;
Exigit, et mœstam dictis aggressa sororem
Consilium uultu tegit, ac spem fronte serenat.
Inueni germana uiam, gratare sorori,
Quæ mihi reddat eum, uel eo me soluat amantem.
Oceani finem iuxta, solemq́; cadentem
Vltimus Aethiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum
Hinc mihi Maßylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasq́; draconi
Quæ dabat, et sacros seruabat in arbore ramos.
Spargens humida mella, soporiferumq́; papauer,
Hæc se carminibus promittit soluere mentes,
Quas uelit, ast aliis duras immittere curas,
Sistere aquam fluuiis, et uertere sydera retro,
Nocturnosq́; ciet manes, mugire uidebis
Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos
Testor cara Deos, et te germana, tuumq́;
Dulce caput, magicas inuitam accingier artes.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, et arma uiri thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuuiasq́; omneis, lectumq́; iugalem,
Quo perii, super imponas, abolere nefandi
Cuncta uiri monumenta iubet, monstratq́; sacerdos,
Hæc effata silet, pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera sacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut grauiora timet quam morte Sichæi.
Ergo iussa parat.
At Regina pyra penetrali in sede sub auras

Erecta, ingenti tedis, atq; ilice secta,
Intenditq; locum sertis, et fronde coronat
Funerea, super exuuias, ensemq; relictum,
Effigiemq; toro locat haud ignara futuri.
Stant aræ circum, et crines effusa sacerdos
Ter centum tonat ore deos, Herebumq;, Chaosq;,
Tergeminamq; Hecaten. tria Virginis ora Dianæ.
Sparserat et latices simulatos fontis Auerni,
Falcibus et messæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni,
Quæritur et nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.
Ipsa mola, manibusq; piis altaria iuxta
Vnum exuta pedem uinclis in ueste recincta
Testatur moritura deos, et conscia fati
Sydera, tum si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, iustumq;, memorq; precatur.
Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, syluæq;, et sæua quierant
Aequora, cum medio uoluuntur sydera lapsu,
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæq; uolucres,
Quæq; lacus late liquidos, quæq; aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœnissa, nec unquam
Soluitur in somnos, oculisue, aut pectore noctem
Accipit, ingeminant curæ, rursusq; resurgens
Sæuit amor, magnoq; irarum fluctuat æstu.
Sic adeo insistit, secumq; ita corde uolutat,
En quid agam? rursusue procos irrisa priores
Experiar?

Experiar? numadumq́; petam connubia supplex,
Quos ego sum toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atq; ultima Teucrum
Iussa sequar? quia ne auxilio iuuat ante leuatos,
Et bene apud memores ueteris stat gratia facti.
Quis me autem (fac uelle) sinet? ratibusq́; superbis
Irrisam accipiet? nescis heu perdita, nec dum
Laomedonteæ sentis periuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ouantes?
An Tyriis, omniq́; manu stipata meorum
Insequar? et quos Sidonia uix urbe reuelli,
Rursus agam pelago, et uentis dare uela iubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroq́; auerte dolorem.
Tu lachrymis euicta meis, tu prima furentem
His germana malis oneras, atq; obiicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine uitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas,
Non seruata fides cineri promissa Sichæo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus,
Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis,
Huic se forma dei uultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusq́; ita uisa monere est,
Omnia Mercurio similis, uocemq́;, coloremq́;,
Et crines flauos, et membra decora iuuentæ.
Nate Dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis
Demens? nec zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos, dirumq́; nefas in pectore uersat,
Certa mori, uarioq́; irarum fluctuat æstu.

Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Iam mare turbari trabibus, ſæuasq́; uidebis
Collucere faces, iam feruere littora flammis,
Si te his attigerit terris aurora morantem.
Eia age, rumpe moras, uarium, et mutabile ſemper
Fœmina. Sic fatus nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum uero Aeneas ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſociosq́; fatigat.
Præcipites uigilate uiri, et conſidite tranſtris.
Soluite uela citi. Deus æthere miſſus ab alto
Feſtinare fugam, tortosq́; incidere funes,
Ecce iterum ſtimulat, ſequimur te ſancte deorum
Quiſquis es, imperioq́; iterum paremus ouantes,
Adſis o, placidusq́; iuues, et ſydera cœlo
Dextra feras. dixit, uaginaq́; eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoq́; ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet, rapiuntq́;, ruuntq́;,
Littora deſeruere, latet ſub claſſibus æquor,
Adnixi torquent ſpumas, et cærula uerrunt.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile,
Regina è ſpeculis ut primum albeſcere lucem
Vidit, et æquatis claſſem procedere uelis,
Littoraq́;, et uacuos ſenſit ſine remige portus,
Terq́;, quaterq́; manu pectus percuſſa decorum,
Flauenteisq́; abſciſſa comas, Prò Iuppiter ibit
Hic, ait, et noſtris illuſerit aduena regnis?
Non arma expedient? totaq́; ex urbe ſequentur?
Diripientq́; rates alii naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date uela, impellite remos.

Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mētem inſania mutat?
Infelix Didò nunc te fata impia tangunt,
Tum decuit, cum ſceptra dabas, en dextra, fidesq́;,
Quem ſecum patrios aiunt portare penates,
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum diuellere corpus, et undis
Spargere? non ſocios? non ipſum abſumere ferro
Aſcanium? patrisq́; epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna, fuiſſet,
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem,
Impleſſemq́; foros flammis, natumq́;, patremq́;
Cum genere extinxem, memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
Tuq́; harum interpres curarum, et conſcia Iuno,
Nocturnisq́; Hecate triuiis ululata per urbes,
Et diræ ultrices, et dii morientis Eliſæ
Accipite hæc, meritumq́; malis auertite numen,
Et noſtras audite preces, ſi tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſi fata Iouis poſcunt, hic terminus hæret.
At bello audacis populi uexatus, et armis,
Finibus extorris, complexu auulſus Iuli,
Auxilium imploret, uideatq́; indigna ſuorum
Funera. nec cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur,
Sed cadat ante diem, mediaq́; inhumatus arena.
Hæc precor, hāc uocem extremā cū ſanguine fundo.
Tum uos o Tyrii, ſtirpem, et genus omne futurum
Exercete odiis, cineriq́; hæc mittite noſtro
Munera, nullus amor populis, nec fœdera ſunto.

Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroq́; ſequare colonos.
Nunc, olim, quocunq; dabunt ſe tempore uires,
Littora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis pugnent, ipſiq́; nepotes.
Hæc ait, et partes animum uerſabat in omneis,
Inuiſam quærẽs quamprimum abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi,
Namq; ſuam patria antiqua cinis ater habebat,
Annam cara mihi nutrix huc ſiſte ſororem,
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum, et monſtrata piacula ducat.
Sic ueniat, tuq́; ipſa pia tege tempora uitta,
Sacra Ioui Stygio quæ rite incœpta paraui,
Perficere eſt animus, finemq́; imponere curis,
Dardaniiq; rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait, illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, et cœptis immanibus effera Didò
Sanguineam uoluens aciem, maculiſq́; trementes
Interfuſa genas, et pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, et altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemq́; recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic poſtquam Iliacas ueſtes, notumq́; cubile
Conſpexit, paulum lachrymis, et mente morata
Incubuitq́; toro, dixitq́; nouiſſima uerba,
Dulces exuuiæ, dum fata, Deuſq́; ſinebant,
Accipite hanc animam, meq́; his exoluite curis,
Vixi, et quem dederat curſum fortuna, peregi.
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.

Vrbem præclaram statui, mea mœnia uidi,
Vlta uirum pœnas inimico à fratre recepi,
Felix, heu nimium felix, si littora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Dixit, et os impressa toro moriemur inultæ?
Sed moriamur ait. sic sic iuuat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et nostræ secum ferat omina mortis.
Dixerat, atq; illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, ensemq́; cruore
Spumantem, sparsasq́; manus, it clamor ad alta
Atria, concussam bacchatur fama per urbem.
Lamentis, gemituq́;, et fœmineo ululatu
Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther,
Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæq́; furentes
Culmina perq́; hominum uoluantur, perq́; deorum.
Audiit exanimis, trepidoq́; exterrita cursu
Vnguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat,
Hoc illud germana fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, aræq́; parabant?
Quid primum deserta querar? comitemńe sororem
Spreuisti moriens? eadem me ad fata uocasses,
Idem ambas ferro dolor, atq; eadem hora tulisset,
His etiam struxi manibus, patriosq́; uocaui
Voce deos, sic te ut posita crudelis abessem?
Extinxi te, meq́; soror, populumq́;, patresq́;
Sidonios, urbemq́; tuam. date uulnera lymphis
Abluam, et extremus si quis super halitus errat,

O re legam. Sic fata gradus euaserat altos,
Semianimemq; sinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atq; atros siccabat ueste cruores.
Illa graues oculos conata attollere, rursus
Deficit, infixum stridet sub pectore uulnus.
Ter sese attollens, cubitoq; innixa leuauit,
Ter reuoluta toro est, oculisq; errantibus alto
Quæsiuit cœlo lucem, ingemuitq; reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem,
Difficilesq; obitus, Irim demisit olympo,
Quæ luctantem animam, nexosq; resolueret artus,
Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoq; accensa furore.
Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens uarios aduerso sole colores
Deuolat, et supra caput astitit, hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.
Sic ait, et dextra crinem secat, omnis et unà
Dilapsus calor, atq; in uentos uita recessit.

P.V.N. in quintum Aeneidos librum, argumentum.

Q uintus habet ludos, et classem corripit ignis.
N auigat Aeneas, siculas defertur ad oras.
H ic manes celebrat patrios, unà hospes Acestes.
L udos ad tumulum faciunt. certamina ponunt.
N utricem Beroen habitu mentita senili
I ncendit naues, subitus quas uendicat imber.
P rodigum est cunctis ardens delapsa sagitta.
I n somnis pater Anchises, quæ bella gerenda,
Q uoq́; duce ad manes possit descendere, narrat.
T um natum Anchises solatur noctis in umbris.
T ranscribit matres urbi, populumq́; uolentem.
E t placidum Aeneas Palinurum quærit in undis.

P.V.M. AENEIDOS LIBER QVINTVS.

Æneas Siciliam appellit. patri parentat, et ludos funebres [edit?] classis à foeminis, fraude Junonis exuritur. ipse cum robore flore viror[um] [Ita]liam peti[t]

Nterea medium Aeneas iam classe tenebat
i Certus iter, fluctusq́; atros Aquilone secabat
Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Elisæ
C ollucent flammis, quæ tantum accenderit ignem
C ausa latet, duri magno sed amore dolores
P olluto, notumq́;, furens quid fœmina possit,
T riste per augurium Teucrorum pectora ducunt,
V t pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla

Occurrit tellus. cœlum undiq;, et undiq; pontus,
Olli cæruleus supra caput astitit imber
Noctem, hyememq́; ferẽs, et inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta,
Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidue pater Neptune paras? sic deinde locutus,
Colligere arma iubet, ualidisq́; incumbere remis,
Obliquatq́; sinus in uentum, ac talia fatur,
Magnanime Aenea, non, si mihi Iuppiter author
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transuersa fremunt, et uespere ab atro
Consurgunt uenti, atq; in nubem cogitur aer,
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus, superat quoniam fortuna, sequamur,
Quóq; uocat uertamus iter, nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis, portusq́; Sicanos,
Si modo rite memor seruata remetior astra.
Tum pius Aeneas, Equidem sic poscere uentos
Iandudum, et frustra cerno te tendere contra.
Flecte uiam uelis, an sit mihi gratior ulla,
Quóque magis fessas optem dimittere naueis,
Quam quæ Dardaniũ tellus mihi seruat Acesten?
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, et uela secundi
Intendunt zephyri, fertur cita gurgite classis,
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelso miratus uertice montis
Aduentum, sociasq́; rates, occurrit Acestes
Horridus in iaculis, et pelle Libystidis ursæ,
Troia Criniso conceptum flumine mater,

Quem genuit, ueterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, et gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cum primo stellas oriente fugarat
Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
Aduocat Aeneas, tumuliq́; ex aggere fatur,
Dardanidæ magni genus alto à sanguine diuum,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, diuiniq́; ossa parentis
Condidimus terra, mœstasq́; sacrauimus aras,
Iamq́; dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic dii uoluistis) habebo,
Hunc ego Getûlis agerem si syrtibus exul,
Argolico'ue mari deprensus, et urbe Mycenæ,
Annua uota tamen, solenneisq́; ordine pompas
Exequerer, struleremq́; suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis,
Haud equidem sine mente reor, sine numine diuum
Adsumus, et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et cuncti lætum celebremus honorem,
Poscamus uentos, atq́; hæc me a sacra quotannis,
Vrbe uelit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum uobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naueis, adhibete penates
Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes,
Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisq́; retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina classis,
Quiq́; pedum cursu ualet, et qui uiribus audax,
Aut iaculo incedit melior, leuibus'ue sagittis,

Seu crudo fidit pugnam committere cæstu,
Cuncti adsint, meritæq; expectent præmia palmæ.
Ore fauete omnes, et cingite tempora ramis.
Sic fatus, uelat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc æui maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius, sequitur quos cætera pubes,
Ille è concilio multis cum milibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Hic duo rite mero libans Carchesia Baccho,
Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro,
Purpureosq; iacit flores, ac talia fatur,
Salue sancte parens, iterum saluete recepti,
Nequicquam cineres, animæq;, umbræq; paternæ,
Non licuit fines Italos, fataliaq; arua,
Nec tecum Ausonium (quicũq; est) quærere Tybrim.
Dixerat hæc, adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena uolumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapsusq; per aras,
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus et auro
Squamam incendebat fulgor, ceu nubibus arcus
Mille trahit uarios aduerso sole colores.
Obstupuit uisu Aeneas, ille agmine longo
Tandem inter pateras, et leuia pocula serpens,
Libauitq; dapes, rursusq; innoxius imo
Successit tumulo, et depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores
Incertus geniumne loci, famulumne parentis
Esse putet, cædit quinas de more bidentes,
Totq; sues, totidem nigrantes terga iuuencos,
Vinaq; fundebat pateris, animamq; uocabat

Anchiſæ magni, maneſq́; Acheronte remiſſos.
Nec non et ſocii, quæ cuiq; eſt copia, læti
Dona ferunt, onerantq́; aras, mactantq́; iuuencos.
Ordine ahena locant alii, fuſiq́; per herbam
Subiiciunt ueribus prunas, et uiſcera torrent.
Expectata dies aderat, nonamq́; ſerena
Auroram Phaethontis equi iam luce uehebant,
Famaq́; finitimos, et clari nomen Aceſtæ
Excierant, læto complerant littora cœtu
Viſuri Aeneadas, pars et certare parati.
Munera principio ante oculos, circoq́; locantur
In medio, ſacri tripodes, uirideſq́; coronæ,
Et palmæ pretium uictoribus, armaq́;, et oſtro
Perfuſæ ueſtes, argenti, auriq́; talenta,
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quattuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Piſtrim,
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmi,
Ingentemq́; Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus, triplici pubes quam Dardana uerſu
Impellunt, terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſq́;, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro inuehitur magna, Scyllaq́; Cloanthus
Cærulea, genus unde tibi Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Littora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſydera cori,
Tranquillo ſilet, immotaq́; attollitur unda
Campus, et apricis ſtatio gratiſſima mergis.

Hic uiridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis pater, unde reverti
Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt, ipsiq; in puppibus auro
Ductores longe effulgent, ostroq; decori.
Caetera populea uelatur fronde iuventus,
Nudatosq; humeros oleo perfusa nitescit,
Considunt transtris, intentaq; brachia remis
Intenti expectant signum, exultantiaq; haurit
Corda pauor pulsans, laudumq; arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
Haud mora, prosiluere suis, ferit aethéra clamor
Nauticus, adductis spumant freta uersa lacertis.
Infindunt pariter sulcos, totumq; dehiscit
Conuulsum remis, rostrisq; stridentibus aequor,
Non tam praecipites, biiugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effusi carcere currus,
Non sic immissis aurigae undantia lora
Concussere iugis, proniq; in uerbera pendent,
Tum plausu, fremituq; uirum, studiisq; fauentum,
Consonat omne nemus, uocemq; inclusa uolutant
Littora, pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primusq; elabitur undis
Turbam inter, fremitumq; Gyas, quē deinde Cloan
Consequitur melior remis, sed pondere pinus (thus
Tarda tenet, post hos aequo discrimine Pistris,
Centaurusq; locum tendunt superare priorem.
Et nunc Pistris abit, nunc uictam praeterit ingens
Centaurus, nunc unà ambae, iunctisq; feruntur
Frontibus, et longe sulcant uada salsa carinae.

I amq; propinquabant scopulo, metamq; tenebant,
C um princeps, medioq; Gyas in gurgite uictor
R ectorem nauis compellat uoce Meneten,
Q uo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum,
L ittus ama, et leuas stringat sine palmula cautes,
A ltum alii teneant, dixit, sed cæca Menetes
S axa timens, proram pelagi detorquet ad undas,
Q uo diuersus abis? iterum pete saxa Menete
C um clamore Gyas reuocabat, et ecce Cloanthum
R espicit instantem tergo, et propiora tenentem.
I lle inter nauemq; Gyæ, scopulosq; sonantes
R adit iter leuum interior, subitusq; priorem
P ræterit, et metis tenet æquora tuta relictis.
T um uero exarsit iuueni dolor ossibus ingens,
N ec lachrymis caruere genæ, segnemq; Meneten
O blitus, decorisq; sui, sociumq; salutis,
I n mare præcipitem puppi deturbat ab alta,
I pse gubernaclo rector subit, ipse magister,
H ortaturq; uiros, clauumq; ad littora torquet.
A t grauis, ut fundo uix tandem redditus imo est
I am senior, madidaq; fluens in ueste Menetes
S umma petit scopuli, siccaq; in rupe resedit.
I llum et labentem Teucri, et risere natantem,
E t salsos rident reuomentem pectore fluctus.
H ic læta extremis spes est accensa duobus,
S ergesto, Mnestheiq; Gyam superare morantem,
S ergestus capit ante locum, scopuloq; propinquat,
N ec tota tamen ille prior præeunte carina.
P arte prior, partem rostro premit æmula Pistris.
A t media socios incedens naue per ipsos

Hortatur Mnestheus, nunc nunc insurgite remis
Hectorei socii, Troiæ quos sorte suprema
Delegi comites, nunc illas promite uires,
Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus usi,
Ionioq; mari, Maleæq; sequacibus undis.
Non iam prima peto Mnestheus, neq; uincere certo,
(Quanquam o sed superent, quibus hoc Neptune dedisti)
Extremos pudeat rediisse, hoc uincite ciues,
Et prohibete nefas, Olli certamine summo
Procumbunt, uastis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturq; solum, tum creber anhelitus artus,
Aridaq; ora quatit, sudor fluit undiq; riuis,
Attulit ipse uiris optatum casus honorem,
Nanq; furens animi, dum proram ad saxa suburget
Interior, spacioq; subit Sergestus iniquo,
Infelix saxis in procurrentibus hæsit,
Concussæ cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illisaq; prora pependit.
Consurgunt nautæ, et magno clamore morantur,
Ferratasq; sudes, et acuta cuspide contos
Expediunt, fractosq; legunt in gurgite remos.
At lætus Mnestheus, successuq; acrior ipso,
Agmine remorum celeri, uentisq; uocatis
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subito commota columba,
Cui domus, et dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arua uolans, plausumq; exterrita pennis
Dat tecto ingentem, mox aere lapsa quieto
Radit iter liquidum, celeres neq; commouet alas,
Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat ultima Pistris

Aequora, sic illam fert impetus ipse uolantem.
Et primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum, breuibusq; uadis, frustraq; uocantem
Auxilia, et fractis discentem currere remis,
Inde Gyan, ipsamq; ingenti mole Chimæram
Consequitur, cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus iamq; ipso superest in fine Cloanthus,
Quem petit, et summis adnixus uiribus urget.
Tum uero ingeminat clamor, cunctiq; sequentem
Instigant studiis, resonatq; clamoribus æther.
Hi proprium decus, et partum indignãtur honorem,
Ni teneant, uitamq; uolunt pro laude pacisci,
Hos successus alit, possunt, quia posse uidentur,
Et fors æquatis cœpissent præmia rostris,
Ni palmas ponto tendens utrasq; Cloanthus,
Fudissetq; preces, diuosq; in uota uocasset,
Dii quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos
Porriciam in fluctus, et uina liquentia fundam.
Dixit, eumq; imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum, phorciq; chorus, Panopeaq; uirgo,
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit, illa noto citius, uolucriq; sagitta
Ad terram fugit, et portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more uocatis,
Victorem magna præconis uoce Cloanthum
Declarat, uiridiq; aduelat tempora lauro,
Muneraq; in naueis ternos aptare iuuencos,
Vinaq;, et argenti magnum dat ferre talentum.

I psis præcipuos ductoribus addit honores,
V ictori chlamydem auratam, quam plurima circum
P urpura mæandro duplici melibœa cucurrit,
I ntextusq́; puer frondosa regius Ida
V eloces iaculo ceruos, cursuq́; fatigat,
A cer, anhelanti similis, quem præpes ab Ida
S ublimem pedibus rapuit Iouis armiger uncis,
L ongæui palmas nequicquam ad sydera tendunt
C ustodes, sæuitq́; canum latratus in auras.
A t qui deinde locum tenuit uirtute secundum,
L euibus huic hamis consertam, auroq́; trilicem
L oricam, quam Demoleo detraxerat ipse
V ictor apud rapidum Simóenta sub Ilio alto
D onat habere uiro, decus, et tutamen in armis.
V ix illam famuli Phegeus, Sagarisq́; ferebant
M ultiplicem, connixi humeris, indutus at olim
D emoleus cursu palantes Troas agebat.
T ertia dona facit, geminos ex ære lebetas,
C ymbiaq́; argento perfecta, atq; aspera signis.
I amq́; adeo donati omnes, opibusq́; superbi,
P uniceis ibant euincti tempora tæniis
C um sæuo è scopulo multa uix arte reuulsus,
A missis remis, atq; ordine debilis uno,
I rrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Q ualis sæpe uiæ deprensus in aggere serpens,
A erea quem obliquum rota transiit, aut grauis ictu
S eminecem liquit saxo, lacerumq́; uiator,
N equicquam longos fugiens dat corpore tortus.
P arte ferox, ardensq́; oculis, et sibila colla
A rduus attollens, pars uulnere clauda retentat

Nexantem

N exantem nodis, seq; in sua membra plicantem,
T ali remigio nauis se tarda mouebat,
V ela facit tamen, et plenis subit ostia uelis.
S ergestum Aeneas promisso munere donat
S eruatam ob nauem lætus, sociosq; reductos,
O lli serua datur operum haud ignara Mineruæ
C ressa genus Pholoe, geminiq; sub ubere nati.
H oc pius Aeneas misso certamine, tendit
G ramineum in campũ, quẽ collibus undiq; curuis
C ingebant syluæ, mediaq; in ualle theatri
C ircus erat, quo se multis cum millibus heros
C onsessu medium tulit, extructoq; resedit.
H ic qui forte uelint rapido contendere cursu
I nuitat pretiis animos, et præmia ponit.
V ndiq; conueniunt Teucri, mixtiq; Sicani,
N isus, et Euryalus primi.
E urialus forma insignis, uiridiq; iuuenta,
N isus amore pio pueri, quos deinde secutus
R egius egregia Priami de stirpe Diores,
H ũc Salius simul, et Patron, quorum alter Acarnan,
A lter ab Arcadia Tegeæ de sanguine gentis.
T um duo Trinacrii iuuenes, Helymus, Panopesq;
A ssueti syluis comites senioris Acestæ.
M ulti præterea, quos fama obscura recondit.
A eneas quibus in mediis sic deinde locutus,
A ccipite hæc animis, lætasq; aduertite mentes,
N emo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
G nosia bina dabo leuato lucida ferro
S picula, cælatamq; argento ferre bipennem,
O mnibus hic erit unus honos, tres præmia primi

H

Accipient, flauaq́; caput nectentur oliua.
Primus equum faleris insignem uictor habeto,
Alter Amazoniam pháretram, plenamq́; sagittis
Threiciis, lato quam circumplectitur auro
Balteus, et tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoq́; repente
Corripiunt spacia audito, limenq́; relinquunt
Effusi nimbo similes, simul ultima signant.
Primus abit, longeq́; ante omnia corpora Nisus
Emicat, et uentis, et fulminis ocyor alis.
Proximus huic longo sed proximus interuallo
Insequitur Salius. spacio post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumq́; Helymus sequitur, quo deinde sub ipso
Ecce uolat, calcemq́; terit iam calce Diores,
Incumbens humeris, spacia et si plura supersint,
Transeat elapsus prior, ambiguumq́; relinquat.
Iamq́; ferè spacio extremo, fessiq́; sub ipsum
Finem aduentabant, leui cum sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis ut forte iuuencis
Fusus humi, uiridesq́; super madefecerat herbas,
Hic iuuenis iam uictor ouans uestigia presso
Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
Concidit, immundoq́; fimo, sacroq́; cruore,
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum,
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens,
Ille autem spissa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, et munere uictor amici
Prima tenet, plausuq́; uolat, fremituq́; secundo,

Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueæ consessum ingentis, et ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumq́; dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lachrymæq́; decoræ,
Gratior et pulchro ueniens in corpore uirtus
Adiuuat, et magna proclamat uoce Diores,
Qui subiit palmæ, frustráq; ad præmia uenit
Vltima, si primi Salio reddantur honores.
Tum pater Aeneas, uestra, inquit, munera uobis
Certa manent pueri, et palmam mouet ordine nemo.
Me liceat casum miserari insontis amici,
Sic fatus tergum Getúli immane leonis
Dat Salio uillis onerosum, atq; unguibus aureis.
Hic Nisus, Si tanta inquit sunt præmia uictis,
Et te lapsorum miseret, quæ munera Niso
Digna dabis? primam merui qui laude coronam?
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
Turpia membra fimo. risit pater optimus olli,
Et clypeum efferri iussit Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais deposte refixum.
Hoc iuuenem egregium præstanti munere donat.
Post ubi confecti cursus, et dona peregit,
Nunc si cui uirtus, animusq́; in pectore præsens,
Adsit, et euinctis attollat brachia palmis,
Sic ait, et geminum pugnæ proponit honorem,
Victori uelatum auro, uittisq́; iuuencum,
Ensem, atq; insignem galeam, solatia uicto.
Nec mora continuo, uastis cum uiribus effert

O ra Dares, magnóq; uirum se murmure tollit,
S olus qui Paridem solitus contendere contra,
I dem'q; ad tumulum, quo maximus occubat Hector
V ictorem Buten immani corpore, qui se
B ebrycia ueniens A'myci de gente ferebat,
P erculit, et fulua moribundum extendit arena.
T alis prima Dares caput altum in prælia tollit,
O stendit'q; humeros latos, alterna'q; iactat
B rachia protendens, et uerberat ictibus auras.
Q uæritur huic alius, nec quisquam ex agmine tāto
A udet adire uirum, manibus'q; inducere cæstus.
E rgo alacris, cunctos'q; putans excedere pugna,
A eneæ stetit ante pedes, nec plura moratus,
T um leua taurum cornu tenet, atq; ita fatur,
N ate dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Q uæ finis standi? quo me decet usq; teneri?
D ucere dona iube, cuncti simul ore fremebant
D ardanidæ, reddi'q; uiro promissa iubebant.
H ic grauis Entellum dictis castigat Acestes,
P roximus ut uiridante toro consederat herbæ,
E ntelle heroum quondam fortissime frustra
T antá ne tam patiens nullo certamine tolli
D ona sines? ubi nunc nobis deus ille magister
N equicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnē
T rinacriam? et spolia illa tuis pendentia tectis?
I lle sub hæc, non laudis amor, nec gloria cessit
P ulsa metu, sed enim gelidus tardante senecta
S anguis hebet, frigent'q; effoetæ in corpore uires,
S i mihi quæ quondam fuerat, quá'q; improbus iste
E xultat fidens, si nunc foret illa iuuenta,

Haud equidem pretio inductus, pulchroq; iuuenco
Venissem, nec dona moror, Sic deinde locutus
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit, quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroq; intendere brachia tergo.
Obstupuere animi, tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto, ferroq; rigebant,
Ante omnes stupet ipse Dares, longeq; recusat,
Magnanimusq; Anchisiades et pondus, et ipsa
Huc illuc uinclorum immensa uolumina uersat.
Tum senior tales referebat pectore uoces,
Quid si quis cæstus ipsius, et Herculis arma,
Vidisset? tristemq; hoc ipso in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat
Sanguine cernis adhuc, sparsoq; infecta cerebro,
His magnum Alciden contra stetit, his ego suetus,
Dum melior uires sanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus,
Sed si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
Idq; pio sedet Aeneæ, probat author Acestes,
Aequemus pugnas, Erycis tibi terga remitto,
Solue metus, et tu Troianos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum,
Et magnos mēbrorum artus, magna ossa, lacertosq;
Exuit, atq; ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus uterq;,
Brachiaq; ad superas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu,

Immiscentq́; manus manibus, pugnamq́; lacessunt.
Ille pedum melior motu, fretusq́; iuuenta,
Hic membris, et mole ualens, sed tarda trementi
Genua labant, uastos quatit æger anhelitus artus,
Multa uiri nequicquam inter se uulnera iactant,
Multa cauo lateri ingeminant, et pectore uastos
Dant sonitus, erratq́; aures, et tempora circum
Crebra manus, duro crepitant sub uulnere malæ.
Stat grauis Entellus, nisuq́; immotus eodem
Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit.
Ille uelut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemq́; pererrat
Arte locum, et uariis assultibus irritus urget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, et alte
Extulit, ille ictum uenientem à uertice uelox
Præuidit, celeriq́; elapsus corpore cessit.
Entellus uires in uentum effudit, et ultro
Ipse grauis, grauiterq́; ad terram pondere uasto
Concidit, ut quondam caua concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus,
Consurgunt studiis Teucri, et Trinacria pubes.
It clamor cœlo, primusq́; accurrit Acestes,
Aequæuumq́; ab humo miserans attollit amicum.
At non tardatus casu, neq; territus heros,
Acrior ad pugnam redit, et uim suscitat ira.
Tum pudor incendit uires, et conscia uirtus,
Præcipitemq́; Daren ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies, quam multa grandine nimbi

C ulmnibus crepitant, sic densis ictibus heros
C reber, utraq; manu pulsat, uersatq; Dareta.
T um pater Aeneas, procedere longius iras,
E t sæuire animis Entellum haud passus acerbis,
S ed finem imposuit pugnæ, fessumq; Dareta
E ripuit mulcens dictis, ac talia fatur.
I nfelix, quæ tanta animum dementia cepit?
N on uires alias, conuersaq; numina sentis?
C ede Deo, dixitq;, et prælia uoce diremit.
A st illum fidi equales, genua ægra trahentem,
I actantemq; utroq; caput, crassumq; cruorem
O re reiectantem, mixtosq; in sanguine dentes
D ucunt ad naues, galeamq;, ensemq; uocati
A ccipiunt, palmam Entello, taurumq; relinquunt.
H ic uictor superans animis, tauroq; superbus,
N ate Dea, uosq; hæc, inquit, cognoscite Teucri,
E t mihi quæ fuerint iuuenili in corpore uires,
E t qua seruetis reuocatum à morte Dareta.
D ixit, et aduersi contra stetit ora iuuenci,
Q ui donum astabat pugnæ, durosq; reducta
L ibrauit dextra media inter cornua cæstus
A rduus, effractoq; illisit in ossa cerebro,
S ternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos.
I lle super tales effudit pectore uoces,
Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Darêtis
P ersoluo, hic uictor cæstus, artemq; repono.
P rotinus Aeneas celeri certare sagitta
I nuitat, qui forte uelint, et præmia ponit,
I ngentiq; manu malum de naue Seresti
E rigit, et uolucrem traiecto in fune columbam,

Quo tendat ferrum, malo suspendit ab alto.
Conuenere uiri, deiectamq; aerea sortem
Accepit galea, et primus clamore secundo
Hyrtacidae ante omnes exit locus Hippocoontis,
Quem modo nauali Mnestheus certamine uictor
Consequitur, uiridi Mnestheus euinctus oliua,
Tertius Eurytion tuus o clarissime frater
Pandare, qui quondam iussus confundere foedus,
In medios telum torsisti primus Achiuos.
Extremus, galeáq; ima subsedit Acestes,
Ausus et ipse manu iuuenum tentare laborem.
Tum ualidis flexos incuruant uiribus arcus
Pro se quisque uiri, et depromunt tela pharétris,
Primáq; per coelum neruo stridente sagitta
Hyrtacidae iuuenis uolucres diuerberat auras,
Et uenit, aduersíq; infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuítq; exterrita pennis
Ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens, pariterq; oculos, telumq; tetendit.
Ast ipsam miserandus auem contingere ferro
Non ualuit, nodos, et uincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos, atq; atra uolans in nubila fugit.
Tum rapidus iandudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in uota uocauit.
Iam uacuo laetam coelo speculatus, et alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam,
Decidit exanimis, uitamq; reliquit in astris
Aeriis, fixamq; refert delapsa sagittam.

A missa solus palma superabat Acestes,
Qui tamen Aethereas telum contorsit in auras,
Ostentans artem pariter, arcumq́; sonantem.
Hic oculis subito obiicitur, magnoq́; futurum
Augurio monstrum, docuit post exitus ingens,
Seráq; terrifici cecinerunt omina uates,
Nanq; uolans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signauitq́; uiam flammis, tenuisq́; recessit
Consumpta in uentos, cœlo ceu sæpe refixa
Transcurrunt, crinemq́; uolantia sydera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superosq́; precati
Trinacrii, Teucriq́; uiri, nec maximus omen
Abnuit Aeneas, sed lætum amplexus Acestem
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur,
Summe pater, nam te uoluit rex magnus olympi
Talibus auspiciis exortem ducere honorem,
Ipsius Anchisæ longæui hoc munus habebis,
Cratera impressum signis, quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere Cysseus
Ferre sui dederat monumentum, et pignus amoris,
Sic fatus, cingit uiridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes uictorem appellat Acestem.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori,
Quamuis solus auem cœlo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui uincula rupit,
Extremus, uolucri qui fixit arundine malum.
At pater Aeneas nondum certamine misso,
Custodem ad sese, comitemq́; impubis Iuli
Epitiden uocat, et fidam sic fatur ad aurem,
Vade age, et Ascanio, si iam puerile paratum

Agmen habet secum, cursusq; instruxit equorum,
Ducat auo turmas, et sese ostendat in armis,
Sic ait, ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, et campos iubet esse patenteis.
Incedunt pueri, pariterq; ante ora parentum
Frenatis lucent in equis, quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Troiæq; iuuentus
Omnibus in morem tonsa coma, pressa corona.
Cornea bina ferunt præfixo hastilia ferro.
Pars leues humero pharetras, et pectore summo
Flexilis obtorti per collum it circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, terniq; uagantur
Ductores, pueri bisseni quenq; secuti
Agmine partito fulgent, paribusq; magistris.
Vna acies iuuenum, ducit quam paruus ouantem
Nomen aui referens Priamus, tua clara Polyte
Progenies, auctura Italos, quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, uestigia primi
Alba pedis, frontemq; ostentans arduus albam,
Alter Atys, genus unde Atyi duxere Latini.
Paruus Atys, pueroq; puer dilectus Iulo.
Extremus, formaq; ante omnes pulcher Iulus
Sidonio est inuectus equo, quem candida Didò
Esse sui dederat monumentum, et pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Excipiunt plausu pauidos, gaudentq; tuentes
Dardanidæ, ueterumq; agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti consessum, oculosq; suorum
Lustrauere in equis, signum clamore paratis

E pitides longe dedit, insonuitq; flagello.
O lli discurrêre pares, atq; agmina terni
D iductis soluêre choris, rursusq; uocati
C onuertêre uias, infestaq; tela tulere,
I nde alios ineunt cursus, aliosq; recursus
A duersis spaciis, alternosq; orbibus orbes
I mpediunt, pugnæq; cient simulachra sub armis.
E t nunc terga fugæ nudant, nunc spicula uertunt
I nfensi, facta pariter nunc pace feruntur.
V t quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
P arietibus textum cæcis iter, ancipitemq;
M ille uiis habuisse dolum, qua signa sequendi
F alleret indeprensus, et irremeabilis error,
H aud aliter Teucrum nati uestigia cursu
I mpediunt, texuntq; fugas, et prælia ludo,
D elphinum similes, qui per maria humida nando
C arpathium, Libycumq; secant, ludũtq; per undas.
H unc morem, hos cursus, atq; hæc certamina primus
A scanius longam muris cum cingeret albam
R ettulit, et priscos docuit celebrare Latinos.
Q uo puer ipse modo, secum quo Troia pubes,
A lbani docuere suos, hinc maxima porro
A ccepit Roma, et patrium seruauit honorem,
T roiaq; nunc, pueri Troianum dicitur agmen.
H ac celebrata tenus sancto certamina patri.
H ic primum fortuna fidem mutata nouauit,
D um uariis tumulo referunt solennia ludis,
I rim de cœlo misit Saturnia Iuno
I liacam ad classem, uentosq; aspirat eunti,
Multa mouens, nec dum antiquum saturata dolorem.

Illa uiam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli uisa cito decurrit tramite uirgo.
Conspicit ingentem concursum, et littora lustrat,
Desertosq; uidet portus, classemq; relictam.
At procul in sola secretæ Troades Acta
Amissum Anchisen flebant, cunctæq; profundum
Pontum aspectabant flentes, heu tot uada fessis,
Et tantum superesse maris, uox omnibus una.
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conicit, et faciemq; deæ, uestemq; reponit,
Fit Beroe Ismarii coniunx longæua Dorycli,
Cui genus, et quondam nomen, natiq; fuissent,
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert,
O miseræ, quas non manus, inquit, achaica bello
Traxerit ad letum patriæ sub mœnibus, o gens
Infelix, cui te exitio fortuna reseruat?
Septima post Troiæ excidium iam uertitur æstas,
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa,
Syderaq; emensæ ferimur, dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, et uoluimur undis,
Hic Erycis fines fraterni, atq; hospes Acestes.
Quis prohibet muros iacere, et dare ciuibus urbem?
O patria, et rapti nequicquam ex hoste penates.
Nullá ne iam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes, Xanthum, et Simóenta uidebo?
Quin agite, et mecum infaustas exurite puppes.
Nam mihi Cassandræ per somnum uatis imago
Ardentes dare uisa faces, hic quærite Troiam,
Hic domus est, inquit, uobis nunc tempus agi res.

N ec tantis mora prodigiis, en quattuor aræ
N eptuno, deus ipse faces, animumq́; ministrat.
H æc memorans prima infensum ui corripit ignem,
S ublatáq; procul dextra connixa coruscat,
E t iacit, arrectæ mentes, stupefactáq; corda
I liadum, hic una è multis quæ maxima natu
P yrgó, tot Priami natorum regia nutrix,
N on Beroe uobis, non hæc Rœteia matres
E st Dorycli coniunx, diuini signa decoris,
A rdentesq́; notate oculos, quis spiritus illi,
Q uis uultus, uocisq́; sonus, uel gressus eunti.
I psa egomet dudum Beroen digressa reliqui
A egram indignantem, tali quod sola careret
M unere, nec meritos Anchisæ inferret honores,
H æc effata.
A t matres primo ancipites, oculisq́; malignis
A mbiguæ, spectare rates miserum inter amorem
P ræsentis terræ, fatisq́; uocantia regna,
C um dea se paribus per cælum sustulit alis,
I ngentemq́; fuga secuit sub nubibus arcum.
T um uero attonitæ monstris, actæq́; furore
C onclamant, rapiuntq́; focis penetralibus ignem,
P ars spoliant aras, frondem, ac uirgulta, facesq́;
C oniiciunt, furit immissis Vulcanus habenis
T ranstra per, et remos, et pictas ábiete puppes.
N untius Anchisæ ad tumulum, cuneosq́; theatri
I ncensas perfert naues Eumelus, et ipsi
R espiciunt atram in nimbo uolitare fauillam.
P rimus et Ascanius cursus ut lætus equestres
D ucebat, sic acer equo turbata petiuit

Castra, nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste nouus, quo nunc, quo tenditis? inquit.
Heu miseræ ciues, non hostem, inimicaq; castra
Argiuum, uestras spes uritis, en ego uester
Ascanius. galeam ante pedes proiecit inanem.
Qua ludo indutus belli simulachra ciebat.
Accelerat simul Aeneas, simul agmina Teucrum.
Ast illæ diuersa metu per littora passim
Diffugiunt, syluasq;, et sicubi concaua furtim
Saxa petunt, piget incœpti, lucisq;, suosq;
Mutatæ agnoscunt, excussaq; pectore Iuno est.
Sed non iccirco flammæ, atq; incendia uires
Indomitas posuere, udo sub robore uiuit
Stupa uomens tardum fumum, lentusq; carinas
Est uapor, et toto descendit corpore pestis.
Nec uires heroum, infusaq; flumina prosunt.
Tum pius Aeneas humeris abscindere uestem,
Auxilioq; uocare deos, et tendere palmas,
Iuppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Troianos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos, da flammam euadere classi
Nunc pater, et tenues teucrum res eripe leto
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, dimitte, tuaq; hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit, tonitruq; tremiscunt
Ardua terrarum, et campi, ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, dēsisq; nigerrimus austris
Implenturq; super puppes, semusta madescunt
Robora, restinctus donec uapor omnis, et omnes

Quattuor amissis seruatae à peste carinae.
At pater Aeneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat uersans Siculis ne resideret aruis
Oblitus fatorum, Italas ne capesceret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia pallas
Quem docuit, multaq; insignem reddidit arte,
Haec responsa dabat, uel quae portenderet ira
Magna deum, uel quae fatorum posceret ordo.
Isq; his Aeneam solatus uocibus infit,
Nate dea, quo fata trahunt, retrahuntq;, sequamur,
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
Est tibi Dardanius diuinae stirpis Acestes,
Hunc cape consiliis socium, et coniunge uolentem,
Huic trade, amissis superant qui nauibus, et quos
Pertesum magni incepti, rerumq; tuarum est,
Longaeuosq; senes, ac fessas aequore matres,
Et quicquid tecum inualidum, metuẽsq; pericli est,
Delige, et his habeant terris sine moenia fessi.
Vrbem appellabunt promisso nomine Acestam,
Talibus incensus dictis senioris amici.
Tum uero in curas animus diducitur omnes,
Et nox atra polum bigis subuecta tenebat,
Visa dehinc caelo facies delapsa parentis
Anchisae subito tales effundere uoces.
Nate mihi uita quondam dum uita manebat,
Care magis, nate Iliacis exercite fatis,
Imperio Iouis huc uenio, qui classibus ignem
Depulit, et caelo tandem miseratus ab alto est,
Consiliis pare, quae nunc pulcherrima Nautes

Dat senior, lectos iuuenes, fortissima corda
Defer in Italiam. gens dura, atq; aspera cultu
Debellanda tibi Latio est, Ditis tamen ante
Infernas accede domos, et Auerna per alta
Congressus pete nate meos, non me impia nanq;
Tartara habent, tristésq; umbræ, sed amoena piorũ
Concilia, elysiúmq; colo, huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet.
Tum genus omne tuũ, et quæ dentur mœnia disces.
Iamq; uale. torquet medios nox humida cursus,
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.
Dixerat, et tenuis fugit ceu fumus in auras.
Aeneas, quo deinde ruis? quo proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans cinerem, et sopitos suscitat ignes,
Pergameúmq; larem, et canæ penetralia Vestæ
Farre pio, et plena supplex ueneratur acerra,
Extemplo socios, primúmq; accersit Acestem,
Et Iouis imperium, et cari præcepta parentis
Edocet, et quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis, nec iussa recusat Acestes,
Transcribunt urbi matres, populúmq; uolentem.
Deponunt animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra nouant, flammísq; ambesa reponunt
Robora nauigiis, aptant remósq;, rudentésq;
Exigui numero, sed bello uiuida uirtus.
Interea Aeneas urbem designat aratro,
Sortitúrq; domos, hoc Ilium, et hæc loca Troiæ
Esse iubet, gaudet regno Troianus Acestes,
Indicítq; forum, et patribus dat iura uocatis.

Tunc

Tunc uicina astris Erycino in uertice sedes
Fundatur Veneri idaliæ, tumuloq́; sacerdos,
Et lucus late sacer additur Anchiseo.
Iamq́; dies epulata nouem gens omnis, et aris
Factus honos, placidi strauerunt æquora uenti,
Creber, et aspirans rursus uocat auster in altum.
Exoritur procurua ingens per littora fletus,
Complexi inter se noctemq́;, diemq́; morantur.
Ipsæ iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies, et non tolerabile numen,
Ire uolunt, omnemq́; fugæ perferre laborem,
Quos bonus Aeneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lachrymans commendat Acestæ,
Tres Eryci uitulos, et tempestatibus agnam
Cædere deinde iubet, soluiq́; ex ordine funes,
Ipse caput tonsæ foliis euinctus oliuæ
Stans procul in prora pateram tenet, extaq́; salsos
Porricit in fluctus, ac uina liquentia fundit.
Prosequitur surgens à puppi uentus euntes.
Certatim socii feriunt mare, et æquora uerrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talesq́; effundit pectore questus,
Iunonis grauis ira, et inexaturabile pectus
Cogunt me Neptune preces descendere in omneis,
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla,
Nec Iouis imperio, fatis'ue infracta quiescit,
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Vrbem odiis satis est, nec pœnam trasse per omnē,
Relliquias Troiæ, cineres, atq; ossa peremptæ
Insequitur, causas tanti sciat illa furoris.

Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis,
Quam molem subito excierit, maria omnia cœlo
Miscuit, Aeoliis nequicquam freta procellis.
In regnis hoc ausa tuis.
Prò scelus, ecce etiam Troianis matribus actis
Exussit fœde puppes, et classe subegit
Amissa socios ignotæ linquere terræ.
Quod superest, oro. liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim,
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti,
Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis, merui quoq;, sæpe furores
Compressi, et rabiem tantam cœliq;, marisq;,
Nec minor in terris, Xanthum, Simóentáq; testor,
Aeneæ mihi cura tui, cum troia Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentq; repleti
Amnes, nec reperire uiam, atq; euoluere posset
In mare se Xanthus, Pelidæ tunc ego forti
Congressum Aeneam, nec diis, nec uiribus æquis
Nube caua eripui, cuperem cum uertere ab imo
Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.
Nunc quoq; mens eadem perstat mihi, pelle timores
Tutus quos optas portus accedet Auerni,
Vnus erit tantum, amissum quem gurgite quæres,
Vnum pro multis dabitur caput.
His ubi læta deæ permulsit pectora dictis,
Iungit equos curru genitor, spumantiáq; addit
Frena feris, manibusq; omneis effundit habenas,

Caeruleo per summa leuis uolat aequora curru,
Subsidunt undae, tumidum'q; sub axe tonanti
Sternitur aequor aquis, fugiunt uasto aethere nimbi,
Tum uariae comitum facies, immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inous'q; Palaemon,
Tritones'q; citi, Phorci'q; exercitus omnis,
Laeua tenent Thetis, et melite, Panopea'q; uirgo,
Nise'q;, Spio'q;, Thalia'q;, Cymodoce'q;,
Hic patris Aeneae suspensam blanda uicissim
Gaudia pertentant mentem, iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia uelis.
Unà omnes fecere pedem, pariter'q; sinistros,
Nunc dextros soluêre sinus, unà ardua torquent
Cornua, detorquent'q;, ferunt sua flamina classem,
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen, ad hunc alii cursum contendere iussi.
Iam'q; ferè mediam coeli nox humida metam
Contigerat, placida laxabant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautae,
Cum leuis aethereïs delapsus Somnus ab astris
Aera dimouit tenebrosum, et dispulit umbras,
Te Palinure petens, tibi tristia somnia portans
Insonti, puppi'q; deus consedit in alta,
Phorbanti similis, fudit'q; has ore loquelas,
Iaside Palinure, ferunt ipsa aequora classem,
Aequatae spirant aurae, datur hora quieti,
Pone caput, fessos'q; oculos furare labori,
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo,
Cui uix attollens Palinurus lumina fatur,
Méne salis placidi uultum, fluctus'q; quietos

Ignorare iubes? mé ne huic confidere monstro
Aeneam? credam quid enim fallacibus austris?
Et cœli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat, clauumq; affixus, et hærens
Nusquam amittebat, oculosq; sub astra tenebat.
Ecce deus ramum lethæo rore madentem,
Viq; soporatum Stygia super utraq; quassat
Tempora, cunctantiq; natantia lumina soluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus,
Et super incumbens, cum puppis parte reuulsa,
Cumq; gubernaclo liquidas proiecit in undas
Præcipitem, ac socios nequicquam sæpe uocantem.
Ipse uolans, tenues se sustulit ales in auras.
Currit iter tutum, non secius æquore classis,
Promissisq; patris Neptuni interrita fertur.
Iamq; adeo scopulos Sirenum aduecta subibat
Difficiles quondam, multorumq; ossibus albos.
Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant,
Cum pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, casuq; animum concussus amici,
O nimium cœlo, et pelago confise sereno,
Nudus, et ignota Palinure iacebis arena.

P.O.N. in sextum Aeneidos librum, argumentum.

Q uæruntur sexto manes, et tartara Ditis.
C umas deinde uenit. fert hinc responsa Sibyllæ.
M isenum sepelit, mons seruat nomen humati.
R amum etiam diuum placato numine portat,
E t uates longæua unà descendit Auernum.
A gnoscit Palinurum, et ibi solatur Elisam,
D eiphobumq; uidet lacerum crudeliter ora.
V mbrarum pœnas discit, narrante Sibylla.
C onuenit Anchisen penitus in ualle uirenti,
A gnoscitq; suam prolem, monstrante parente.
H æc ubi percepit, graditur, sociosq; reuisit.

P.V.M. AENEIDOS LIBER SEXTVS.

Æneæ iter ad antrum Sibyllæ, inde ad inferos. utrobique instanti
ꝑicula, futuriq; belli euentum ꝑdiscit.

S Ic fatur lachrymans, classiq; im
mittit habenas,
Et tandem Euboicis Cumarum al
labitur oris.
Obuertunt pelago proras, tum dē
te tenaci
A nchora fundabat naueis, et littora curuæ
P rætexunt puppes, iuuenum manus emicat ardens
L ittus in Hesperium, quærit pars semina flammæ
A bstrusa in uenis silicis, pars densa ferarum
T ecta rapit, syluas, inuentaq; flumina monstrat.
A t pius Aeneas arces, quibus altus Apollo
P ræsidet, horrendæq; procul secreta Sibyllæ,

Antrum immane petit, magnã cui mẽtem, animum'q;
Delius inspirat uates, aperit'q; futura.
Iam subeunt Triuiæ lucos, atq; aurea tecta.
Dædalus (ut fama est) fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,
Insuetum per iter gelidas enauit ad Arctos,
Chalcidicaq; leuis tandem superastitit arce.
Redditus his primum terris tibi Phœbe sacrauit
Remigium alarum, posuit'q; immania templa.
In foribus letum Androgeo, tum pendere pœnas
Cecropidæ iussi miserum septena quotannis
Corpora natorum, stat ductis sortibus urna.
Contra elata mari respondet Gnosia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostaq; furto
Pasiphae, mixtum'q; genus, proles'q; biformis,
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus, et inextricabilis error.
Magnum Reginæ, sed enim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti, ambages'q; resoluit,
Cæca regens filo uestigia, tu quoq; magnam
Partem opere in tanto (sineret dolor) Icare haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro,
Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnem
Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates
Afforet, atq; unà Phœbi, Triuiæ'q; sacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi,
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit.
Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Aeneam, nec sacra morantur

Iuſſa uiri. Teucros uocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum
Vnde ruunt totidem uoces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum Virgo poſcere fata
Tempus ait, Deus ecce Deus, cui talia fanti
Ante fores ſubito non uultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ, ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, maiorq́; uideri,
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando
Iam propiore Dei. ceſſas in uota, precesq́;
Tros ait Aenea ceſſas, nec enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus, et talia fata
Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, fuditq́; preces Rex pectore ab imo,
Phœbe graues Troiæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela, manusq́;
Corpus in Aeacidæ, magnas obeuntia terras
Tot maria intraui duce te, penitusq́; repoſtas
Maßylum gentes, prætentaq́; Syrtibus arua.
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras,
Hac Troiana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoq; pergameæ iam fas eſt parcere genti
Diiq́;, Deæq́; omnes, quibus obſtitit Ilium, et ingens
Gloria Dardaniæ, tuq́; o ſanctiſſima uates
Præſcia uenturi da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Errantesq́; deos, agitataq́; numina Troiæ.
Tum Phœbo, et Triuiæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtosq́; dies de nomine Phœbi.

T e quoq; magna manent regnis penetralia nostris,
H ic ego nanq; tuas sortes, arcanáq; fata
D icta meæ genti ponam, lectosq; sacrabo
A lma uiros, foliis tantum ne nomina manda,
N e turbata uolent rapidis ludibria uentis,
I psa canas, oro, finem dedit ore loquendi.
A t Phœbi non dum patiens immanis in antro
B acchatur uates, magnum si pectore possit
E xcussisse deum, tanto magis ille fatigat
O s rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
O stia iamq; domus patuere ingentia centum
S ponte sua, uatisq; ferunt responsa per auras,
O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
S ed terra grauiora manent, in regna Lauini
D ardanidæ uenient, mitte hanc de pectore curam,
S ed non et uenisse uolent, bella horrida, bella,
E t Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
N on Simóis tibi, nec Xanthus, nec dorica castra
D efuerint, alius Latio iam partus Achilles,
N atus et ipse Dea, nec Teucris addita Iuno
V squam aberit, cum tu supplex in rebus egenis,
Q uas gentes Italum, aut quas non oraueris urbes?
C ausa mali tanti coniunx iterum hospita Teucris,
E xterniq; iterum thalami.
T úne cede malis, sed contra audentior ito,
Q ua tua te fortuna sinet, uia prima salutis,
Q uod minime reris, Graia pandetur ab urbe.
T alibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
H orrendas canit ambages, antróq; remugit,
O bscuris uera inuoluens, ea frena furenti

[E]nallage tempo-
[r]is pro excutere.
[c]orda Enallage
numeri.
[O]stia cētum. Hy-
perbole nūs deter-
minatus pro īn-
determinato.

Concutit, et stimulos sub pectore uertit Apollo.
Vt primum cessit furor, et rabida ora quierunt,
Incipit Aeneas Heros, Non ulla laborum
O Virgo noua mi facies, inopina'ue surgit,
Omnia præcepi, atq; animo mecum ante peregi.
Vnum oro (quando hic inferni ianua regis
Dicitur, et tenebrosa palus Acheronte refuso)
Ire ad conspectum cari genitoris, et ora
Contingat, doceas iter, et sacra ostia pandas,
Illum ego per flammas, et mille sequentia tela
Eripui his humeris, medio'q; ex hoste recepi,
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atq; omnes pelagi'q; minas, cœli'q; ferebat
Inualidus, uires ultra, sortem'q; senectæ.
Quin ut te supplex peterem, et tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat, nati'q;, patris'q;
Alma precor miserere, potes nanq; omnia, nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus
Threicia fretus cithara, fidibus'q; canoris,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
It'q;, redit'q; uiam toties, quid Theséa magnum?
Quid memorē Alciden? et mi genus ab Ioue summo.
Talibus orabat dictis, aras'q; tenebat.
Tunc sic orsa loqui uates, Sate sanguine diuum
Tros Anchisiade, facilis descensus Auerni,
Noctes, atq; dies patet atri ianua Ditis,
Sed reuocare gradum, superas'q; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. pauci, quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus.

D iis geniti potuere. tenent media omnia syluæ,
C ocytusq; sinu labens circunfluit atro,
Q uod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
B is stygios innare lacus, bis nigra uidere
T artara, et insano iuuat indulgere labori,
A ccipe quæ peragenda prius, latet arbore opaca
A ureus, et foliis, et lento uimine ramus,
I unoni infernæ dictus sacer, hunc tegit omnis
L ucus, et obscuris claudunt conuallibus umbræ.
S ed non ante datur telluris operta subire,
A uricomos quàm quis decerpserit arbore fœtus.
H oc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
I nstituit, primo auulso non deficit alter
A ureus, et simili frondescit uirga metallo.
E rgo alte uestiga oculis, et rite repertum
C arpe manu, nanq; ipse uolens, facilisq; sequetur,
S i te fata uocant, aliter non uiribus ullis
V incere, nec duro poteris conuellere ferro.
P ræterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(H eu nescis) totamq; incæstat funere classem,
D um consulta petis, nostroq; in limine pendes.
S edibus hunc refer ante suis, et conde sepulchro.
D uc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.
S ic demum lucos Stygios, regna inuia uiuis
A spicies. dixit, pressoq; obmutuit ore.
A eneas mœsto defixus lumina uultu
I ngreditur linquens antrum, cæcosq; uolutat
E uentus animo secum, cui fidus Achates
I t comes, et paribus curis uestigia figit.
M ulta inter sese uario sermone ferebant,

Quem socium exanimem uates, quod corpus humandum
Diceret, atq; illi Misenum in littore sicco,
Vt uenêre, uident indigna morte peremptum.
Misenum Aeoliden, quo non præstantior alter
Aere ciere uiros, Martemq; accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum,
Et lituo pugnas insignis obibat, et hasta.
Postquam illum uictor uita spoliauit Achilles,
Dardanio Aeneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus.
Sed tum forte caua, dum personat æquora concha
Demens, et cantu uocat in certamina diuos,
Aemulus exceptum Triton (si credere dignum est).
Inter saxa uirum spumosa immerserat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant,
Præcipue pius Aeneas, tum iussa Sibyllæ
Haud mora festinant flentes, arámq; sepulchri
Congerere arboribus, cœlóq; educere certant.
Itur in antiquam syluam, stabula alta ferarum
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæq; trabes, Cuneis et fissile robur
Scinditur, ac uoluunt ingentes montibus ornos.
Necnon Aeneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusq; accingitur armis,
Atq; hæc ipse suo tristi cum corde uolutat,
Aspectans syluam immensam, et sic forte precatur.
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto, quando omnia uere
Heu nimium de te uates Misene locuta est.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ,

Ipſa ſub ora uiri cœlo uenêre uolantes,
Et uiridi ſedere ſolo, tum maximus heros
Maternas agnoſcit aues, lætusq; precatur.
Eſte duces, o ſiqua uia eſt, curſumq; per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem diues opacat
Ramus humum, tuq; o dubiis ne defice rebus
Alma parens. Sic effatus ueſtigia preſſit,
Obſeruans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant
Paſcentes, illæ tantum prodire uolando,
Quantum acie poſſent oculi ſeruare ſequentum.
Inde ubi uenêre ad fauces graue olentis Auerni,
Tollunt ſe celeres, liquidumq; per aera lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſyluis brumali frigore uiſcum
Fronde uirere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circundare truncos,
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice, ſic leni crepitabat bractea uento.
Corripit extemplo Aeneas, auidusq; refringit
Cunctantem, et uatis portat ſub tecta Sibyllæ,
Nec minus interea Miſenum in littore Teucri
Flebant, et cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tedis, et robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, et ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantq; ſuper fulgentibus armis;
Pars calidos latices, et ahena undantia flammis
Expediunt, corpusq; lauant frigentis, et ungunt.
Fit gemitus, tum membra toro defleta reponunt,

P urpureasq́; super uestes uelamina nota
C oniiciunt: pars ingenti subiere pheretro
T riste ministerium, et subiectam more parentum
A uersi tenuere facem: congesta cremantur
T urea dona, dapes, fuso crateris oliuo.
P ostquam collapsi cineres, et flamma quieuit,
R elliquias uino, et bibulam lauere fauillam,
O ssáq; lecta cado texit Chorineus aheno.
I dem ter socios pura circuntulit unda,
S pargens rore leui, et ramo felicis oliuæ,
L ustrauitq́; uiros, dixitq́; nouissima uerba.
A t pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
I mposuit, suáq; arma uiro, remumq́;, tubamq́;
M onte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
D icitur, æternumq́; tenet per secula nomen.
H is actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
S pelunca alta fuit, uastoq́; immanis hiatu,
S crupea, tuta lacu nigro, nemorumq́; tenébris,
Q uam super haud ullæ poterant impune uolantes
T endere iter pennis, talis sese halitus atris
F aucibus effundens supera ad conuexa ferebat.
V nde locum Graii dixerunt nomine A'ornon.
Q uattuor hic primum nigrantes terga iuuencos
C onstituit, frontiq́; inuergit uina sacerdos,
E t summas carpens media inter cornua setas,
I gnibus imponit sacris libamina prima,
V oce uocans Hecaten, cœloq́;, Ereboq́; potentem.
S upponunt alii cultros, tepidumq́; cruorem
S uscipiunt pateris. ipse atri uelleris agnam
A eneas matri Eumenidum, magnæq́; sorori

Ense ferit, sterilemq́; tibi Proserpina uaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras.
Et solida imponit taurorum uiscera flammis,
Pingue superq́; oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi sub lumina solis, et ortus
Sub pedibus mugire solum, et iuga cœpta moueri
Syluarum, uisæq́; canes ululare per umbram,
Aduentante dea, procul o procul este profani,
Conclamat uates, totoq́; absistite luco,
Tuq́; inuade uiam, uaginaq́; eripe ferrum.
Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.
Tantum effata furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis uadentem passibus æquat.
Dii, quibus imperium est animarũ, umbræq́; silẽtes,
Et Chaos, et Phlegéthon, loca nocte silentia late,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine uestro
Pandere res alta terra, et caligne mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per umbras,
Perq́; domos Ditis uacuas, et inania regna.
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in syluis, ubi cœlum condidit umbra
Iuppiter, et rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum, primisq́; in faucibus orci
Luctus, et ultrices posuere cubilia curæ,
Pallentesq́; habitant morbi, tristisq́; senectus,
Et metus, et malesuada fames, et turpis egestas
Terribiles uisu formæ, letumq́;, laborq́;.
Tum consanguineus leti sopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumq́; aduerso in limine bellum,
Ferreiq́;, Eumenidum thalami, et discordia demens

Vipereum crinem uittis innexa cruentis.
In medio ramos, annosáq; brachia pandit
Vlmus opaca, ingens, quam sedem somnia uulgo
Vana tenere ferunt, foliisq́; sub omnibus hærent,
Multáq; præterea uariarum monstra ferarum.
Centauri in foribus stabulant, Scyllæq́; biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum stridens, flammisq́; armata Chimæra.
Gorgones, Harpyiæq́;, et forma Tricorporis umbræ.
Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictámq; aciem uenientibus offert,
Et ni docta comes tenues sine corpore uitas
Admoneat uolitare caua sub imagine formæ,
Irruat, et frustra ferro diuerberet umbras.
Hinc uia Tartarei quæ fert Acherontis ad undas,
Turbidus hic cœno, uastáq; uoragine gurges
Aestuat, atq; omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, et flumina seruat
Terribili squalore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta iacet, stant lumina flamma.
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, uelisq́; ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba
Iam senior, sed cruda deo, uiridisq́; senectus,
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres, atq; uiri, defunctáq; corpora uita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæq́; puellæ;
Impositiq́; rogis iuuenes ante ora parentum,
Quam multa in syluis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto

Quam multæ glomerantur aues, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantq; manus ripæ ulterioris amore.
Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.
Ast alios longe summotos arcet arena,
Aeneas (miratus enim, motusq; tumultu.)
Dic ait o uirgo, quid uult concursus ad amnem?
Quidue petunt animæ? uel quo discrimine ripas
Hæ linquunt? illæ remis uada liuida uerrunt?
Olli sic breuiter fata est longæua sacerdos,
Anchisa generate, deum certissima proles,
Cocyti stagna alta uides, Stygiamq; paludem,
Dii cuius iurare timent, et fallere numen,
Hæc oīs, quam cernis, inops, inhumataq; turba est,
Portitor ille, Charon, hi, quos uehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Transportare, priusquam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, uolitantq; hæc littora circum.
Tum demum admissi, stagna exoptata reuisunt.
Constitit Anchisa satus, et uestigia pressit,
Multa putans, sortemq; animo miseratus iniquam.
Cernit ibi mœstos, et mortis honore carentes
Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem,
Quos simul à Troia uentosa per æquora uectos,
Obruit auster, aqua inuoluens nauemq;, uirosq;.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat,
Qui libyco nuper cursu, dum sydera seruat,
Exciderat puppi mediis effusus in undis,
Hunc ubi uix multa mœstum cognouit in umbra,

Sic prior

Sic prior alloquitur. Quis te Palinure deorum
Eripuit nobis? medioq́; sub æquore mersit?
Dic age, nanq; mihi fallax haud ante repertus
Hoc uno responso animum delusit Apollo,
Qui fore te ponto incolumem, finesq́; canebat
Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est?
Ille autem, neq; te Phœbi cortina fefellit
Dux Anchisiade, nec me deus æquore mersit,
Nanq; gubernaclum multa ui forte reuulsum,
Cui datus hærebam custos, cursusq́; regebam,
Præcipitans traxi mecum, maria aspera iuro,
Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
Quàm te ne spoliata armis, excussa magistro,
Deficeret nauis tantis surgentibus undis.
Tres notus hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me uiolentus aqua, uix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda,
Paulatim adnabam terræ, iam tuta tenebam,
Ni gens crudelis madida cum ueste grauatum,
Prensantemq́; uncis manibus capita aspera montis,
Ferro inuasisset, prædamq́; ignara putasset,
Nunc me fluctus habet, uersantq́; in littore uenti,
Quod te per cœli iucundum lumen, et auras,
Per genitorem oro, per spem surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Iniice, nanq; potes, portusq́; require Velinos,
Aut tu, si qua uia est, si quam tibi diua creatrix
Ostendit, neq; enim credo sine numine diuum
Flumina tanta paras, Stygiamq́; innare paludem,
Da dextram misero, et tecum me tolle per undas,

S edibus ut saltem placidis in morte quiescam.
T alia fatus erat, cœpit cum talia uates,
V nde hæc o Palinure tibi tam dira cupido?
T u stygias inhumatus aquas, amnemq; seuerum
E umenidum aspicies? ripam'ue iniussus abibis?
D esine fata deum flecti sperare precando,
S ed cape dicta memor duri solatia casus,
N am tua finitimi longe, lateq; per urbes
P rodigiis acti cœlestibus ossa piabunt,
E t statuent tumulum, et tumulo solennia mittent,
A eternumq; locus Palinuri nomen habebit.
H is dictis curæ emotæ, pulsusq; parumper
C orde dolor tristi, gaudet cognomine terra.
E rgo iter inceptum peragunt, fluuioq; propinquant
N auita quos iam inde, ut Stygia prospexit ab unda
P er tacitum nemus ire, pedemq; aduertere ripæ,
S ic prior aggreditur dictis, atq; increpat ultro,
Q uisquis es armatus, qui nostra ad flumina tendis,
F are age quid uenias, iã istinc et comprime gressum,
V mbrarum hic locus est, somni, noctisq; soporæ,
C orpora uiua nefas Stygia uectare carina.
N ec uero Alciden me sum lætatus euntem
A ccepisse lacu, nec Thesea, Pirithoumq;,
D iis quanquam geniti, atq; inuicti uiribus essent.
T artareum ille manu custodem in uincla petiuit
I´ psius à solio regis, traxitq; trementem,
H i dominam Ditis thalamo deducere adorti,
Q uem contra breuiter fata est Amphrysia uates
N ullæ hic insidiæ tales, absiste moueri,
N ec uim tela ferunt, licet ingens ianitor antro

Aeternum latrans exangues terreat umbras.
Casta licet patrui seruet Proserpina limen.
Troius Aeneas pietate insignis, et armis,
Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras,
Si te nulla mouet tantae pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum qui ueste latebat)
Agnoscas, tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his. ille admirans uenerabile donum
Fatalis uirgae longo post tempore uisum,
Caeruleam aduertit puppim, ripaeq; propinquat.
Inde alias animas, quae per iuga longa sedebant,
Deturbat, laxatq; foros, simul accipit alueo
Ingentem Aeneam, gemuit sub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimosa paludem.
Tandem trãs fluuium incolumes, uatemq;, uirumq;,
Informi limo, glaucaq; exponit in ulua.
Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
Personat, aduerso recubans immanis in antro,
Cui uates horrere uidens iam colla colubris,
Melle soporatam, et medicatis frugibus offam
Obiicit, ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atq; immania terga resoluit
Fusus humi, totoq; ingens extenditur antro.
Occupat Aeneas aditum custode sepulto,
Euaditq; celer ripam irremeabilis undae.
Continuo auditae uoces, uagitus et ingens,
Infantumq; animae flentes in limine primo,
Quos dulcis uitae exortes, et ab ubere raptos
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo,
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.

Nec uero hæ sine sorte datæ, sine iudice sedes.
Quæsitor Minos urnam mouet, ille silentum
Conciliumq; uocat, uitasq; et crimina discit,
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemq; perosi
Proiecere animas, quam uellent æthere in alto
Nunc et pauperiem, et duros perferre labores.
Fata obstant, tristiq; palus innabilis unda
Alligat, et nouies Styx interfusa coercet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti cælant calles, et myrtea circum
Sylua tegit, curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædram, Procrinq; locis, mœstamq; Eriphylen
Crudelis nati monstrantem uulnera cernit,
Euadnenq;, et Pasyphaen, his Laodomia
It comes, et iuuenis quondã, nunc fœmina Cæneus,
Rursus et in ueterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens à uulnere Didò
Errabat sylua in magna, quam Troius heros,
Vt primum iuxta stetit, agnouitq; per umbram
Obscuram, qualem primo qui surgere mense,
Aut uidet, aut uidisse putat per nubila lunam,
Demisit lachrymas, dulciq; affatus amore est,
Infelix Didò, uerus mihi nuntius ergo
Venerat extinctam, ferroq; extrema secutam.
Funeris heu tibi causa fui, per sydera iuro,
Per superos, et si qua fides tellure sub ima est,
Inuitus regina tuo de littore cessi.

Sed me iussa deum, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca senta situ cogunt, noctem'q; profundam,
Imperiis egere suis, nec credere quiui,
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, te'q; aspectu ne subtrahe nostro.
Quem fugis? extremũ fato, quod te alloquor, hoc est,
Talibus Aeneas ardentem, et torua tuentem
Lenibat dictis animum, lachrymas'q; ciebat,
Illa solo fixos oculos auersa tenebat.
Nec magis incœpto uultus sermone mouetur,
Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atq; inimica refugit
In nemus umbriferum, coniunx ubi Pristinus illi
Respondet curis, æquat'q; Sichæus amorem.
Nec minus Aeneas casu percussus iniquo
Prosequitur lachrymans lõge, et miseratus euntẽ est.
Inde datum molitur iter, iam'q; arua tenebant
Vltima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, et Adrasti pallentis imago.
Hic multum fleti ad superos, bello'q; caduci
Dardanidæ, quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucum'q;, Médonta'q;, Thersilochum'q;,
Treis Antenoridas, Cereri'q; sacrum Polybetem,
Idæum'q; etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextra, leua'q; frequentes,
Nec uidisse semel satis est, iuuat usq; morari,
Et conferre gradum, et ueniendi discere causas.
At Danaum proceres, Agamemnoniæ'q; phalanges
Vt uidere uirum, fulgentia'q; arma per umbras,

I ngenti trepidare metu, pars uertere terga,
C eu quondam petiere rates, pars tollere uocem
E xiguam, inceptus clamor frustratur hiantes,
A tq; hic Priamiden laniatum corpore toto
D eiphobum uidit lacerum crudeliter ora,
O ra, manusq́; ambas, populataq́; tempora raptis
A uribus, et truncas inhonesto uulnere nares.
V ix adeo agnouit pauitantem, et dira tegentem
S upplicia, et notis compellat uocibus ultro.
D eiphobe armipotens, genus alto à sanguine Teucri,
Q uis tam crudeles optauit sumere pœnas?
C ui tantum de te licuit? mihi fama suprema
N octe tulit fessum uasta de cæde pelasgum
P rocubuisse super confusæ stragis aceruum.
T um egomet tumulum Rhoeteo in littore inanem,
C onstitui, et magna manes ter uoce uocaui.
N omen, et arma locum seruant, te amice nequiui
C onspicere, et patria decedens ponere terra,
A tq; hic Priamides, Nihil o tibi amice relictum,
O mnia Deiphobo soluisti, et funeris umbris,
S ed me fata mea, et scelus exitiale lacænæ
H is mersere malis. illa hæc monumenta reliquit.
N anq; ut supremam falsa inter gaudia noctem
E gerimus, nosti, et nimium meminisse necesse est,
C um fatalis equus saltu super ardua uenit
P ergama, et armatum peditem grauis attulit aluo,
I lla chorum simulans, euanteis Orgia circum
D ucebat Phrygias, flammam media ipsa tenebat
I ngentem, et summa Danaos ex arce uocabat.
T um me confectum curis, somnoq́; grauatum

I nfelix habuit thalamus, pressitq́; iacentem
D ulcis, et alta quies, placidæq́; simillima morti.
E gregia interea coniunx arma omnia tectis
E mouet, et fidum capiti subduxerat ensem,
I ntra tecta uocat Menelaum, et limina pandit.
S cilicet id magnum sperans fore munus amanti,
E t famam extingui ueterum sic posse malorum.
Q uid moror? irrumpũt thalamo, comes additur unà
H ortator scelerum Aeolides. Dii talia Graiis
I nstaurate, pio si pœnas ore reposco.
S ed te qui uiuum casus age fare uicissim,
A ttulerint, pelagi ne uenis erroribus actus?
A n monitu diuum, an quæ te fortuna fatigat?
V t tristeis sine sole domos, loca turbida adires?
H ac uice sermonum roseis aurora quadrigis
I am medium æthereo cursu traiecerat axem,
E t fors omne datum traherent per talia tempus,
S ed comes admonuit, breuiterq́; affata Sibylla est.
N ox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas,
H ic locus est, parteis ubi se uia findit in ambas,
D extera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit,
H ac iter Elysium nobis, at leua malorum
E xercet pœnas, et ad impia tartara mittit.
D eiphobus contra, Ne sæui magna sacerdos,
D iscedam, explebo numerum, reddarq́; tenebris.
I decus i nostrum, melioribus utere fatis,
T antum effatus, et in uerbo uestigia torsit.
R espicit Aeneas subito, et sub rupe sinistra
M œnia lata uidet, triplici circundata muro,
Q uæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis.

Tartareus Phlegéthon, torquetq; sonantia saxa.
Porta aduersa ingens, solidóq; adamante columnæ,
Vis ut nulla uirum, non ipsi excindere ferro
Cœlicolæ ualeant, stat ferrea turris ad auras.
Tisiphoneq; sedens, palla succincta cruenta
Vestibulum exomnis seruat noctesq;, diesq;,
Hinc exaudiri gemitus, et sæua sonare
Verbera, tum stridor ferri, tractæq; catenæ.
Constitit Aeneas, strepitumq; exterritus hausit,
Quæ scelerum facies o Virgo effare, quibus ue
Vrgentur pœnis, quis tantus plangor ad auras?
Tum uates sic orsa loqui, Dux inclyte Teucrum,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen,
Sed me cum lucis Hecate præfecit Auernis,
Ipsa deum pœnas docuit, perq; omnia duxit.
Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna
Castigatq;, auditq; dolos, subigitq; fateri,
Quæ quis apud superos furto lætatus inani
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuo sonteis ultrix accincta flagello
Tisiphóne quatit insultans, toruosq; sinistra
Intentans angueis, uocat agmina sæua sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
Panduntur portæ, cernis custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina seruet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sæuior intus habet sedem, tum tartarus ipse
Bis patet in præceps, tantum tenditq; sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes

F ulmine deiecti, fundo uoluuntur in imo.
H ic et Aloidas geminos, immania uidi
C orpora, qui manibus magnum rescindere cœlum
A ggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.
V idi et crudeleis dantem Salmonéa pœnas,
D um flammas Iouis, et sonitus imitatur olympi,
Q uattuor hic inuectus equis, et lampáda quassans
P er Graium populos, mediæq; per Elidis urbem
I bat ouans, diuumq; sibi poscebat honorem
D emens, qui nimbos, et non imitabile fulmen
A ere, et cornipedum cursu simularat equorum.
A t pater omnipotens densa inter nubila telum
C ontorsit, non ille faces, non fumea tedis
L umina, præcipitemq; immani turbine adegit.
N ecnon et Tityon terræ omnipotentis alumnum
C ernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
P orrigitur, rostroq; immanis uultur obunco
I mmortale iecur tundens, fœcundaq; pœnis
V iscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto
P ectore, nec fibris requies datur ulla renatis.
Q uid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumq;?
Q uos super atra silex, iam iam lapsura cadenti
I mminet assimilis? lucent genialibus altis
A urea fulcra toris, epulæq; ante ora paratæ
R egifico luxu, furiarum maxima iuxta
A ccubat, et manibus prohibet contingere mensas,
E xurgitq; facem attollens, atq; intonat ore.
H ic quibus inuisi fratres, dum uita manebat,
P ulsatus ue parens, et fraus innexa clienti,
A ut qui diuitiis soli incubuere repertis,

Nec partem poſuere ſuis, quæ maxima turba eſt,
Quiq́; ob adulterium cæſi, quiq́; arma ſecuti
Impia, nec ueriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam expectant, ne quære doceri,
Quã pœnã, aut quæ forma uiros, fortunáue merſit.
Saxum ingens uoluunt alii, radiiſq́; rotarum
Diſtricti pendent. ſedet, æternumq́; ſedebit
Infelix Theſeus, Phlegyaſq́; miſerrimus omneis
Admonet, et magna teſtatur uoce per umbras,
Diſcite iuſtitiam moniti, et non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq́; potentem
Impoſuit, fixit leges pretio, atq; refixit.
Hic thalamum inuaſit natæ, uetitoſq́; hymenæos.
Auſi omnes immane nefas, auſoq́; potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraq́; centum,
Ferrea uox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæua ſacerdos,
Sed iam age carpe uiam, et ſuceptum perfice munus,
Acceleremus ait, Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atq; aduerſo in fornice portas,
Hæc ubi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat, et pariter greſſi per opaca uiarum
Corripiunt ſpacium mediũ, foribuſq́; propinquant.
Occupat Aeneas aditum, corpuſq́; recenti
Spargit aqua, ramumq́; aduerſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere diuæ,
Deuenêre locos lætos, et amœna uireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſq́; beatas.
Largior hic campos æther, et lumine ueſtit,

Purpureo, solemq; suum, sua sydera norunt,
Pars in gramineis exercent membra palæstris,
Contendunt ludo, et fulua luctantur arena,
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt,
Necnon Threicius longa cum ueste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina uocum,
Iamq; eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum, Teucri pulcherrima proles,
Magnanimi heroes nati melioribus annis,
Ilusq;, Assaracusq;, et Troiæ Dardanus author.
Arma procul, currusq; uirum miratur inanes.
Stant terræ defixæ hastæ, passimq; soluti
Per campos pascuntur equi, quæ gratia currum,
Armorumq; fuit uiuis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit ecce alios dextra, leuaq; per herbam
Vescentes, lætumq; choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus, unde superne,
Plurimus Eridani per syluam uoluitur amnis.
Hic manus ob patriam pugnando uulnera passi,
Quiq; sacerdotes casti dum uita manebat,
Quiq; pii uates, et Phœbo digna locuti,
Inuentas aut qui uitam excoluere per arteis,
Quiq; sui memores alios fecere merendo,
Omnibus iis niuea cinguntur tempora uitta,
Quos circunfusos sic est affata Sibylla,
Musæum ante omnes, medium nam plurima turba
Hunc habet, atq; humeris extantem suspicit altis.
Dicite felices animæ, tuq; optime uates,
Quæ regio Anchisen, quis habet locus. illius ergô

Venimus, et magnos Erebi tranauimus amnes,
Atq; huic responsum paucis ita reddidit heros,
Nulli certa domus, lucis habitamus opacis,
Riparumq́; toros, et prata recentia riuis
Incolimus, sed uos (si fert ita corde uoluptas)
Hoc superate iugum, et facili iam tramite sistam.
Dixit, et ante tulit gressum, camposq́; nitenteis
Desuper ostentat, dehinc summa cacumina linquunt.
At pater Anchises penitus conualle uirenti
Inclusas animas, superumq́; ad lumen ituras,
Lustrabat studio recolens, omnemq́; suorum
Forte recensebat numerum, carosq́; nepotes,
Fataq́;, fortunasq́; uirum, moresq́;, manusq́;,
Isq́; ubi tendentem aduersum per gramina uidit
Aenean, alacreis palmas utrasq; tetendit,
Effusæq; genis lachrymæ, et uox excidit ore,
Venisti tandem, tuaq́; expectata parenti
Vicit iter durum pietas, datur ora tueri
Nate tua, et notas audire, et reddere uoces.
Sic equidem ducebam animo, rebarq́; futurum,
Tempora dinumerans, nec me mea cura fefellit,
Quas ego te terras, et quanta per æquora uectum
Accipio? quantis iactatum nate periclis?
Quam metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent.
Ille autem, tua me genitor, tua tristis imago
Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes, da iungere dextram,
Da genitor, teq́; amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum

T er frustra comprensa manus effugit imago
P ar leuibus uentis, uolucriq; simillima somno.
I nterea uidet Aeneas in ualle reducta
S eclusum nemus, et uirgulta sonantia syluis,
L ethæumq;, domos placidas qui prænatat, amnem,
H unc circum innumeræ gentes, populiq; uolabant,
A c uelutiin pratis, ubi apes æstate serena
F loribus insidunt uariis, et candida circum
L ilia funduntur, strepit omnis murmure campus.
H orrescit uisu subito, causasq; requirit
I nscius Aeneas, quæ sint ea flumina porro,
Q ui ue uiri tanto complerint agmine ripas,
T um pater Anchises, animæ, quibus altera fato
C orpora debentur, lethæi ad fluminis undam
S ecuros latices, et longa obliuia potant,
H as equidem memorare tibi, atq; ostendere corám,
I ampridem hanc prolem cupio enumerare meorũ,
Q uo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater, an ne aliquas ad cœlũ hinc ire putandũ est
S ublimeis animas? iterumq; ad tarda reuerti
C orpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
D icam equidem, nec te suspensum nate tenebo.
S uspicit Anchises, atq; ordine singula pandit.
P rincipio cœlum, ac terras, camposq; liquenteis,
L ucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
S piritus intus alit, totamq; infusa per artus
M ens agitat molem, et magno se corpore miscet.
I nde hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantũ,
E t quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus,
I gneus est ollis uigor, et cœlestis origo

S emnibus, quantum non noxia corpora tardant.
T erreniq; hebetant artus, moribundaq; membra,
H inc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudētq;, nec auras
R espiciunt clausæ tenebris, et carcere cæco.
Q uin et supremo cum lumine uita reliquit,
N on tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
C orporeæ excidunt pestes, penitusq; necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
E rgo exercentur pœnis, ueterumq; malorum
S upplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
S uspensæ ad uentos, aliis sub gurgite uasto
I nfectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Q uisq; suos patimur manes, exinde per amplum
M ittimur Elysium, et pauci læta arua tenemus,
D onec longa dies perfecto temporis orbe
C oncretam exemit labem, purumq; reliquit
A ethereum sensum, atq; aurai simplicis ignem,
H as omnes, ubi mille rotam uoluêre per annos,
L ethæum ad fluuium deus euocat agmine magno.
S cilicet immemores supera ut conuexa reuisant,
R ursus et incipiant in corpora uelle reuerti,
D ixerat Anchises, natumq;, unaq; Sibyllam
C onuentus trahit in medios, turbamq; sonantem,
E t tumulum capit, unde omnes longo ordine possit
A duersos legere, et uenientum discere uultus.
N unc age Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
G loria, qui maneant Itala de gente nepotes,
I llustreis animas, nostrumq; in nomen ituras,
E xpediam dictis, et te tua fata docebo.
I lle, uides pura iuuenis qui nititur hasta,

Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Aethereas Italo commixtus sanguine surget,
Syluius, Albanum nomen, tua posthuma proles,
Quem tibi longæuo serum Lauinia coniunx
Educet syluis regem, regumq; parentem,
Vnde genus longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas troianæ gloria gentis,
Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet
Syluius Aeneas, pariter pietate uel armis
Egregius, si unquam regnandam acceperit Albã.
Qui iuuenes quantas ostentant aspice uires.
Atqui umbrata gerunt ciuili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces.
Pomerios, Castrumq; Inui, Bolamq;, Coramq;.
Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
Quin et auo comitem sese Mauortius addet
Romulus Assaraci, quem sanguinis Ilia mater
Educet, uiden' ut geminæ stant uertice cristæ?
Et pater ipse suo superum iam signat honore?
En huius nate auspiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit olympo,
Septemq; una sibi muro circundabit arces,
Felix prole uirum, qualis Berecynthia mater
Inuehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta deum partu, centum complexa nepotes,
Omneis cœlicolas, omneis supera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies, hanc aspice gentem,
Romanosq; tuos, hic Cæsar, et omnis Iuli
Progenies, magnum cœli uentura sub axem.

Hic uir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar diuum genus, aurea condet
Secula qui rursus Latio regnata per arua
Saturno quondam, super et Garamantas, et Indos
Proferet imperium. iacet extra sydera tellus,
Extra anni, solisq́; uias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum,
Huius in aduentu, iam nunc et Caspia regna
Responsis horrent diuum, et Mæotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili,
Nec uero Alcides tantum telluris obiuit,
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu,
Nec qui pampineis uictor iuga flectit habenis,
Liber agens celso Nysæ de uertice tigres.
Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ
Sacra ferens? nosco crines, incanaq́; menta
Regis Romani, primus qui legibus urbem
Fundabit, curibus paruis, et paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,
Ocia qui rumpet patriæ, residesq́; mouebit
Tullus in arma uiros, et iam desueta triumphis
Agmina, quem iuxta sequitur iactantior Ancus
Nunc quoq; iam nimiũ gaudẽs popularibus auris.
Vis et Tarquinos reges, animamq́; superbam
Vltoris Bruti, fascesq́; uidere receptos?
Consulis imperium hic primus, sæuasq́; secures
Accipiet, natosq́; pater, noua bella mouentes

Ad pœnam

Ad pœnam pulchra pro libertate uocabit
Infelix,utcunq; ferent ea fata minores,
Vincet amor patriæ,laudumq; immensa cupido.
Quin Decios,Drusosq; procul,sæuumq; securi
Aspice Torquatum,et referentem signa Camillum.
Illæ autem paribus,quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc,et dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum,si lumina uitæ
Attigerint,quantas acies,stragemq; ciebunt.
Aggeribus socer alpinis,atq; arce Monœci
Descendens,gener aduersis instructus eois.
Ne pueri,ne tanta animis assuescite bella,
Neu patriæ ualidas in uiscera uertite uires.
Tuq; prior,tu parce,genus qui ducis olympo,
Proiice tela manu sanguis meus.
Ille triumphata capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum cæsis insignis Achiuis.
Eruet ille Argos,Agamemnoniasq; Mycenas,
Ipsumq; Aeaciden,genus armipotentis Achilli
Vltus auos Troiæ,templa et temerata Mineruæ.
Quis te magne Cato tacitum,aut te Cosse relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina bel(li,
Scipiadas,cladem Libyæ?paruoq; potentem
Fabricium?uel te sulco Serrane serentem?
Quo fessum rapitis Fabii?tu maximus ille es
Vnus,qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem,uiuos ducent de marmore uultus,
Orabunt causas melius,cœliq; meatus
Describent radio,et surgentia sydera dicent.

Tu regere imperio populos Romane memento.
Hæ tibi erunt artes, paciq; imponere morem,
Parcere subiectis, et debellare superbos.
Sic pater Anchises, atq; hæc mirantibus addit,
Aspice ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, uictorq; uiros supereminet omneis.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques, sternet Pœnos, Gallumq; rebellem,
Tertiaq; arma patri suspendet capta Quirino,
Atq; hic Aeneas (unà nanq; ire uidebat
Egregium forma iuuenem, et fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, et deiecto lumine uultu)
Quis pater ille, uirum qui sic comitatur euntem?
Filius, an ne aliquis magna de stirpe nepotum?
Quis strepitus circa comitũ? quantũ instar in ipso est,
Sed nox atra caput tristi circumuolat umbra.
Tum pater Anchises lachrymis ingressus obortis,
O nate ingentem luctum ne quære tuorum
Ostendent terris hunc tantum fata, neq; ultra
Esse sinent, nimium uobis Romana propago
Visa potens superi, propria hæc si dona fuissent,
Quantos ille uirum magnam Mauortis ad urbem
Campus aget gemitus, uel quæ Tyberine uidebis
Funera, cum tumulum præterlabêre recentem.
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet auos, nec Romula quondam
Vllo se tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides, inuictaq; bello
Dextera, non illi quisquam se impune tulisset
Obuius armato, seu cum pedes iret in hostem,

S eu spumantis equi foderet calcribus armos.
H eu miserande puer, siqua fata aspera rumpas,
T u Marcellus eris, manibus date lilia plenis,
P urpureos spargam flores, animam'q; nepotis
H is saltem accumulem donis, et fungar inani
M unere. Sic tota passim regione uagantur
A eris in campis latis, atq; omnia lustrant.
Q uæ postquam Anchises natum per singula duxit,
I ncendit'q; animum famæ uenientis amore,
E xin bella uiro memorat, quæ deinde gerenda,
L aurentes'q; docet populos, urbem'q; Latini.
E t quo quenq; modo fugiat'q;, ferat'q; laborem.
S unt geminæ somni portæ. quarum altera fertur
C ornea, qua ueris facilis datur exitus umbris.
A ltera candenti perfecta nitens elephanto,
S ed falsa ad coelum mittunt insomnia manes.
H is ubi tum natum Anchises, una'q; Sibyllam
P rosequitur dictis, porta'q; emittit eburna,
I lle uiam secat ad naues, socios'q; reuisit.
T um se ad Caietæ recto fert littore portum.
A nchora de prora iacitur, stant littore puppes.

P·O·N·in septimum Aeneidos librum, argumentum.

S eptimus Aeneam reddit fatalibus aruis.
H ic quoq; Caietam sepelit, tum deinde profectus
L aurentum uenit. hanc uerbis cognouit Iuli
F atalem terram, mensas en uescimur, inquit.
C entum oratores, ueniam pacemq; petentes
A d regem mittunt lecti tum sorte Latinum.
Q ui cum pace etiam natae connubia pactus,
H oc forte Alecto Iunonis dissipat ira,
C oncurrunt dictis, quamuis pia fata repugnent.
B elli causa fuit uiolatus uulnere ceruus.
T um gentes sociae arma parãt, fremit arma iuuẽtus.

P·V·M·AENEIDOS LIBER SEPTIMVS.

Hic alteram operis partem aggredit', quae ē d bellis ab Ænea in Italia gestis, eorumq; semina, et causas enarrat.

T V quoq; littoribus nostris Aeneia nutrix
Aeternam moriens famam Caieta dedisti.
E t nũc seruat honos sedem tuus, ossaq; nomen
H esperia in magna (si qua est ea gloria) signat.
A t pius exequiis Aeneas rite solutis,
A ggere composito tumuli, postquam alta quierunt
A equora, tendit iter uelis, portumq; relinquit.
A spirant aurae in noctem, nec candida cursum
L una negat, splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circaeae raduntur littora terrae,

Diues inacceſſos ubi ſolis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſq́; ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræq́; leonum
Vincla recuſantum, et ſera ſub nocte rudentum,
Setigeriq́; ſues, atq; in præſepibus urſi
Sæuire, ac formæ magnorum ululare luporum·
Quos hominum ex facie Dea ſæua potentibus herbis
Induerat Circe in uultus, ac terga ferarum,
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent,
Neptunus uentis impleuit uela ſecundis,
Atq; fugam dedit, et præter uada feruida uexit.
Iamq́; rubeſcebat radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis,
Cum uenti poſuere, omniſq́; repente reſedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonſæ,
Atq; hic Aeneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit, hunc inter fluuio Tyberinus amœno
Vorticibus rapidis, et multa flauus arena
In mare prorumpit, uariæ circumq́;, ſupraq́;
Aſſuetæ ripis uólucres, et fluminis alueo,
Aethéra mulcebant cantu, lucoq́; uolabant.
Flectere iter ſociis, terræq́; auertere proras
Imperat, et lætus fluuio ſuccedit opaco·
Nunc age, qui reges Erató, quæ tempora rerum,
Quis latio antiquo fuerit ſtatus, aduena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus appulit oris
Expediam, et primæ reuocabo exordia pugnæ·

Tu uatem, tu diua mone, dicam horrida bella,
Dicam acies, actosq; animus in funera reges,
Tyrrhenamq; manum, totamq; sub arma coactam
Hesperiam, maior rerum mihi nascitur ordo.
Maius opus moueo. Rex arua Latinus, et urbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, et Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus, Fauno Picus pater, isq; parentem
Te Saturne refert, tu sanguinis ultimus author.
Filius huic fato diuum, prolesq; uirilis
Nulla fuit, primaq; oriens erepta iuuenta est.
Sola domum, et tantas seruabat filia sedes,
Iam matura uiro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio, totaq; petebant
Ausonia, petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis, atauisq; potens, quem regia coniunx
Adiungi generum miro properabat amore,
Sed uariis portenta deum terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis
Sacra comam, multosq; metu seruata per annos,
Quam pater inuentam primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentisq; ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthéra uectæ
Obsedere apicem, et pedibus per mutua nexis,
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo uates, externum cernimus inquit,
Aduentare uirum, et partes petere agmen easdem
Partibus ex iisdem, et summa dominarier arce.

P ræterea castis adolet dum altaria tedis,
E t iuxta genitorem astat Lauinia Virgo,
V isa(nefas) longis comprendere crinibus ignem,
A tq; omnem ornatum flamma crepitante cremari,
R egales'q; accensa comas, accensa coronam
I nsignem gemmis, tum fumida lumine fuluo
I nuolui, ac totis Vulcanum spargere tectis.
I d uero horrendum, ac uisu mirabile ferri.
N anq; fore illustrem fama, fatis'q; canebant
I psam, sed populo magnum portendere bellum.
A t rex sollicitus monstris, oracula Fauni
F atidici genitoris adit, lucos'q; sub alta
C onsulit Albunea, nemorum quæ maxima sacro
F onte sonat, sæuam'q; exhalat opaca Mephitin,
H inc Italæ gentes, omnis'q; Oenotria tellus
I n dubiis responsa petunt, huc dona sacerdos
C ontulit, et cæsârum ouium sub nocte silentì
P ellibus incubuit stratis, somnos'q; petiuit.
M ulta modis simulacra uidet uolitantia miris,
E t uarias audit uoces, fruitur'q; deorum
C olloquio, atq; imis Acheronta affatur Auernis.
H ic, et tum pater ipse petens responsa Latinus
C entum lanigeras mactabat rite bidentes,
A tq; harum effultus tergo, stratis'q; iacebat
V elleribus, subita ex alto uox reddita luco est.
N e pete connubiis natam sociare Latinis
O mea progenies, thalamis neu crede paratis,
E xterni ueniunt generi, qui sanguine nostrum
N omen in astra ferant, quorum'q; à stirpe nepotes
O mnia sub pedibus, qua sol utrunq; recurrens

A spicit Oceanum, uertiq;, regiq; uidebunt.
H æc responsa patris Fauni, monitusq; silenti
N octe datos, non ipse suo premit ore Latinus,
S ed circum late uolitans iam fama per urbes
A usonias tulerat, cum Laomedontia pubes
G ramineo ripæ religauit ab aggere classem.
A eneas, primiq; duces, et pulcher Iulus
C orpora sub ramis deponunt arboris altæ,
I nstituuntq; dapes, et adorea liba per herbas
S ubiiciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat)
E t cereale solum pomis agrestibus augent.
C onsumptis hic forte aliis, ut uertere morsus
E xiguam in cererem penuria adegit edendi,
E t uiolare manu, malisq; audacibus orbem
F atalis crusti, patulis nec parcere quadris.
H eus etiam mensas consumimus, inquit Iulus.
N ec plura alludens, ea uox audita laborum
P rima tulit finem, primamq; loquentis ab ore
E ripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
C ontinuo salue fatis mihi debita tellus,
V osq; ait o fidi Troiæ saluete penates,
H ic domus, hæc patria est, genitor mihi talia nanq;
(N unc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit.
C um te nate fames ignota ad littora uectum
A ccisis coget dapibus consumere mensas,
T um sperare domos defessus, ibiq; memento
P rima locare manu, moliriq; aggere tecta.
H æc erat illa fames, hæc nos suprema manebat
E xitiis positura modum.
Q uare agite, et primo læti cum lumine solis

Quæ loca, qui ue habeant homines, ubi mœnia gentis
V estigemus, et à portu diuersa petamus.
N unc pateras libate Ioui, precibusq; uocate
A nchisen genitorem, et uina reponite mensis.
S ic deinde effatus, frondenti tempora ramo
I mplicat, et Geniumq; loci, primamq; deorum
T ellurem, nymphasq;, et adhuc ignota precatur
F lumina, tum noctem, noctisq; orientia signa.
I dæumq; Iouem, Phrygiamq; ex ordine matrem
I nuocat, et duplices cœloq;, ereboq; parentes.
H ic pater omnipotens, ter cœlo clarus ab alto
I ntonuit, radiisq; ardentem lucis, et auro
I pse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
D editur hic subito Troiana per agmina rumor
A duenisse diem, quo debita mœnia condant.
C ertatim instaurant epulas, atq; omine magno
C rateras læti statuunt, et uina coronant.
P ostera cum prima lustrabat lampade terras
O rta dies, urbem, et fines, et littora gentis
D iuersi explorant, hæc fontis stagna Numici,
H unc Tybrim fluuium, hic fortes habitare latinos.
T um satus Anchisa, delectos ordine ab omni
C entum oratores augusta ad mœnia regis
I re iubet, ramis uelatos Palladis omnes,
D onaq; ferre uiro, pacemq; exposcere Teucris,
H aud mora festinant iussi, rapidisq; feruntur
P assibus, ipse humili designat mœnia fossa,
M oliturq; locum, primasq; in littore sedes
C astrorum in morem pinnis, atq; aggere cingit.
I amq; iter emensi turres, ac tecta Latini

Ardua cernebant iuuenes, muroq́; subibant.
Ante urbem pueri, et primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitantq́; in puluere currus,
Aut acreis tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuq́;, ictuq́; lacessunt,
Cum prouectus equo, longæui regis ad aures
Nuntius ingenteis ignota in ueste reportat
Aduenisse uiros, ille intra tecta uocari
Imperat, et solio medius consedit auito.
Tectum augustum. ingens, centum sublime columnis
Vrbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum syluis, et relligione parentum.
Hinc sceptra accipere, et primos attollere fasces
Regibus omen erat, hoc illis curia templum,
Hæ sacris sedes epulis, hic ariete cæso
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quin etiam ueterum effigies ex ordine auorum
Antiqua ex cedro, Italusq́;, paterq́; Sabinus
Vitisator, curuam seruans sub imagine falcem,
Saturnusq́; senex, Ianiq́; bifrontis imago
Vestibulo astabant, aliiq́; ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando uulnera passi,
Multaq́; præterea sacris in postibus arma
Captiui pendent currus, curuæq́; secures.
Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
Spiculaq́;, clypeiq́;, ereptaq́; rostra carinis.
Ipse Quirinali lituo, paruaq́; sedebat
Succinctus trabea, læuaq́; ancile gerebat,
Picus equum domitor, quem capta cupidine coniunx
Aurea percussum uirga, uersumq́; uenenis,

Fecit auem Circe, sparsitq; coloribus alas.
Tali intus templo diuum, patriaq; Latinus
Sede sedens, Teucros ad sese in tecta uocauit,
Atq; hæc ingressis placido prior edidit ore,
Dicite Dardanidæ (neq; enim nescimus et urbem,
Et genus, auditiq; aduertitis æquore cursum.)
Quid petitis? quæ causa rates? aut cuius egenteis
Littus ad Ausonium tot per uada cœrula uexit?
Siue errore uiæ, seu tempestatibus acti,
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto,
Fluminis intrastis ripas, portuq; sedetis.
Ne fugite hospitium, né ue ignorate Latinos
Saturni gentem, haud uinclo, nec legibus æquam.
Sponte sua, ueterisq; dei se more tenentem.
Atq; equidem memini (fama est obscurior annis)
Aruncos ita ferre senes, his ortus ut agris
Dardanus, Idæas Phrygiæ penetrauit ad urbes,
Threiciamq; Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Coriti Tyrrhena ab sede profectum,
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, et numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat, et dicta Ilioneus sic uoce secutus,
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hyems uestris succedere tectis,
Nec sydus regione uiæ, littus ue fefellit,
Consilio hanc omnes, animisq;, uolentibus urbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo ueniens sol aspiciebat olympo.
Ab Ioue principium generis, Ioue Dardana pubes
Gaudet auo, rex ipse Iouis de gente suprema,

Troius Aeneas tua nos ad limina misit,
Quanta per Idæos sæuis effusa Mycœnis
Tempestas ierit campos, quibus actus uterq;
Europæ, atq; Asiæ fatis concurrerit orbis,
Audiit et si quem tellus extrema refuso
Submouet Oceano, et si quem extenta plagarum
Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluuio ex illo tot uasta per æquora uecti
Diis sedem exiguam patriis, littus'q; rogamus
Innocuum, et cunctis, undam'q;, auram'q; patentem.
Non erimus regno indecores, nec uestra feretur
Fama leuis, tanti'q; abolescet gratia facti,
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Aeneæ iuro, dextram'q; potentem,
Siue fide, seu quis bello est expertus, et armis,
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus uittas, ac uerba precantum)
Et petiere sibi, et uoluere adiungere gentes.
Sed nos fata deum uestras exquirere terras
Imperiis egere suis. hinc Dardanus ortus
Huc repetit, iussis'q; ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, et fontis uada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parua prioris
Munera, relliquias Troia ex ardente receptas,
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras,
Hoc Priami gestamen erat, cum iura uocatis
More daret populis, sceptrum'q;, sacer'q; Tiaras.
Iliadum'q; labor uestes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, solo'q; immobilis hæret,

Intentos uoluens oculos, nec purpura regem
Picta mouet, nec sceptra mouent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ, thalamoq́; moratur,
Et ueteris Fauni uoluit sub pectore sortem.
Hunc illum fatis externa à sede profectum
Portendi generum, paribusq́; in regna uocari
Auspiciis. hinc progeniem uirtute futuram
Egregiam, et totum quæ uiribus occupet orbem.
Tandem lætus ait, dii nostra incepta secundent,
Auguriumq́; suum, dabitur Troiane quod optas,
Munera nec sperno. non uobis rege Latino
Diuitis uber agri, Troiæue opulentia deerit.
Ipse modo Aeneas (nostri si tanta cupido est,
Si iungi hospitio properat, sociusq́; uocari,)
Adueniat, uultus né ue exhorrescat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte,
Est mihi nata, uiro gentis quam iungere nostræ
Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
Monstra sinunt, generos externis affore ab oris,
Hoc latio restare canunt, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant. hunc illum poscere fata
Et reor, et si quid ueri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis,
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes, pictisq́; tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Aeneæ currum, geminosq́; iugales

Semine ab æthereo, spirantes naribus ignem.
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Supposita de matre, nothos furata creauit.
Talibus Aeneadæ donis, dictisq; Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemq; reportant.
Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
Sæua Iouis coniunx, aurasq; inuecta tenebat,
Et lætum Aeneam, classemq; ex æthere longe
Dardaniam siculo prospexit ab usq; Pachyno.
Moliri iam tecta uidet, iam fidere terræ.
Deseruisse rates, stetit acri fixa dolore,
Tum quassans caput hæc effudit pectore dicta,
Heu stirpem inuisam, et fatis contraria nostris
Fata Phrygum, num Sygæis occumbere campis?
Num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia uiros? medias acies, mediosq; per igneis
Inuenêre uiam? at credo mea numina tandem
Fessa iacent, odiis haud exaturata quieui.
Quin etiam patria excussos infesta per undas
Ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto
Absumptæ in Teucros uires cœliq;, marisq;.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid uasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Tybridis alueo
Securi pelagi, atq; mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithum ualuit, concessit in iras
Ipse deum antiquam genitor Calydona Dianæ.
Quod scelus aut Lapithis tm̄, aut Calydone merēte?
Ast ego magna Iouis coniunx nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia uerti,
Vincor ab Aenea. quod si mea numina non sunt

Magna satis, dubitē haud eq̇dē īplorare quodusquā
Flectere si nequeo superos, Acherōta mouebo. (est
Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
Atq; immota manet fatis Lauinia coniunx,
At trahere, atq; moras tantis licet addere rebus,
At licet amborum populos exscindere regum.
Hac gener, atq; socer, coeant mercede suorum
Sanguine Troiano, et Rutulo dotabere uirgo.
Et Bellona manet te pronuba, nec face tantum
Cisseis prægnans igneis enixa iugales,
Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
Funestæq; iterum recidiua in Pergama tedæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petiuit,
Luctificam Alectò dirarum ab sede sororum,
Infernisq́; ciet ténebris, cui tristia bella,
Iræq́;, insidiæq́;, et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ, monstrum tot sese uertit in ora,
Tam sæuæ facies, tot pullulat atra colúbris.
Quam Iuno his acuit uerbis, ac talia fatur,
Hunc mihi da proprium uirgo sata nocte laborem,
Hanc operam, ne noster honos, infractáue cedat
Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
Aeneadæ possint, Italosúe obsidere fines.
Tu potes unanimeis armare in prælia fratres,
Atq; odiis uersare domos, tu uerbera tectis,
Funereasq́; inferre faces, tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. fœcundum concute pectus.
Disiice compositam pacem, sere crimina belli.
Arma uelit, poscatq́; simul, rapiatq́; iuuentus.

Exin gorgoneis Alectò infecta uenenis
Principio Latium, et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumq; obsedit limen Amatæ,
Quam super aduentu Teucrum, Turniq; hymenæis
Fœmineæ ardentem curæq;, iræq; coquebant,
Huic dea cœruleis unum de crinibus anguem
Coniicit, inq; sinum precordia ad intima subdit,
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem,
Ille inter uestes, et leuia pectora lapsus
Voluitur attactu nullo, fallitq; furentem
Vipeream inspirans animam, fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia uittæ.
Innectitq; comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublapsa ueneno
Pertentat sensus, atq; ossibus implicat ignem,
Nec dum animus toto percepit pectore flammam,
Mollius et solito matrum de more locuta est,
Multa super nata lachrymãs, Phrygijsq; Hymenæis,
Exulibusne datur ducenda Lauinia Teucris?
O genitor, nec te miseret, natæq;, tuiq;?
Nec matris miseret, quam primo aquilone relinquet
Perfidus, alta petens abducta Virgine prædo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæamq; Helenam Troianas uexit ad urbes.
Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idq; sedet, Fauniq; premunt te iussa parentis,
Omnem equidem sceptris terram, quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, et sic dicere diuos.

Et Turno

Et Turno si prima domus repetatur origo,
Inachus, Acrisiusq́; patres, mediæq́; Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta Latinum
Contra stare uidet, penitusq́; in uiscera lapsum
Serpentis furiale malum, totamq́; pererrat.
Tum uero infelix ingentibus excita monstris,
Immensam sine more furit lymphata per urbem,
Ceu quondam torto uolitans sub uerbere turbo,
Quem pueri magno in gyro uacua atria circum
Intenti ludo exercent, ille actus habena
Curuatis fertur spaciis, stupet inscia turba,
Impubesq́; manus, mirata uolubile buxum,
Dant animos plagæ, non cursu segnior illo
Per medias urbeis agitur, populosq́; feroces,
Quin etiam in syluas simulato numine Bacchi
Maius adorta nefas, maioremq́; orsa furorem,
Euolat, et natam frondosis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tedasq́; moretur.
Euohe Bacche fremens, solum te uirgine dignum
Vociferans, etenim molleis tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem,
Fama uolat, furiisq́; accensas pectore matres,
Idem omnes simul ardor agit, noua quærere tecta.
Deseruere domos, uentis dant colla, comasq́;,
Ast aliæ tremulis ululatibus æthéra complent,
Pampineasq́; gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
Sustinet, ac natæ, Turniq́; canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem, toruumq́; repente
Clamat, Io matres audite ubicunq; Latinæ,

S iqua piis animis manet infelicis Amatæ
G ratia, si iuris materni cura remordet,
S oluite crinales uittas, capite Orgia mecum.
T alem inter syluas, inter deserta ferarum
R eginam Alectò stimulis agit undiq; Bacchi.
P ostquam uisa satis primos acuisse furores,
C onsiliumq;, omnemq; domum uertisse Latini,
P rotinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
A udacis Rutuli ad muros, quam dicitur urbem
A crisionæis Dane fundasse colonis
P ræcipiti delata noto, locus Ardea quondam
D ictus auis, et nunc magnum tenet Ardea nomen.
S ed fortuna fuit, tectis hic Turnus in altis
I am mediam nigra carpebat nocte quietem.
A lectò toruam faciem, et furialia membra
E xuit, in uultus sese transformat aniles,
E t frontem obscœnam rugis arat, induit albos
C um uitta crines, tum ramum innectit oliuæ.
F it Chalybe Iunonis anus, templiq; sacerdos,
E t iuueni ante oculos his se cum uocibus offert,
T urne tot incassum fusos patiere labores?
E t tua Dardanis transcribi sceptra colonis?
R ex tibi coniugium, et quæsitas sanguine dotes
A bnegat, externusq; in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te irrise periclis.
T yrrhenas i sterne acies, tege pace Latinos,
H æc adeo tibi me placida cum nocte iaceres,
I psa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Q uare age, et armari pubem, portisq; moueri
L ætus in arma para, et Phrygios, q flumine pulchro

C onsedere duces, pictas'q; exure carinas.
C œlestum uis magna iubet· rex ipse Latinus
N i dare coniugium, et dicto parêre fatetur,
S entiat, et tandem Turnum experiatur in armis·
H ic iuuenis uatem irridens, sic orsa uicissim
O re refert· Classes inuectas tybridis undam,
N on, ut rere, meas effugit nuntius aures·
N e tantos mihi finge metus, nec regia Iuno
I mmemor est nostri·
S ed te uicta situ, ueri'q; effoeta senectus
O mater curis nequicquam exercet, et arma
R egum inter falsa uatem formidine ludit·
C ura tibi diuum effigies, et templa tueri,
B ella uiri, pacem'q; gerant, quis bella gerenda.
T alibus Alectò dictis exarsit in iras·
A t iuueni oranti subitus tremor occupat artus,
D iriguere oculi, tot Erinnỳs sibilat hydris,
T anta'q; se facies aperit, tum flammea torquens
L umina cunctantem, et quærentem dicere plura
R eppulit, et geminos erexit crinibus angueis,
V erbera'q; insonuit, rapido'q; hæc addidit ore,
E n ego uicta situ, quam ueri effoeta senectus
A rma inter regum falsa formidine ludit,
R espice ad hæc, adsum dirarum ab sede sororum·
B ella manu, letum'q; gero·
S ic effata facem iuueni coniecit, et atro
L umine fumanteis fixit sub pectore tedas,
O lli somnum ingens rupit pauor, ossa'q;, et artus
P erfudit toto proruptus corpore sudor.
A rma amens fremit, arma toro, tectis'q; requirit·

Sæuit amor ferri, et scelerata insania belli,
Ira super, magno ueluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantq; æstu latices, furit intus aquæ uis,
Fumidus atq; alte spumis exuberat amnis,
Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis iuuenum, et iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem.
Se satis ambobus Teucrisq; uenire, Latinisq;.
Hæc ubi dicta dedit, diuosq; in uota uocauit,
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet, atq; iuuentæ,
Hunc atraui reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis,
Arte noua speculata locum, quo littore pulcher
Insidiis, cursuq; feras agitabat Iulus.
Hic subitam canibus rabiem Cocytia uirgo
Obiicit, et noto nares contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent, quæ prima malorum
Causa fuit, belloq; animos accendit agrestes.
Ceruus erat forma præstanti, et cornibus ingens
Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrhusq; pater, cui regia parent
Armenta, et late custodia credita campi,
Assuetum imperiis soror omni Syluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatq; ferum, puroq; in fonte lauabat.
Ille manum patiens, mensæq; assuetus herili,

Errabat syluis, rursusq; ad limina nota,
Ipse domum sera quamuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rapidæ uenantis Iuli
Commouere canes, fluuio cum forte secundo
Deflueret, ripaq; æstus uiridante leuaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curuo direxit spicula cornu,
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaq; multo
Perq; uterum sonitu, perq; Ilia uenit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitq; gemens stabulis, questuq; cruentus,
Atq; imploranti similis tectum omne repleuit.
Syluia prima soror palmis percussa lacertos
Auxilium uocat, et duros conclamat agrestes.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera syluis)
Improuisi adsunt, hic torre armatus obusto,
Stipitis hic grauidi nodis, quod cuiq; repertum
Rimanti telum ira facit, uocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi,
At sæua è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, stabuli et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuq; recuruo
Tartaream intendit uocem, qua protinus omne
Contremuit nemus, et syluæ intonuere profundæ.
Audiit et Triuiæ longe lacus, audiit amnis
Sulphurea Nar albus aqua, fontesq; Velini,
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum uero ad uocem celeres, qua bucina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undiq; telis

Indomiti agricolæ, necnon et Troia pubes,
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies, non iam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibus'ue præustis,
Sed ferro ancipiti decernunt, atrâq; late
Horrescit strictis seges ensibus, æráq; fulgent
Sole lacessita, et lucem sub nubila iactant,
Fluctus uti primo cœpit cum albescere uento,
Paulatim sese tollit mare, et altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthéra fundo.
Hic iuuenis primam ante aciem stridente sagitta
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus Almon,
Sternitur, hæsit enim sub gutture uulnus, et udæ
Vocis iter, tenuem'q; inclusit sanguine uitam.
Corpora multa uirum circa, senior'q; Galesus,
Dum paci medium sese offert iustissimus unus
Qui fuit, Ausoniis'q; olim ditissimus aruis.
Quinq; greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum uertebat aratris,
Atq; ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promissi Dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, et primæ commisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, et cœli conuexa per auras
Iunonem uictrix affatur uoce superba,
En perfecta tibi bello discordia tristi,
Dic in amicitiam coeant, et fœdera iungant,
Quãdoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros,
Hoc etiam his addam, tua si mihi certa uoluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendam'q; animos insani Martis amore,

Vndiq; ut auxilio ueniant, spargam arma per agros.
Tum contra Iuno, terrorum, et fraudis abunde est.
Stant belli causæ, pugnatur comminus armis
Quæ fors prima dedit, sanguis nouus imbuit arma.
Talia connubia, et tales celebrent Hymenæos
Egregium Veneris genus, et rex ipse Latinus.
Te super æthereas errare licentius auras,
Haud pater ipse uelit summi regnator olympi.
Cede locis, ego siqua super fortuna laborum est,
Ipsa regam, taleis dederat Saturnia uoces.
Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
Cocytiq; petit sedem, supera ardua linquens.
Est locus Italiæ in medio sub montibus altis
Nobilis, et fama multis memoratus in oris,
Amsancti ualles, densis hunc frondibus atrum
Vrget utrinq; latus nemoris, medióq; fragosus
Dat sonitum saxis, et torto uertice torrens.
Hic specus horrendum, et sæui spiracula Ditis
Monstrantur, ruptóq; ingens Acheronta uorago
Pestiferas aperit fauces, quis condita Erinnys
Inuisum numen, et terras, cœlumq; leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit Regina manum, ruit omnis in urbem
Pastorum ex acie numerus, cæsósq; reportant,
Almonem puerum, fœdatiq; ora Galesi,
Implorantq; deos, obtestanturq; Latinum.
Turnus adest, medióq; in crimine cædis, et ignis
Terrorem ingeminat, Teucrósq; in regna uocari,
Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.
Tum quorum attonitæ Baccho nemora auia matres

Insultant thyasis (neq; enim leue nomen Amatæ)
Vndiq; collecti coeunt, Martem'q; fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omnia bellum,
Contra fata Deum, peruerso numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini,
Ille uelut pelagi rupes immota resistit,
Vt pelagi rupes magno ueniente fragore,
Quæ sese multis circum` latrantibus undis,
Mole tenet scopuli, nequicquam et spumea circum`
Saxa fremunt, lateri'q; illisa refunditur alga,
Verum ubi nulla datur cæcum exuperare potestas
Consilium, et sæuæ nutu Iunonis eunt res,
Multa deos, auras'q; pater testatus inanes,
Frangimur heu fatis inquit, ferimur'q; procella,
Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas
O miseri, te Turne nefas, te triste manebit
Supplicium, uotis'q; Deos uenerabere seris,
Nam mihi parta quies, omnis'q; in limine portus,
Funere felici spolior, nec plura locutus,
Sepsit se tectis, rerum'q; reliquit habenas.
Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouent in prælia Martem,
Siue Getis inferre manu lachrymabile bellum,
Hyrcanis'ue, Arabis'ue parant, seu tendere ad Indos
Auroram'q; sequi, parthos'q; reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt)
Relligione sacræ, et sæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt uectes, æterna'q; ferri
Robora, nec custos absistit limine Ianus.

Has ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse Quirinali trabea, cinctuq; gabino
Insignis, reserat stridentia limina consul,
Ipse uocat pugnas, sequitur tum cætera pubes,
Aereaq; assensu conspirant cornua rauco.
Hoc et tum Aeneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristeisq; recludere portas.
Abstinuit tactu pater, auersusq; refugit
Fœda ministeria, et cæcis se condidit umbris.
Tum Regina Deum cœlo delapsa, morantes
Impulit ipsa manu portas, et cardine uerso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia, atq; immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
Puluerulentus equis furit, omnes arma requirunt.
Pars leueis clypeos, et spicula lucida tergunt
Aruina pingui, subiguntq; in cote secures,
Signaq; ferre iuuat, sonitusq; audire tubarum.
Quinq; adeo magnæ positis incudibus urbes
Tela nouant, Atina potens, Tyburq; superbum,
Ardea, Crustumerumq;, et turrigeræ Antemnæ. Crustumerium ... à Romulo.
Tegmina tuta cauant capitum, flectuntq; salignas
Umbonum crates, alii thóracas ahenos,
Aut leueis ocreas lento ducunt argento.
Uomeris huc, et falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor, recoquunt patrios fornacibus enses.
Classica iamq; sonant, it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit, ille frementeis
Ad iuga cogit equos, clypeumq;, auroq; trilicem
Loricam induitur, fidoq; accingitur ense.

Pandite nunc Helicona Deæ, cantusq́; mouete,
Qui bello exciti reges, quæ quenq; secutæ
Complerint campos acies, quibus Itala tantum
Floruerit terra alma uiris, quibus arserit armis,
Et meministis enim diuæ, et memorare potestis.
Ad nos uix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
Contemptor diuum Mezentius, agminaq́; armat.
Filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equum domitor, debellatorq́; ferarum,
Ducit Agillina nequicquam ex urbe secutos
Mille uiros, dignus patriis qui lætior esset
Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum
Victoresq́; ostentat equos, satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus, clypeoq́; insigne paternum
Centum angues, cinctamq́; gerit serpentibus hydrā,
Collis Auentini sylua, quem Rhea sacerdos
Furtiuum partu sub luminis edidit auras,
Mixta Deo mulier, postquam Laurentia uictor
Geryone extincto Tirynthius attigit arua,
Tyrrhenoq́; boues in flumine lauit Iberas.
Pila manu, sæuosq́; gerunt in bella dolones,
Et tereti pugnant mucrone, ueruq́; sabello.
Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum seta, cum dentibus albis
Indutus capiti, sic regia tecta subibat
Horridus, Herculeoq́; humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,

F ratris Tyburti dictam cognomine gentem,
C atillusq́;, acerq́; Coras, argiua iuuentus.
E t primam ante aciem densa inter tela feruntur.
C eu duo nubigenæ, cum uertice montis ab alto
D escendunt Centauri, Homolen, Othrynq́; niualem
L inquentes, cursu rapido dat euntibus ingens
S ylua locum, et magno cedunt uirgulta fragore.
N ec Prænestinæ fundator defuit urbis,
V ulcano genitum pecora inter agrestia regem,
I nuentumq́; focis, omnis quem credidit ætas,
C æculus, hunc legio late comitatur agrestis.
Q uiq́; altum Præneste uiri, quiq́; arua Gabinæ
I unonis, gelidumq́; Anienem, et roscida riuis
H ernica saxa colunt, quos diues Anagnia pascit,
Q uos Amasene pater, non illis omnibus arma,
N ec clypei, currusúe sonant, pars maxima glandes
L iuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
B ina manu, fuluosq́; lupi de pelle galeros
T egmen habet capiti, uestigia nuda sinistri
I nstituere pedis, crudus tegit altera Pero.
A t Mesapus equum domitor Neptunia proles,
Q uem neq; fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
I ampridem resides populos, desuetaq́; bello
A gmina in arma uocat subito, ferrumq́; retractat.
H i Fescenninas acies, Aequosq́; Faliscos,
H i Soractis habent arces, Flauiniaq́; arua,
E t Cymini cum monte lacum, lucosq́; capenos.
I bant æquati numero, regemq́; canebant,
C eu quondam niuei liquida inter nubila cycni,
C um sese è pastu referunt, et longa canoros

D ant per colla modos, sonat amnis, et Asia longe
P ulsa palus.
N ec quisquam æratas acies ex agmine tanto
M isceri putet, aeriam sed gurgite ab alto
V rgeri uolucrum raucarum ad littora nubem.
E cce Sabinorum prisco de sanguine, magnum
A gmen agens Clausus, magniq; ipse agminis instar,
C laudia nunc à quo diffunditur, et tribus, et gens
P er Latium, postquã in partem data Roma Sabinis.
V na ingens amiterna cohors, prisciq; Quirites,
E reti manus omnis, oliuiferæq; Mutuscæ,
Q ui Nomentum urbem, qui rosea rura Velini,
Q ui Tetricæ horrenteis rupes, montemq; seuerum,
C asperulamq; colunt, Forulosq;, et flumẽ Himellæ,
Q ui Tybrim, Fabarimq; bibunt, quos frigida misit
N ursia, et Hortinæ classes, populiq; Latini,
Q uosq; secans infaustum interluit Allia nomen,
Q uam multi Libyco uoluuntur marmore fluctus,
S æuus ubi Orion hybernis conditur undis,
V el cum sole nouo densæ torrentur aristæ,
A ut Hermi campo, aut Lyciæ flauentibus aruis,
S cuta sonant, pulsuq; pedum conterrita tellus.
H inc Agamemnonius Troiani nominis hostis
C urru iungit Halêsus equos, Turnoq; feroces
M ille rapit populos, uertunt felicia Baccho
M assica qui rastris, et quos de collibus altis
A urunci misere patres, Sidicinaq; iuxta
A equora, quiq; Cales linquunt, amnisq; uadosi
A ccola Vulturni, pariterq; Saticulus asper.
H oscorumq; manus, teretes sunt aclides illis

Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello,
Leuam cetra tegit, falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Oebale, quem generasse Telon Sebetride nympha
Fertur, Theleboum Capreas cum regna teneret
Iam senior, patriis sed non et filius aruis
Contentus, latæ iam tum ditione premebat
Sarrasteis populos, et quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq; Rufras, Batulumq; tenẽt, atq; arua Celennæ.
Et quos maliferæ despectant mœnia Auellæ,
Teutonico ritu soliti torquere cateias,
Tegmina quis capitum raptus de subere cortex,
Aeratæq; micant peltæ, micat æreus ensis,
Et te montosæ misêre in prælia Nersæ
Vfens, insignem fama, et felicibus armis.
Horrida præcipue cui gens, assuetaq; multo
Venatu nemorum, duris Aequicola glebis
Armati terram exercent, semperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, et uiuere rapto.
Quin et Marrubia uenit de gente sacerdos,
Fronde super galeam, et felici comptus oliua,
Archippi regis iussu fortissimus Vmbro,
Vipereo generi, et grauiter spirantibus hydris,
Spargere qui somnos cantuq;, manuq; solebat,
Mulcebatq; iras, et morsus arte leuabat,
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Eualuit, neq; eum iuuere in uulnera cantus
Somniferi, et Marsis quæsitæ in montibus herbæ,
Te nemus Anguitiæ, uitrea te Fucinus unda,
Te liquidi fleuere lacus.

Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius, insignem quem mater Aritia misit
Eductum Aegeriæ lucis, Hymetia circum
Littora, pinguis ubi, et placabilis ara Dianæ.
Nanq; ferunt fama Hippolytũ postquã arte nouercæ
Occiderit, patriasq; explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sydera rursus
Aetherea, et superas cœli uenisse sub auras,
Pæoniis reuocatum herbis, et amore Dianæ.
Tũ pater omnipotens aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina surgere uitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis, et artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.
At triuia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, et nymphæ ægeriæ, nemoriq; relegat,
Solus ubi in syluis Italis, ignobilis æuum
Exigeret, uersoq; ubi nomine Virbius esset.
Vnde etiam Triuiæ templo, lucisq; sacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum,
Et iuuenem monstris pauidi effudere marinis.
Filius ardentets haud secius æquore campi
Exercebat equos, curruq; in bella ruebat.
Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, et toto uertice supra est.
Cui triplici crinita iuba Galea alta Chimæram
Sustinet, ætnæos efflantem faucibus ignets.
Tam magis illa fremens, et tristibus effera flammis,
Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At leuem clypeum sublatis cornibus Iò
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos.

Argumentum ingens, et custos uirginis Argus,
Cælatáq; amnem fundens pater Inachus urna
Insequitur nimbus peditum, clypeatáq; totis
Agmina densantur campis, Arguáq; pubes,
Auruncæq; manus, Rutuli, ueteresq; Sicani.
Et Sacranæ acies, et picti scuta Labici.
Qui saltus Tyberine tuos, sacrumq; Numici
Littus arant, Rutulosq; exercent uomere colles,
Circæumq; iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis
Præsidet, et uiridi gaudens Feronia luco.
Qua saturæ iacet atra palus, gelidusq; per imas
Quærit iter ualles, atq; in mare conditur Vfens.
Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentis ære cateruas
Bellatrix, non illa colo, calathisue Mineruæ
Fœmineas assueta manus, sed prælia uirgo
Dura pati, cursuq; pedum præuertere uentos,
Illa uel intactæ segetis per summa uolaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas,
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingueret æquore plantas.
Illam omnis tectis, agrisq; effusa iuuentus,
Turbáq; miratur matrum, et prospectat euntem
Attonitis inhians animis, ut regius ostro
Velet honos leueis humeros, ut fibula crinem
Auro internectat, Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

P.O.N. in octauum Aeneidos librum, argumentum.

P ræparat octauo bellum, quos mittat in hostes.
D at belli signum Laurenti Turnus ab arce.
M ittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Q ui, petat auxilium, et doceat quæ causa petendi.
A eneas diuum monitis adit Arcáda regem,
E uandrum Arcadia profugum noua regna petentē.
A ccipit auxilium, huic natum, et socia agmina iungit
E uander. Pallas fatis comes ibat iniquis,
I amq́; habilis bello, et maternis lætus in armis,
F atáq;, fortunasq́; ducum, casusq́; suorum
S ortitus clypeo, diuina intentus in arte est.

P.V.M. AENEIDOS LIBER OCTAVVS.

Turni Æneæq; belli apparat' describit'. ille sibi finitimarq; urbium, Diomedisq; auxilia, hic Arcads, Euandrumq; regem cum filio Pallante adiungit.

u T belli signum Laurenti Turnus ab arce
E xtulit, et rauco strepuerunt cornua cantu,
V tq́; acreis cócussit equos, utq́; impulit arma,
E xtemplo turbati animi, simul omne tumultu
C oniurat trepido Latium, sæuitq́; iuuentus
E ffera. Ductores primi Mesapus, et Vfens,
C ontemptorq́; deum Mezentius, undiq; cogunt
A uxilia, et latos uastant cultoribus agros.
M ittitur et magni Venulus Diomedis ad Vrbem,

Qui petat

Qui petat auxilium, et Latio consistere Teucros
Aduentum Aeneam classi, uictosq; penates
Inferre, et fatis regem se dicere posci,
Edoceat, multasq; uiro se adiungere gentes
Dardanio, et late Latio increbrescere nomen.
Quid struat his cœptis, quem si fortuna sequatur
Euentum pugnæ cupiat manifestius ipsi,
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium, quæ Laomedontius heros
Cuncta uidens, magno curarum fluctuat æstu,
Atq; animum nunc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In partesq; rapit uarias, perq; omnia uersat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine lunæ,
Omnia peruolitat late loca, iamq; sub auras
Erigitur, summiq; ferit laquearia tecti.
Nox erat, et terras animalia fessa per omnes
Alituum, pecudumq; genus sopor altus habebat,
Cum pater in ripa, gelidiq; sub ætheris axe
Aeneas tristi turbatus pectora bello
Procubuit, seramq; dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci fluuio Tyberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus, eum tenuis glauco uelabat amictu
Carbasus, et crines umbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, et curas his demere dictis,
O sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem
Qui reuehis nobis, æternaq; Pergama seruas,
Expectate solo Laurenti, aruisq; Latinis,
Hic tibi certa domus, certi (ne absiste) penates
N

N eu belli terrere minis, timor omnis, et iræ,
C oncessere deum.
I amq́; tibi, ne uana putes hæc fingere somnum,
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
T riginta capitum fœtus enixa iacebit,
A lba solo recubans, albi circum ubera nati,
H ic locus urbis erit, requies ea certa laborum.
E x quo terdenis urbem redeuntibus annis,
A scanius clari condet cognominis Albam.
H aud incerta cano, nunc qua ratione, quod instat
E xpedias uictor, paucis, aduerte, docebo.
A rcádes his oris genus à Pallante profectum,
Q ui regem Euandrum comites, qui signa secuti
D elegere locum, et posuere in montibus urbem
P allantis proaui de nomine Pallanteum.
H i bellum assidue ducunt cum gente Latina,
H os castris adhibe socios, et fœdera iunge.
I pse ego te ripis, et recto flumine ducam,
A duersum remis superes subuectus ut amnem,
S urge age nate dea, primusq́; cadentibus astris
I unoni fer rite preces, iramq́;, minasq́;
S upplicibus supera donis, mihi uictor honorem
P ersolues, ego sum, pleno quem flumine cernis
S tringentem ripas, et pinguia culta secantem,
C æruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis.
Hic mihi magna domus celsis caput urbibus exit.
D ixit, deinde lacu fluuius se condidit alto
I ma petens, nox Aeneam, somnusq́; reliquit.
S urgit, et ætherei spectans orientia solis
L umina, rite cauis undam de flumine palmis

Sustulit, ac tales effudit ad æthéra uoces,
Nymphæ, laurētes nymphæ, genus amnibus unde ē,
Tu'q; o Tybri tuo genitor cum flumine sancto
Accipite Aenean, et tandem arcete periclis,
Quo te cunq; lacus miserantem incommoda nostra
Fonte tenet, quocunq; solo pulcherrimus exis,
Semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluuius regnator aquarum,
Adsis o tandem, et propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminas'q; legit de classe biremes,
Remigio'q; aptat, socios simul instruit armis.
Ecce autem subitum, atq; oculis mirabile monstrum,
Candida per syluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, uiridi'q; in littore conspicitur sus,
Quam pius Aeneas, tibi enim tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens, et cum grege sistit ad aras.
Tybris ea fluuium, quam longa est, nocte tumentem
Leniit, et tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut in morem stagni, placidæ'q; paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.
Labitur uncta uadis abies, mirantur et undæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta uirum fluuio, pictas'q; innare carinas.
Olli remigio noctem'q;, diem'q; fatigant,
Et longos superant flexus, uariis'q; teguntur
Arboribus, uirides'q; secant placido æquore syluas.
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Cum muros, arcem'q; procul, et rara domorum
Tecta uident, quæ nunc Romana potentia cœlo

A equauit, tum res inopes Euander habebat,
O cyus aduertunt proras, urbiq; propinquant.
F orte die solennem illo rex Arcas honorem
A mphitryoniadæ magno, diuisq; ferebat
A nte urbem in luco, Pallas huic filius unà,
V nà omnes iuuenum primi, pauperq; senatus,
T ura dabant, tepidusq; cruor fumabat ad aras,
V t celsas uidere rates, atq; inter opacum
A dlabi nemus, et tacitis incumbere remis,
T errentur uisu subito, cunctiq; relictis
C onsurgunt mensis, audax quos rumpere Pallas
S acra uetat, raptoq; uolat telo obuius ipse,
E t procul è tumulo, Iuuenes quæ causa subegit
I gnotas tentare uias? quo tenditis? inquit,
Q ui genus? unde domo? pacem ne huc fertis? an ar
T um pater Aeneas puppi sic fatur ab alta, (ma?
P aciferæq; manu ramum prætendit oliuæ,
T roiugenas, ac tela uides inimica Latinis,
Q uos illi bello profugos egere superbo,
E uandrum petimus, ferte hæc, et dicite lectos
D ardaniæ uenisse uiros, socia arma rogantes.
O bstupuit tanto perculsus nomine Pallas,
E gredere o quicunq; es ait, coramq; parentem
A lloquere, ac nostris succede penatibus hospes,
A ccepitq; manu, dextramq; amplexus inhæsit.
P rogressi subeunt luco, fluuiumq; relinquunt.
T um regem Aeneas dictis affatur amicis,
O ptime graiugenum, cui me fortuna precari,
E t uitta comptos uoluit prætendere ramos,
N on equidem extimui Danaũ quod ductor, et Arcas,

Quódq; à stirpe fores geminis coniunctus Atridis,
Sed mea me uirtus, et sancta oracula diuum,
Cognatiq; patres, tua terris dedita fama
Coniunxere tibi, et fatis ægere uolentem.
Dardanus Iliacæ primus pater urbis, et author
Electra (ut Graii perhibent) Atlantide cretus
Aduehitur Teucros, Electram maximus Atlas
Edidit, æthereos humero qui sustinet orbes,
Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum uertice fudit.
At Maiam (auditis si quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat cœli qui sydera tollit.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
His fretus, non legatos, neq; prima per artem
Tentamenta tui pepigi, meme ipse, meumq;
Obieci caput, et supplex ad limina ueni.
Gens eadem, quæ te crudeli Daunia bello
Insequitur, nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub iuga mittãt,
Et mare, quod supra, teneant, quodq; alluit infra.
Accipe, daq; fidem. sunt nobis fortia bello
Pectora, sunt animi, et rebus spectata iuuentus.
Dixerat Aeneas, ille os, oculosq; loquentis
Iandudum, et totum lustrabat lumine corpus.
Tunc sic pauca refert, Vt te fortissime Teucrum
Accipio, agnoscoq; libens, ut uerba parentis,
Et uocem Anchisæ magni, uultumq; recordor.
Nam memini Hesiones uisentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inuisere fines.

T um mihi prima genas uestibat flore iuuenta,
M irabarq; duces Teucros, mirabar et ipsum
L aomedontiaden, sed cunctis altior ibat
A nchises, mihi mens iuuenili ardebat amore
C ompellare uirum, et dextræ coniungere dextram,
A ccessi, et cupidus Phenei sub mœnia duxi.
I lle mihi insignem pháretram, Lyciasq; sagittas
D iscedens, chlamydemq; auro dedit intertextam,
F renaq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
E rgo et quam petitis, iuncta est mihi fœdere dextra,
E t lux cum primum terris se crastina reddet,
A uxilio lætos dimittam, opibusq; iuuabo.
I nterea sacra hæc (quando huc uenistis amici)
A nnua, quæ differre nefas, celebrate fauentes
N obiscum, et iam nunc sociorum assuescite mensis.
H æc ubi dicta, dapes iubet, et sublata reponi
P ocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili.
P ræcipuumq; toro, et uillosi pelle leonis
A ccipit Aeneam, solioq; inuitat acerno.
T um lecti iuuenes certatim, aræq; sacerdos
V iscera tosta ferunt taurorum, onerantq; canistris
D ona laboratæ cereris, Bacchumq; ministrant.
V escitur Aeneas simul, et Troiana iuuentus
P erpetui tergo bouis, et lustralibus extis.
P ostquam exempta fames, et amor compressus edēdi,
R ex Euander ait, non hæc solennia nobis,
H as ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
V ana superstitio, ueterumue ignara deorum
I mposuit, sæuis hospes Troiane periclis
S eruati facimus, meritosq; nouamus honores.

Iam primum saxis suspensam hanc aspice rupem,
Disiectæ procul ut moles, desertaq; montis
Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit uasto submota recessu
Semihominis Caci, facies quam dira tenebat
Solis inaccessam radiis, semperq; recenti
Cæde tepebat humus, foribusq; affixa superbis
Ora uirum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater, illius atros
Ore uomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit et nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium, aduentumq; Dei, nam maximus ultor
Tergemini nece Geryonis, spoliisq; superbus
Alcides aderat, taurosq; hac uictor agebat
Ingentes, uallemq; boues, amnemq; tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inausum,
Aut intentatum, scelerisue, doliue fuisset,
Quattuor à stabulis præstanti corpore tauros
Auertit, totidem forma superante iuuencas,
Atq; hos, ne qua forent pedibus uestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, uersisq; uiarum
Indiciis raptos saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea cum iam stabulis saturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitumq; pararet,
Discessu mugire boues, atq; omne querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui,
Reddidit una boum uocem, uastoq; sub antro
Mugiit, et Caci spem custodita fefellit.
Hic uero Alcidæ furiis exarserat atro

F elle dolor,rapit arma manu,nodiſq́; grauatum
R obur,et aerii curſu petit ardua montis.
T um primum noſtri Cacum uidere timentem,
T urbatumq́; oculis,fugit ilicet ocyor euro,
S peluncamq́; petit. pedibus timor addidit alas.
V t ſeſe incluſit,ruptiſq́; immane catenis
D eiecit ſaxum ferro,quod et arte paterna
P endebat,fultoſq́; emuniit obice poſtes,
E cce furens animis aderat Tirynthius,omnemq́;
A cceſſum luſtrans,huc ora ferebat,et illuc,
D entibus infrendens,ter totum feruidus ira
L uſtrat Auentini montem,ter ſaxea tentat
L imina nequicquam,ter feſſus ualle reſedit.
S tabat acuta ſilex,præciſis undiq; ſaxis,
S peluncæ dorſo inſurgens,altiſſima uiſu,
D irarum nidis domus opportuna uolúcrum,
H anc,ut prona iugo leuum incumbebat ad amnem,
D exter in aduerſum nitens,concuſſit,et imis
A uulſam ſoluit radicibus,inde repente
I mpulit,impulſu quo maximus inſonat æther.
D iſſultant ripæ,refluitq́; exterritus amnis.
A t ſpecus,et Caci detecta apparuit ingens
R egia,et umbroſæ penitus patuere cauernæ,
N on ſecus,ac ſi qua penitus ui terra dehiſcens
I nfernas reſeret ſedes,et regna recludat
P allida Diis inuiſa,ſuperq́; immane baratrum
C ernatur,trepident immiſſo lumine manes.
E rgo inſperata deprenſum in luce repente,
I ncluſumq́; cauo ſaxo,atq; inſueta rudentem,
D eſuper Alcides telis premit,omniaq́; arma

A duocat, et ramis, uastisq́; molaribus instat.
I lle autem (neq; enim fuga iam super ulla pericli est)
F aucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
E uomit, inuoluitq́; domum caligine cæca,
P rospectum eripiens oculis, glomeratq́; sub antro
F umiferam noctem, commixtis igne tenébris.
N on tulit Alcides animis, séq; ipse per ignem
P ræcipiti iecit saltu, qua plurimus undam
F umus agit, nebulaq́; ingens specus æstuat atra.
H ic Cacum in ténebris incendia uana uomentem
C orripit, in nodum complexus, et angit inhærens
E lisos oculos, et siccum sanguine guttur.
P anditur extemplo foribus domus atra reuulsis,
A bstractæq́; boues, abiuratæq́; rapinæ
C œlo ostenduntur, pedibusq́; informe cadauer
P rotrahitur, nequeunt expleri corda tuendo
T erribiles oculos, uultum, uillosáq; setis
P ectora semiferi, atq; extinctos faucibus ignes.
E x illo celebratus honos, lætiq; minores
S eruauere diem, primusq́; Potitius author,
E t domus Herculei custos Pinaria sacri
H anc aram luco statuit, quæ maxima semper
D icetur nobis, et erit quæ maxima semper.
Q uare agite o iuuenes, tantarum in munere laudum
C ingite fronde comas, et pocula porgite dextris,
C ommunemq́; uocate deum, et date uina uolentes.
D ixerat, Herculea bicolor cum populus umbra
V elauitq́; comas, foliisq́; innexa pependit.
E t sacer impleuit dextram scyphus, ocyus omnes
I n mensam læti libant, diuosq́; precantur.

D euexo interea propior fit Vesper olympo.
I amq; sacerdotes, primusq; Potitius ibant
P ellibus in morem cincti, flammasq; ferebant.
I nstaurant epulas, et mensæ grata secundæ
D ona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
T um salii ad cantus, incensa altaria circum
P opuleis adsunt euincti tempora ramis.
H ic iuuenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
H erculeas, et facta ferunt, ut prima nouercæ
M onstra manu, geminosq; premens eliserit angues.
V t bello egregias idem disiecerit urbeis,
T roiamq;, Oechaliamq;, ut duros mille labores,
R ege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquæ
P ertulerit, tu nubigenas inuicte bimembres,
H yleumq;, Pholumq; manu, tu Cressia mactas
P rodigia, et uastum Nemeæ sub rupe leonem,
T e Stygii tremuere lacus, te ianitor orci,
O ssa super recubans antro semesa cruento.
N ec te ullæ facies, non terruit ipse Typhoeus
A rduus, arma tenens. non te rationis egentem
L ernæus turba capitum circumstetit anguis.
S alue uera Iouis proles, decus addite diuis,
E t nos, et tua dexter adi pede sacra secundo.
T alia carminibus celebrant, super omnia Caci
S peluncam adiiciunt, spirantemq; ignibus ipsum,
C onsonat omne nemus strepitu, collesq; resultant.
E xin se cuncti diuinis rebus ad urbem
P erfectis referunt, ibat rex obsitus æuo,
E t comitem Aeneam iuxta, natumq; tenebat
I ngrediens, varioq; uiam sermone leuabat.

M iratur, facilesq; oculos fert omnia circum
A eneas, capiturq; locis, et singula lætus
E xquirit, auditq; uirum monumenta priorum.
T um rex Euander, Romanæ conditor arcis,
H æc nemora indigenæ Fauni, nymphæq; tenebant,
G ensq; uirum truncis, et duro robore nata.
Q uis neq; mos, neq; cultus erat, neq; iungere tauros,
A ut componere opes norant, aut parcere parto,
S ed rami, atq; asper uictu uenatus alebat.
P rimus ab æthereo uenit Saturnus olympo
A rma Iouis fugiens, et regnis exul ademptis,
I s genus indocile, ac dispersum montibus altis
C omposuit, legesq; dedit, Latiumq; uocari
M aluit, his quoniam latuisset tutus in oris,
A ureaq; (ut perhibent) illo sub rege fuere
S ecula, sic placida populos in pace regebat.
D eterior donec paulatim, ac decolor ætas,
E t belli rabies, et amor successit habendi.
T um manus Ausoniæ, et gentes uenere Sicanæ
S æpius, et nomen posuit Saturnia tellus.
T um reges, asperq; immani corpore Tybris,
A quo post Itali fluuium cognomine Tybrim
D iximus, amisit uerum uetus Albula nomen.
M e pulsum patria, pelagiq; extrema sequentem
F ortuna omnipotens, et ineluctabile fatum
H is posuere locis, matrisq; egere tremenda
C armentis nymphæ monita, et Deus author Apollo.
V ix ea dicta, dehinc progressus monstrat et aram,
E t Carmentalem Romano nomine portam,
Q uã memorant nymphæ priscum Carmẽtis honorẽ

Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
Aeneadas magnos, et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum
Rettulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon et sacri monstrat nemus Argileti,
Testaturq́; locum, et letum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem, et Capitolia ducit
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.
Iam tum relligio pauidos terrebat agrestes
Dira loci, iam tum syluam, saxumq́; tremebant.
Hoc nemus, hunc inquit, frondoso uertice collem
Quis deus incertũ est, habitat Deus. Arcádes ipsum
Credunt se uidisse Iouem, cum sæpe nigrantem
Aegida concuteret dextra, nimbosq́; cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris
Relliquias, ueterumq́; uides monumenta uirorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem.
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis, ad tecta subibant
Pauperis Euandri, passimq́; armenta uidebant,
Romanoq́; foro, et lautis mugire carinis.
Vt uentum ad sedes, hæc inquit, limina uictor
Alcides subiit, hæc illum regia cepit.
Aude hospes contemnere opes, et te quoq; dignum
Finge Deo, rebusq́; ueni non asper egenis.
Dixit, et Angusti subter fastigia tecti
Ingentem Aeneam duxit, stratisq́; locauit
Effultum foliis, et pelle Libystidis ursæ,
Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.

At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumq́; minis, et duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur, thalamoq́; hæc cõiugis aureo
Incipit, et dictis diuinum aspirat amorem.
Dum bello Argolici uastabant Pergama reges
Debita, casurasq́; inimicis ignibus arces,
Non ullum auxilium miseris, non arma rogaui
Artis, opisq́; tuæ, nec te carissime coniunx,
Incassum'ue tuos uolui exercere labores.
Quamuis et Priami deberem plurima natis,
Et durum Aeneæ fleuissem sæpe laborem.
Nunc Iouis imperiis Rutulorum constitit oris,
Ergo eadem supplex uenio, et sanctum mihi numen
Arma rogo genitrix nato, te filia Nerei,
Te potuit lachrymis Tithonia flectere coniunx.
Aspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis, in me, excidiumq́; meorum.
Dixerat et niueis hinc atq; hinc diua lacertis
Cunctantem amplexu molli fouet, ille repente
Accepit solitam flammam, notusq́; medullas
Intrauit calor, et labefacta per ossa cucurrit,
Non secus, atq; olim tonitru cum rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, et formæ conscia coniunx.
Tum pater æterno fatur deuinctus amore.
Quid causas petis ex alto? fiducia cessit
Quo tibi diua mei? similis si cura fuisset,
Tum quoq; fas nobis teucros armare fuisset.
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata uetabant
Stare, decemq́; alios Priamum superesse per annos,

E t nunc si bellare paras, atq; hæc tibi mens est,
Q uicquid in arte mea possum promittere curæ,
Q uod fieri ferro, liquidó ue potest electro,
Q uantum ignes, animæq; ualent, absiste precando
V iribus indubitare tuis, ea uerba locutus
O ptatos dedit amplexus, placidumq; petiuit
C oniugis infusus gremio per membra soporem.
I nde ubi prima quies medio iam noctis abactæ
C urriculo expulerat somnum, cum fœmina primum
C ui tolerare colo uitam, tenuiq; Minerua,
I mpositum cinerem, et sopitos suscitat ignes,
N octem addens operi, famulasq; ad lumina longo
E xercet penso, castum ut seruare cubile
C oniugis, et possit paruos educere natos.
H aud secus ignipotens, nec tempore segnior illo
M ollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
I nsula Sicaniumiuxta latus, Aeoliamq;
E rigitur Liparen fumantibus ardua saxis.
Q uam subter specus, et Cyclopum exesa caminis
A ntra Aetnæa tonant, ualidiq; incudibus ictus
A uditi referunt gemitum, striduntq; cauernis
S tricturæ Chalybum, et fornacibus ignis anhelat.
V ulcani domus, et Vulcania nomine tellus.
H oc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto
F errum exercebant uasto Cyclopes in antro,
B rontesq;, Steropesq;, et nudus membra Pyragmō.
H is informatum manibus, iam parte polita
F ulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
D eiicit in terras, pars imperfecta manebat.
T res imbris torti radios, tres nubis aquosæ

Addiderant, rutili treis ignis, et alitis austri
Fulgores nunc terrificos, sonitumq́; metumq́;
Miscebant operi, flammisq́; sequacibus iras.
Parte alia Marti currumq́;, rotasq́; uolúcres
Instabant, quibus ille uiros, quibus excitat urbes,
Aegidaq́; horrificam, turbatæ Palladis arma
Certatim squamis serpentum, auroq́; polibant.
Connexosq́; angueis, ipsamq́; in pectore diuæ
Gorgona desecto uertentem lumina collo,
Tollite cuncta inquit, cœptosq́; auferte labores
Aetnæi Cýclopes, et huc aduertite mentem,
Arma acri facienda uiro, nunc uiribus usus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra,
Præcipitate moras. Nec plura effatus, at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterq́; laborem
Sortiti, fluit æs riuis, auriq́; metallum.
Vulnificusq́; chalybs uasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, unũ omnia contra
Tela latinorum, septenosq́; orbibus orbes
Impediunt, alii uentosis follibus auras
Accipiunt, redduntq́;, alii stridentia tingunt
Aera lacu, gemit impositis incudibus antrum,
Illi inter sese multa ui brachia tollunt
In numerum, uersantq́; tenaci forcipe massam.
Hæc pater Aeoliis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini uólucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaq́; induitur artus.
Et Tyrrhena pedum circundat uincula plantis,
Tum lateri, atq; humeris Tegeæum subligat ensem.

Demissa ab leua pantheræ terga retorquens.
Necnon et gemini custodes limine ab alto
Præcedunt, gressumq́; canes comitantur herilem
Hospitis Aeneæ sedem, et secreta petebat,
Sermonum memor, et promissi muneris heros.
Nec minus Aeneas se matutinus agebat,
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congressi iungunt dextras, mediisq́; residunt
Aedibus, et licito tandem sermone fruuntur,
Rex prior hæc,
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Troiæ uictas, aut regna fatebor,
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ uires, hinc Thusco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, et murum circumsonat armis,
Sed tibi ego ingentes populos, opulentaq́; regnis
Iungere castra paro, quam fors inopina salutem
Ostentat, fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata uetusto
Vrbis Agyllinæ sedes, ubi Lydia quondam
Gens bello præclara, iugis insedit Hetruscis,
Hanc multos florentem annos, rex deinde superbo
Imperio, et sæuis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? dii capiti ipsius, generiq́; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora uiuis,
Componens, manibusq́; manus, atq; oribus ora,
Tormenti genus, et sanie, taboq́; fluentes,
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem ciues, infanda furentem

Armati circumsistunt, ipsum'q;, domum'q;,
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes rutulorum elapsus in agros
Confugere, et Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furiis surrexit Hetruria iustis,
Regem ad supplicium præsenti Marte reposcunt.
His ego te Aenea ductorem millibus addam.
Toto nanq; fremunt condensæ littore puppes,
Signa'q; ferre iubent. retinet longæuus aruspex
Fata canens. O Meoniæ delecta iuuentus
Flos ueterum, uirtus'q; uirum, quos iustus in hostem
Fert dolor, et merita accendit Mezentius ira,
Nulli fas italo tantum subiungere gentem,
Externos optate duces, tum Hetrusca resedit
Hoc acies campo, monitis exterrita diuum.
Ipse oratores ad me, regni'q; coronam
Cum sceptro misit, mandat'q; insignia Tarchon.
Succedam castris, Tyrrhena'q; regna capessam.
Sed mihi tarda gelu, seclis'q; effoeta senectus
Inuidet imperium, seræ'q; ad fortia uires.
Gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret, tu cuius et annis,
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
Ingredere o Teucrum, atq; Italum fortissime ductor.
Hunc tibi præterea spes, et solatia nostri,
Pallanta adiungam, sub te tolerare magistro
Militiam, et graue Martis opus, tua cernere facta
Assuescat, primis et te miretur ab annis.
Arcádes huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo, totidem'q; suo tibi nomine Pallas.

Vix ea fatus erat, defixiq; ora tenebant
Aeneas Anchisiades, et fidus Achates,
Multaq; dura suo tristi cum corde putabant,
Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
Nanq; improuiso uibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu uenit, et ruere omnia uisa repente,
Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt, iterum atq; iterum fragor intonat ingens,
Arma inter nubem cœli in regione serena
Per sudum rutilare uident, et pulsa tonare.
Obstupuere animis alii, sed Troius heros
Agnouit sonitum, et diuæ promissa parentis,
Tum memorat, Ne uero hospes ne quære profecto
Quem casum portenta ferant, ego poscor olympo,
Hoc signum cecinit missuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret, Vulcaniaq; arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant,
Quas pœnas mihi Turne dabis, quã multa sub undas
Scuta uirum, galeasq; et fortia corpora uolues
Tybri pater. poscant acies, et fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto,
Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat, hesternumq; larem, paruosq; penates
Lætus adit, mactat lectas de more bidentes.
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus,
Post hinc ad naueis graditur, sociosq; reuisit,
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Præstantes uirtute legit, pars cætera prona
Fertur aqua, segnisq; secundo defluit amni.

Nuntia uentura Ascanio, rerumq́;, patrisq́;
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua.
Ducunt exortem Aeneæ, quem fulua leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama uolat paruam subito uulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicant matres, propiusq́; periclo
It timor, et maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret inexpletum lachrymans, ac talia fatur,
O mihi præteritos referat si Iuppiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem præneste sub ipsa
Straui, scutorumq́; incendi uictor aceruos,
Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi,
Nascenti cui treis animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat, trina arma mouenda
Ter leto sternendus erat, cui tum tamen omneis
Abstulit hæc animas dextra, et totidem exuit armis,
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer usquam
Nate tuo, neq; finitimo Mezentius unquam
Huic capiti insultans tot ferro sæua dedisset
Funera, tam multis uiduasset ciuibus urbem.
At uos o superi, et diuum tu maxime rector
Iuppiter Arcadii quæso miserescite regis,
Et patrias audite preces, si numina uestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reseruant,
Si uisurus eum uiuo, et uenturus in unum,
Vitam oro, patiar quemuis durare laborem,
Sin aliquem infandum casum fortuna minaris,
Nunc nunc o liceat crudelem abrumpere uitam,

Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te care puer mea sola, et sera uoluptas
Complexu teneo, grauior ne nuntius aures
Vulneret, Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat, famuli collapsum in tecta ferebant.
Iamq; adeo exierat portis equitatus apertis,
Aeneas inter primos, et fidus Achates,
Inde alii Troiæ proceres, ipse agmine Pallas
In medio chlamyde, et pictis conspectus in armis,
Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasq; resoluit.
Stant pauidæ in muris matres, oculisq; sequuntur
Puluream nubem, et fulgenteis ære cateruas,
Olli per dumos, qua proxima meta uiarum
Armati tendunt, it clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrē sonitu quatit ungula campū.
Est ingens gelidum lucus prope Cæretis amnem
Relligione patrum late sacer, undiq; colles
Inclusere caui, et nigra nemus abiete cingunt.
Syluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos
Aruorum, pecorisq; deo, lucumq;, diemq;
Qui primi fines aliquando habuere latinos.
Haud procul hinc Tarcho, et Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis, celsoq; omnis de colle uideri
Iam poterat legio, et latis tendebat in aruis.
Huc pater Aeneas, et bello lecta iuuentus
Succedunt, fessiq; et equos, et corpora curant.
At Venus æthereos inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat, natumq; in ualle reducta

Vt procul è gelido secretum flumine uidit,
Talibus affata est dictis, seq; obtulit ultro.
En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera, ne mox, aut Laurenteis nate superbos,
Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum,
Dixit, et amplexus nati Cytherea petiuit.
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
Ille deæ donis, et tanto lætus honore,
Expleri nequit, atq; oculos per singula uoluit,
Miratur, interq; manus, et brachia uersat
Terribilem cristis galeam, flammasq; uomentem,
Fatiferumq; ensem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem, qualis cum cærula nubes
Solis inardescit radiis, longeq; refulget.
Tum leueis ocreas electro, auroq; recocto,
Hastamq;, et clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumq; triumphos,
Haud uatum ignarus, uenturiq; inscius æui,
Fecerat ignipotens, illic genus omne futuræ
Stirpis ab Ascanio, pugnataq; in ordine bella,
Fecerat, et uiridi fœtam Mauortis in antro
Procubuisse lupam, geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, et lambere matrem
Impauidos, illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas
Consessu caueæ, magnis circensibus actis,
Addiderat, subitoq; nouum consurgere bellum
Romulidis, Tacioq; seni, curibusq; seueris.
Post iidem inter se posito certamine reges.

Armati Iouis ante aras, paterasq; tenentes
Stabant, et cæſa iungebant fœdera porca.
Haud procul inde citæ Metum in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant, at tu dictis Albane maneres.
Raptabatq; uiri mendacis uiſcera Tullus
Per ſyluam, et ſparſi rorabant ſanguine uepres.
Necnon Tarquinium eiectum Porſenna iubebat
Accipere, ingentiq; urbem obſidione premebat.
Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemq; minanti
Aſpiceres, pontem auderet quod uellere Cocles,
Et fluuium uinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, et capitolia celſa tenebat,
Romuleoq; recens horrebat regia culmo.
Atq; hic auratis uolitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat.
Galli per dumos aderant, arcemq; tenebant
Defenſi tenebris, et dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atq; aurea ueſtis.
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quiſq; Alpina coruſcat
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudoſq; Lupercos,
Lanigeroſq; apices, et lapſa ancylia cœlo
Extuderat, caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus, Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis.
Et ſcelerum pœnas, et te Catilina minaci
Pendentem ſcopulo, furiarumq; ora trementem,

Secretosq́; pios, iis dantem iura Catonem.
Haec inter tumidi late maris ibat imago
Aurea, sed fluctu spumabant coerula cano.
Et circum argento clari delphines in orbem
Aequora uerrebant caudis, aestumq́; secabant.
In medio classes aeratas Actia bella
Cernere erat, totumq́; instructo Marte uideres
Féruere Leucaten, auroq́; effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in praelia Caesar
Dum patribus, populoq́;, penatibus, et magnis diis
Stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammas
Laeta uomunt, patriumq́; aperitur uertice sydus.
Parte alia uentis, et diis Agrippa secundis
Arduus, agmen agens, cui belli insigne superbum
Tempora nauali fulgent rostrata corona.
Hinc ope Barbarica, uariisq́; Antonius armis
Victor ab aurorae populis, et littore rubro
Aegyptum, uiresq́; orientis, et ultima secum
Bactra uehit, sequiturq́; (nefas) Aegyptia coniunx.
Vnà omnes ruere, ac totum spumare reductis
Conuulsum remis, rostrisq́; stridentibus aequor.
Alta petunt, pelago credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole uiri turritis puppibus instant.
Stupea flamma manu, telisq́; uolatile ferrum
Spargitur, arua noua Neptunia caede rubescunt.
Regina in mediis patrio uocat agmina sistro.
Necdum etiam geminos à tergo respicit angues,
Omnigenumq́; deum monstra, et latrator Anubis,
Contra Neptunum, et Venerem, contraq́; Mineruam

Tela tenent, sæuit medio in certamine Mauors
Cælatus ferro, tristesq; ex æthere diræ.
Et scissa gaudens uadit discordia palla,
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper, omnis eo terrore Aegyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnes uertebant terga Sabæi.
Ipsa uidebatur uentis Regina uocatis,
Vela dare, et laxos iam iamq; immittere funes,
Illam inter cædes Pallentem morte futura
Fecerat ignipotens undis, et iapige ferri.
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemq; sinus, et tota ueste uocantem
Ceruleum in gremium, latebrosaq; flumina uictos.
At Cæsar triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia Diis Italis uotum immortale sacrabat.
Maxima ter centum totam delubra per urbem
Lætitia, ludisq; uiæ, plausuq; fremebant.
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aris,
Ante aras terram cæsi strauere iuuenci,
Ipse sedens niueo candentis limine Phœbi
Dona recognoscit populorum, aptatq; superbis
Postibus, incedunt uictæ longo ordine gentes,
Quàm uariæ linguis, habitu tam uestis, et armis.
Hic Nomadum genus, et discinctos mulciber Aphros,
Hic Lelegas, Carrasq;, sagittiferosq; Gelonos
Finxerat, Euphrates ibat iam mollior undis,
Extremiq; hominum Morini, Rhenusq; bicornis,
Indomitiq; Daci, et pontem indignatus Araxes.
Talia per clypeum Vulcani dona parentis

M iratur, rerum'q; ignarus imagine gaudet,
A ttollens humero, famam'q;, et fata nepotum·

P.O.N· in nonum Aeneidos librum, argumentum.

N onus habet pugnas, nec adest dux ipse tumultu,
A tq; ea diuersa penitus dum parte geruntur,
I unonis monitu Turnus festinat in hostem.
T eucrorum naues Rutulis iaculantibus ignem
N ympharum in speciem diuino numine uersæ·
E uryali, et Nisi cœptis fuit exitus impar·
P ugnatur, castra Aeneadæ, uallum'q; tuentur.
A udacem Rutulum dat leto pulcher Iulus.
F it uia ui· Turnus Bitian, et Pandaron altum
D eiicit, et totis uictor dat funera castris·
I am'q; fatigatus recipit se in castra suorum·

P·V·M· AENEIDOS LIBER NONVS.

Turn' à Junone in Teucros instigat'. ille obseqt'. eorq nau[...] exurere conat'. uerum Jouis beneficio [...]uant', ac in totid[...]

a

Tque ea diuersa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum, luco tum forte parentis
Pilumni Turnus sacrata ualle sedebat,
Ad quē sic roseo Thaumantias ore locuta est,
T urne, quod optanti diuum promittere nemo
A uderet, uoluenda dies en attulit ultro.

Nymphas [...] rinas conu[...] tunt'. Nis[...] Euryal' a[...] ianis ad [...] am emissi[...] fodiunt'. [...] n' ui po[...] castris, [...] statim [...] lit'.

Aeneas urbe, et socijs, et classe relicta,
Sceptra Palatini, regnumq; petiuit Euandri.
Nec satis, extremas Coriti penetrauit ad urbes,
Lydorumq; manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere cur
Rumpe moras omneis, et turbata arripe castra (rus.
Dixit, et in coelum paribus se sustulit alis,
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, duplicesq; ad sydera palmas
Sustulit, ac tali fugientem est uoce secutus,
Iri decus coeli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde haec tam clara repente
Tempestas? uideo medium discindere coelum,
Palantesq; polo stellas, sequar omina tanta,
Quisquis in arma uocas, et sic effatus ad undam
Processit, summoq; hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans, onerauitq; aethéra uotis.
Iamq; omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equum, diues pictai uestis, et auri.
Mesapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidae iuuenes, medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, et toto uertice supra est,
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus
Cum refluit campis, et iam se condidit alueo.
Hic subitam nigro glomerari puluere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
Primus ab aduersa conclamat mole Caicus,
Quis globus o ciues caligine uoluitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.

Hostis adest, eia, ingenti clamore per omnes
Conduunt se Teucri, portas, et mœnia complent.
Nanq; ita discedens præceperat optimus armis
Aeneas, siqua interea fortuna fuisset,
Neu struere auderent aciem, neu credere campo.
Castra modo, et tutos seruarent aggere muros.
Ergo, etsi conferre manum pudor, iraq́; monstrat,
Obiiciunt portas tamen; et præcepta facessunt,
Armatiq́; cauis expectant turribus hostem.
Turnus ut ante uolans tardum præcesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, et urbi
Improuisus adest, maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaq́; tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum iuuenes, qui primus in hostem
En ait, et iaculum intorquens emittit in auras.
Principium pugnæ, et campo sese arduus infert.
Clamorem excipiunt socii, fremituq́; sequuntur
Horrisono. Teucrum mirantur inertia corda,
Non æquo dare se campo, non obuia ferre
Arma uiros, sed castra fouere, huc turbidus, atq; huc
Lustrat equo muros, aditumq́; per auia quærit,
Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili
Cum fremit ad caulas, uentos perpessus, et imbreis
Nocte super media, tuti sub matribus agni
Balatum exercent, ille asper, et improbus ira
Sæuit in absentes, collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et siccæ sanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros, et castra tuenti
Ignescunt iræ, et duris dolor ossibus ardet,
Qua tentet ratione aditus, et qua uia clausos

Excutiat Teucros uallo, atq; effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrorum adiuncta latebat,
Aggeribus septam circum, et fluuialibus undis,
Inuadit, sociosq; incendia poscit ouantes,
Atq; manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum uero incumbunt. urget præsentia Turni.
Atq; omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos, piceum fert fumida lumen
Teda, et commixtam Vulcanus ad astra fauillam.
Quis Deus o Musæ tam sæua incendia Teucris
Auertit, tantos ratibus quis depulit ignes,
Dicite, prisca fides facto, sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Aeneas classem, et pelagi petere alta parabat,
Ipsa Deum fertur genitrix Berecyntia magnum
Vocibus his affata Iouem, Da nate petenti,
Quod tua cara parens domito te poscit olympo,
Pinea sylua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
Nigranti picea, trabibusq; obscurus acernis.
Has ego Dardanio iuueni cum classis egeret,
Læta dedi, nunc sollicitam timor anxius urget.
Solue metus, atq; hoc precibus sine posse parentem,
Neu cursu quassatæ ullo, neu turbine uenti
Vincantur, prosit nostris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui sydera mundi,
O genitrix, quo fata uocas? aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
Fas habeant? certusq; incerta pericula lustret
Aeneas? cui tanta Deo permissa potestas?

Immo ubi defunctæ finem, portusq́; tenebunt
Ausonios, olim quæcunq; euaserit undis,
Dardaniumq́; ducem Laurentia uexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magniq́; iubebo
Aequoris esse deas, qualis Nereia Clotho,
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
Dixerat, idq́; ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrenteis, atraq́; uoragine ripas,
Annuit, et totum nutu tremefecit olympum.
Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcæ
Debita complerant, cum Turni iniuria matrem
Admonuit sacris ratibus depellere tedas.
Hic primum noua lux oculis effulsit, et ingens
Visus ab aurora cœlum transcurrere nimbus,
Idæiq́; chori tum uox horrenda per auras
Excidit, et Troum Rutulorumq́; agmina complet.
Ne trepidate meas teucri defendere naues,
Néue armate manus, maria ante exurere Turno,
Quàm sacras dabitur pinus. uos ite solutæ,
Ite deæ pelagi, genitrix iubet, et sua quæq;
Continuo puppes abrumpunt uincula ripis,
Delphinumq́; modo demersis æquora rostris
Ima petunt, hinc uirgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoq́; feruntur,
Quot prius æratæ steterant ad littora proræ.
Obstupuere animis Rutuli, conterritus ipse
Turbatis Mesapus equis, cunctatur et amnis
Rauca sonans, reuocatq́; pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno,
Vltro animos tollit dictis, atq; increpat ultro.

Troianos hæc monstra petunt, his Iuppiter ipse
Auxilium solitum eripuit. non tela nec ignes
Expectant Rutulos, ergo maria inuia Teucris.
Nec spes ulla fugæ, rerum pars altera adempta est.
Terra autem in manibus nostris, tot millia gentes
Arma ferunt Italæ, nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ se iactant responsa deorum,
Sat fatis, Veneri'q; datum est, tetigere quod arua
Fertilis Ausoniæ Troes, sunt et mea contra
Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
Coniuge prærepta, nec solos tangit Atridas
Iste dolor, solis'q; licet capere arma Mycenis.
Sed periisse semel satis est, peccare fuisset
Ante satis, penitus modo non genus omne perosum
Fœmineum, quibus hæc medii fiducia ualli,
Fossarum'q; moræ, læti discrimine paruo
Dant animos, an non uiderunt mœnia Troiæ
Neptuni fabricata manu considere in ignes?
Sed uos o lecti, ferro, quis scandere uallum
Apparat? et mecum inuadit trepidantia castra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis,
Est opus in Teucros, addant se protinus omnes
Etrusci socios, tenebras, et inertia furta
Palladii, cæsis summæ custodibus arcis
Ne timeant, nec equi cæca condemur in aluo.
Luce palam, certum est igni circundare muros.
Haud sibi cum Danais rem, fixo, et pube Pelasga
Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus

Procurate uiri, et pugnam sperate parati.
Interea uigilum excubiis obsidere portas
Cura datur Mesapo, et mœnia cingere flammis.
Bis septem Rutuli muros qui milite seruent,
Delecti, ast illos centeni quenq; sequuntur,
Purpurei cristis iuuenes, auroq; corusci.
Discurrunt, uariantq; uices, fusiq; per herbam
Indulgent uino, et uertunt crateras ahenos.
Collucent ignes, noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc super è uallo prospectant Troes, et armis
Alta tenent, nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontesq;, et propugnacula iungunt.
Tela gerunt, instant Mnestheus, acerq; Serestus,
Quos pater Aeneas, si quando aduersa uocarent,
Rectores iuuenum, et rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio sortita periclum
Excubat, exercetq; uices, quod cuiq; tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis
Hyrtacides, comitem Aeneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem, leuibusq; sagittis
Et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Troiana nec induit arma.
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
His amor unus erat, pariterq; in bella ruebant,
Tunc quoq; communi portam statione tenebant,
Nisus ait, Dii ne hunc ardorem mentibus addunt
Euryale? an sua cuiq; deus fit dira cupido?
Aut pugnã, aut aliquid iãdudum inuadere magnũ
Mens agitat mihi, nec placida contenta quiete est.

Cernis quæ Rutulos habeat fiducia rerum?
Lumina rara micant, somno, uinóq; sepulti
Procubuere, silent late loca, percipe porro
Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia surgat.
Aenean acciri omnes populusq; , patresq;,
Exposcunt, mittiq; uiros, qui certa reportent,
Si tibi quæ posco promittunt, nam mihi facti
Fama sat est, tumulo uideor reperire sub illo
Posse uiam ad muros, et mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum percussus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum.
Mé ne igitur socium summis adiungere rebus
Nise fugis? solum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter, Troiæq; labores
Sublatum erudiit, nec tecum talia gessi,
Magnanimum Aenean, et fata extrema secutus.
Est hic, est animus lucis contemptor, et istum
Qui uita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc, equidem de te nil tale uerebar,
Nec fas, non ita me referat tibi magnus ouantem
Iuppiter, aut quicunq; oculis hæc aspicit æquis.
Sed si quis, quæ multa uides discrimine tali,
Si quis in aduersum rapiat casusúe, deusúe,
Te superesse uelim, tua uita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna, pretióue redemptum
Mandet humo solita, aut si qua id fortuna uetabit,
Absenti ferat inferias, decoretq; sepulchro,
Neu matri miseræ tanti sim causa doloris,
Quæ te sola puer, multis è matribus ausa
Prosequitur

Prosequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem, causas nequicquam nectis inanes,
Nec mea iam mutata loco sententia cedit.
Accelerémus ait, uigiles simul excitat, illi
Succedunt, seruantq; uices statione relicta,
Ipse comes Niso graditur, regemq; requirunt.
Cætera per terras omneis animalia somno
Laxabant curas, et corda oblita laborum.
Ductores Teucrum primi, et delecta iuuentus,
Consilium summis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quis' ue Aeneæ iam nuntius esset.
Stant longis adnixi hastis, et scuta tenentes
Castrorum, et campi medio. tum Nisus, et unà
Euryalus confestim alacres admittier orant,
Rem magnam, pretiumq; moræ fore, primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tunc sic Hyrtacides, audite o mentibus æquis
Aeneadæ, né ue hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus, Rutuli somno, uinoq; sepulti
Procubuere, locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in biuio portæ, quæ proxima ponto
Interrupti ignes, aterq; ad sydera fumus
Erigitur, si fortuna permittitis uti,
Quæsitum Aenean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis, nec nos uia fallit eunteis
Vidimus obscuris primam sub uallibus urbem
Venatu assiduo, et totum cognouimus amnem.
Hic annis grauis, atq; animi maturus Alethes.
Dii patrii, quorum semper sub numine Troia est,
P

Non tamen omnino teucros delere paratis,
Cum tales animos iuuenum, tam certa tuliſtis
Pectora, ſic memorans humeros, dextrasq; tenebat
Amborum, et uultum lachrymis, atq; ora rigabat.
Quæ uobis, quæ digna uiri pro laudibus iſtis
Præmia poſſe rear ſolui? pulcherrima primum
Dii, moresq; dabunt ueſtri, tum cætera reddet
Actutum pius Aeneas, atq; integer æui
Aſcanius, meriti tanti non immemor unquam.
Immo ego uos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos Niſe penates,
Aſſaraciq; larem, et canæ penetralia Veſtæ
Obteſtor, quæcunq; mihi fortuna, fidesq; eſt,
In ueſtris pono gremiis, reuocate parentem,
Reddite conſpectum, nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta, atq; aſpera ſignis
Pocula, deuicta genitor quæ cepit Arisba,
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Didó.
Si uero capere Italiam, ſceptrisq; potiri
Contigerit uictori, et prædæ ducere ſortem,
Vidiſti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus, ipſum illum clypeum, criſtasq; rubenteis
Excipiam ſorti, iam nunc tua præmia Niſe.
Præterea bis ſex genitor lætiſſima matrum
Corpora, captiuosq; dabit, ſuaq; omnibus arma.
Inſuper id campi, quod rex habet ipſe Latinus.
Te uero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, uenerande puer, iam pectore toto
Accipio, et comitem caſus complector in omneis.

Nulla meis, ſine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, ſeu bella geram, tibi maxima rerum
Verborumq́; fides, contra quem talia fatur
Euryalus, Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit, tantum fortuna ſecunda
Aut aduerſa cadat, ſed te ſuper omnia dona,
Vnum oro, genitrix Priami de gente uetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ,
Hanc ego nunc ignaram huius, quodcunq; pericli eſt,
Inq́; ſalutatam linquo (nox, et tua teſtis
Dextera) quod nequeam lachrymas perferre parētis
At tu oro, ſolare inopem, et ſuccurre relictæ,
Hanc ſine me ſpem ferre tui, audentior ibo
In caſus omnes, perculſa mente dederunt
Dardanidæ lachrymas, ante omnes pulcher Iulus,
Atq; animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur.
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Nanq; erit iſta mihi genitrix, nomenq́; Creuſæ
Solum defuerit, nec partum gratia talem
Parua manet, caſus factum quicunq; ſequetur,
Per caput hoc iuro, per quod pater ante ſolebat,
Quæ tibi polliceor reduci, rebusq́; ſecundis,
Hæc eadem matriq́; tuæ, generiq́; manebunt.
Sic ait illachrymans, humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atq; habilem uagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentisq; leonis
Exuuias, galeam fidus permutat Alethes.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas, iuuenumq́;, senumq́;
Prosequitur uotis, nec non et pulcher Iulus
Ante annos, animumq́; gerens, curamq́; uirilem,
Multa patri portanda dabat mandata, sed auræ
Omnia discerpunt, et nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctisq́; per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio, passim uino, somnoq́; per herbam
Corpora fusa uident, arrectos littore currus.
Inter lora, rotasq́; uiros, simul arma iacere,
Vina simul, prior hyrtacides sic ore locutus,
Euryale audendum dextra, nunc ipsa uocat res.
Hac iter est, tu ne qua manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi, et consule longe.
Hæc ego uasta dabo, et lato te limite ducam.
Sic memorat, uocemq́; premit, simul ense superbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore somnum,
Rex idem, et regi Turno gratissimus augur,
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxta famulos temere inter tela iacentes,
Armigerumq́; premit, Rhemi, aurigamq́; sub ipsis
Nactus equis, ferroq́; secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino, truncumq́; relinquit
Sanguine singultantem, atro tepefacta cruore
Terra, toriq́; madent, necnõ Thamyrũq́;, Lamumq́;
Et iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte
Luserat insignis facie, multoq́; iacebat
Membra deo uictus, felix si protinus illum

A equaſſet nocti ludum,in lucemq́; tuliſſet.
I mpaſtus ceu plena leo per ouilia turbans.
(Suadet enim ueſana fames)manditq́;,trahitq́;
M olle pecus,mutumq́; metu,fremit ore cruento.
N ec minor Euryali cædes,incenſus et ipſe
P erfurit,ac multam in medio ſine nomine plebem,
F adumq́;,Hebeſumq́; ſubit,Rhetumq́;,Abarimq́;
I gnaros,Rhetum uigilantem,et cuncta uidentem,
S ed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat,
P ectore in aduerſo totum cui comminus enſem
C ondidit aſſurgenti,et multa morte recepit.
P urpuream uomit ille animam,et cum ſanguine mix
V ina refert moriens,hic furto feruidus inſtat, (ta
I amq́; ad Meſapi ſocios tendebat,ubi ignem
D eficere extremum,et religatos rite uidebat
C arpere gramen equos breuiter cum talia Niſus,
(Senſit enim nimia cæde,atq; cupidine ferri)
A bſiſtamus ait,nam lux inimica propinquat
P œnarum exhauſtum ſatis eſt,uia facta per hoſtes.
M ulta uirum ſolido argento perfecta relinquunt,
A rmaq́;,craterasq́; ſimul,pulchrosq́; tapetas.
E uryalus phaleras Rhamnetis,et aurea bullis
C ingula,Tyburti Remulo ditiſſimus olim,
Q uæ mittit dona hoſpitio,cum iungeret abſens
C ædicus,ille ſuo moriens dat habere nepoti,
P oſt mortem bello Rutuli,pugnaq́; potiti.
H æc rapit,atq; humeris nequicquam fortibus aptat.
T um galeam Meſapi habilem,criſtisq́; decoram
I nduit,excedunt caſtris,et tuta capeſſunt.
I nterea præmiſſi equites ex urbe Latina,

C ætera dum legio campis inſtructa moratur,
I bant, et Turno regi reſponſa ferebant.
T ercentum ſcutati omnes Volſcente magiſtro.
I amq; propinquabant caſtris, murosq; ſubibant,
C um procul hos leuo flectentes limite cernunt.
E t galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
P rodidit immemorem, radiisq; aduerſa refulſit.
H aud temere eſt uiſum, cõclamat ab agmine Volſcẽs.
S tate uiri, quæ cauſa uiæ? qui ue eſtis in armis?
Q uó ue tenetis iter? nihil illi tendere contra,
S ed celerare fugam in ſyluas, et fidere nocti.
O biiciunt equites ſeſe ad diuortia nota,
H inc, atq; hinc, omnemq; aditum cuſtode coronant.
S ylua fuit late dumis, atq; ilice nigra
H orrida, quam denſi complerant undiq; ſentes.
R ara per occultos ducebat ſemita calles.
E uryalum tenebræ ramorum, oneroſáq; præda
I mpediunt, fallitq; timor regione uiarum.
N iſus abit, iamq; imprudens euaſerat hoſtes,
A tq; locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
A lbani, tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
V t ſtetit, et fruſtra abſentem reſpexit amicum,
E uryale infelix, qua te regione reliqui?
Q uá ue ſequar? rurſus perplexũ iter omne reuoluẽs
F allacis ſyluæ, ſimul et ueſtigia retro
O bſeruata legit, dumisq; ſilentibus errat.
A udit equos, audit ſtrepitus, et ſigna ſequentum.
N ec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
P eruenit, ac uidet Euryalũ, quem iam manus omnis
F raude loci, et noctis ſubito turbante tumultu

O ppressum rapit, et conantem plurima frustra.
Q uid faciat, qua ui iuuenem, quibus audeat armis
E ripere, an sese medios moriturus in hostes
I nferat, et pulchram properet per uulnera mortem,
O cyus adducto torquens hastile lacerto,
S uspiciens altam lunam sic uoce precatur.
T u Dea, tu præsens nostro succurre labori
A strorum decus, et nemorum Latonia custos,
S i qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
D ona tulit, si qua ipse meis uenatibus auxi,
S uspendiue tholo, aut sacra ad fastigia fixi,
H unc sine me turbare globum, et rege tela per auras
D ixerat, et toto connixus corpore ferrum
C oniicit, hasta uolans noctis diuerberat umbras,
E t uenit aduersi in tergum Sulmonis, ibiq;
F rangitur, ac fixo transit præcordia ligno.
V oluitur ille uomens calidum de pectore flumen,
F rigidus, et longis singultibus ilia pulsat.
D iuersi circumspiciunt, hoc acrior idem
E cce aliud summa telum librabat ab aure,
D um trepidant, it hasta Tago per tempus utrunq;
S tridens, traiectoq; hæsit tepefacta cerebro.
S æuit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam
Authorem, nec quo ardens se immittere possit,
T u tamen interea calido mihi sanguine pœnas
P ersolues amborum inquit, simul ense recluso
I bat in Euryalum, tunc uero exterritus, amens
C onclamat Nisus, nec se celare tenebris
A mplius, aut tantum potuit perferre dolorem,
M e me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum

O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit, cœlum hoc, et ſydera conſcia teſtor,
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat, ſed uiribus enſis adactus
Tranſadiit coſtas, et candida pectora rupit.
Voluitur Euryalus leto, pulchrosq; per artus
It cruor, inq; humeros ceruix collapſa recumbit,
Purpureus ueluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens, lapſó ue papauera collo
Demiſere caput, pluuia cum forte grauantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumq́; per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur,
Quem circum glomerati hoſtes, hinc comminus, atq;
Proturbant, inſtat nō ſegnius, ac rotat enſem (hinc
Fulmineum, donec Rutuli clamantis in ore
Condidit aduerſo, et moriens animam abſtulit hoſti,
Tum ſuper exanimem ſeſe proiecit amicum
Confoſſus, placidáq; ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori uos eximet æuo,
Dum domus Aeneæ capitolii immobile ſaxum
Accolet, imperiumq́; pater Ramanus habebit.
Victores præda Rutuli, ſpoliiſq́; potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus Rhamnete reperto
Exangui, et primus una tot cæde peremptis,
Serranóq;, Numáq;, ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminecesq́; uiros, tepidumq́; recenti
Cæde locum, et plenos ſpumanti ſanguine riuos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamq́; nitentem

M esapi, et multo phaleras sudore receptas.
E tiam prima nouo spargebat lumine terras
T ithoni croceum linquens aurora cubile,
I am sole infuso, iam rebus luce retectis·
T urnus in arma uiros, armis circundatus ipse
S uscitat, æratasq; acies in prælia cogit
Q uisq; suos, uariisq; acuunt rumoribus iras·
Q uin ipsa arrectis (uisu mirabile) in hastis
P ræfigunt capita, et multo clamore sequuntur,
E uryali, et Nisi.
A eneadæ duri murorum in parte sinistra,
O pposuere aciem, nam dextera cingitur amni,
I ngentesq; tenent fossas, et turribus altis
S tant mœsti, simul ora uirum præfixa uidebant,
N ota nimis miseris, atroq; fluentia tabo.
I nterea pauidam uolitans pennata per urbem
N untia fama ruit, matrisq; allabitur aures
E uryali, ac subitus miseræ calor ossa reliquit·
E xcussi manibus radii, reuolutaq; pensa,
E uolat infelix, et fœmineo ululatu
S cissa comam, muros amens, atq; agmina cursu
P rima petit, non illa uirum, non illa pericli,
T elorumq; memor, cœlum dehinc questibus implet·
H unc ego te Euryale aspicio? tu'ne illa senectæ
S era meæ requies potuisti linquere solam
C rudelis? nec te sub tanta pericula missum,
A ffari extremum miseræ data copia matri?
H eu terra ignota canibus data præda Latinis,
A litibusq; iaces, nec te tua funera mater
P roduxi, pressiue oculos, aut uulnera laui,

V este tegens, tibi quam noctes festina, diesq;
V rgebam, et tela curas solabar aniles.
Q uo sequar? aut quæ nunc artus, auulsaq; membra,
E t funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
N ate refers, quæ sum terraq;, mariq; secuta?
F igite me, si qua est pietas, in me omnia tela
C oniicite o Rutuli, me primam absumite ferro,
A ut tu magne pater diuum miserere, tuoq;
I nuisum hoc detrude caput sub tartara telo,
Q uando aliter nequeo crudelem abrumpere uitam.
H oc fletu concussi animi, mœstusq; per omnes
I t gemitus, torpent infractæ ad prælia uires.
I llam incendentem luctus Idæus, et Actor
I lionei monitu, et multum lachrymantis Iuli
C orripiunt, interq; manus sub tecta reponunt.
A t tuba terribilem sonitum procul ære canoro
I ncrepuit, sequitur clamor, cœlumq; remugit.
A ccelerant acta pariter testudine Volsci,
E t fossas implere parant, ac uellere uallum.
Q uærunt pars aditum, et scalis ascendere muros,
Q ua rara est acies, interlucetq; corona,
N on tam spissa uiris, telorum effundere contra
O mne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
A ssueti longo muros defendere bello,
S axa quoq; infesto uoluebant pondere, si qua
P ossent tectam aciem perrumpere, cum tamen omnes
F erre libet subter densa testudine casus,
N ec iam sufficiunt. nam qua globus imminet ingens
I mmanem Teucri molem, uoluuntq;, ruuntq;,
Q uæ strauit Rutulos late, armorumq; resoluit

T egmina, nec curant cæco contendere Marte
A mplius audaces Rutuli, sed pellere uallo
M issilibus certant.
P arte alia horrendus uisu quassabat Hetruscam
P inum, et fumiferos infert Mezentius ignes.
A t Mesapus equum domitor, Neptunia proles,
R escindit uallum, et scalas in mœnia poscit.
V os o Calliope precor aspirate canenti,
Q uas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
E diderit, quem quisq; uirum demiserit Orco.
Et mecum ingenteis oras euoluite belli.
(E t meministis enim diuæ, et memorare potestis.)
T urris erat uasto suspectu, et pontibus altis
O pportuna loco, summis quam uiribus omnes
E xpugnare Itali, summáq; euertere opum ui
C ertabant, Troes contra defendere saxis,
P erq; cauas densi tela intorquere fenestras.
P rinceps ardentem coniecit lampáda Turnus,
E t flammam affixit lateri, quæ plurima uento
C orripuit tabulas, et postibus hæsit adesis.
T urbati trepidare intus, frustráq; malorum
V elle fugam, dum se glomerant, retróq; residunt
I n partem, quæ peste caret, tum pondere turris
P rocubuit subito, et cœlum tonat omne fragore.
S eminecés ad terram immani mole secuta,
C onfixiq; suis telis, et pectora duro
T ransfossi ligno ueniunt, uix unus Helenor,
E t Lycus elapsi, quorum primæuus Helenor,
M æonio regi, quem serua Lycimnia furtim
S ustulerat, uetitisq; ad Troiam miserat armis,

Ense leuis nudo, parmáq; inglorius alba,
Isq́; ubi se Turni media inter millia uidit
Hinc acies, atq; hinc acies astare latinas,
Vt fera, quæ densa uenantum septa corona
Contra tela furit, seséq; haud nescia morti
Iniicit, et saltu supra uenabula fertur,
Haud aliter iuuenis medios moriturus in hostes
Irruit, et qua tela uidet, densissima tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter et hostes,
Inter et arma fuga muros tenet, altáq; certat
Prendere tecta manu, sociumq́; attingere dextras,
Quem Turnus pariter cursu, telóq; secutus
Increpat his uictor, nostrás ne euadere demens
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, et magna muri cum parte reuellit.
Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnũ
Sustulit alta petens, pedibus Iouis armiger uncis,
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus, undiq; clamor
Tollitur, inuadunt, et fossas aggere complent.
Ardentes tedas alii ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo, atq; ingenti fragmine montis
Lucecium portæ subeuntem, ignesq́; ferentem,
Emathiona Liger, Chorineum sternit Asylas,
Hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta
Ortygium Cæneus, uictorem Cænéa Turnus,
Turnus Ityn, Cloniumq́; Dioxippum, Promulumq́;
Et Sagarim, et summis stantem pro turribus Idam,
Priuernum Capys, hũc primo leuis hasta Themillæ
Strinxerat, ille manum proiecto tegmine, demens

Ad uulnus tulit· ergo alis allapsa sagitta,
Et leuo infixa est lateri manus, abdita'q; intus
Spiramenta animæ letali uulnere rupit·
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie, genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palisci,
Stridentem fundam positis Mezentius armis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena,
Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena·
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces
Ascanius, fortem'q; manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turni'q; minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat,
Is primam ante aciem digna, atq; indigna relatu
Vociferans, tumidus'q; nouo præcordia regno
Ibat, et ingentem sese clamore ferebat.
Non pudet obsidione iterum, uallo'q; teneri
Bis capti Phryges, et Morti prætendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt,
Quis deus Italiam? quæ uos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlysses,
Durum à stirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, sæuo'q; gelu duramus, et undis·
Venatu inuigilant pueri, syluas'q; fatigant.
Flectere ludus equos, et spicula tendere cornu,
At patiens operum, Paruo'q; assueta iuuentus,

Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello,
Omne æuum ferro teritur, uersáq; iuuencum
Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
Debilitat uires animi, mutatq; uigorem.
Caniciem galea premimus, semperq; recentes
Conuectare iuuat prædas, et uiuere rapto.
Vobis picta croco, et fulgenti murice uestis,
Desidiæ cordi, iuuat indulgere choreis,
Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.
O ueræ Phrygiæ, neq; enim Phryges, ite per alta
Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum,
Tympana uos, buxusq; uocant Berecyntia matris
Idææ, sinite arma uiris, et cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius, neruoq; obuersus equino
Contendit telum, diuersáq; brachia ducens
Constitit ante Iouem supplex, per uota precatus,
Iuppiter omnipotens audacibus annue cœptis,
Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona,
Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem.
Iam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam,
Audiit, et cœli genitor, de parte serena
Intonuit læuum, sonat una letifer arcus,
Effugit horrendum stridens elapsa sagitta.
Perq; caput Remuli uenit, et caua tempora ferro
Traiicit. i, uerbis uirtutem illude superbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
Hæc tantum Ascanius, Teucri clamore sequuntur,
Lætitiáq; fremunt, animosq; ad sydera tollunt.

Aetherea tum forte plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies urbemq́; uidebat
Nube sedens, atq; his uictorem affatur Iulum,
Macte noua uirtute puer sic itur ad astra
Diis genite, et geniture deos, iure omnia bella
Gente sub Assaraci fato uentura resident,
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus ab alto
Aethere se mittit, spirantes dimouet auras,
Ascaniumq́; petit, forma tum uertitur oris
Antiquum in Buten, hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusq́; ad limina custos.
Tum comitem Ascanio pater addidit, ibat Apollo
Omnia longæuo similis, uocemq́;, coloremq́;,
Et crines albos, et sæua sonoribus arma,
Atq; his ardentem dictis affatur Iulum,
Sit satis Aeneide, telis impune Numanum
Oppetiisse tuis, primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, et paribus non inuidet armis,
Cætera parce puer bello, sic orsus Apollo,
Mortales medio aspectus sermone reliquit.
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouere deum proceres, diuinaq́; tela
Dardanidæ, pháretramq́; fuga sensere sonantem.
Ergo auidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
Ascanium prohibent, ipsi in certamina rursus
Succedunt, animasq́; in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acreis arcus, amentaq́; torquent.
Sternitur omne solum telis. tum scuta, cauæq́;
Dant sonitum flictu galeæ, pugna aspera surgit

Quantus ab occasu ueniens pluuialibus hædis
Verberat imber humũ, quã multa grãdine nimbi
In uada præcipitant, cum Iuppiter horridus austris
Torquet aquosam hyemẽ, et cœlo caua nubila rũpit.
Pandarus, et Bitias Idæo Alcanore creti,
Quos Iouis eduxit luco syluestris hiera,
Abietibus iuuenes patriis, et montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt
Freti armis, ultroq; inuitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra, ac leua pro turribus astant
Armati ferro, et cristis capita alta corusci.
Quales aeriæ Liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum
Consurgunt geminæ quercus, intonsaq; cœlo
Attollunt capita, et sublimi uertice nutant.
Irrumpunt aditus Rutuli ut uidere patentes,
Continuo Quercens, et pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, et Mauortius Hæmon.
Agminibus totis, aut uersi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine uitam,
Tum magis increscunt animis discordibus iræ,
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, et procurrere longius audent,
Ductori Turno diuersa in parte furenti,
Turbantiq; uiros, perfertur nuntius, hostem
Feruere cæde noua, et portas præbere patentes,
Deserit inceptum, atq; immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratresq; superbos,
Et primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti

Coniecto

Coniecto sternit iaculo, uolat Itala cornus
Aéra per tenerum, stomachoq́; infixa sub altum
Pectus abit, reddit specus atri uulneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit,
Tũ Meropẽ atq; Erymantha manu, tum sternit Aphi
Tum Bitiã ardẽtem oculis, animisq́; frementẽ (dnũ,
Non iaculo (neq; enim iaculo uitam ille dedisset)
Sed magnum stridens contorta Phalarica uenit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis, et auro
Sustinuit, collapsa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, et clypeum super intonat ingens,
Qualis in euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam iaciunt ponto, Sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq́; uadis illisa recumbit,
Miscent se maria, et nigræ attolluntur arenæ,
Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumq́; cubile
Inarime Iouis imperiis imposta Typhoeo.
Hic Mars armipotens animum, uiresq́; latinis
Addidit, et stimulos acreis sub pectore uertit,
Immisitq́; fugam Teucris, atrumq́; timorem.
Vndiq; conueniunt, quoniam data copia pugnæ,
Bellatorq́; animo deus incidit.
Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam ui multa conuerso cardine torquet
Obnixus latis humeris, multosq́; suorum
Mœnibus exclusos duro in certamine linquit,
Ast alios secum includit, recipitq́; ruentes

Q

D emens qui rutulum in medio non agmine regem
V iderit irrumpentem, ultróq; incluserit urbi,
I mmanem ueluti pecora inter inertia tigrim.
C ontinuo noua lux oculis effulsit, et arma
H orrendum sonuere, tremunt in uertice cristæ
S anguineæ, clypeóq; micantia fulgura mittit,
A gnoscunt faciem inuisam, atq; immania membra
T urbati subito Aeneadæ, tum Pandarus ingens
E micat, et mortis fraternæ feruidus ira
E ffatur, non hæc dotalis regia Amatæ,
N ec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
C astra inimica uides, nulla hinc exire potestas,
O lli subridens sedato pectore Turnus
I ncipe si qua animo uirtus, et consere dextram.
H ic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem,
D ixerat ille. rudem nodis, et cortice crudo
I ntorquet summis adnixus uiribus hastam,
E xcepere auræ uulnus. Saturnia Iuno
D etorsit ueniens, portæq; infigitur hasta.
A t non hoc telum mea quod ui dextera uersat
E ffugies, neq; enim is teli, nec uulneris author.
S ic ait, et sublatum alte consurgit in ensem,
E t mediam ferro gemina inter tempora frontem
D iuidit, impubésq; immani uulnere malas.
F it sonus, ingenti concussa est pondere tellus,
C ollapsos artus, atq; arma cruenta cérébro
S ternit humi moriens, atq; illi in partibus æquis
H uc caput, atq; illuc humero ex utroq; pependit.
D iffugiunt uersi trepida formidine Troes,
E t si continuo uictorem ea cura subisset

Rumpere claustra manu, sociosq́; immittere portis,
Vltimus ille dies bello, gentiq́; fuisset,
Sed furor ardentem, cædisq́; insana cupido
Egit in aduersos.
Principio Phalarim, et succiso poplite Gygen
Excipit, hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum, Iuno uires, animumq́; ministrat,
Addit Halyn comitem, et confixum phegéa Parma,
Ignaros deinde in muris, Martemq́; cientes,
Alcandrumq́;, Haliumq́;, Nemonaq́;, Prytaniumq́;,
Lyncéa tendentem contra, sociosq́; uocantem
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat, huic uno deiectum comminus ictu
Cum galea longe iacuit caput, inde ferarum
Vastatorem A'mycum, quo non felicior alter
Vnguere tela manu, ferrumq́; armare ueneno,
Et Clytium Aeoliden, et amicum Cretéa musis,
Cretea musarum comitem, cui carmina semper,
Et Citharæ cordi, numerosq́; intendere neruis,
Semper equos, atq; arma uirum, pugnasq́; canebat.
Tandem ductores audita cæde suorum
Conueniunt Teucri, Mnestheus, acerq́; Serestus,
Palantesq́; uident socios, hostemq́; receptum.
Et Mnestheus, quo deinde fugam? quo téditis, inquit,
Quos alios muros? quæ iam ultra mœnia habetis?
Vnus homo, et uestris o ciues undiq; septus
Aggeribus tantas strages impune per urbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, ueterumq́; deorum,
Et magni Aeneæ segnes miseretq́;, pudetq́;?

Talibus accensi firmantur, et agmine denso
Consistunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluuium petere, ac partem, quae cingitur unda.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum, ceu saeuum turba leonem
Cum telis premit infensis. At territus ille,
Asper, acerba tuens retro redit, et neq; terga
Ira dare, aut uirtus patitur, nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens potis est per tela, uirosq;,
Haud aliter retro dubius uestigia Turnus
Improperata refert, et mens exaestuat ira.
Quin etiam bis tum medios inuaserat hostes,
Bis confusa fuga per muros agmina uertit,
Sed manus è castris propere coit omnis in unum,
Nec contra uires audet Saturnia Iuno
Sufficere, Aeriam coelo nam Iuppiter Irim
Demisit germanae haud mollia iussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum moenibus altis.
Ergo nec Clypeo Iuuenis subsistere tantum,
Nec dextra ualet, iniectis sic undiq; telis
Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, et saxis solida aera fatiscunt,
Discussaeq; iubae capiti, nec sufficit umbo
Ictibus, ingeminant hastis et troes, et ipse
Fulmineus Mnestheus, Tum toto corpore sudor
Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit, fessos quatit aeger anhelitus artus.
Tum demum praeceps saltu sese omnibus armis
In fluuium dedit, ille suo cum gurgite flauo
Accepit uenientem, ac mollibus extulit undis,

Iuppiter hortat

E t lætum ſociis abluta cæde remiſit.

P. O. N. in Decimum Aeneidos librum, argumentum.

O ccidit Aeneæ decimo Mezentius ira.
C oncilium diuis hominum de rebus habetur.
I nterea Rutuli portis circum omnibus inſtant.
A duenit Aeneas multis cum millibus heros.
M ars uocat, et totis in pugnam uiribus itur.
I nterimit Palanta potens in prælia Turnus,
Cæduntur'q; duces, cadit et ſine nomine uulgus.
S ubtrahitur pugnæ Iunonis numine Turnus.
A eneas perſtat Mezenti cæde piata,
E t Lauſum in uicta perimit per uulnera dextra.
M ox ultor nati Mezentius occidit ipſe.

P.V.M. AENEIDOS LIBER DECIMVS.

Juppiter, conuocato Deor[um] concilio, ad concordiam e[...] hortat'. Troiani obsessi sese [pro] viribus defendunt. Æn[...]

P andit ur interea domus omnipoten tis olympi,
Concilium'q; uocat diuum pater, atque hominum rex
Sydeream in ſedem, terras unde arduus omneis,
C aſtra'q; Dardanidum aſpectat, populos'q; latinos.
C onſidunt tectis bipatentibus, incipit ipſe,
C œlicolæ magni, quianam ſententia uobis
V erſa retro? tantum'q; animus certatis iniquis?

interim [...] ta nauium [...] classe c[...] suos re[...] utrinq[ue] acr[...] pugnat'. [...] Laus', a[...] Mezenti[...] rimunt'

Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
Quæ contra uetitum discordia? quis metus, aut hos,
Aut hos arma sequi, ferrumq́; lacessere suasit?
Adueniet iustum pugnæ, ne accersite, tempus.
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atq; alpeis immittet apertas,
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit,
Nunc sinite, et placidum læti componite fœdus,
Iuppiter hæc paucis, at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, o hominum, diuumq́; æterna potestas,
Namq; aliud quid sit, quod iam implorare queamus?
Cernis ut insultent Rutuli, Turnusq́; feratur
Per medios insignis equis, tumidusq́; secundo
Marte ruat, non clausa tegunt iam mœnia Teucros,
Quin intra portas, atq; ipsis prælia miscent
Aggeribus mœrorum, et inundant sanguine fossæ.
Aeneas ignarus abest, nunquám ne leuari
Obsidione sines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ, necnon exercitus alter,
Atq; iterum in Teucros ætolis surgit ab Arpis
Tytides, equidem credo mea uulnera restant,
Et tua progenies mortalia demoror arma,
Si sine pace tua, atq; inuito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata, neq; illos
Iuueris auxilio, sin tot responsa secuti,
Quæ superi, manesq́; dabãt, cur nunc tua quisquam
Vertere iussa potest? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exustas erycino in littore classes?
Quid tempestatum regem, uentosq́; furenteis

Aeolia excitos, aut actam nubibus irim?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet, et superis immissa repente
Alecto, medias italum bacchata per urbes,
Nil super imperio moueor, sperauimus ista,
Dum fortuna fuit, uincant, quos uincere mauis,
Si nulla est regio Teucris, quam det tua coniunx
Dura, per euersæ genitor fumantia Troiæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem,
Aeneas sane ignotis iactetur in undis.
Et quancunq; uiam dederit fortuna, sequatur,
Hunc tegere, et diræ ualeam subducere pugnæ.
Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atq; Cithera,
Idaliæq; domus, positis inglorius armis
Exigat hic æuum, magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam, nihil urbibus inde
Obstabit tyriis, quid pestem euadere belli
Iuuit? et argolicos medios fugisse per ignes?
Totq; maris, uastæq; exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, recidiuaq; pergama quærunt,
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Atq; solum, quo Troia fuit? Xanthum, et Simoenta
Redde oro miseris, iterumq; reuoluere casus
Da pater Iliacos Teucris. tum regia Iuno
Acta furore graui, quid me alta silentia cogis
Rumpere? et obductum uerbis uulgare dolorem?
Aenean hominum quisquam, diuumq; subegit
Bella sequi? aut hostem regi se inferre latino?
Italiam petiit fatis authoribus, esto,

Cassandræ impulsus furiis, num linquere castra
Hortati sumus, aut uitam committere uentis?
Num puero summam belli, num credere muros,
Tyrrhenam'ue fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem? quæ dura potentia nostra
Egit? ubi hic Iuno, demissa'ue nubibus iris?
Indignum est Italos Troiam circundare flammis
Nascentem, et patria Turnum consistere terra,
Cui Pilumnus auus, cui Diua Venilia mater.
Quid face Troianos atra uim ferre Latinis?
Arua aliena iugo premere, atq; auertere prædas?
Quid soceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Aenean manibus subducere Graium,
Proq; uiro nebulam, et uentos obtendere inaneis,
Et potes in totidem classem conuertere nymphas.
Nos aliquid Rutulos contra iuuisse nefandum est.
Aeneas ignarus abest, ignarus et absit.
Est Paphos, Idaliumq; tibi, sunt alta Cithera.
Quid grauidam bellis urbem, et corda aspera tētas?
Nos'ne tibi fluxas Phrygiæ res uertere fundo
Conamur? nos, an miseros qui Troas Achiuis
Obiecit? quæ causa fuit consurgere in arma
Europamq;, Asiamq;, et fœdera soluere Furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnauit adulter?
Aut ego tela dedi? fouiq; cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis, nunc sera querelis,
Haud iustis assurgis, et irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno, cunctiq; fremebant
Cœlicolæ, assensu uario, ceu flamina prima,

Cum deprensa fremunt syluis, et cæca uolutant
Murmura uenturos nautis prodentia uentos.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas
Infit, eo dicente deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther,
Tum zephyri posuere, premit placida æquora põtus,
Accipite ergo animis, atq; hæc mea figite dicta,
Quandoquidem Ausonios coniungi fœdere Teucris,
Haud licitum est, nec uestra capit discordia finem,
Quæ cuiq; est fortuna hodie, quam quisq; secat spem,
Tros, Rutulusúe fuat, nullo discrimine habebo,
Seu fatis Italum, castra obsidione tenentur,
Siue errore malo Troiæ, monitisq́; sinistris,
Nec Rutulos soluo, sua cuiq; exorsa laborem,
Fortunamq́; ferent. Rex Iuppiter omnibus idem.
Fata uiam inuenient, stygi per flumina fratris
Per pice torrenteis, atraq́; uoragine ripas.
Annuit, et totum nutu tremefecit olympum.
Hic finis fandi, solio tum Iuppiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde uiros, et mœnia cingere flammis.
At legio Aeneadum uallis obsessa tenetur,
Nec spes ulla fugæ, miseri stant turribus altis,
Nequicquam, et rara muros cinxere corona.
Iasius Imbrasides, Hicetaoniusq́; Tymœtes,
Assaraciq́; duo, et senior cum Castore Tybris
Prima acies hos, germani Sarpedonis ambo,
Et clarus Ethemon Lycia comitatur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum

Haud partem exiguam montis lyrnesius Agmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo
Hi iaculis, illi certant defendere saxis,
Moliriq́; ignem, neruoq́; aptare sagittas.
Ipse inter medios Veneris iustissima cura
Dardanius caput ecce puer detectus honestum,
Qualis gemma micat, fuluum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus, aut capiti, uel quale per artem
Inclusum buxo, aut orithia terebyntho
Lucet ebur, fusos ceruix cui lactea crines,
Accipit, et molli subnectit circulus auro.
Te quoq; magnanimæ uiderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere, et calamos armare ueneno
Meonia generose domo, ubi pinguia culta
Exercentq́; uiri, Pactolusq́; irrigat auro,
Affuit, et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit,
Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur urbi,
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant, media Aeneas freta nocte secabat,
Nanq; ut ab Euandro castris ingressus Hetruscis
Regem adit, et regi memorat nomenq́;, genusq́;,
Quid ue petat, quid ue ipse ferat, Mezentius arma,
Quæ sibi conciliet, uiolentaq́; pectora Turni
Edocet, humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet, immiscetq́; preces, haud fit mora, Tarchō
Iungit opes, fœdusq́; ferit, tum libera fatis
Classem conscendit iussis gens Lydia diuum
Externo commissa duci, Aeneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subuecta leones.

Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris·
Hic magnus sedet Aeneas, secumq; uolutat
Euentus belli uarios, Pallasq; sinistro
Affixus lateri, iam quaerit sydera opacae
Noctis iter, iam quae passus, terraq;, mariq;·
Pandite nunc Helicona deae, cantusq; mouete,
Quae manus interea Tuscis comitetur ab oris
Aenean, armetq; rates, pelagoq; uehatur·
Massicus aerata princeps secat aequora tigri,
Sub quo mille manus iuuenum, qui moenia Clusi,
Quiq; urbem liquere Cosas, quis tela sagittae,
Coritiq; leues humeris, et letifer arcus·
Vna toruus Abas, huic totum insignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis·
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes. ast Iluà trecentos
Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis,
Tertius ille hominum, diuumq; interpres Asylas,
Cui pecudum fibrae, coeli cui sydera parent,
Et linguae uolucrum, et praesagi fulminis ignes,
Mille rapit densos acie, atq; horrentibus hastis,
Hos parere iubent Alpheae ab origine Pisae,
Vrbs Hetrusca solo, sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens, et uersicoloribus armis.
Tercentum adiiciunt, mens omnibus una sequendi.
Qui Cærête domo, qui sunt Minionis in aruis,
Et Pyrgi ueteres, intempestaeq; Grauiscae.
Non ego te Ligurum ductor, fortissime bello
Transierim Cycne, et paucis comitate Cupano,
Cuius olorinae surgunt de uertice pennae,

Crimen amor uestrum, formæq; insigne paternæ.
N anq; ferunt luctu Cycnum Phaethontis amati
P opuleas inter frondes, umbramq; sororum,
D um canit, et mœstum Musa solatur amorem,
C anentem molli pluma duxisse senectam,
L inquentem terras, et sydera uoce sequentem.
F ilius æquales comitatus classe cateruas,
I ngentem remis Centaurum promouet, ille
I nstat aquæ, saxumq; undis immane minatur
A rduus, et longa sulcat maria alta carina,
I lle etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris
F atidicæ Mantûs, et Tusci filius amnis,
Q ui muros, matrisq; dedit tibi Mantua nomen,
M antua diues auis, sed non genus omnibus unum,
G ens illi triplex, populi sub gente quaterni,
I psa caput populis, Tusco de sanguine uires.
H inc quoq; quingentos in se Mezentius armat,
Q uos patre Benaco uelatus arundine glauca
M incius infesta ducebat in æquora pinu.
I t grauis Auletes, centenaq; arbore fluctum
V erberat assurgens, spumant uada marmore uerso,
H unc uehit immanis Triton, et cœrula concha
E xterrens freta, cui laterum tenus hispida nanti
F rons hominem præfert, in pristrin desinit aluus.
S pumea semifero sub pectore murmurat unda.
T ot lecti proceres ter denis nauibus ibant
S ubsidio Troiæ, et campos salis ære secabant.
I amq; dies cœlo discesserat, almaq; curru
N octiuago Phœbe medium pulsabat olympum
A eneas, neq; enim membris dat cura quietem,

Ipſe ſedens, clauumq́; regit, uelisq́; miniſtrat,
Atq; illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphasq́; è nauibus eſſe
Iuſſerat, innabant pariter, fluctusq́; ſecabant.
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ
Agnoſcunt longe regem, luſtrantq́; choreis,
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Ponè ſequens dextra puppim tenet, ipſaq́; dorſo
Eminet, ac leua tacitis ſubremigat undis,
Tum ſic ignarum alloquitur, uigilás ne deum gens
Aenea? uigila, et uelis immitte rudentes.
Nos ſumus Idææ ſacro de uertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ, claſſis tua, perfidus ut nos
Præcipites ferro rutulus, flammaq́; premebat,
Rumpimus inuitæ tua uincula, teq́; per æquor
Quærimus, hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, æuumq́; agitare ſub undis,
At puer Aſcanius muro, foſſisq́; tenetur
Tela inter media, atq; horrentes Marte latinos.
Iam loca iuſſa tenet, forti commiſtus Hetruſco
Arcas eques, medias illis opponere turmas,
Ne caſtris iungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, et aurora ſocios ueniente uocari
Primus in arma iube, et clypeũ cape, quẽ dedit ipſe
Inuictum ignipotens, atq; oras ambiit auro,
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putaris,
Ingenteis Rutulæ ſpectabit cædis aceruos,
Dixerat, et dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim, fugit illa per undas

Ocyor et iaculo, et uentos æquante ſagitta.
Inde aliæ cœlerant curſus, ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades, animos tamen omine tollit.
Tum breuiter ſupera aſpectans conuexa precatur,
Alma parens Idæa deum, cui Dindyma cordi,
Turrigeræq; urbes, biiugiq; ad frena leones,
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibusq; adſis pede diua ſecundo.
Tantum effatus, et interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemq; fugarat.
Principio ſociis edicit ſigna ſequantur,
Atq; animos aptent armis, pugnæq; parent ſe.
Iamq; in conſpectu Teucros habet, et ſua caſtra,
Stans celſa in puppi, clypeum tum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem, clamorem ad ſydera tollunt
Dardanidæ è muris, ſpes addita ſuſcitat iras.
Tela manu iaciunt, quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atq; æthéra tranant
Cum ſonitu, fugiuntq; notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi, ducibusq; ea mira uideri
Auſoniis, donec uerſas ad littora puppes
Reſpiciunt, totumq; allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtisq; à uertice flamma
Funditur, et uaſtos umbo uomit aureus ignes,
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor,
Ille ſitim, morbosq; ferens mortalibus ægris
Naſcitur, et læuo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, et uenientis pellere terra,

V ltro animos tollit dictis, atq; increpat ultro,
Q uod uotis optastis adest, perfringere dextra,
I n manibus Mars ipse uiris, nunc coniugis esto
Q uisq; suæ, tectiq; memor, nunc magna referto
F acta patrum, laudes, ultro occurramus ad undam,
D um trepidi, egressisq; labant uestigia prima.
A udentes fortuna iuuat.
H æc ait, et secum uersat, quos ducere contra,
V el quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Aeneas socios de puppibus altis
P ontibus exponit, multi seruare recursus
L anguentis pelagi, et breuibus se credere saltu,
P er remos alii, speculatus littora Tarchon,
Q ua uada non spirãt, nec fracta remurmurat unda,
S ed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
A duertit subito proras, sociosq; precatur,
N unc o lecta manus ualidis incumbite remis,
T ollite, ferte rates, inimicam findite rostris
H anc terram, sulcumq; sibi premat ipsa carina.
F rangere nec tali puppim statione recuso,
A rrepta tellure semel. quæ talia postquam
E ffatus Tarchon, socii consurgere tonsis,
S pumantesq; rates aruis inferre Latinis,
D onec rostra tenent siccum, et sedere carinæ
O mnes innocuæ, sed non puppis tua Tarchon,
N anq; inflicta uadis dorso dum pendet iniquo,
A nceps, sustentata diu, fluctusq; fatigat,
S oluitur, atq; uiros mediis exponit in undis.
F ragmina remorum quos, et fluitantia transtra
I mpediunt, retrahitq; pedes simul unda relabens,

N ec Turnum segnis retinet mora, sed rapit acer
T otam aciem in Teucros, et contra in littore sistit.
S igna canunt, primus turmas inuasit agrestes
A eneas, omen pugnæ, strauitq; Latinos,
O cciso Therone, uirum qui maximus ultro
A enean petit, huic gladio, perq; ærea scuta,
P er tunicam squalētem auro, latus haurit apertum,
I nde Lycam ferit exectum iam matre perempta,
E t tibi Phœbe sacrum, casus euadere ferri
C ui licuit paruo, nec longe Cisséa durum,
I mmanemq; Gyam, sternentes agmina claua,
D eiecit leto, nihil illos Herculis arma,
N il ualidæ iuuere manus, genitorq; Melampus,
A lcidæ comes usq; graueis dum terra labores
P ræbuit. ecce Pharon uoces dum iactat inertes,
I ntorquens iaculum clamantis sistit in ore.
T u quoq; flauentem prima lanugine malas
D um sequeris Clytiū infelix noua gaudia Cydon
D ardania stratus dextra, securus amorum,
Q ui iuuenum tibi semper erant, miserande iaceres,
N i fratrum stipata cohors foret obuia, Phorci
P rogenies, septem numero, septenaq; tela
C oniiciunt, partim galea, clypeoq; resultant
I rrita, deflexit partim stringentia corpus
A lma Venus, fidum Aeneas affatur Achaten,
S uggere tela mihi, non ullum dextera frustra
T orserit in Rutulos, steterant quæ in corpore Graiū
I liacis campis, tum magnam corripit hastam,
E t iacit, illa uolans clypei transuerberat æra
M æonis, et thoraca simul cum pectore rumpit.

Huic

Huic frater subit Alcanor, fratremq́; ruentem
Sustentat dextra, traiecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, seruatq́; cruenta tenorem,
Dexteraq́; ex humero neruis moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Aenean petiit, sed non effigere contra
Est licitum, magniq́; femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus fidens primæuo corpore Lausus
Aduenit, et rigida Dyopen ferit eminus, hasta
Sub mentum grauiter pressa, pariterq́; loquentis
Vocem, animamq́; rapit traiecto gutture, at ille
Fronte ferit terram, et crassum uomit ore cruorem.
Tres quoq; Threicios Boreæ de gente suprema,
Et tres, quos Idas pater, et patria Ismara mittit,
Per uarios sternit casus, occurrit Alesus,
Auruncæq; manus, subit et Neptunia proles,
Insignis Mesapus equis, expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi, certatur limine in ipso
Ausoniæ, magno discordes æthere uenti
Prælia ceu tollunt animis, et uiribus æquis.
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit,
Anceps pugna diu, stant obnixi omnia contra.
Haud aliter Troianæ acies, aciesq; latinæ
Concurrunt, hæret pede pes, densusq; uiro uir.
At parte ex alia, qua saxa rotantia late
Intulerat torrens, arbustaq; diruta ripis,
Arcádas insuetos acies inferre pedestres
Vt uidit Pallas Latio dare terga sequaci,
Aspera quis natura loci dimittere quando
Suasit equos, unum quod rebus restat egenis,

R

Nunc prece, nunc dictis uirtutem accendit amaris,
Quo fugitis socii? per uos, et fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictaq; bella,
Spemq́; meam, patriæ quæ nũc subit æmula laudis;
Fidite ne pedibus, ferro rumpenda per hostes
Est uia, qua globus ille uirum densissimus urget,
Hac uos, et Pallanta ducem patria alta reposcit.
Numina nulla premunt, mortali urgemur ab hoste
Mortales, totidem nobis animæq;, manusq́;.
Ecce maris magno claudit nos obice pontus,
Deest iam terra fugæ, pelago Troiam'ne petemus?
Hæc ait, et medius densos prorumpit in hostes,
Obuius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus, hunc magno uellit dum põdere saxum,
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium qua spina dedit, hastamq́; receptat
Ossibus hærentem, quem non super occupat Hisbon,
Ille quidem hoc sperans, nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte sodalis
Excipit, atq; ensem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, et Rhœti de gente uetusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare nouercæ,
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in aruis
Daucia Laride, Tymberq́; simillima proles
Indiscreta suis, gratusq́; parentibus error.
At nunc dura dedit uobis discrimina Pallas,
Nam tibi Tymbre caput Euandrius abstulit ensis,
Te decisa suum Laride dextera quærit,
Semianimesq́; micant digiti, ferrumq́; retractant,
Arcádas accensos monitu, et præclara tuentes

F acta uiri, mixtus dolor, et pudor armat in hostes.
T um Pallas biiugis fugientem Rhœtéa præter
T raiicit, hoc spatium, tantumq́; moræ fuit Ilo,
I lo nanq; procul ualidam direxerat hastam,
Q uam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra
T e fugiens, fratremq́; Tyren, curruq́; uolutus
C ædit semianimis Rutulorum calcibus arua.
A c uelut optata uentis æstate cohortis
D ispersa immittit syluis incendia pastor,
C orreptis subito mediis, extenditur una
H orrida per latos acies Vulcania campos,
I lle sedens uictor flammas despectat ouantes.
N on aliter socium uirtus coit omnis in unum,
T éq; iuuat Palla, sed bellis acer Halesus
T endit in aduersos, séq; in sua colligit arma.
H ic mactat Ladona, Pheretáq;, Demodocumq́;,
S trymonio dextram fulgenti diripit ense,
E latam in iugulum, saxo ferit ora Thoantis,
O ssáq; dispergit cérebro permixta cruento.
F ata canens syluis genitor cælarat Halesum,
V t senior leto canentia lumina soluit,
I niecere manum Parcæ, telisq́; sacrarunt
E uandri, quem sic Pallas petit ante precatus,
D a nunc Tybri pater ferro, quod missile libro,
F ortunam, atq; uiam duri per pectus Halesi,
Hæc arma, exuuiasq́; uiri tua quercus habebit,
A udiit illa deus, dum texit Imaona Halesus,
A rcadio infelix telo dat pectus inermum.
A t non cæde uiri tanta perterrita Lausus
P ars ingens belli sinit agmina, primus Abantem

Oppositum interimit pugnæ, nodumq́; moramq́;.
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Hetrusci,
Et uos o Graiis imperdita corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibusq́;, et uiribus æquis.
Extremi addensant acies, nec turba moueri
Tela manusq́; sinit, hinc Pallas instat, et urget,
Hinc contra Lausus, nec multum discrepat ætas
Egregii forma, sed quis fortuna negarat
In patriam reditus, ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator olympi.
Mox illos sua fata manent, maiore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui uolucri curru medium secat agmen,
Vt uidit socios, tempus desistere pugnæ,
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Debetur, cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait, et socii cesserunt æquore iussi.
At Rutulum abscessu iuuenis, tum iussa superba
Miratus, stupet in Turno, corpusq́; peringens
Lumina uoluit, obitq́; truci procul omnia uisu,
Talibus et dictis it contra dicta tyranni.
Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni, sorti pater æquus utriq; est.
Tolle minas, fatus medium procedit in æquor,
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus biiugis, pedes apparat ire
Comminus, utq́; leo specula cum uidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum
Aduolat, haud alia est Turni uenientis imago,
Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,

I re prior Pallas, si qua fors adiuuet ausum
V iribus imparibus, magnum'q; ita ad æthéra fatur.
P er patris hospitium, et mensas quas aduena adisti
T e precor Alcide, cœptis ingentibus adsis,
C ernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
V ictorem'q; ferant morientia lumina Turni.
A udiit Alcides iuuenem, magnum'q; sub imo
C orde premit gemitum, lachrymas'q; effudit inanes.
T um genitor natum dictis affatur amicis,
S tat sua cuiq; dies, breue, et irreparabile tempus
O mnibus est uitæ, sed famam extendere factis
H oc uirtutis opus, Troiæ sub mœnibus altis
T ot nati cecidere deum, quin occidit unà
S arpédon mea progenies, etiam sua Turnum
F ata uocant, metas'q; dati peruenit ad æui,
S ic ait, atq; oculos Rutulorum reiicit aruis.
A t Pallas magnis emittit uiribus hastam,
V agina'q; caua fulgentem diripit ensem,
I lla uolans, humeris surgunt qua tegmina summa
I ncidit, atq; uiam clypei molita per oras,
T andem etiam magno strinxit de corpore Turni.
H ic Turnus ferro præfixum robur acuto
I n Pallanta diu librans iacit, atq; ita fatur,
A spice num mage sit nostrum penetrabile telum.
D ixerat, ac clypeum tot ferri terga, tot æris
C um pellis toties obeat circundata tauri,
V ibranti cuspis medium transuerbarat ictu,
L oricæ'q; moras, et pectus perforat ingens,
I lle rapit calidum frustra de uulnere telum.
V na, eadem'q; uia sanguis'q;, animus'q; sequuntur.

Corruit in uulnus, sonitum super arma dedere,
Et terram hostilem moriens petit ore cruento,
Quem Turnus super assistens,
Arcádes hæc inquit, memores mea dicta referte
Euandro, qualem meruit Pallanta remitto,
Quisquis honos tumuli, quicquid solamē humādi est
Largior, haud illi stabunt Aeneia paruo
Hospitia, et leuo pressit pede talia fatus
Exanimum, rapiens immania pondera baltei,
Impressumq́; nefas, una sub nocte iugali
Cæsa manus iuuenum fœde, thalamiq́; cruenti,
Quæ bonus Eurytion multo cælauerat auro,
Quo nunc Turnus ouat spolio, gaudetq́; potitus.
Nescia mens hominum fati, sortisq́; futuræ,
Et seruare modum rebus sublata secundis,
Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum
Intactum Pallanta, et cum spolia ista, diemq́;
Oderit, at socii multo gemitu, lachrymisq́;
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atq; decus magnum rediture parenti.
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert,
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis aceruos.
Nec iam fama mali tanti, sed certior author
Aduolat Aeneæ, tenui discrimine leti
Esse suos, tempus uersis succurrere Teucris.
Proxima quæq; metit gladio, latumq́; per agmen
Ardens limitem agit ferro, te Turne superbum
Cæde noua quærens. Pallas, Euander in ipsis
Omnia sunt oculis, mensæ, quas aduena primus
Tunc adiit, dextræq́; datæ, Sulmone creatos

Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captiuoq; rogi perfundat sanguine flammas,
Inde Mago procul infensam cum tenderet hastam,
Ille astu subit, ac tremebunda superuolat hasta,
Et genua amplectens effatur talia supplex,
Per patrios manes, et spes surgentis Iuli
Te precor, hanc animam serues, natoq;, patriq;,
Est domus alta, iacent penitus defossa talenta
Cælati argenti, sunt auri pondera facti,
Infectiq; mihi, non hic uictoria Teucrum
Vertitur, haud anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit,
Argenti, atq; auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parcæ tuis, belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto,
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus,
Sic fatus, galeam leua tenet, atq; reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Aemonides Phœbi, Triuiæq; sacerdos,
Infula cui sacra redimeibat tempora uitta
Totus collucens ueste, atq; insignibus albis,
Quem congressus agit campo, lapsumq; superstans
Immolat, ingentiq; umbra tegit, arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi rex Gradiue trophæum.
Instaurant acies Vulcani stirpe creatus
Cæculus, et ueniens Marsorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit, Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, uimq; affore uerbo

Crediderat, cæloq; animum fortasse ferebat,
Caniciemq; sibi, et longos promiserat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis,
Syluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obuius ardenti sese obtulit, ille reducta
Loricam, clypeiq; ingens onus, impedit hasta.
Tum caput orantis nequicquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumq; repente
Prouoluens, super hæc inimico pectore fatur,
Istic nunc metuende iace, non te optima mater
Cõdet humi, patrioue onerabit membra sepulchro,
Alitibus linquere feris, aut gurgite mersum
Vnda feret, piscesq; impasti uulnera lambent.
Protinus Antheum, et Lycam, prima agmina Turni
Persequitur, fortemq; Numam, fuluumq; Camertem
Magnanimo Volscente satum, ditissimus agri
Qui fuit Ausonidum, et tacitis regnauit Amyclis,
Aegæon qualis centum cui brachia dicunt,
Centenasq; manus, quinquaginta oribus ignem,
Pectoribusq; arsisse, Iouis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses,
Sic toto Aeneas desæuit in æquore uictor,
Vt semel intepuit mucro, quin ecce Nyphei
Quadriiuges in equos, aduersaq; pectora tendit,
Atq; illi longe gradientem, et dira frementem
Vt uidere, metu uersi, retroq; ruentes,
Effunduntq; ducem, rapiuntq; in littore currus.
Interea biiugis infert se Lucagus albis
In medios, fraterq; Liger, sed frater habenis
Flectit equos, strictum rotat acer Lucagus ensem.

Haud tulit Aeneas tanto feruore furenteis.
Irruit, aduersáq; ingens apparuit hasta.
Cui Liger.
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos, nunc belli finis, et æui,
His dabitur terris, uesano talia late
Dicta uolant Ligeri, sed non et Troius heros
Dicta parat contra, iaculum nam torquet in hostem.
Lucagus ut pronus pendens in uerbera telo
Admonuit biiugos, proiecto dum pede leuo
Aptat se pugnæ, subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei, tum leuum perforat inguen
Excussus curru moribundus uoluitur aruis,
Quem pius Aeneas dictis affatur amaris,
Lucage nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut uanæ uertere ex hostibus umbræ,
Ipse rotis saliens iuga deseris, hæc ita fatus
Arripuit biiugos, frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem,
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Troiane, sine hanc animam, et miserere precãtis.
Pluribus oranti Aeneas, haud talia dudum
Dicta dabas, morere, et fratrem ne desere frater,
Tum látebras animæ, pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera uictor
Dardanius, torrentis aquæ, uel turbinis atri
More furens, tandem erumpunt, et castra relinquunt
Ascanius puer, et nequicquam obsessa iuuentus.
Iunonem interea compellat Iuppiter ultro,
O germana mihi, atq; eadem gratissima coniunx,

Vt rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes, non uiuida bello
Dextra uiris, animusq; ferox, patiensq; pericli,
Cui Iuno submissa, Quid o pulcherrime coniunx
Sollicitas ægram, et tua tristia dicta timentem?
Si mihi quæ quondam fuerat, quamq; esse decebat,
Vis in amore foret, non hæc mihi nanq; negares
Omnipotens, quin et pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem seruare parenti,
Nunc pereat, Teucrisq; pio det sanguine pœnas.
Ille tamen nostra deducit origine nomen,
Pilumnusq; illi quartus pater, et tua larga
Sæpe manu, multisq; onerauit limina donis.
Cui rex ætherii breuiter sic fatur olympi,
Si mora præsentis leti, tempusq; caduco
Oratur iuueni, meq; hoc ita ponere sentis,
Tolle fuga Turnum, atq; instantibus eripe fatis,
Hactenus indulsisse uacat, sin altior istis
Sub precibus uenia ulla latet, totumq; moueri,
Mutariue putas bellum, spes pascis inaneis,
Cui Iuno illachrymans, quid si, quod uoce grauaris
Mente dares? atq; hæc Turno rata uita maneret?
Nunc manet insontem grauis exitus, aut ego ueri
Vana feror, quin o potius formidine falsa
Ludar, et in melius tua qui potes, orsa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protinus alto
Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras,
Iliacamq; aciem, et Laurentia castra petiuit.
Tum Dea nube caua tenuem sine uiribus umbram,
In faciem Aeneæ (uisu mirabile monstrum)

D ardaniis ornat telis, clypeumq́; iubasq́;
D iuini assimulat capitis, dat inania uerba,
D at sine mente sonum, gressusq́; effingit euntis,
M orte obita quales fama est uolitare figuras,
A ut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
A t primas læta ante acies exultat imago,
I rritatq́; uirum telis, et uoce lacessit.
I nstat cui Turnus, stridentemq́; eminus hastam
C oniicit, illa dato uertit uestigia tergo.
T um uero Aeneam auersum ut cedere Turnus
C redidit, atq; animo spem turbidus hausit inanem,
Q uo fugis Aenea? thalamos ne desere pactos,
H ac dabitur dextra tellus quæsita per undas.
T alia uociferans sequitur, strictumq́; coruscat
M ucronem, nec ferre uidet sua gaudia uentos.
F orte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
E xpositis stabat scalis, et ponte parato,
Q ua rex Clusinis aduectus Osinus oris,
H uc sese Aeneæ trepida fugientis imago
C oniicit in látebras, nec Turnus segnior instat,
E xuperatq́; moras, et pontes transilit altos.
V ix proram attigerat, rupit Saturnia funem,
A uulsamq́; rapit reuoluta per æquora nauem.
I llum autem Aeneas absentem in prælia poscit.
O buia multa uirum demittit corpora morti.
T unc leuem haud ultra látebras iam quærit imago,
S ed sublime uolans nubi se immiscuit atræ.
C um Turnum medio interea fert æquore turbo,
R espicit ignarus rerum, ingratusq́; salutis,
E t duplices cum uoce manus ad sydera tendit.

O mnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
D uxisti? et tales uoluisti expendere pœnas?
Q uo feror? unde abii? quæ me fuga? quem'ue reducet?
L aurentis'ne iterum muros, aut castra uidebo?
Q uid manus illa uirum, qui me, meaq; arma secuti?
Q uos'q; (nefas) omnes infanda in morte reliqui,
E t nunc Palantes uideo, gemitum'q; cadentum
A ccipio? quid agam? aut quæ iam satis ima dehiscat
T erra mihi? uos o potius miserescite uenti,
I n rupes, in saxa uolens uos Turnus adoro,
F erte ratem, sæuis'q; uadis immittite syrtis,
Q uo neq; me Rutuli, neq; conscia fama sequatur.
H æc memorãs, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc,
A n sese mucrone ob tantum dedecus amens
I nduat, et crudum per costas exigat ensem,
F luctibus an iaceat mediis, et littora nando
C urua petat, Teucrum'q; iterum se reddat in arma.
T er conatus utranq; uiam, ter maxima Iuno
C ontinuit, iuuenem'q; animo miserata repressit.
L abitur alta secans, fluctu'q;, æstu'q; secundo,
E t patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
A t Iouis interea monitis Mezentius ardens
S uccedit pugnæ, Teucros'q; inuadit ouantes.
C oncurrunt Tyrrhenæ acies, atq; omnibus uni,
V ni, odiis'q; uiro, telis'q; frequentibus instant,
I lle uelut rupes, uastum quæ prodit in æquor
O buia uentorum furiis, expasta'q; ponto,
V im cunctam, atq; minas perfert, cœli'q;, maris'q;,
I psa immota manens, prolem Dolicaonis Hebrum
S ternit humi, cum quo Latagum, Palmum'q; fugacẽ.

S ed Latagum saxo, atq; ingenti fragmine montis
O ccupat os, faciem'q; aduersam, poplite Palmum
S uccisо uolui segnem sinit, arma'q; Lauso
D onat habere humeris, et uertice figere cristas.
N ec non Euantem Phrygium, Paridis'q; Minanta
A equalem, comitem'q;, una quem nocte Theana
I n lucem genitori A'myco dedit, et face prægnans
C isseis regina Parin creat, urbe paterna
O ccubat, ignarum Laurens habet ora Minanta.
A t uelut ille canum morsu de montibus altis
A ctus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
D efendit, multos'q; palus Laurentia sylua
P astus arundinea, postquam inter retia uentum est
S ubstitit, infremuit'q; ferox, et inhorruit armos,
N ec cuiquam irasci, propius' ue accedere uirtus,
S ed iaculis, tutis'q; procul clamoribus instant,
H aud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ,
N on ulli est animus stricto concurrere ferro,
Missilibus longe, et uasto clamore lacessunt.
I lle autem impauidus partes cunctatur in omneis,
D entibus infrendens, et tergo decutit hastas.
V enerat antiquis Coriti de finibus Acron
G raius homo infectos linquẽs profugus Hymenæos,
H unc ubi miscentem longe media agmina' uidit,
P urpureum pennis, et pactæ coniugis ostro,
I mpastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
(S uadet enim uesana fames) si forte fugacem
C onspexit capream, aut surgentem in cornua ceruũ,
G audet hians immane, comas'q; arrexit, et hæret
V isceribus super accumbens, lauit improba teter

Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hosteis.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat,
Atq; idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide uulnus
Obuius, aduersoq; occurrit, seq; uiro uir
Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.
Tum super abiectum posito pede nixus et hasta
Pars belli haud tenenda uiri, iacet altus Orodes,
Conclamant socii lætum Pæana secuti.
Ille autem expirans, non me quicunq; es inulto,
Victor, nec longum lætabere, te quoq; fata
Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebis,
Ad quem subridens mixta Mezentius ira,
Nũc morere, ast de me diuum pater, atq; hominũ rex
Viderit, hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos, et ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alchatoũ obtruncat, Sacrator Hydaspẽ.
Partheniumq; Rapo, et prædurum uiribus Orsen
Masapus, Cloniumq;, Lycaoniumq; Ericaten.
Illum in frenis equi lapsu tellure iacentem,
Hunc peditem, pedes et Lycius processerat Argis,
Quem tamen haud expers Valerus uirtutis auitæ
Deiicit, Atronium Salius, Saliumq; Nealces
Insignis iaculo, et longe fallente sagitta.
Iam grauis æquabat luctus, et mutua Mauors
Funera, cædebant pariter, pariterq; ruebant
Victores, uictiq;, neq; his fuga nota, nec illis

Dii Iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contra spectat saturnia Iuno.
Pallida Tisiphone media inter millia sæuit.
At uero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo, quam magnus Orion
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna, uiam scindens, humero supereminet undas,
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturq; solo, et caput inter nubila condit,
Talis se uastis infert Mezentius armis.
Huic contra Aeneas, speculatus in agmine longo,
Obuius ire parat, manet imperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat,
Atq; oculis spatium emensus, quantum satis hastæ
Dextra mihi deus, et telum quod missile libro,
Nunc adsint, uoueo prædonis corpore raptis
Indutum spoliis, ipsum te Lause trophæum
Aeneæ, dixit, stridentemq; eminus hastam
Iecit, at illa uolans clypeo est excussa, proculq;
Egregium Authorem latus inter, et ilia figit,
Herculis Authorem comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Euandro, atq; Itala consederat urbe.
Sternitur infelix alieno uulnere, cœlumq;
Aspicit, et dulceis moriens reminiscitur Argos.
Tum pius Aeneas hastam iacit, illa per orbem
Aere cauum triplici, per linea terga, tribusq;
Transiit intextum tauris opus, imaq; sedit
Inguine, sed uires haud pertulit, ocyus ensem
Aeneas uiso Tyrrheni sanguine lætus

Eripit à femore, et trepidanti feruidus instat,
Ingemuit cari grauiter genitoris amore,
Vt uidit Lausus, lachrymæq; per ora uolutæ
Hic mortis duræ casum, tuaq; optima facta,
Si qua fidem tanto est operi latura uetustas,
Non equidem, nec te iuuenis memorande silebo,
Ille pedem referens, et inutilis, inq; ligatus
Cedebat, clypeoq; inimicum hastile trahebat.
Proripuit iuuenis, seseq; immiscuit armis,
Iamq; assurgentis dextræ, plagamq; ferentis
Aeneæ subiit mucronem, ipsumq; morando
Sustinuit, socii magno clamore sequuntur,
Dum genitor nati parma protectus abiret,
Telaq; coniiciunt, proturbantq; eminus hostem
Missilibus, furit Aeneas, tectusq; tenet se,
Ac uelut effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola, et tuta latet arce uiator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris, ut possit sole reducto
Exercere diem, sic obrutus undiq; telis
Aeneas, nubem belli dum detinet, omneis
Sustinet, et Lausum increpitat, Lausoq; minatur,
Quo moriture ruis? maioraq; uiribus audes?
Fallit te incautum pietas tua, nec minus ille
Exultat demens, sæuæ iamq; altius iræ
Dardanio surgunt ductori, extremaq; Lauso
Parcæ fila legunt, ualidum nanq; exigit ensem
Per medium Aeneas iuuenem, totumq; recondit,
Transilit, et parmam mucro, leuia arma minacis.

Et tunicam

Et tunicam molli mater quam neuerat auro,
Impleuitq́; sinum sanguis, tum uita per auras
Concessit mœsta ad manes, corpusq́; reliquit.
At uero ut uultum uidit morientis, et ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans grauiter, dextramq́; tetendit,
Et mentem patriæ subiit pietatis imago.
Quid tibi nunc miserande puer, pro laudibus istis?
Quid pius Aeneas tanta dabit indole dignum?
Arma quibus lætatus, habe tua, teq́; parentum
Manibus, et cineri (si qua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem
Aeneæ magni dextra cadis, increpat ultro
Cunctantes socios, et terra subleuat ipsum
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera siccabat lymphis, corpusq́; lauabat,
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea, et prato grauia arma quiescunt.
Stant lecti circum iuuenes, ipse æger, anhelans
Colla fouet, fusus propexam in pectore barbam,
Multa super Lauso rogitat, multosq́; remittit,
Qui reuocent, mœstiq́; ferant mandata parentis.
At Lausum socii exanimem super arma ferebant
Flentes ingentem, atq; ingenti uulnere uictum.
Agnouit longe gemitum præsaga mali mens,
Caniciem immundo deformat puluere, et ambas
Ad cœlum tendit palmas, et corpore inhæret,
Tantá ne me tenuit uiuendi nate uoluptas?
Vt pro me hostili paterer succedere dextræ,

Quem genui? tuáne hæc genitor per uulnera seruor
Morte tua uiuens? heu nunc misero mihi demum
Exitium infelix, nunc alte uulnus adactum.
Idem ego nate tuum maculaui crimine nomen,
Pulsus ob inuidiam solio, sceptrisq; paternis,
Debueram patriæ pœnas, odiisq; meorum
Omneis per mortes animam sontem ipse dedissem,
Nunc uiuo, neq; adhuc homines, lucemq; relinquo,
Sed linquam. simul hæc dicens attollit in ægrum
Se femur, et quanquam uis alto uulnere tardat,
Haud deiectus, equum duci iubet, hoc decus illi,
Hoc solamen erat, bellis hoc uictor abibat,
Omnibus, alloquitur mœrentem, et talibus infit.
Rhœbe diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
Viximus, aut hodie uictor spolia illa cruenta,
Et caput Aeneæ referes, Lausiq; dolorum
Vltor eris mecum, aut, aperit si nulla uiam uis,
Occumbes pariter, neq; enim fortissime credo
Iussa aliena pati, et dominos dignabere Teucros.
Dixit, et exceptus tergo consueta locauit
Membra, manusq; ambas iaculis onerauit acutis,
Aere caput fulgens, cristaq; hirsutus equina.
Sic cursum in medios rapidus dedit, æstuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoq; insania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conscia uirtus.
Atq; hic Aenean magna ter uoce uocauit,
Aeneas agnouit enim lætusq; precatur,
Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, et infesta subit obuius hasta.

I lle autem, quid me erepto sæuissime nato
T erres? hæc uia sola fuit, qua perdere posses,
N ec mortem horremus, nec diuum parcimus ulli,
D esine, iam uenio moriturus, et hæc tibi porto
D ona prius· dixit, telumq́; intorsit in hostem.
I nde aliud super, atq; aliud figitq́;, uolatq́;,
I ngenti gyro, sed sustinet aureus umbo,
T er circum astantem leuos equitauit in orbes,
T ela manu iaciens, ter secum Troius heros
I mmanem ærato circunfert tegmine syluam,
I nde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
V ellere, et urgetur pugna congressus iniqua,
M ulta mouens animo, iam tandem erumpit, et inter
B ellatoris equi caua tempora coniicit hastam,
T ollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
V erberat, effusumq́; equitem super ipse secutus,
I mplicat, eiectoq́; incumbit cernuus armo·
C lamore incendunt cœlum, Troesq́;, Latiniq́;·
A duolat Aeneas, uaginaq́; eripit ensem.
E t super hæc, ubi nunc Mezentius acer? et illa
E ffera uis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
S uspiciens hausit cœlum, mentemq́; recepit.
H ostis amare, quid increpitas? mortemq́; minaris?
N ullum in cæde nefas, nec sic ad prælia ueni,
N ec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus·
V num hoc per (si qua est uictis uenia hostibus) oro,
C orpus humo patiare tegi· scio acerba meorum
C ircumstare odia, hunc oro defende furorem.
E t me consortem nati concede sepulchro·
H æc loquitur, iuguloq́; haud inscius accipit ensem,

V ndantiq́; animam diffundit in arma cruore.

P.O.N. in Vndecimum Aeneidos librum, argumentum.

V ndecimo uicta est non æquo Marte Camilla.
C onstituit Marti spoliorum ex hoste trophæum,
E xanimumq́; patri natum Pallanta remittit.
I ura sepulturæ tribuit, tempusq́; Latinis.
E uander patrios affectus edit in urbem.
C orpora cæsa uirum passim digesta cremantur.
L egati referunt Diomede arma negasse.
D rances, et Turnus, leges æquante Latino,
C oncurrunt dictis, Aeneas imminet urbi.
P ugnatur, uincunt Troes, cadit icta Camilla,
D einde duces castris donec cessere, minantur.

P.V.M. AENEIDOS LIBER VNDECIMVS.

Æneas, occiso Mezentio, Marti trophæum erigit. utrinque cæsis sepulturæ honor redditur. Diomedes Latinis sociare arma negat. Drances, et Turnus se mutuis conuiciis proscindunt. equestre prœlium dubio euentu committitur, uerum Camillæ nece consternati Rutuli, sese in fugam recipiunt.

O ceanum interea surgens aurora reliquit.
Aeneas (quanquam sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataq́; funere mens est,)
V ota deum primo uictor soluebat eoo,
I ngentem quercum decisis undiq; ramis
C onstituit tumulo, fulgentiaq́; induit arma.
M ezentii ducis exuuias (tibi magne trophæum

Bellipotens) aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq́; trunca uiri, et bis sex thoraca petitum,
Perfossumq́; locis, clypeumq́; ex ære sinistræ
Subligat, atq; ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (nanq; omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouanteis,
Maxima res effecta uiri, timor omnis abesto,
Quod superest, hæc sunt spolia, et de rege superbo
Primitiæ, manibusq́; meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murosq́; Latinos.
Arma parate animis, et spe præsumite bellum.
Ne qua mora ignaros, ubi primum auellere signa
Annuerint superi, pubemq́; educere castris,
Impediat, segnesq́; metu sententia tardet.
Interea socios, inhumataq́; corpora terræ
Mandemus, qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus, mœstamq́; Euandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non uirtutis egentem
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
Sic ait illachrymans, recipitq́; ad limina gressum,
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
Seruabat senior, qui Parrhasio Euandro
Armiger ante fuit, sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis, caro datus ibat alumno.
Circum omnes, famulumq́; manus, Troianaq́; turba,
Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Vt uero Aeneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sydera tollunt

Pectoribus, mœstoq́; immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum Pallantis, et ora
Vt uidit, leuiq́; patens in pectore uulnus,
Cuspidis Ausoniæ, lachrymis ita fatur obortis,
Te'ne inquit, miserande puer, cum læta ueniret
Inuidit fortuna mihi, ne regna uideres
Nostra, neq; ad sedes uictor ueherere paternas?
Non hæc Euandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensq́;, moneret
Acreis esse uiros, cum dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors et uota facit, cumulatq́; altaria donis.
Nos iuuenem exanimum, et nil iam cœlestibus ullis
Debentem, uano mœsti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele uidebis,
Hi nostri reditus, expectatiq́; triumphi.
Hæc mea magna fides, at non Euandre pudendis
Vulneribus pulsum aspicies, nec sospite dirum
Optabis nato funus pater, hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, et quantum tu' perdis Iule.
Hæc ubi defleuit, tolli miserabile corpus
Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
Mille uiros, qui supremum comitentur honorem,
Intersintq́; patris lachrymis, solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii crates, et molle pheretrum
Arbuteis texunt uirgis, et uimine querno,
Extructosq́; toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agresti sublimem in stramine ponũt,

Qualem uirgineo demeſſum pollice florem,
Seu mollis uiolæ,ſeu languentis Hiacynthi,
Cui neq; fulgor adhuc nec dum ſua forma receſſit,
Noniam mater alit tellus,uiresq; miniſtrat.
Tum geminas ueſtes,oſtroq;,auroq; rigentes
Extulit Aeneas,quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Didò
Fecerat,at tenui telas diſcreuerat auro.
Harum unam iuueni,ſupremum mœſtus honorem,
Induit,arſurasq; comas obnubit amictu,
Multaq; prætere a Laurentis præmia pugnæ
Aggerat,et longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos,et tela,quibus ſpoliauerat hoſtem.
Vinxerat et poſt terga manus,quos mitteret umbris
Inferias,cæſo ſparſuros ſanguine flammas,
Indutosq; iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces,inimicaq; nomina figi.
Ducitur infelix æuo confectus Acetes
Pectora nunc fœdans pugnis,nunc unguibus ora.
Sternitur et toto proiectus corpore terræ.
Ducunt et Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus poſitis inſignibus,Aethon
It lachrymans,guttisq; humectat grandibus ora.
Haſtam alii,galeamq; ferunt.nam cætera Turnus
Victor habet,tũ mœſta Phalãx,Teucriq; ſequuntur,
Tyrrheniq; duces,et uerſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum præceſſerat ordo,
Subſtitit Aeneas,gemituq; hæc addidit alto.
Non alias hinc ad lachrymas eadem horrida belli
Fata uocant,ſalue æternum mihi maxime Palla,

A eternumq́; uale, nec plura effatus, ad altos
T endebat muros, gressumq́; in castra ferebat.
I amq́; oratores aderant ex urbe Latina
V elati ramis oleæ, ueniamq́; rogantes
C orpora per campos ferro, quæ fusa iacebant,
R edderet, ac tumulo sineret succedere terræ.
N ullum cum uictis certamen, et æthere cassis
P arceret hospitibus quondam, socerisq́; uocatis,
Q uos bonus Aeneas haud aspernanda precantes
P rosequitur uenia, et uerbis hæc insuper addit,
Q uænam uos tanto fortuna indigna Latini
I mplicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
P acem me exanimis, et Martis sorte peremptis
O ratis, equidem et uiuis concedere uellem,
N ec ueni, nisi fata locum, sedemq́; dedissent,
N ec bellum cum gente gero, rex nostra reliquit
H ospitia, et Turni potius se credidit armis.
A equius huic Turno fuerat se opponere morti.
S i bellum finire manu, si pellere Teucros
A pparat, his decuit mecum concurrere telis.
V ixet, cui uitam Deus, aut sua dextra dedisset.
N unc ite, et miseris supponite ciuibus ignem.
D ixerat Aeneas. olli obstupuere silentes,
C onuersiq́; oculos inter se, atq; ora tenebant.
T um senior, semperq́; odiis, et crimine Drances
I nfensus iuueni Turno, sic ore uicissim
O rsa refert, O fama ingens, ingentior armis
V ir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
I ustitiǽne prius mirer, belli ne laborum?
N os uero hæc patriam grati referemus ad urbem,

Et te si qua uiam dederit fortuna Latino
Iungemus regi, quærat sibi fœdera Turnus.
Quin et fatales murorum attollere moles,
Saxáq; subuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc, unóq; omnes eadem ore fremebant.
Bis senos pepigere dies, et pace sequestra.
Per syluas Teucri, mixtíq; impune Latini
Errauere iugis, ferro sonat alta bipenni
Fraxinus, euertunt actas ad sydera pinus.
Robora nec cuneis, et olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant uectare gementibus ornos,
Etiam fama uolans tanti prænuntia luctus
Euandrum, Euandríq; domos, et mœnia complet,
Quæ modo uictorem Latio Pallanta ferebat.
Arcádes ad portas ruere, et de more uetusto
Funereas rapuere faces, lucet uia longo
Ordine flammarum, et late discriminat agros.
Contra turba Phrygum ueniens plangentia iungit
Agmina, quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem.
At non Euandrum potis est uis ulla tenere,
Sed uenit in medios, pheretro Pallante reposto,
Procubuit super, atq; hæret, lachrymansq́;, gemẽsq́;,
Et uia uix tandem uoci laxata dolore est,
Non hæc o Palla dederas promissa parenti,
Cautius ut sæuo uelles te credere Marti,
Haud ignarus eram, quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ iuuenis miseræ, bellíq; propinqui
Dura rudimenta, et nulli exaudita deorum

Vota, precesq́; meæ, tuq́; o sanctissima coniunx
Felix morte tua, neq; in hunc seruata dolorem.
Contra ego uiuendo uici mea fata, superstes
Restarem ut genitor, Troum socia arma secutum
Obruerent Rutuli, telis animam ipse dedissem.
Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta referret.
Nec uos arguerim Teucri, nec fœdera, nec quas
Iunximus hospitio dextras, sors illa senectæ
Debita erat nostræ, quod si immatura manebat
Mors natum, cæsis Volscorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidisse iuuabit.
Quin ego non alio digner te funere Palla,
Quam pius Aeneas, et quam magni Phryges, et quã
Tyrrheniq́; duces, Tyrrhenumq́; exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoq; nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas, et idem sit robur ab annis,
Turne, sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, et hæc memores regi mandata referte,
Quod uitam moror inuisam, Pallante perempto,
Dextera caussa tua est, Turnum, gnatoq́;, patriq́;,
Quam debere uides, (meritis uacat hic tibi solus,
Fortunæq́; locus) non uitæ gaudia quæro,
Nec fas, sed gnato manes perferre sub imos.
Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera, atq; labores.
Iam pater Aeneas, iam curuo in littore Tarchon
Constituere pyras, huc corpora quisq; suorum
More tulere patrum, subiectisq́; ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.

T er circum accensos cincti fulgentibus armis
D ecurrere rogos, ter mœstum funeris ignem
L ustrauere in equis, ululatusq́; ore dedere.
S pargitur et tellus lachrymis, sparguntur et arma.
I t cœlo, clamorq́; uirum, clangorq́; tubarum.
H inc alii spolia occisis direpta Latinis
C oniiciunt igni, galeas, ensesq́; decoros,
F renaq́;, feruentesq́; rotas, pars munera nota
I psorum clypeos, et non felicia tela.
M ulta boum circa mactantur corpora morti.
S etigerosq́; sues, raptasq́; ex omnibus agris
I n flammam iugulant pecudes, tum littore toto
A rdentes spectant socios, semustaq́; seruant
B usta, neq; auelli possunt, nox humida donec
I nuertit cœlum stellis fulgentibus aptum.
N ec minus et miseri diuersa in parte Latini,
I nnumeras struxere pyras, et corpora partim
M ulta uirum terræ infodiunt, auectaq́; partim
F initimos tollunt in agros, urbiq́; remittunt,
C ætera, confusæq́; ingentem cædis aceruum,
N ec numero, nec honore cremant, tunc undiq; uasti
C ertatim crebris collucent ignibus agri.
T ertia lux gelidam cœlo dimouerat umbram,
M œrentes altum cinerem, et confusa ruebant
O ssa focis, tepidoq́; onerabant aggere terræ.
I am uero in tectis prædiuitis urbe Latini
P ræcipuus fragor, et longe pars maxima luctus.
H ic matres, miseræq́; nurus, hic cara sororum
P ectora mœrentum, pueriq́; parentibus orbi
D irum execrantur bellum, Turniq́; Hymenæos.

I psum armis, ipsumq; iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, et primos sibi poscat honores.
I ngrauat hæc sæuus Drances, solumq; uocari
T estatur, solum posci in certamina Turnum.
M ulta simul contra uariis sententia dictis
P ro Turno, et magnum reginæ nomen obumbrat.
M ulta uirum meritis sustentat fama trophæis.
H os inter motus medio flagrante tumultu,
E cce super mœsti magna Diomedis ab urbe
L egati responsa ferunt, nihil omnibus actum
T antorum impensis operum, nil dona, nec aurum,
N ec magnas ualuisse preces, alia arma Latinis
Q uærenda, aut pacem Troiano ab rege petendum.
D eficit ingenti luctu rex ipse Latinus,
F atalem Aeneam manifesto numine ferri
A dmonet ira deum, tumuliq; ante ora recentes.
E rgo concilium magnum, primosq; suorum
I mperio accitos alta intra limina cogit.
O lli conuenere, fluuntq; ad regia plenis
T ecta uiis, sedet in mediis rex maximus æuo,
E t primus sceptris haud læta fronte Latinus,
A tq; hic legatos Aetola ex urbe remissos,
Q uæ referant, fari iubet, et responsa reposcit
O rdine cuncta suo, tunc facta silentia linguis,
E t Venulus dicto parens, ita farier infit,
V idimus o ciues Diomede, Arginaq; castra,
A tq; iter emensi casus superauimus omneis,
C ontigimusq; manum, qua concidit Ilia tellus.
I lle urbem Argiripam patriæ cognomine gentis
V ictor Gargani condebat Iapygis agris.

Postquam introgressi, et coràm data copia fandi,
Munera praeferimus, nomen, patriamq́; docemus,
Qui bellũ intulerint, quae causa attraxerit Arpos,
Auditis ille haec placido sic reddidit ore,
O fortunatae gentes Saturnia regna,
Antiqui Ausonii, quae uos fortuna quietos
Sollicitat? suadetq́; ignota lacessere bella?
Quicunq; Iliacos ferro uiolauimus agros,
(Mitto ea, quae muris bellando exhausta sub altis,
Quos Simóis premit ille uiros) infanda per orbem
Supplicia, et scelerum poenas expendimus omnes,
Vel priamo miseranda manus, scit triste Mineruae
Sydus, et Euboicae cautes, ultorq́; Caphareus.
Militia ex illa diuersum ad littus adacti
Atreides, Protei Menelaus adusq; columnas
Exulat, Aetnaeos uidit Cýclopas Vlysses.
Regna Neoptolemi referam? uersosq́; penates
Idomenei? Libycóue habitantes littore Locros?
Ipse Mycenaeus magnorum ductor Achiuum
Coniugis infandae prima intra limina dextra
Oppetiit, deuicta Asia subsedit adulter.
Inuidisse deos, patriis ut redditus oris,
Coniugium optatum, et pulchram Calidona uiderẽ.
Nunc etiam horribili uisu portenta sequuntur,
Et socii amissi petierunt aethéra pennis,
Fluminibusq́; uagantur aues, (heu dira meorum
Supplicia) et scopulos lachrymosis uocibus implent.
Haec adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt
Tempore, cum ferro coelestia corpora demens
Appetii, et Veneris uiolaui uulnere dextram.

Ne uero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
Pergama, nec ueterum memini, lætor'ue malorum
Munera quæ patriis ad me portastis ab oris,
Vertite ad Aenean, stetimus tela aspera contra,
Contulimus'q; manus, experto credite, quantus
In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.
Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra uiros, ultro Inachias uenisset ad urbes
Dardanus, et uersis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ cessatum est Mœnia Troiæ,
Hectoris, Aeneæ'q; manu uictoria Graium
Hæsit, et in decimum uestigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis.
Hic pietate prior, coeant in fœdera dextræ,
Qua datur, ast armis concurrant arma, cauete.
Et responsa simul quæ sint, rex optime regum
Audisti, et quæ sit magno sententia bello,
Vix ea legati, uarius'q; per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor, ceu saxa morantur
Cum rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,
Vicinæ'q; fremunt ripæ crepitantibus undis,
Vt primum placati animi, et trepida ora quierunt,
Præfatus diuos, solio rex infit ab alto,
Ante equidem summa de re statuisse Latini
Et uellem, et fuerat melius, non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obsidet hostis.
Bellum importunum ciues cum gente deorum,
Inuictis'q; uiris gerimus, quos nulla fatigant
Prælia, nec uicti possunt absistere ferro.

S pem si quam ascitis Aetolum habuistis in armis,
P onite, spes sibi quisq;, sed hæc quam angusta, uidetis·
C ætera qua rerum iaceant perculsa ruina,
A nte oculos, interq; manus sunt omnia uestras.
N ec quenquam incuso, potuit quæ plurima uirtus
E sse, fuit. toto certatum est corpore regni.
N unc adeo quæ sit dubiæ sententia menti
E xpediam, et paucis (animos adhibete) docebo.
E st antiquus ager Tusco mihi proximus amni,
L ongus in occasum fines super usq; sicanos.
A urunci, Rutuliq; serunt, et uomere duros
E xercent colles, atq; horum asperrima pascunt.
H æc omnis regio, et celsi plaga pinea montis
C edat amicitiæ Teucrorum, et fœderis æquas
D icamus leges, sociosq; in regna uocemus.
C onsidant si tantus amor, et mœnia condant.
S in alios fines, aliamq; capessere gentem
E st animus, possuntq; solo decedere nostro,
B is denas Italo texamus robore naueis,
S eu plures complere ualent, iacet omnis ad undam
M ateries, ipsi numerumq;, modumq; carinis
P ræcipiant, nos æra, manus, naualia demus,
P ræterea qui dicta ferant, et fœdera firment,
C entum oratores prima de gente Latinos
I re placet, pacisq; manu prætendere ramos,
M unera portantes eborisq;, auriq; talenta,
E t sellam regni, trabeamq; insignia nostri.
C onsulite in medium, et rebus succurrite fessis.
T um Drances idem infensus, quem gloria Turni
O bliqua inuidia, stimulisq; agitabat amaris,

Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis author,
Seditione potens, genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.
Surgit, et his onerat dictis, atq; aggerat iras.
Rem nulli obscuram, nostræ nec uocis egentem
Consulis o bone rex, cuncti se scire fatentur
Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant.
Det libertatem fandi, flatus'q; remittat,
Cuius ob auspicium infaustum, mores'q; sinistros,
(Dicam equidem, licet arma mihi, mortem'q; minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totam'q; uidemus
Consedisse urbem luctu, dum Troia tentat
Castra, fugæ fidens, et cœlum territat armis.
Vnum etiam donis istis, quæ plurima mitti
Dardanidis, dici'q; iubes, unum optime regum
Adiicias, nec te ullius uiolentia uincat,
Quin gnatam egregio genero, dignis'q; Hymenæis
Des pater, et pacem hanc æterno fœdere iungas.
Quod si tantus habet mentes, et pectora terror
Ipsum obtestemur, ueniam'q; oremus ab ipso,
Cedat ius proprium regi, patriæ'q; remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula ciues
Proiicis? o Latio caput horum, et causa malorum,
Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes
Turne, simul pacis solum inuiolabile pignus,
Primus ego inuisum quem tu tibi fingis, et esse
Nil moror, en supplex uenio, miserere tuorum.
Pone animos, et pulsus abi, sat funera fusi
Vidimus, ingentes et desolauimus agros.

Aut si fama

Aut si fama mouet, si tantum pectore robur
Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est,
Aude, atq; aduersum fidens fer pectus in hostem,
Scilicet ut Turno contingat regia coniunx.
Nos animæ uiles, inhumata, infletáq; turba
Sternamur campis, etiam tu si qua tibi uis,
Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
Qui uocat.
Talibus exarsit dictis uiolentia Turni.
Dat gemitum, rumpitq; has imo pectore uoces.
Larga quidem semper Drance tibi copia fandi,
Tunc cum bella manus poscunt, patribusq; uocatis
Primus ades, sed non replenda est curia uerbis,
Quæ tuto tibi magna uolant, dum distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ,
Proinde tona eloquia, solitum tibi, meq; timoris
Argue tu Drance, tot quando stragis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit, passimq; trophæis
Insignis agros, possit quid uiuida uirtus,
Experiare licet, nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis, circundant undiq; muros·
Imus in aduersos, quid cessas? an tibi Mauors
Ventosa in lingua? pedibusq; fugacibus istis
Semper erit?
Pulsus ego? aut quisquam merito fœdissime pulsum
Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine, et Euandri totam cum stirpe uidebit
Procubuisse domum, atq; exutos Arcádas armis?
Haud ita me experti Bitias, et Pandarus ingens,
Et quos mille die uictor sub tartara misi

Inclusus muris, hostiliq; aggere sæptus.
Nulla salus bello? capiti cane talia demens
Dardanio, rebusq; tuis, proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atq; extollere uires
Gentis bis uictæ, contra premere arma Latini.
Nunc et Myrmidonū proceres Phrygia arma treme (scunt,
Nunc et Tydeides, et larißæus Achilles,
Amnis et Adriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum se pauidum contra mea iurgia fingit,
Artificis scelus, et formidine crimen acerbat,
Nunquam animam talē dextra hac (absiste moueri)
Amittes, habitet tecum, et sit pectore in isto.
Nunc ad te, et tua magne pater consulta reuertor,
Si nullam nostris ultra spem ponis in armis,
Si tam deserti sumus, et semel agmine uerso,
Funditus occidimus, nec habet fortuna regressum,
Oremus pacem, et dextras tendamus inermes.
Quanquam o si solitæ quicquam uirtutis adesset.
Ille mihi ante alios, fortunatusq; laborum,
Egregiusq; animi, qui ne quid tale uideret,
Procubuit moriens, et humum semel ore momordit,
Sin et opes nobis, et adhuc intacta iuuentus,
Auxilioq; urbes Italæ, populiq; supersunt,
Sin et Troianis cum multo gloria uenit
Sanguine, sunt illis sua funera, parq; per omneis
Tempestas, cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies, uariusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius, multos alterna reuisens
Lusit, et in solido rursus fortuna locauit.

Non erit auxilio nobis Aetolus, et Arpi.
At Mesapus erit, felix'q; Tolumnius, et quos
Tot populi misere duces, nec parua sequetur
Gloria delectos Latio, et Laurentibus agris.
Est et Volscorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentes aere cateruas.
Quod si me solum Teucri in certamina poscunt,
Id'q; placet, tantum'q; bonis communibus obsto,
Non adeo has exosa manus uictoria fugit,
Vt tanta quicquam pro spe tentare recusem,
Ibo animis contra uel magnum praestet Achillem,
Factaq; Vulcani manibus, paria'q; induat arma
Ille licet, uobis animam hanc, socero'q; Latino
Turnus ego, haud ulli ueterum uirtute secundus
Deuoueo. solum Aeneas uocat, et uocet, oro.
Nec Drances potius, siue est haec ira deorum
Morte luat, siue est uirtus et gloria, tollat.
Illi haec inter se dubiis de rebus agebant
Certantes, castra Aeneas, aciem'q; mouebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnis'q; urbem terroribus implet.
Instructos acie tyberino a flumine Teucros
Tyrrhenam'q; manum totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussa'q; uulgi
Pectora, et arrectae stimulis haud mollibus irae.
Arma manu trepidi poscunt, fremit arma iuuentus.
Flent moesti, mussant'q; patres. hic undiq; clamor
Dissensu magnus uario se tollit in auras,
Haud secus atq; alto in luco cum forte cateruae
Consedere auium, piscoso'ue amne Padusae

Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Immo ait o ciues arrepto tempore Turnus
Cogite concilium, et pacem laudate sedentes,
Illi armis in regna ruunt, nec plura locutus,
Corripuit sese, et tectis citus extulit altis.
Tu Voluse armari Volscorum edice maniplis
Duc ait, et Rutulos equites Mesapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turresq; capessant,
Cætera, qua iusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur urbe.
Concilium ipse pater, et magna incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus pectore differt,
Multaq; se incusat, qui non acceperit ultro
Dardanium Aeneam, generumq; asciuerit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut saxa, sudesq;
Subuectant, bello dat signum rauca cruentum
Buccina, tunc muros uaria cinxere corona
Matronæ, pueriq;, uocat labor ultimus omnes.
Nec non ad templum, summasq; ad Pallidis arces
Subuehitur magna matrum regina caterua,
Dona ferens, iuxtaq; comes Lauinia uirgo,
Causa mali tanti, atq; oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, et templum ture uaporant,
Et mœstas alto fundunt de limine uoces,
Armipotens, belli præses Tritonia uirgo
Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipsum
Pronum sterne solo, portisq; effunde sub altis.
Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
Iamq; adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis

Horrebat squamis, surasq́; incluserat auro.
Tempora nudus adhuc, lateriq́; accinxerat ensem,
Fulgebatq́; alta decurrens aureus arce,
Exultatq́; animis, et spe iam praecipit hostem.
Qualis ubi abruptis fugit praesepia uinclis
Tandem liber equus, campoq́; potitus aperto,
Aut ille in pastus, armentaq́; tendit equarum,
Aut assuetus aquae perfundi flumine noto
Emicat, arrectisq́; fremit ceruicibus alte
Luxurians, luduntq́; iubae per colla, per armos.
Obuia cui Volscorum acies comitante Camilla
Occurrit, portisq́; ab equo Regina sub ipsis
Desiluit, quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis, tum talia fatur,
Turne, sui merito, si qua est fiducia forti,
Audeo, et Aeneadum promitto occurrere turmae,
Solaq́; Tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli.
Tu pedes ad muros subsiste, et moenia serua.
Turnus ad haec oculos horrenda in Virgine fixit.
O decus Italiae Virgo, quas dicere grates,
Quasúe referre parem? sed nunc (est omnia quando
Iste animus supra) mecum partire laborem.
Aeneas, ut fama fidem, missiq́; reportant
Exploratores, equitum leuia improbus arma
Praemisit, quaterent campos, ipse ardua montis
Per deserta iugo superans aduentat ad urbem.
Furta paro belli conuexo in tramite syluae,
Vt biuias armato obsidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis.

T ecum acer Mesapus erit, turmæq; Latinæ,
T yburtiq; manus, ducis et tu concipe curam.
S ic ait, et paribus Mesapum in prælia dictis
H ortatur, sociosq; duces, et pergit in hostem.
E st curuo anfractu uallis, accommoda fraudi,
A rmorumq; dolis, quam densis frondibus atrum
V rget utrinq; latus, tenuis qua semita ducit,
A ngustæq; ferunt fauces, aditusq; maligni,
H anc super in speculis, summoq; in uertice montis
P lanicies ignota iacet, tutiq; receptus,
S eu dextra, leuaq; uelis occurrere pugnæ,
S iue instare iugis, et grandia uoluere saxa,
H uc iuuenis nota fertur regione uiarum,
A rripuitq; locum, et syluis insedit iniquis.
V elocem interea superis in sedibus Opim,
V nam ex uirginibus sociis, sacraq; caterua
C ompellabat, et has tristeis Latonia uoces
O re dabat. graditur bellum ad crudele Camilla
O uirgo, et nostris nequicquam cingitur armis,
C ara mihi ante alias, neq; enim nouus iste Dianæ
V enit amor, subitaq; animum dulcedine mouit.
P ulsus ob inuidiam regno, uiresq; superbas,
P riuerno antiqua Metabus cum excederet urbe,
I nfantem fugiens media inter prælia belli,
S ustulit exilio comitem, matrisq; uocauit
N omine Scamillæ mutata parte Camillam.
I pse sinu præ se portans iuga longa petebat
S olorum nemorum, tela undiq; sæua premebant,
E t circunfuso uolitabant milite Volsci.
E cce fugæ medio summis Amasenus abundans

Spumabat ripis, tantus se nubibus imber
Ruperat, ille innare parans infantis amore
Tardatur, caroq; oneri timet, omnia secum
Versanti, subito uix hæc sententia sedit·
Telum immane, manu ualida quod forte gerebat
Bellator, solidum nodis, et robore cocto
Huic natam libro, et sylue stri subere clausam
Implicat, atq; habilem mediæ circumligat hastæ,
Quam dextra ingenti librans ita ad æthéra fatur,
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia uirgo
Ipse pater famulam uoueo, tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit, accipe testor
Diua tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
Immittit, sonuere undæ rapidum super amnem,
Infelix fugit in iaculo stridente Camilla·
At Metabus magna propius iam urgente caterua,
Dat sese fluuio, atq; hastam cum uirgine uictor
Gramineo donum Triuiæ de cæspite uellit·
Non illum tectis ullæ non mœnibus urbes
Accepere, neq; ipse manus feritate dedisset
Pastorum, et solis exegit montibus æuum·
Hic natam in dumis, interq; horrentia lustra
Armentalis equæ mammis, et lacte ferino
Nutreibat, teneris immulgens ubera labris·
Vtq; pedum primis infans uestigia plantis
Institerat, iaculo palmas onerauit acuto,
Spiculaq; ex humero paruæ suspendit, et arcum
Pro crinali auro, pro longe tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorsum à uertice pendent·

T ela manu iam tum tenera puerilia torsit.
E t fundam tereti circùm caput egit habena,
S trymoniamq; gruem, aut album deiecit olorem.
M ultæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
O ptauere nurum, sola contenta Diana
A eternum telorum, et uirginitatis amorem
I ntemerata colit, uellem haud correpta fuisset
M ilitia tali, conata lacessere Teucros.
C ara mihi, comitumq; foret nunc una mearum.
V erum age, quandóquidem fatis urgetur acerbis,
L abere nympha polo, finesq; inuise latinos,
T ristis ubi infausto committitur omine pugna,
H æc cape, et ultricem pháretra deprome sagittam,
H ac quicunque sacrum uiolarit uulnere corpus,
T ros, Italusue, mihi pariter det sanguine pœnas.
P ost ego nube caua miserandæ corpus, et arma
I nspoliata feram tumulo, patriæq; reponam.
D ixit, at illa leues cœli demissa per auras
I nsonuit, nigro circundata turbine corpus.
A t manus interea muris Troiana propinquat,
H etruscíq; duces, equitumq; exercitus omnis,
C ompositi numero in turmas, fremit æquore toto
I nsultans sonipes, et pressis pulsat habenis,
H uc obuersus, et huc, tum late ferreus hastis
H orret ager, campiq; armis sublimibus ardent,
N ecnon Mesapus contra, celeresq; Latini,
E t cum fratre Coras, et Virginis ala Camillæ
A duersi campo apparent, hastasq; reductis
P rotendunt longe dextris, et spicula uibrant,
A duentusq; uirum, fremitusq; ardescit equorum.

Iamq́; intra iactum teli progressus uterque
Substiterat, subito erumpunt clamore, furentesq́;
Exhortantur equos, fundunt simul undique tela
Crebra, niuis ritu, cœlumq́; obtexitur umbra·
Continuo aduersis Tyrrhenus, et acer Aconteus
Connixi, incurrunt hastis, primiq́; ruinam
Dant sonitu ingenti, præfractaq́; quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt, excussus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti
Præcipitat longe, et uitam dispergit in auras·
Extemplo turbatæ acies, uersiq́; Latini
Reiiciunt parmas, et equos ad mœnia uertunt·
Troes agunt, princeps turmas inuasit Asylas·
Iamq́; propinquabant portis, rursusq́; Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt·
Hi fugiunt, penitusq́; datis referuntur habenis·
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosq́; superiacit undam
Spumeus, extremamq́; sinu perfundit arenam,
Nunc rapidus retro, atq; æstu reuoluta resorbens
Saxa, fugit, littusq́; uado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia uersos,
Bis reiecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuere inter se acies, legitq́; uirum uir·
Tum uero et gemitus morientum, et sanguine in alto,
Armaq́;, corporaq́;, et permixti cæde uirorum
Semianimes uoluuntur equi, pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
Hastam intorsit equo, ferrumq́; sub aure reliquit·

Quo sonipes ictu furit arduus, altáq; iactat
Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
Voluitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentémq; animis, ingentem corpore, et armis
Deiicit Herminium, nudo cui uertice fulua
Cæsaries, nudíq; humeri, nec uulnera terrent.
Tantus in arma patet, latos huic hasta per armos
Acta tremit, duplicátq; uiri transfixa dolorem.
Funditur ater ubiq; cruor, dant funera ferro
Certantes, pulchrámq; petunt per uulnera mortem.
At medias inter cædes exultat Amazon
Vnum exerta latus pugnæ pharetrata Camilla.
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat.
Nunc ualidam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, et arma Dianæ.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.
At circùm lectæ comites, Larináq; uirgo,
Tulláq;, et æratam quatiens Tarpeia securim
Italides, quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacísq; bonas, bellíq; ministras,
Quales Threiciæ cum flumina Thermodoontis
Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis,
Seu circùm Hippolyten, seu cum se Martia curru
Penthesilea refert, magnóq; ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis,
Quem telo primum, quem postremum aspera uirgo
Deiicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre, cuius apertum
Aduersi longa transuerberat abiete pectus.

Sanguinis ille uomens riuos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensq; suo se in uulnere uersat.
Tum Lyrim, Pegasumq; super, quorũ alter habenas
Suffosso reuolutus equo, dum colligit, alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Praecipites, pariterq; ruunt, his addit Amastrum
Hippotaden. sequiturq; incumbens eminus hasta,
Tereaq;, Harpalycumq;, et Demophoöta, Chronũq;,
Quotq; emissa manu contorsit spicula uirgo,
Tot Phrygii cecidere uiri, procul Orphitus armis
Ignotis, et equo uenator Iapyge fertur.
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit, caput ingens oris hiatus,
Et malae texere lupi, cum dentibus albis,
Agrestisq; manus armat Sparus, ipse cateruis
Vertitur in mediis, et toto uertice supra est.
Hunc illa exceptum (neq; enim labor agmine uerso)
Traiicit, et super haec inimico pectore fatur,
Syluis te Tyrrhene feras agitare putasti?
Aduenit qui uestra dies muliebribus armis
Verba redargueret, nomen tamen haud leue patrum
Manibus hoc referes telo cecidisse Camillae.
Protinus Orsilochum, et Buten duo maxima Teucrũ
Corpora, sed Buten aduersum cuspide figit
Loricam, galeamq; inter, qua colla sedentis
Lucent, et leuo dependet parma lacerto
Orsilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, sequiturq; sequentem,
Tum ualidam, perq; arma uiro, perq; ossa securim
Altior insurgens, oranti et multa precanti

C ongeminat uulnus, calido rigat ora cerebro.
I nuadit huic, subitoq; aspectu territus hæsit
A ppenninicolæ bellator filius Auni,
H aud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebāt,
I sq; ubi se nullo iam cursu euadere pugna
P osse, neq; instantem reginam auertere cernit,
C onsilio uersare dolos ingressus, et astu,
I ncipit hæc, quid tam egregium, si fœmina forti
F idis equo? dimitte fugam, et te comminus æquo
M ecum crede solo, pugnæq; accinge pedestri.
I am nosces uentosa ferat cui gloria laudem.
D ixit, at illa furens, acriq; incensa dolore,
T radit equum comiti, paribusq; resistit in armis
E nse pedes nudo, puraq; interrita parma.
A t iuuenis uicisse dolo ratus, auolat ipse,
H aud mora, conuersisq; fugax aufertur habenis,
Q uadrupedemq; citum ferrato calce fatigat.
V ane Ligus, frustraq; animis elate superbis,
N equicquam patrias tentasti lubricus artes,
N ec fraus te incolumem fallaci proferet Auno,
H æc fatur uirgo, et pernicibus ignea plantis
T ransit equum cursu, frenisq; aduersa prehensis
C ongreditur, pœnasq; inimico à sanguine sumit,
Q uam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
C onsequitur pennis sublimem in nube columbam,
C omprensamq; tenet, pedibusq; euiscerat uncis,
T um cruor, et uulsæ labuntur ab æthere plumæ.
A t non hæc nullis hominum sator, atq; deorum
O bseruans oculis, summo sedet altus olympo,
T yrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæua

S uscitat, et stimulis haud mollibus incitat iras.
E rgo inter cædes, cedentiáq; agmina Tarchon
F ertur equo, uariisq; instigat uocibus alas
N omine quenq; uocans, reficitq; in prælia pulsos.
Q uis metus, o nunquam dolituri, o semper inertes
T yrrheni, quæ tanta animis ignauia uenit?
F œmina palantes agit? atq; hæc agmina uertit?
Q uo ferrum, quid ue hæc geritis tela irrita dextris?
A t non in Venerem segnes, nocturnáq; bella,
A ut ubi curua choros indixit tibia Bacchi,
E xpectate dapes, et plenæ pocula mensæ.
H ic amor, hoc studiũ, dum sacra secundus aruspex
N unciet, ac lucos uocet hostia pinguis in altos.
H æc effatus, equum in medios moriturus et ipse
C oncitat, et Venulo aduersum se turbidus infert,
D ireptumq; ab equo dextra complectitur hostem.
E t gremium ante suum multa ui concitus aufert.
T ollitur in cœlum clamor, cunctiq; Latini
C onuertere oculos, uolat igneus æquore Tarchon,
A rma, uirumq; ferens, tum summa ipsius ab hasta
D efringit ferrum, et partes rimatur apertas,
Q ũa uulnus letale ferat, contra ille repugnans
S ustinet à iugulo dextram, et uim uiribus exit.
V tq; uolans alte raptum cum fulua draconem
F ert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit,
S aucius at serpens sinuosa uolumina uersat,
A rrectisq; horret squamis, et sibilat ore,
A rduus insurgens, illa haud minus urget adunco
L uctantem rostro, simul æthéra uerberat alis,
H aud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon

Portat ouans, ducis euentum, exemplumq; secuti
Mæonidæ incurrunt, tum fatis debitus Aruns
Velocem iaculo, et multa prior arte Camillam
Circuit, et quæ sit fortuna facillima tentat,
Qua se cunq; furens medio tulit agmine Virgo,
Hac Aruns subit, et tacitus uestigia lustrat,
Qua uictrix redit illa, pedemq; ex hoste reportat,
Hac iuuenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, iamq; hos aditus, omnemq; pererrat
Vndiq; circuitum, et certam quatit improbus hastam
Forte sacer Cybele Cloreus, olimq; sacerdos,
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squamis, auroq; inserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus, et ostro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu,
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea uati
Cassida, tũ croceam chlamydemq;, sinusq; crepãtes
Carbaseos, fuluo in nodum collegerat auro
Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.
Hunc uirgo, siue ut templis præfigeret arma
Troia, captiuo siue ut se ferret in auro
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur, totumq; incensa per agmen
Fœmineo prædæ, et spoliorum ardebat amore.
Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
Coniicit, et superos Aruns sic uoce precatur.
Summe deum, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Pascitur, et medium freti pietate per ignem

Cultores multa premimus uestigia pruna,
Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis
Omnipotens, non exuuias, pulsæ'ue trophæum
Virginis, aut spolia ulla peto, mihi cætera laudem
Facta ferent, hæc dira meo dum uulnere pestis
Pulsa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, et uoti Phœbus succedere partem
Mente dedit, partem uolucres dispersit in auras,
Sterneret, ut subita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti, reducem ut patria alta uideret,
Non dedit, inq; notos uocem uertere procellæ.
Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Conuertere animos acres, oculosq; tulere
Cuncti ad reginam Volsci, nihil ipsa nec auræ,
Nec sonitus memor, aut uenientis ab æthere teli,
Hasta sub exertam donec perlata papillam
Hæsit, uirgineumq; alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentem
Suscipiunt, fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mixtoq; metu, nec iam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere Virginis audet.
Ac uelut ille, prius, quem tela inimica sequantur,
Continuo in montes sese auius abdidit altos
Occiso pastore lupus, magnoq; iuuenco
Conscius audacis facti, caudamq; remulcens
Subiecit pauitantem utero, syluasq; petiuit,
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
Contentusq; fuga, mediis se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit, ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat uulnere mucro.

Labitur exanguis, labuntur frigida leto
Lumina, purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic expirans Accam ex æqualibus unam
Alloquitur, fida ante alias quæ sola Camillæ,
Qui cum partiri curas, atq; hæc ita fatur.
Hactenus Acca soror potui, nunc uulnus acerbum
Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum,
Effuge, et hæc Turno mandata nouissima perfer.
Succedat pugnæ, Troianosq; arceat urbe,
Iamq; uale, simul his dictis linquebat habenas
Ad terram non sponte fluens, tum frigida toto
Paulatim exoluit se corpore, lentaq; colla,
Et captum leto posuit caput arma relinquens.
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum uero immensus surgens ferit aurea clamor
Sydera, deiecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrum,
Tyrrheniq; duces, Euandriq; Arcadis alæ.
At Triuiæ custos iandudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectatq; interrita pugnas,
Vtq; procul medio iuuenum in clamore furentum
Prospexit tristi multatam morte Camillam,
Ingemuitq;, deditq; has imo pectore uoces.
Heu nimium uirgo nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello.
Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pharétras.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema iam in morte, neq; hoc sine nomine letum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.

Nam

Nam quicunq; tuum uiolauit uulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni Terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaq; ilice tectum.
Hic dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, et Aruntem tumulo speculatur ab alto,
Vt uidit fulgentem armis, ac uana tumentem,
Cur, inquit, diuersus abis? huc dirige gressum,
Huc periture ueni, capias ut digna Camillæ
Præmia. tú ne etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, et aurata uolucrem Threissa sagittam
Deprompsit phàretra, cornúq; infensa tetendit,
Et duxit longe, donec curuata coirent
Inter se capita, et manibus iam tangeret æquis,
Leua aciem ferri, dextra, neruóq; papillam.
Extemplo teli stridorem, aurasq; sonantes
Audiit unà Aruns, hæsitq; in corpore ferrum.
Illum expirantem socii, atq; extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt.
Opis ad æthereum pennis aufertur olympum.
Prima fugit domina amissa leuis ala Camillæ.
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas,
Disiectiq; duces, desolatiq; manipli
Tuta petunt, et equis auersi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instanteis Teucros, letumq; ferenteis
Sustentare ualet telis, aut sistere contra,
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedumq; putrem cursu quatit ungula cãpũ.
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
Puluis, et è speculis percussæ pectora matres,

Fœmineum clamorem ad cœli sydera tollunt,
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super mixto premit agmine turba,
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso
Mœnibus in patriis, atq; inter tuta domorum
Confixi expirant animas, pars claudere portas,
Nec sociis aperire uiam, nec mœnibus audent
Accipere orantes, oritur'q; miserrima cædes
Defendentum armis aditus, in'q; arma ruentum,
Exclusi ante oculos lachrymantum'q; ora parētum,
Pars in præcipites fossas, urgente ruina,
Voluitur, immissis pars cæca et concita frenis
Arietat in portas, et duros obice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor uerus patriæ) ut uidere Camillam,
Tela manu trepidæ iaciunt, ac robore duro
Stipitibus ferrum, sudibus'q; imitantur obustis
Præcipites, primæ'q; mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in syluis sæuissimus implet
Nuntius, et iuueni ingentem fert Acca tumultum,
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam.
Ingruere infestos hostes, et Marte secundo
Omnia corripuisse, metum iam ad mœnia ferri.
Ille furens (iam sæua Iouis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix è conspectu exierat, campum'q; tenebat,
Cum pater Aeneas saltus ingressus apertos,
Exuperat'q; iugum, sylua'q; euadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi, toto'q; feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt.

Ac simul Aeneas fumantes puluere campos
Prospexit longe, Laurentia'q; agmina uidit,
Et saeuum Aenean agnouit Turnus in armis,
Aduentum'q; pedum, flatus'q; audiuit equorum,
Continuo'q; ineant pugnas, et praelia tentent,
Ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Ibero
Tingat equos, noctem'q; die labente reducat.
Considunt castris ante urbem, et moenia uallant.

P. O. N. in Duodecimum Aeneidos librum, argumentum.

Duodecimo Turnus diuinis occidit armis.
Turnus iam fractis aduerso Marte Latinis
Semet in arma parat, pacem cupiente Latino,
Foedus percutitur, passurus et omnia uictus.
Hoc Turni Iuturna soror confundit, et ambos
In pugnam populos agit, ementita Camertem.
Aeneas uolucri tardatur membra sagitta,
Anxia pro nato seruauit cura parentis.
Vrbs capitur, uitam laqueo sibi finit Amata.
Aeneas Turnum campo congressus utrinq;
Circunfusa acie uita spoliauit, et armis,

P.V.M. AENEIDOS LIBER DVODECIMVS.

Turn' singulari cum Ænea certamine dimicare uult. et in hanc rem fœd' scribit. q Rutuli rumpunt. Ven' nato uulnerato dictamo me- dt'. Postremo Turn' ad monomachiam coact; ab Ænea uita spoliat'.

Vrnus ut infractos aduerso Marte Latinos
Defecisse uidet, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis ultro implacabilis ardet,
Attollitq; animos, Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille graui uenantum uulnere pectus
Tum demum mouet arma leo, gaudetq; comanteis
Excutiens ceruice toros, fixumq; latronis
Impauidus frangit telum, et fremit ore cruento.
Haud secus accenso gliscit uiolentia Turno,
Tum sic affatur regem, atq; ita turbidus infit.
Nulla mora in Turno, nihil est quod dicta retractent
Ignaui Aeneadæ, nec quæ pepigere, recusent.
Congredior, fer sacra pater, et concipe fœdus,
Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittam
Desertorem Asiæ, sedeant, spectentq; Latini,
Et solus ferro crimen commune refellam,
Aut habeat uictos, cedat Lauinia coniunx.
Olli sedato respondit corde Latinus.
O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omneis metuentem expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu, necnon, aurumq;, animusq; Latino.
Sunt aliæ innuptæ Latio, et Laurentibus agris,

Nec genus indecores, sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri.
Me natam nulli ueterum sociare procorum
Fas erat, idq; omnes, diuiq;, hominesq; canebant.
Victus amore tui, cognato sanguine uictus,
Coniugis et mœstæ lachrymis, uincla omnia rupi.
Promissam eripui genero, atq; arma impia sumpsi.
Ex illo, qui me casus, quæ Turne sequantur
Bella uides, quantos primus patiare labores.
Bis magna uicti pugna, uix urbe tuemur
Spes Italas, recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campiq; ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno extincto, socios sum accire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia? ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam, et connubia nostra petentem?
Respice res bello uarias, miserere parentis
Longæui, quem nunc mœstum patria Ardea longe
Diuidit. Haud quicquam dictis uiolentia Turni
Flectitur, exuperat magis, ægrescitq; medendo.
Vt primum fari potuit, sic incipit ore.
Quam pro me curã geris, hanc precor optime pro me
Deponas, letumq; sinas pro laude pacisci.
Et nos tela pater, ferrumq; haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de uulnere sanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat, et uanis sese occulat umbris.
At Regina noua pugnæ conterrita sorte

F lebat, et ardentem generum moritura tenebat.
T urne, per has ego te lachrymas, per si quis Amatæ
T angit honos animum, spes tu nunc una senectæ,
T u requies miseræ, decus, imperiumq́; Latini
T e penes, in te omnis domus inclinata recumbit.
V num oro desiste manum committere Teucris,
Q ui te cunq; manent isto certamine casus,
E t me Turne manent, simul hæc inuisa relinquam
L umina, nec generum Aeneam captiua uidebo.
A ccepit uocem lachrymis Lauinia matris,
F lagrantes perfusa genas, cui plurimus ignem
S ubiecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
I ndum sanguineo, ueluti uiolauerit ostro
S iquis ebur, uel mixta rubent ubi lilia multa
A lba rosa, tales uirgo dabat ore colores.
I llum turbat amor, figitq́; in uirgine uultus,
A rdet in arma magis, paucisq́; affatur Amatam.
N e quæso, ne me lachrymis, ne'ue omine tanto
P rosequere in duri certamina Martis euntem
O mater, neq; enim Turno mora libera mortis.
N untius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno,
H aud placitura refer, cum primum crastina cœlo
P uniceis inuecta rotis aurora rubebit,
N on Teucros agat in Rutulos, Teucrũ arma quiescãt,
E t Rutulum, nostro dirimatur sanguine bellum,
I llo quæratur coniunx Lauinia campo.
H æc ubi dicta dedit, rapidusq́; in tecta recessit,
P oscit equos, gaudetq́; tuens ante ora frementeis,
P ilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
Q ui candore niues anteirent cursibus auras.

Circumstant properi aurigæ, manibusq́; lacessunt
Pectora pulsa cauis, et colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem, alboq́; orichalco
Circundat loricam humeris, simul aptat habendo,
Ensemq́;, clypeumq́;, et rubræ cornua cristæ,
Ensem, quem Dauno ignipotens deus ipse parenti
Fecerat, et Stygia candentem tinxerat unda.
Exin quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Aedibus astabat, ualidam ui corripit hastam
Actoris Aurunci spolium, quassatq́; trementem
Vociferans, Nunc o nunquam frustrata uocatus
Hasta meos, nunc tempus adest, te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit, da sternere corpus,
Loricamq́; manu ualida lacerare reuulsam
Semiuiri Phrygis, et fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaq́; madentes.
His agitur furiis, totoq́; ardentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.
Mugitus ueluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atq; irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, uentosq́; lacessit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis sæuus in armis
Aeneas acuit Martem, et se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios, mœstiq́; metum solatur Iuli,
Fata docens, regiq́; iubet responsa Latino
Certa referre uiros, et pacis dicere leges.
Postera uix summos spargebat lumine montes,
Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt

Solis equi, lucémq; elatis naribus efflant.
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus urbis
Dimenſi Rutulíq; uiri, Teucríq; parabant,
In medióq; focos, et Diis communibus aras
Gramineas, alii fontémq;, ignémq; ferebant
Velati lino, et uerbena tempora uincti.
Procedit legio Auſonidum, pilatáq; plenis
Agmina ſe fundunt portis, hinc Troius omnis,
Tyrrhenúsq; ruit uariis exercitus armis,
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna uocet, necnon mediis in millibus ipſi
Ductores auro uolitant, oſtróq; decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, et fortis Aſylas,
Et Meſapus equum domitor, Neptunia proles,
Vtq; dato ſigno ſpacia in ſua quiſq; receſſit,
Defigunt tellure haſtas, et ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres. et uulgus inermum,
Inualidíq; ſenes, turres, et tecta domorum
Obſedere, alii portis ſublimibus aſtant.
At Iuno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
Tum neq; nomen erat, neq; honos, aut gloria monti,
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, et ambas
Laurentum, Troúmq; acies, urbémq; Latini,
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem
Diua Deam, ſtagnis quæ, fluminibúsq; ſonoris
Præſidet, hunc illi rex ætheris altus honorem
Iuppiter erepta pro uirginitate ſacrauit.
Nympha decus fluuiorum, animo gratiſſima noſtro,
Scis ut te cunctis unam, quæcunq; Latinæ
Magnanimi Iouis ingratum aſcendêre cubile,

P rætulerim, cœliq́; libens in parte locarim,
D iſce tuum ne me in cuſes, Iuturna, dolorem,
Q ua uiſa eſt fortuna pati, Parcæq́; ſinebant
C ædere res Latio, Turnum, et tua mœnia texi.
N unc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis,
P arcarumq́; dies, et uis inimica propinquat.
N õ pugnam aſpicere hãc oculis, non fœdera poſſum.
T u pro germano, ſi quid præſentius audes,
P erge, decet, forſan miſeros meliora ſequentur.
V ix ea, cum lachrymas oculis Iuturna profudit,
T erq́;, quaterq́; manu pectus percuſſit honeſtum.
N on lachrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno,
A ccelera, et fratrem, ſi quis modus, eripe morti,
A ut tu bella cie, conceptumq́; excute fœdus.
A uthor ego audendi, ſic exhortata reliquit
I ncertam, et triſti turbatam uulnere mentis.
I nterea reges, ingenti mole Latinus
Q uadriiugo uehitur curru, cui tempora circum
A urati bis ſex radii fulgentia cingunt,
S olis aui ſpecimen, biiugis it Turnus in albis,
B ina manu lato criſpans haſtilia ferro,
H inc pater Aeneas Romanæ ſtirpis origo,
S ydereo flagrans clypeo, et cœleſtibus armis,
E t iuxta Aſcanius magnæ ſpes altera Romæ,
P rocedunt caſtris, puraq́; in ueſte ſacerdos
S etigeræ fœtum ſuis, intonſamq́; bidentem
A ttulit, admouitq́; pecus flagrantibus aris.
I lli ad ſurgentis conuerſi lumina ſolis,
D ant fruges manibus ſalſas, et tempora ferro,
S umma notant pecudum, paterisq́; altaria libant.

T um pius Aeneas stricto sic ense precatur.
E sto nunc sol testis, et hæc mihi terra precanti,
Q uam propter tantos potui perferre labores,
E t pater omnipotens, et tu Saturnia coniunx
I am melior, iam diua precor, tuq; inclyte Mauors,
C uncta tuo, qui bella pater sub numine torques,
F ontesq;, fluuiosq; uoco, quæq; ætheris alti
R elligio, et quæ cœruleo sunt numina ponto,
C esserit Ausonio si fors uictoria Turno,
C onuenit Euandri uictos discedere ad urbem.
C edet Iulus agris, nec post arma ulla rebelles
A eneadæ referent, ferrō ue hæc regna lacessent.
S in nostrum annuerit nobis uictoria Martem,
V t potius reor, et potius dii numine firment,
N on ego, nec Teucris Italos parere iubebo,
N ec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ
I nuictæ gentes, æterna in fœdera mittant.
S acra, deosq; dabo, socer arma Latinus habeto,
I mperium solenne socer, mihi mœnia Teucri
C onstituent, urbiq; dabit Lauinia nomen.
S ic prior Aeneas, sequitur sic deinde Latinus,
S uspiciens cœlum, tenditq; ad sydera dextram.
H æc eadem Aenea terram. mare. sydera iuro,
L atonæq; genus duplex, Ianumq; bifrontem,
V imq; deum infernam, et diri sacraria Ditis.
A udiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit.
T ango aras, mediosq; ignes, et numina testor,
N ulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Q uo res cunq; cadent, nec me uis ulla uolentem
A uertet, non si tellurem effundat in undas

Diluuio miscens, cœlumúe in tartara soluat,
Vt sceptrũ hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Nunquam fronde leui fundet uirgulta, nec umbras
Cum semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuit'q; comas, et brachia ferro
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribus'q; dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis
Conspectu in medio procerum, tum rite sacratas
In flammam iugulant pecudes, et uiscera uiuis
Eripiunt, cumulant'q; oneratis lancibus aras.
At uero Rutulis impar ea pugna uideri
Iandudum, et uario misceri pectora motu,
Tum magis, ut propius cernunt, non uiribus æquis,
Adiuuat incessu tacito progressus, et aram
Suppliciter uenerans, demisso lumine Turnus,
Pubentes'q; genæ, et iuuenili in corpore pallor,
Quem simulac Iuturna soror crebrescere uidit
Sermonem, et uulgi uariare labantia corda,
In medias acies formam assimulata Camertis,
Cui genus à proauis ingens, clarum'q; paternæ
Nomen erat uirtutis, et ipse acerrimus armis,
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumores'q; serit uarios, ac talia fatur,
Non pudet o Rutuli cuncti pro talibus unam
Obiectare animam? numeró ne, an uiribus æqui
Non sumus? en omnes, et Troes, et Arcádes hic sunt,
Fatalis'q; manus, infensa Hetruria Turno,
Vix hostem alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se deuouet aris,

Succedet fama, uiuus'q; per ora feretur,
Nos patria amissa dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lenti consedimus aruis.
Talibus incensa est iuuenum sententia dictis,
Iam magis, atq; magis, serpit'q; per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsi'q; Latini,
Qui sibi iam requiem pugnæ, rebus'q; salutem
Sperabant, nunc arma uolunt, fœdus'q; precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit, et alto
Dat signum cœlo, quo non præstantius ullum
Turbauit mentes Italas, monstro'q; fefellit.
Nanq; uolans rubra fuluus Iouis ales in æthra
Littoreas agitabat aues, turbam'q; sonantem
Agminis aligeri, subito cum lapsus ad undas
Cycnum excellẽtem pedibus rapit improbus uncis,
Arrexere animos Itali, cunctæ'q; uolucres
Conuertunt clamore fugam (mirabile uisu)
Aethera'q; obscurant pennis, hostem'q; per auras
Facta nube premunt, donec ui uictus, et ipso
Pondere defecit, prædam'q; ex unguibus ales
Proiecit fluuio, penitus'q; in nubila fugit.
Tum uero augurium Rutuli clamore salutant,
Expediunt'q; manus, primus'q; Tholumnius augur,
Hoc erat, hoc uotis inquit, quod sæpe petiui.
Accipio, agnosco'q; deos, me me duce ferrum
Corripite o Rutuli, quos improbus aduena bello
Territat inualidas ut aues, et littora nostra
Vi populat, petet ille fugam, penitus'q; profundo
Vela dabit, uos unanimi densate cateruas,

Et regem uobis pugna defendite raptum.
Dixit, et aduersos telum contorsit in hostes
Procurrens, sonitum dat stridula cornus, et auras
Certa secat, simul hoc, simul ingens clamor, et omnes
Turbati cunei, calefactáq; corda tumultu.
Hasta uolans, ut forte nouem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contra, quos fida crearat
Vna tot arcadio coniunx Tyrrhena Gilippo,
Horum unum ad medium teritur qua sutilis aluo
Balteus, et laterum iuncturas fibula mordet,
Egregium forma iuuenem, et fulgentibus armis,
Transadigit costas, fuluáq; extendit arena.
At fratres animosa phalanx, accensáq; luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrũ
Corripiunt, cæciq; ruunt, quos agmina contra
Procurrunt Laurentum, hinc densi rursus inundant
Troes, Agilliniq; et pictis Arcádes armis.
Sic omnis amor unus habet decernere ferro,
Diripuere aras, it toto turbida cœlo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber,
Craterasq;, focosq; ferunt, fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere diuos.
Infrenant alii currus, aut corpora saltu
Subiiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.
Mesapus regem, regisq; insigne gerentem
Tyrrhenum Aulesten, auidus confundere fœdus,
Aduerso proterret equo, ruit ille recedens,
Et miser oppositis à tergo inuoluitur aris
In caput, inq; humeros, at feruidus aduolat hasta
Mesapus, teloq; orantem multa trabali

Desuper altus equo grauiter ferit, atq; ita fatur,
Hoc habet, hæc melior magnis data uictima diuis.
Concurrunt Itali, spoliant'q; calentia membra.
Obuius ambustum torrem Chorineus ab ara
Corripit, et uenienti Ebuso, plagam'q; ferenti
Occupat os flammis. illi ingens barba reluxit,
Nidorem'q; ambusta dedit, super ipse secutus
Cæsariem leua turbati corripit hostis,
Impresso'q; genu nitens, terræ applicat ipsum,
Sic rigido latus ense ferit, Podalirius Alsum
Pastorem, prima'q; acie per tela ruentem
Ense sequens nudo, superimminet, ille securi
Aduersi frontem mediam, mentum'q; reducta
Disiicit, et sparso late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos, et ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atq; suos clamore uocabat.
Quo ruitis? quæ ue ista repens discordia surgit,
O cohibete iras, ictum iam fœdus, et omnes
Compositæ leges, mihi ius concurrere soli.
Me sinite, atq; auferte metus, ego fœdera faxo
Firma manu. Turnum iam debent hæc mihi sacra.
Has inter uoces, media inter talia uerba,
Ecce uiro stridens alis allapsa sagitta est,
Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, casus'ue, deus'ue
Attulerit, pressa est insignis gloria facti,
Nec sese Aeneæ iactauit uulnere quisquam.
Turnus ut Aeneam cedentem ex agmine uidit,

Turbatosq́; duces, subita spe feruidus ardet.
Poscit equos, atq; arma simul, saltuq́; superbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas,
Multa uirum uolitans dat fortia corpora leto.
Semineces uoluit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mauors clypeo increpat, atq; furentes
Bella mouens, immittit equos, illi æquore aperto
Ante notos, zephyrumq́; uolant, gemit ultima pulsu
Thraca pedum, circumq́; atræ formidinis ora
Iræq;, insidiæq́; dei comitatus aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes sudore quatit (miserabile) cæsis
Hostibus insultans, spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaq́; cruor calcatur arena.
Iamq́; neci Sthenelumq́; dedit, Thamyrimq́;, Polūq;
Hunc congressus, et hūc, illū eminus, eminus ambo
Imbrasidas, Glaucū, atq; Ladē, quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribusq́; onerauerat armis,
Vel conferre manum, uel equo præuertere uentos.
Parte alia media Eumedes in prælia fertur
Antiqui proles bello præclara Dolonis.
Nomine auum referēs, animo, manibusq; parentem,
Qui quondam castra ut Danaum speculator adiret,
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus,
Illum Tydeides alio pro talibus ausis
Affecit pretio, nec equis aspirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto,
Ante leui iaculo longum per inane secutus

S istit equos biiuges, et curru desilit, atq;
S emanimi, lapsóq; superuenit, et pede collo
I mpresso, dextra mucronem extorquet, et alto
F ulgentem tinxit iugulo, atq; hæc insuper addit,
E n agros, et quam bello Troiane petisti
H esperiam, metire iacens, hæc præmia, qui me
F erro ausi tentare, ferunt, sic mœnia condunt,
H uic comitem Buten, coniecta cuspide mittit,
C hloreáq;, et Sybarimq;, Daretáq;, Thersilochumq;,
E t sternacis equi lapsum ceruice Tymœten,
A c uelut Aedonii boreæ cum spiritus alto
I nsonat Aegæo, sequiturq; ad littora fluctus,
Q ua uenti incubuere, fugam dant nubila cœlo,
S ic Turno quacunq; uiam secat, agmina cædunt,
C onuersæq; ruunt acies, fert impetus ipsum,
E t cristam aduerso curru quatit aura uolantem.
N on tulit instantem Phegeus, animisq; frementem,
O biecit sese ad currum, et spumantia frenis
O ra citatorum dextra contorsit equorum.
D um trahitur, pendetq; iugis, hunc lata retectum
L ancea consequitur, rumpitq; infixa bilicem
L oricam, et summum degustat uulnere corpus.
I lle tamen clypeo obiecto conuersus in hostem
I bat, et auxilium ducto mucrone petebat,
Q uem rota præcipitem, et procursu concitus axis
I mpulit, effuditq; solo, Turnusq; secutus
I mam inter galeam, summi thoracis et oras,
A bstulit ense caput, truncumq; reliquit arena.
A tq; ea dum campis uictor dat funera Turnus,
I nterea Aenean, Mnestheus, et fidus Achates,
A scaniusq;

Asciniusq; comes castris statuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuspide gressus.
Sæuit, et infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioq; uiam, quæ proxima, poscit
Ense secent lato, uulnus, teliq; latebram
Rescindant penitus, seseq; in bella remittant.
Iamq; aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iasides, acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium, citharamq; dedit, celeresq; sagittas,
Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum, usumq; medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Aeneas, magno iuuenum, et mœrentis Iuli
Concursu, lachrymisq; immobilis, ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica, phœbiq; potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
Sollicitat, prensatq; tenaci forcipe ferrum.
Nulla uiam fortuna regit, nihil author Apollo
Subuenit, et sæuus campis magis, ac magis horror
Crebrescit, propiusq; malum est. iam puluere cœlũ
Stare uident, subeunt equites, et spicula castris
Densa cadunt mediis, it tristis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, et duro sub Marte cadentum.
Hic Venus indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, et flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita capris

Gramina, cum tergo uolucres hæsere sagittæ,
Hoc Venus obscuro faciem circundata nimbo
Detulit, hoc fusum labris splendentibus amnem
Inficit, occulte medicans, spargitq; salubris
Ambrosiæ succos, et odoriferam Panaceam,
Fouit ea uulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans, subitoq; omnis de corpore fugit
Quippe dolor, omnis stetit imo uulnere sanguis.
Iamq; secuta manum, nullo cogente sagitta
Excidit, atq; nouæ rediere in pristina uires.
Arma citi, properate uiro, quid statis? Iapis
Conclamat, primusq; animos accendit in hostes.
Non hæc humanis opibus, non arte magistra
Proueniunt, neq; te Aenea mea dextera seruat,
Maior agit deus, atq; opera ad maiora remittit.
Ille auidus pugnæ, suras incluserat auro
Hinc atq; hinc, oditq; moras, hastamq; coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus, loricaq; tergo est,
Ascanium fusis circum complectitur armis,
Summaq; per galeam delibans oscula, fatur,
Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,
Fortunam ex aliis, nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, et magna inter præmia ducet,
Tu facito, mox cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, et te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, et auunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit altis,
Telum immane manu quatiens, simul agmine denso
Antæus, Mnestheusq; ruunt, omnisq; relictis
Turba fluit castris, tum cæco puluere campus

Miscetur, pulsu'q; pedum tremit excita tellus·
Vidit ab aduerso uenientes aggere Turnus,
Videre Ausonii, gelidus'q; per ima cucurrit
Ossa tremor. prima ante omnes Iuturna latinos
Audiit, agnouit'q; sonum, et tremefacta refugit,
Ille uolat, campo'q; atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto sydere nimbus
It mare per medium, miseris heu præscia longe
Horrescunt corda agricolis, dabit ille ruinas
Arboribus, stragem'q; satis, ruet omnia late,
Ante uolant, sonitum'q; ferunt ad littora uenti.
Talis in aduersos ductor Rhœteius hostes
Agmen agit, densi cuneis se quisq; coactis
Agglomerant, ferit ense graué Thymbræus Osirim,
Archetium Mnestheus, Epuloné obtrũcat Achates,
Vfentem'q; Gyas, cadit ipse Tholumnius augur,
Primus in aduersos telum qui torserat hostes·
Tollitur in cœlum clamor, uersi'q; uicissim
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros·
Ipse neq; aduersos dignatur sternere morti,
Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes
Insequitur, solum densa in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit·
Hoc concussa metu mentem Iuturna uirago
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
Excutit, et longe lapsum temone relinquit.
Ipsa subit, manibus'q; undantis flectit habenas
Cuncta gerens, uocem'q; et corpus, et arma Metisci.
Nigra uelut magnas domini cum diuitis ædes
Peruolat, et pennis alta atria lustrat hirundo

P abula parua legens, nidis'q; loquacibus escas,
E t nunc porticibus uacuis, nunc humida circum
S tagna sonat, similis medios Iuturna per hostes
F ertur equis, rapido'q; uolans obit omnia curru.
I am'q; hic germanum, iam'q; hic ostendit ouantem
N ec conferre manum patitur, uolat auia longe.
H aud minus Aeneas tortos legit obuius orbes,
V estigat'q; uirum, et disiecta per agmina magna
V oce uocat, quoties oculos coniecit in hostem,
A lipedum'q; fugam cursu tentauit equorum,
A uersos toties currus Iuturna retorsit.
H eu quid agat, uario nequicquam fluctuat æstu,
D iuersæ'q; uocant animum in contraria curæ.
H uic Mesapus, uti læua duo forte gerebat
L enta leuis cursu præfixa hastilia ferro
H orum unum certo contorquens dirigit ictu.
S ubstitit Aeneas, et se collegit in arma,
P oplite subsidens, apicem tamen incita summum
H asta tulit, summas'q; excussit uertice cristas.
T um uero assurgunt iræ, insidiis'q; subactus
D iuersos ubi sensit equos, currum'q; referri,
M ulta Iouem, et læsi testatus fœderis aras,
I am tandem inuadit medios, et Marte secundo
T erribilis sæuam nullo discrimine cædem
S uscitat, irarum'q; omnes effundit habenas.
Q uis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
D iuersas, obitum'q; ducum, quos æquore toto
I n'q; uicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
E xpediat? tanton' placuit concurrere motu
I uppiter æterna gentes in pace futuras?

Aeneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus, et qua fata celerrima, crudo
Transadigit costas, et crates pectoris ense.
Turnus equo deiectum A'mycum, fratremq; Dioré
Congressus pedes, hunc uenientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit, curruq; abscissa duorum
Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
Ille Talon, Tanainq; neci, fortemq; Cethegum
Treis uno congressu, et mœstum mittit Onyten
Nomen Echionium, matrisq; genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia missos, et Apollinis agris,
Et iuuenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcáda, piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperq; domus, nec nota potentum
Munera, conductaq; pater tellure serebat,
Ac uelut immissi diuersis partibus ignes
Arentem in syluam, et uirgulta sonantia lauro,
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt
Quisq; suum populatus iter, non segnius ambo
Aeneas, Turnusq; ruunt per prælia, nunc nunc
Fluctuat ira intus, rumpuntur nescia uinci
Pectora, nunc totis in uulnera uiribus itur.
Murranum hic atauos, et auorum antiqua sonantem
Nomina, per regesq; actum genus omne Latinos
Præcipitem scopulo, atq; ingenti turbine saxi
Excutit, effunditq; solo, hunc lora, et iuga subter
Prouoluere rotæ, crebro super ungula pulsu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum,

Ille ruenti Hilo, animisq; immane frementi
Occurrit, telumq; aurata ad tempora torquet,
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te Graium fortissime Creteu
Eripuit Turno, nec dii texere Cupentum
Aenea ueniente sui, dedit obuia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei.
Te quoq; Laurentes uiderunt Aeole campi
Oppetere, et late terram consternere tergo.
Occidis, Argiuæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euersor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ, domus alta sub Ida
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulchrum.
Totæ adeo conuersæ acies, omnesq; Latini,
Omnes Dardanidæ Mnestheus, acerq; Serestus,
Et Mesapus equum domitor, et fortis Asylas,
Tuscorumq; phalanx, Euandriq; Arcadis alæ.
Pro se quisq; uiri, summa nituntur opum ui.
Nec mora, nec requies, uasto certamine tendunt.
Hic mentem Aeneæ genitrix pulcherrima misit,
Iret ut ad muros, urbiq; aduerteret agmen
Ocyus, et subita turbaret clade Latinos.
Ille, ut uestigans diuersa per agmina Turnum
Huc, atq; huc acies circuntulit, aspicit urbem
Immunem tanti belli, atq; impune quietam.
Continuo pugnæ accendit maioris imago.
Mnesthéa, Sergestumq; uocat, fortemq; Serestum,
Ductores, tumulumq; capit, quo cætera Teucrum
Concurrit Legio, nec scuta, aut spicula densi
Deponunt, celso medius stans aggere fatur.

N e qua meis esto dictis mora, Iuppiter hac stat,
N eu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
V rbem hodie causam belli regna ipsa Latini,
N i frenum accipere, et uicti parere fatentur,
E ruam, et æqua solo fumantia culmina ponam.
S cilicet expectem libeat dum prælia Turno
N ostra pati, rursus'q; uelit concurrere uictus?
H oc caput o ciues, hæc belli summa nefandi.
F erte faces propere, fœdus'q; reposcite flammis.
D ixerat, atq; animis pariter certantibus omnes
D ant cuneum, dens'aq; ad muros mole feruntur
S calæ improuiso, subitus'q; apparuit ignis.
D iscurrunt alii ad portas, primos'q; trucidant.
F errum alii torquent, et obumbrant æthéra telis.
I pse inter primos dextram sub mœnia tendit
A eneas, magna'q; incusat uoce Latinum,
T estatur'q; deos, iterum se ad prælia cogi.
B is iam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi.
E xoritur trepidos inter discordia ciues.
V rbem alii reserare iubent, et pandere portas
D ardanidis, ipsum'q; trahunt in mœnia regem.
A rma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
I nclusas ut cum latebroso in pumice pastor
V estigauit apes, fumo'q; impleuit amaro.
I llæ intus trepidæ rerum per cærea castra
D iscurrunt, magnis'q; acuunt stridoribus iras.
V oluitur ater odor tectis, et murmure cæco
I ntus saxa sonant, uacuas it fumus ad auras.
A ccidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Q uæ totam luctu concussit funditus urbem.

Regina ut tectis uenientem proſpicit hoſtem,
Incendi muros, igneſq́; ad tecta uolare,
Nuſquam acies contra rutulas, nulla agmina Turni,
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit
Extinctum, et ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſam exclamat, crimenq́;, caputq́; malorum,
Multaq́; per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta,
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roſeas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit, reſonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix uulgatur fama per urbem.
Demittunt mentes, it ſciſſa ueſte Latinus
Coniugis attonitus fatis, urbiſq́; ruina,
Caniciem immundo perfuſam puluere turpans,
Multaq́; ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Aeneam, generumq́; aſciuerit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, iam ſegnior, atq;
Iam minus, atq; minus ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectaſq́; impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, et illetabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſue ruit tantus diuerſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſq́; amens ſubſiſtit habenis,
Atq; huic in faciem ſoror ut conuerſa Metiſci
Aurigæ, curruſq́;, et equos, et lora regebat,

T alibus occurrit dictis, Hac Turne ſequamur
T roiugenas, qua prima uiam uictoria pandit.
S unt alii, qui tecta manu defendere poſſunt.
I ngruit Aeneas Italis, et prælia miſcet,
E t nos ſæua manu mittamus funera Teucris,
N ec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
T urnus ad hæc,
O ſoror, et dudum agnoui, cum prima per artem
F œdera turbaſti, teq; hæc in bella dediſti,
E t nunc nequicquam fallis Dea, ſed quis olympo
D emiſſam tantos uoluit te ferre labores?
A n fratris miſeri letum ut crudele uideres?
N am quid ago? aut quæ iam ſpondet fortuna ſalutem?
V idi oculos ante ipſe meos, me uoce uocantem
M urranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
O ppetere ingentem, atq; ingenti uulnere uictum.
O ccidit infelix, ne noſtrum dedecus Vfens
A ſpiceret. Teucri potiuntur corpore, et armis.
E xcindi ne domos (id rebus defuit unum)
P erpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam.
T erga dabo? et Turnum fugientem hæc terra uidebit?
V ſq; adeó ne mori miſerum eſt? uos o mihi manes
E ſte boni, quoniam ſuperis auerſa uoluntas.
S ancta ad uos anima, atq; iſtius inſcia culpæ,
D eſcendam, magnorũ haud unquã indignus auorũ.
V ix ea fatus erat, medios uolat ecce per hoſtes
V ectus equo ſpumante Sages, aduerſa ſagitta
S aucius ora, ruitq; implorans nomine Turnum.
T urne in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum.
F ulminat Aeneas armis, ſummaſq; minatur

Dejecturum arces Italum, excidioq; daturum.
Iamq; faces ad tecta uolant, in te ora Latini,
In te oculos referunt, mussat rex ipse Latinus,
Quos generos uocet, aut quae sese ad foedera flectat.
Praeterea Regina tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucemq; exterrita fugit.
Soli pro portis Messapus, et acer Atinas
Sustentant aciem, circum hos utrinq; phalanges
Stant densae, strictisq; seges mucronibus horret
Ferrea, tu currum deserto in gramine uersas.
Obstupuit uaria confusus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito stetit, aestuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoq; insania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conscia uirtus.
Vt primum discussae umbrae, et lux reddita menti est,
Ardenteis oculorum orbes ad moenia torsit
Turbidus, eq; rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata uolutus
Ad coelum undabat uortex, turrimq; tenebat,
Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Subdideratq; rotas, pontesq; instruxerat altos.
Iam iam fata soror superant absiste morari,
Quo Deus, et quo dura uocat fortuna, sequamur,
Stat conferre manũ Aeneae, stat quicquid acerbũ est
Morte pati, nec me indecorem germana uidebis
Amplius, hunc oro sine me furere ante furorem.
Dixit, et è curru saltum dedit ocyus aruis,
Perq; hostes, per tela ruit, moestamq; sororem,
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit,
Ac ueluti montis saxum de uertice praeceps

Cum ruit auulsum uento, seu turbidus imber
Proluit, aut annis soluit sublata uetustas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultat'q; solo syluas, armenta, uiros'q;
Inuoluens secum, disiecta per agmina Turnus,
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, strident'q; hastilibus auræ,
Significat'q; manu, et magno simul incipit ore,
Parcite iam Rutuli, et uos tela inhibete Latini,
Quæcunq; est fortuna, mea est, me uerius unum
Pro uobis fœdus luere, et decernere ferro.
Discessere omnes medii, spatium'q; dedere.
At pater Aeneas audito nomine Turni,
Deserit et muros, et summas deserit arces,
Præcipitat'q; moras omnes, opera omnia rumpit
Lætitia exultans, horrendum'q; intonat armis,
Quantus Athon, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudet'q; niuali
Vertice se attollens pater Appenninus ad auras.
Iam uero et Rutuli certatim, et Troes, et omnes
Conuertere oculos Itali, qui'q; alta tenebant
Mœnia, qui'q; imos pulsabant ariete muros,
Arma'q; deposuere humeris, stupet ipse Latinus,
Ingentes genitos diuersis partibus orbis
Inter se coiisse uiros, et cernere ferro,
Atq; illi, ut uacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido coniectis eminus hastis,
Inuadunt Martem clypeis, atq; ære sonoro,
Dat gemitum tellus, tum crebros ensibus ictus
Congeminant, fors et uirtus miscentur in unum,

Ac uelut ingenti Syla, summóue Taburno
Cum duo conuersis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi cessere magistri,
Stat pecus omne metu mutum, mussant'q; iuuencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur.
Illi inter sese multa ui uulnera miscent,
Cornuáq; obnixi infigunt, et sanguine largo
Colla, armos'q; lauant, gemitu nemus omne remugit,
Haud aliter Tros Aeneas, et Daunius heros
Concurrunt clypeis, ingens fragor æthéra complet.
Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, et fata imponit diuersa duorum,
Quem damnet labor, et quo uergat pondere letum.
Emicat hic, impune putans, et corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit, exclamant Troes, trepidiq; Latini,
Arrectæq; amborum acies, at perfidus ensis
Frangitur, in medioq; ardentem deserit ictu,
Ni fuga subsidio subeat, fugit ocyor euro,
Vt capulum ignotum, dextramq; aspexit inermem.
Fama est, præcipitem, cum prima in prælia iunctos
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci,
Idq; diu, dum terga dabant palantia Teucri
Suffecit, postquam arma dei ad Vulcania uentum est
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit, fulua resplendent fragmina arena.
Ergo amens diuersa fuga petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbes.
Vndiq; enim densa Teucri inclusere corona,

Atq; hinc uasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Aeneas (quanquam tardante sagitta
Interdum genua impediunt, cursum'q; recusant)
Insequitur, trepidi'q; pedem pede feruidus urget·
Inclusum ueluti si quando in flumine nactus
Ceruum, aut puniceæ septum formidine pennæ
Venator cursu canis, et latratibus instat,
Ille autem insidiis, et ripa territus alta,
Mille fugit, refugit'q; uias, ac uiuidus umber
Hæret hians, iam iam'q; tenet, simlis'q; tenenti
Increpuit malis, morsu'q; elusus inani est·
Tum uero exoritur clamor, ripæ'q;, lacus'q;
Responsant circa, et cœlum tonat omne tumultu·
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omneis,
Nomine quenq; u ocans, notum'q; efflagitat ensem·
Aeneas mortem contra, præsens'q; minatur
Exitium, si quisquam adeat, terret'q; trementes,
Excisurum urbem minitans, et saucius instat,
Quinq; orbes explent cursu, totidem'q; retexunt,
H'uc, illuc, nec enim leuia, aut ludicra petuntur
Præmia, sed Turni de uita, et sanguine certant·
Forte sacer Fauni foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim uenerabile lignum,
Seruati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti diuo, et notas suspendere uestes,
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo,
Hic hasta Aeneæ stabat, huc impetus illam
Detulerat fixam, et lenta in radice tenebat,
Incubuit, uoluit'q; manu conuellere ferrum

Dardanides, teloq́; sequi, quem prendere cursu
Non poterat. Tum uero amens formidine Turnus,
Faune precor miserere inquit, tuq́; optima ferrum
Terra tene, colui uestros si semper honores,
Quos contra Aeneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemq́; dei non cassa in uota uocauit.
Nanq; diu luctans, lentoq́; in stirpe moratus
Viribus haud ullis ualuit discludere morsus
Roboris Aeneas, dum nititur acer et instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratriq́; ensem dea Daunia reddit,
Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Accessit, telumq́; alta ab radice reuulsit,
Olli sublimes armis, animisq́; refecti,
Hic gladio fidens, hic acer, et arduus hasta,
Adsistunt contra, certamine Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis olympi
Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem,
Quæ iam finis erit coniunx? quid deniq; restat?
Indigetem Aenean scis ipsa, et scire fateris,
Deberi cœlo, fatisq́; ad sydera tolli.
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit uiolari uulnere diuum?
Aut ensem (quid enim sine te Iuturna ualeret?)
Ereptum reddi Turno? et uim crescere uictis?
Desine iam tandem, precibusq́; inflectere nostris,
Nec te tantus edat tacitam dolor, et mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est, terris agitare uel undis
Troianos potuisti, infandum accendre bellum,

D eformare domum, et luctu miscere hymenæos.
V lterius tentare ueto, sic Iuppiter orsus.
S ic dea submisso contra Saturnia uultu,
I sta quidem, quia nota mihi tua magna uoluntas
I uppiter, et Turnum, et terras inuita relinquo.
N ec tu me aeria solam nunc sede uideres
D igna, indigna pati, sed flammis cincta sub ipsa
S tarem acie, traheremq; inimica in prælia Teucros.
I uturnam misero fateor succurrere fratri
S uasi, et pro uita maiora audere probaui.
N on ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
A diuro stygii caput implacabile fontis,
V na superstitio superis quæ reddita diuis.
E t nunc cedo equidem, pugnasq; exosa relinquo.
I llud te nulla fati quod lege tenetur
P ro Latio obtestor, pro maiestate tuorum,
C um iam connubiis pacem felicibus (esto)
C omponent, Cum iam leges, et fœdera iungent,
N e uetus indigenas nomen mutare Latinos,
N eu Troas fieri iubeas, Teucrosq; uocari,
A ut uocem mutare uiros, aut uertere uestes.
S it Latium, sint Albani per secula reges.
S it Romana potens Itala uirtute propago.
O ccidit, occideritq; sinas cum nomine Troia.
O lli subridens hominum, rerumq; repertor,
E s germana Iouis, Saturniq; altera proles,
I rarum tantos uoluis sub pectore fluctus.
V erum age, et inceptum frustra submitte furorem,
D o quod uis, et me uictusq;, uolensq; remitto.
S ermonem Ausonii patrium, moresq; tenebunt,

Vtq; est, nomen erit, commixti corpore tantum
Subsident Teucri, morem, ritusq; sacrorum
Adiiciam, faciamq; omnes uno ore Latinos.
Hinc genus Ausonio mixtum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire deos pietate uidebis,
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno, et mentem lætata retorsit.
Interea excedit cælo, nubemq; reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse uolutat,
Iuturnamq; parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes, cognomine diræ,
Quas et tartaream nox intempesta Megæram,
Vno eodemq; tulit partu, paribusq; reuinxit
Serpentum spiris, uentosasq; addidit alas,
Hæ Iouis ad solium, sæuiq; in limine regis
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum, morbosq; deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes,
Harum unam celerem demittit ab æthere summo
Iuppiter, inq; omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa uolat, celeriq; ad terram turbine fertur.
Non secus, ac neruo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sæui Parthus quam felle ueneni,
Parthus siue Cydon telum immedicabile torsit,
Stridens, et celeres incognita transilit umbras.
Talis se sata nocte tulit, terrasq; petiuit.
Postquam acies uidet Iliacas, atq; agmina Turni,
Alitis in paruæ subito collecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens serum canit importuna per umbras,

Hanc uersa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertq́;, refertq́; sonans, clypeumq́; euerberat alis.
Illi membra nouus soluit formidine torpor,
Arrectæq́; horrore comæ, et uox faucibus hæsit.
At procul ut diræ stridorem agnouit, et alas
Infelix, crines scindit Iuturna solutos
Vnguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis.
Quid nunc te tua Turne potest germana iuuare?
Aut quid iam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem
Obscœnæ uolucres, alarum uerbera nosco,
Letalemq́; sonum, nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis, hæc pro uirginitate reponit?
Quo uitam dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego? haud quicquam mihi dulce meorum
Te sine frater erit. o quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manesq́; deam demittat ad imos.
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, et se fluuio dea condidit alto.
Aeneas instat contra, telumq́; coruscat
Ingens arboreum, et sæuo sic pectore fatur,
Quæ nũc deinde mora ẽ? aut q̃d iã Turne retractas?
Non cursu, sæuis certandum est comminus armis,
Verte omneis te te in facies, et contrahe quicquid
Siue animis, siue arte uales, opta ardua pennis
Astra sequi, clausumq́; caua te condere terra.
Ille caput quassans, non me tua feruida terrent

D icta ferox, dii me terrent, et Iuppiter hostis.
N ec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
S axum antiquum ingens, campo qui forte iacebat
L imes agro positus, litem ut discerneret aruis.
V ix illud lecti bis sex ceruice subirent,
Q ualia nunc hominum producit corpora tellus.
I lle manu raptum trepida torquebat in hostem
A ltior insurgens, et cursu concitus heros.
S ed neq; currentem se, nec cognoscit euntem,
T ollentem'ue manu, saxum'q; immane mouentem.
G enua labant, gelidus concreuit frigore sanguis.
T um lapis ipse uiri uacuum per inane uolutus,
N ec spatium euasit totum, nec pertulit ictum.
A c uelut in somnis oculos ubi languida pressit
N octe quies, nequicquam auidos extendere cursus
V elle uidemur, et in mediis conatibus ægri
S uccidimus, non lingua ualet, non corpore notæ
S ufficiunt uires, nec uox nec uerba sequuntur.
S ic Turno (quacunq; uiam uirtute petiuit)
S uccessum dea dira negat, tum pectore sensus
V ertuntur uarii, rutulos aspectat, et urbem,
C unctatur'q; metu, telum'q; instare tremiscit.
N ec quo se eripiat, nec qua ui tendat in hostem,
N ec currus usquam uidet, aurigam'q; sororem.
C unctanti telum Aeneas fatale coruscat
S ortitus fortunam oculis, et corpore toto
E minus intorquet, murali concita nunquam
T ormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
D issultant crepitus, uolat atri turbinis instar
E xitium dirum hasta ferens, oras'q; recludit

Loricæ, et clypei extremos septemplicis orbes
Per medium stridens transit femur, incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusq; remugit
Mons circum, et uocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis, supplexq; oculos, dextramq; precantem
Protendens, equidem merui, nec deprecor inquit.
Vtere sorte tua, miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro, fuit et tibi talis
Anchises genitor, Dauni miserere senectæ.
Et me, seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis, uicisti, et uictum tendere palmas
Ausonii uidere, tua est Lauinia coniunx.
Vlterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Aeneas uoluens oculos, dextramq; repressit.
Et iam iamq; magis cunctantem flectere sermo
Cœperat, infelix humero cum apparuit alto
Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri, uictum quem uulnere Turnus
Strauerat, atq; humeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam sæui monumenta doloris,
Exuuiasq; hausit, furiis accensus, et ira
Terribilis, Tú ne hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc uulnere, Pallas
Immolat, et pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum aduerso sub pectore condit
Feruidus, ast illi soluuntur frigore membra,
Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub umbras.

FINIS.

ALDVS STVDIOSIS .S.

Si quiſquam eſt, qui accuſandi caſus in is per ei diphthongum miratur excuſos typis noſtris, id à nobis conſulto factum ne ſit neſcius, tum quia facere ad eruditionem uidebatur, tum etiã, ut imitaremur antiquos, qui dandi etiam, et auferendi caſus in is, nedum accuſandi per ei diphthongum ſcripſiſſe leguntur, ut uieis, officieis, captiueis, pro uiis, officiis, captiuis, Sed hi nũc penitus exoleuerunt. Accuſatiuos autem eorum tantũ nominum, de quibus Priſcianus meminit ad recti, patriiq; caſus differentiam per ei ſcribere operæpretium ducamus. Preſærtim in Poetis Plauto, Lucretio, Catullo, Vergilio, et antiquis cæteris. Nam in aliis nõdum auſim propter Criticos. Præterea quia dictiones græcas accentu græco pronuntiandas grammatici iubent, Idcirco Simóis, Corýdon, Amaryllída, Euryſtéa, Dáreta, Ádonis, Aethéra, Didó, Mantûs, et id genus multa accentu græco imprimẽda curauimus. Quare Ariſtóteles etiam, Penelópe, Pentecoſté, et ſimilia accentu græco pronuntianda exiſtimem, alibi oſtendemus. Nunc autem quia tonis, cæteriſq; accentibus uſi ſumus Interdum differẽtiæ, et eruditionis gratia, libuit quædam ſubiungere non inutilia bonas litteras diſcere cupientibus. ea uero ſunt.

Mécum unà in ſyluis. O'cidit ûna domus, Stoicus occîdit Baream. Viroſq; ualentes contûdit crudelis hyems, Et cóntudit herbas. Ergò age care pater. I'llius ergô uénimus, Nunc uenîmus. Curro in circum. maria omnia circúm. coràm, quem quæ

ritis, adſum. uidi Córam, et álias uicinas urbes. Non aliâs cœlo ceciderunt plura ſereno fulgura. Penè interiit formidine pœnæ. Ferè omnes, morſu féræ. Venêre ſubulci, abſtinuit uénere, et baccho. Aduerſum te gratum, ei loco exáduerſum tonſtrina erat. Multos uérſus, Romám uerſus. Dúntaxat dumtáxat lætatur. Dic aliquando ali quandò quis deſinat. Legêre fraga, quia légere placuit. Pône Tugillinum, ponè ſubit coniunx. Corýdon ardebat, ah Córydon, Córydon. Iò triumphe, Spectabat ad Ió. Mos eſt geſtare pharétram, ſuccinctam pháretram. Ac ueluti lentis Cyclópes fulmina maſſis. Infandi Cý clopes, et altis montibus errant. A'rcades legimus cantores fuiſſe, Soli cantare periti Arcádes. Palàm omnibus pálam tulit. Amici A'myci caſum gemit.
Vnîus ob iram, únius ob noxam. Homines ne, feræ ne, tu caue nê titubes, Nè pete connubiis. Indoctús ue pilæ, diſcí ue, trochí ue qeſcit, Si ſenſero uæ tibi cau ſidicæ. Sîc fatur lachrymans. Sic tua cirnæas fugiant examina taxos. V'nde uenis. genus undè latinum. Quándo erit ut condas inſtar Carthaginis urbem? Quandò eram paruulus loquebar ut paruulus.
V'bi quæram Pamphilum? Sæuus ubì Aeacidæ telo iacet Hector. Contrà Dalmatas, ſtat cóntra, ſtari que iubet. Tu quoq; littoribus, quóque magis faueas. I'taque ita fuit, itáq; fecit. Neq; ignari ſumus ante malorum. Quem ſimul ac tali præſenſit peſte teneri.
Lutoſus ager. amica lutoſus. Glandem. Pannum. panem peredunt ſuſtineamus. Suſtineamus labores omnes. Vitam dederītis in undis. non mi pretium

dederitis, et si dederitis, bene erit. Obstupui, steterunt'q; comæ, cum steterunt contra. Deinde. proinde. siquando, nequando. E'o die, eò ibimus. Tanton' me crimine dignum? Pyrrhin' connubia seruas? Talin' possum me opponere monstro? Posterius res inuenta'st. Concessum'st legibus æquis. Non opu'st. Trophæum. Triumphum. Pyrrhus. Thrax. Achilles. Athena. Nil mihi rescribas. Tu nihil inuita dices, facies'q; Minerua. Hæc placuit subiungere, tum quia multum profutura existimamus iis, qui optime scire latinam linguam desiderant, tum etiam ut rudium acueremus ingenia. VALETE.

In primo Aeneidos libro Lauina'q; uenit, scribe Lauinia uenit. sic enim in antiquissimo codice, Romæ in bibliotheca Palatina scriptum est.

Libro sexto Quin protinus omnem perlegerēt oculis, scribe Quin protinus omnia, quia sic legitur in antiquis Codicibus.

Libro septimo Furit intus aquæ uis, scribe furit intus aquai, Fumidus atq; alte spumis exuberat amnis.

Libro octauo Quod fieri ferro, liquidóue potest'ur electro, scribe potest electro.

In eodem Sceptra Palatini, sedem'q; petiuit Euandri. scribe Sedem'q; petit Euandri.

VENETIIS EX AEDIBVS AL
DI ROMANI MENSE
APRILI·M.DI.

